

BARTOSZ WOJTYRA

**Lokalne strefy aktywności gospodarczej
w procesie rozwoju obszarów wiejskich
województwa wielkopolskiego**

*Local economic activity zones
in the development process of rural areas
in Wielkopolskie voivodeship (Greater Poland)*

Rozprawa doktorska napisana
w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej UAM
pod kierunkiem
prof. UAM dr hab. Anny Kołodziejczak

*Dziękuję Pani Profesor Annie Kołodziejczak
za wiarę w moją osobę, wsparcie merytoryczne i cenne wskazówki.*

*Dziękuję moim Rodzicom
za zaufanie, życzliwe słowo i trud włożony w wychowanie.*

*Dziękuję również Martynie
za cierpliwość, wyrozumiałość i wsparcie okazane w trakcie prac nad rozprawą.*

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	7
1.1. Cele i zakres pracy, główne problemy i hipotezy badawcze	8
1.2. Przegląd literatury i materiały źródłowe	12
1.3. Postępowanie i metody badawcze	15
1.4. Podstawowe pojęcia	20
2. Podstawy teoretyczne funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej	22
2.1. Historia i uwarunkowania specjalnych stref ekonomicznych a lokalne strefy aktywności gospodarczej.....	22
2.2. Cele i efekty funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej – model <i>ex ante</i>	37
2.3. Teorie rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich a lokalne strefy aktywności gospodarczej.....	52
2.4. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich a lokalne strefy aktywności gospodarczej.....	65
2.5. Czynniki lokalizacji lokalnych stref aktywności gospodarczej.....	74
2.6. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w polityce przestrzennej gminy	88
3. Charakterystyka obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim	98
3.1. Ludność	98
3.2. Użytkowanie ziemi	113
3.3. Infrastruktura techniczna	121
3.4. Gospodarka.....	129
3.5. Budżet gmin.....	133
4. Typologia obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim	141
5. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim	158
5.1. Klasyfikacja i charakterystyka lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim na tle Polski	158
5.2. Atrakcyjność inwestycyjna i renta położenia a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.....	175
5.3. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w planowaniu przestrzennym gmin	188
6. Lokalne strefy aktywności gospodarczej – studia przypadków	201
6.1. Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej.....	203
6.2. Strefa Przemysłowa w Rydzynie.....	214
6.3. Strefa działalności gospodarczej Czerwonak-Bolechowo.....	219

7. Ocena oddziaływania lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1989-2016	225
7.1. Wpływ lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny.....	225
7.2. Lokalne strefy aktywności gospodarczej a zagospodarowanie przestrzenne.....	246
8. Model <i>ex post</i> funkcjonowania lokalnych stref aktywności na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim.....	250
9. Kierunki rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.....	256
10. Podsumowanie i rekomendacje.....	263
Literatura	270
Spis rycin.....	289
Spis tabel	293
Załączniki.....	294

1. Wstęp

Transformacja w Polsce zapoczątkowana w 1989 r. doprowadziła do szeregu przemian ustrojowych i gospodarczych. Efektem było m.in. utworzenie samorządów lokalnych w 1990 r., którym umożliwiono realny wpływ na proces rozwoju społeczno-gospodarczego (Jarczewski, 2007). Jednocześnie wykształciły się zupełnie nowe warunki funkcjonowania przedsiębiorstw, a także zwiększył się napływ kapitału zagranicznego. Nałożyły się na to postępujące zmiany na obszarach wiejskich wzmocnione dodatkowo akcesją Polski w struktury Unii Europejskiej w 2004 r., objawiające się między innymi rosnącą dostępnością transportową, inwestycjami infrastrukturalnymi czy postępującą urbanizacją wsi podmiejskich. Dominującym paradygmatem rozwoju wsi stała się wielofunkcyjność, stanowiąca odpowiedź na stopniowy spadek znaczenia rolnictwa w gospodarce.

Władze gminne zaczęły poszukiwać możliwości wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem w planach zasobów obszarów wiejskich. W związku z zaistniałymi uwarunkowaniami zewnętrznymi, w tym postępującymi uregulowaniami prawnymi (Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych), coraz powszechniejszym instrumentem polityki proinwestycyjnej dla samorządów lokalnych stawały się tytułowe lokalne strefy aktywności gospodarczej. Poprzez zachęty kierowane w stronę przedsiębiorców w ramach pomocy publicznej, np. ulgi podatkowe, przyjęły one formę instytucjonalnego czynnika lokalizacji działalności gospodarczej (Stryjakiewicz, 1999). Stopniowo przestały być traktowane jedynie jako pomoc na obszarach przemysłowych czy wykazujących problemy strukturalne, a zaczęły być narzędziem wzmocnienia pozycji konkurencyjnej gmin.

Problematyka lokalizacji przedsiębiorstw, wpływu inwestorów na rozwój społeczno-gospodarczy regionów jest niezmiennie aktualna od lat, natomiast nie była ona poruszana w proponowanym zakresie. Dotychczas badania dotyczyły głównie uwarunkowań i efektów funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych (SSE), przede wszystkim w skali regionalnej i krajowej. Nie pojawiła się na polskim polu badawczym jednak do tej pory praca, która w sposób kompleksowy i wielowymiarowy podejmowałaby tematykę wpływu stref aktywności gospodarczej, w tym nienależących do specjalnych stref ekonomicznych, na rozwój lokalny obszarów wiejskich.

Prezentowane w pracy badanie wpisuje się w aktualny i podejmowany w literaturze krąg zainteresowań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. W szcze-

gólności dotyczy ono nurtów geografii wsi i przedsiębiorstw. Ponadto porusza zagadnienia pośrednio odnoszące się do działań z zakresu marketingu terytorialnego.

Decyzja o podjęciu zaproponowanego tematu jest wynikiem nie tylko zdiagnozowania luki poznawczej, ale również praktycznych doświadczeń autora we współpracy z samorządami lokalnymi, rozmów z ekspertami, wreszcie zainteresowania ze strony praktyków odpowiedzialnych za politykę proinwestycyjną gmin, co nadaje jej dodatkowy potencjał aplikacyjny.

1.1. Cele i zakres pracy, główne problemy i hipotezy badawcze

Głównym celem pracy było określenie wpływu lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Został on realizowany poprzez następujące cele szczegółowe:

a) teoretyczne

- wskazanie miejsca stref aktywności gospodarczej w teoriach rozwoju lokalnego i wielofunkcyjnego obszarów wiejskich;
- identyfikację uwarunkowań i zasad tworzenia oraz funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich;

b) empiryczne

- dokonanie charakterystyki i klasyfikacji lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego;
- ocenę związku pomiędzy lokalizacją stref aktywności gospodarczej a atrakcyjnością inwestycyjną gmin oraz typologią obszarów wiejskich według kryterium przestrzennego;
- określenie znaczenia renty położenia lokalnych stref aktywności gospodarczej;
- określenie wpływu skutków funkcjonowania stref aktywności gospodarczej na lokalny rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny obszarów wiejskich, w tym m.in. lokalny rynek pracy, dochody gmin; tym samym znaczenia strefy aktywności gospodarczej jako instytucjonalnego czynnika lokalizacji;
- wskazanie miejsca lokalnych stref aktywności gospodarczej w polityce przestrzennej gmin oraz identyfikację oddziaływania istnienia lokalnych stref aktywności gospodarczej na zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich.

Cel metodologiczny stanowiła konstrukcja modeli *ex ante* i *ex post* funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.

Cel aplikacyjny polegał na sformułowaniu rekomendacji dla samorządów terytorialnych w zakresie tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz wskazaniu potencjalnych kierunków wspierania przedsiębiorczości i rozwoju obszarów inwestycyjnych, które mogłyby funkcjonować jako lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

W pracy postawiono następujące hipotezy badawcze:

- 1) Lokalne strefy aktywności gospodarczej korzystnie wpływają na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich, w tym wielofunkcyjność wsi (np. poprzez rozwój przedsiębiorczości, wzrost dochodów gminy, spadek bezrobocia).
- 2) Lokalne strefy aktywności gospodarczej oddziałują pozytywnie na ład przestrzenny poprzez zapobieganie konfliktom przestrzennym. Są elementem strategicznego planowania przestrzennego.
- 3) Istnieją obszary niezaktywizowane, a mające predyspozycje do tego, aby mogły rozwijać się na nich lokalne strefy aktywności gospodarczej.

oraz związane z nimi pytania badawcze:

- gdzie i na jakich warunkach na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego funkcjonują lokalne strefy aktywności gospodarczej?
- jakie są cele tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej?
- czy i w jaki sposób lokalne strefy aktywności gospodarczej przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich?
- w jaki sposób wpływają na ład przestrzenny?
- jakie są kierunki i szanse ich rozwoju?

Zakres terytorialny obejmuje obszary wiejskie województwa wielkopolskiego delimitowane według kryterium administracyjnego, na podstawie Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju TERYT, zgodnie z którym za obszar wiejski przyjmuje się gminy wiejskie i część wiejską gmin miejsko-wiejskich. W województwie wielkopolskim na koniec 2016 r. znajdowało się łącznie 207 takich gmin (93 miejsko-wiejskie i 114 wiejskich). Należy mieć na uwadze, że przyjęta na potrzeby pracy ze względów praktycznych metoda delimitacji jest wadliwa, ponieważ zakłada sztywne granice pomiędzy tym, co wiejskie, a tym

co miejskie. W celu jej rozszerzenia wykorzystano dodatkowo podział na typy obszarów wiejskich według kryterium przestrzennego na obszary zintegrowane, pośrednie i peryferyjne.

W związku z powyższym w pracy nie uwzględniono lokalnych stref aktywności gospodarczej położonych na terenie miast na prawach powiatu oraz gmin miejskich, a także pominięto tereny górnicze oraz obszary, na których rozwija się przemysł cechujący się tzw. przemusem lokalizacyjnym wynikającym z miejsca występowania złóż surowców mineralnych i innych zasobów. Brano natomiast pod uwagę strefy aktywności gospodarczej położone na terenie miast w gminach miejsko-wiejskich, z uwagi na ich często peryferyjne położenie w tzw. kontinuum miejsko-wiejskim oraz efekty ich działania służące rozwojowi całej jednostki samorządu terytorialnego, w tym obszarów wiejskich. Ponadto, analizując wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego, takie jak dochody czy wydatki budżetowe, również z uwagi na agregowane dane, nie rozróżniano części miejskiej i wiejskiej gmin.

Wybór województwa wielkopolskiego jako regionu poddanego badaniu również był nieprzypadkowy. Charakteryzuje się on na tle kraju niskim poziomem peryferyzacji i wysokim rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich (Stanny, 2011). Są one również ponadprzeciętnie zaludnione. W województwie zlokalizowały się podstrefy pięciu specjalnych stref ekonomicznych, mimo że żadna nie ma tutaj głównej siedziby. Ponadto ten dynamicznie rozwijający się region kojarzony jest historycznie z głęboko zakorzenionymi tradycjami przedsiębiorczości i gospodarności.

Początek zakresu czasowego badań wyznacza 1989 r. jako początek transformacji ustrojowej i gospodarczej w Polsce. Punktem zwrotnym jest 1994 r., czyli moment wejścia w życie Ustawy z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60). Koniec ram czasowych wyznacza w ujęciu dynamicznym połowa 2017 r., kiedy to zakończono proces zbierania i porządkowania danych. W ujęciu statycznym, w zależności od etapu postępowania badawczego, są to lata 2015-2017.

Na zakres przedmiotowy pracy składają się zidentyfikowane w procesie postępowania badawczego lokalne strefy aktywności gospodarczej. W badaniu skupiono się przede wszystkim na procesie ich tworzenia i funkcjonowania z punktu widzenia samorządów gminnych, nie przedsiębiorców. Oddziaływanie określono w skali poszczególnych gmin, tzn. podjęto próbę odpowiedzi, jak dana lokalna strefa aktywności gospodarczej służy gminie, na terenie której powstała. Pominięto zatem potencjalny efekt synergiczny powstania wielu zorganizowanych terenów inwestycyjnych i ich wpływu na rozwój gospodarczy regionu. Tematyka pracy skupiona jest wokół wpływu lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich, nie jest natomiast oceną stopnia ich efektywności w sensie ekonomicznym.

W pierwszym rozdziale zawarto cele, zakres przestrzenny i czasowy badań, główne problemy badawcze, wykorzystaną w pracy literaturę i materiały źródłowe, metody badawcze oraz podstawowe pojęcia dotyczące poruszanej tematyki.

Rozdział drugi dotyczy podstaw teoretycznych funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej. Omówiono w historii i uwarunkowania specjalnych stref ekonomicznych, cele i efekty tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej – model *ex ante*, koncepcje rozwoju lokalnego, w tym wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz czynniki rozmieszczenia lokalnych stref aktywności gospodarczej. Ponadto zaprezentowano strefy aktywności gospodarczej w kontekście polityki przestrzennej.

W trzecim rozdziale dokonano charakterystyki obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w pięciu kategoriach: ludność, użytkowanie ziemi, infrastruktura techniczna, gospodarka i budżet gmin.

Rozdział czwarty poświęcono typologii obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego przede wszystkim ze względu na funkcję oraz poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

W piątym rozdziale zawarto klasyfikację i charakterystykę lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim na tle Polski. Ponadto określono wpływ atrakcyjności inwestycyjnej i renty położenia na ich rozmieszczenie, a także przedstawiono lokalne strefy aktywności gospodarczej w planowaniu przestrzennym gmin.

Szósty rozdział to szczegółowa analiza trzech studiów przypadku: Wrzezińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej, Strefy Przemysłowej w Rydzynie oraz Strefy działalności gospodarczej w Bolechowie.

W rozdziale siódmym przeprowadzono ocenę oddziaływania lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1989-2016.

W rozdziale ósmym zaprezentowano i omówiono model *ex post* funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

Postulowane kierunki rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz rekomendacje dotyczące potencjalnych terenów inwestycyjnych w województwie wielkopolskim zawarto w rozdziale dziewiątym.

Ostatni rozdział to podsumowanie wyników badań.

1.2. Przegląd literatury i materiały źródłowe

Wykorzystana w pracy literatura ze względu na rozległą problematykę badawczą została podzielona na trzy grupy. Pierwszą stanowią prace dotyczące tworzenia i funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej, w tym specjalnych stref ekonomicznych. Do tej grupy należą następujące publikacje: F. Adamczuk (2000), A. Aggarwal (2007), A. Allen, P. Tynel (2011), A.A. Ambroziak (2003, 2010), P. Barański, M. Michna (2011), S. Billings (2009), J. Błuszkowski, J. Garlicki (1995), D. Bondonio, J. Engberg (2000), D. Bondonio, R. Greenbaum (2007), P. Bourdieu (1986), D. Bräutigam, T. Xiaoyang (2011), J. Brdulak (2009), W. Budner (2004, 2007), P. Ciżkowicz i in. (2015), B. Copeland (1994), Z. Dobrowolski (2008), B. Domański (2001), B. Domański, K. Gwosdz (2005, 2010), B. Domański i in. (2005), R.L. Drake (1976), A. Durski (1988), W. Dziemianowicz (1997, 1998), B. Fiedor (2007), I. Fierla (1987), D.H. Garnick (1970), W. Gierańczyk, T. Rachwał (2012), L. Gobilion i in. (2012), H. Godlewska (2001), H. Godlewska-Majkowska (2009, 2015, 2016), B. Grabow i in. (1995), R. Greenbaum, J. Engberg (1999), A. Grycuk, P. Russel (2014), A. Gwiazda (2002), H. Hamada (1974), F.E.I. Hamilton (1975), Z. Hasińska, K. Sipurzyńska-Rudnicka (2008), E.M. Hoover (1948), L. Hoyt, D. Gopal-Agge (2007), W. Isard (1956), W. Jarczewski (2007), W. Karaszewski, M. Szałucka (2011), D. Karkosza (1999), L. Kazmierczak-Piwko i in. (2017), C. Knoth (2000), W. Kolczyński, W. Wojtasik (2010), S. Korenik (1998), E. Kryńska (2000), D. Lebiedzińska (2010), W. Lee Hansen, Ch.M. Tiebout (1963), W. Lizińska, R. Kisiel (2008), A. Lösch (1940, 1961), R. Matykowski, M. Siwek (2008), R. Matykowski, A. Tobolska (2005), T. Mayer i in. (2013), K. Mazur (2004), H.H. McCarthy, J. Lindberg (1966), Miłaszewicz (2011), K. Miyagiwa (1986), G. Morçöl i in. (2008), B. Namyślak (2004), W. Nelec, A. Prusek (2006), M. Ofiarska (2000), S. O’Keefe (2003), R. Pastusiak, J. Keller (2014), Cz. Pilarska (2008), M. Płaziak, A.I. Szymańska (2014), A. Płoszaj (2016), A. Prusek, W. Nelec (2004), T. Rachwał (2011), T. Rachwał, K. Wiedermann (2008), H. Rogacki (1988), E. Rydz (2004), P. Siudak, B. Wątopek (2011), M. Smętkowski (2008), K.S. Sridhar (1999), K. Stachowiak (2007), J. Stanienda (2011), T. Stryjakiewicz (1999, 2004), A. Szymaniak (2002), A. Tobolska (2010), R. Trzciniński i in. (2016), M. Typa (2003), P.G. Warr (1983, 1985, 1989), J. Wang (2010), M. Wdowicka (2005, 2007, 2012), K. Wiedermann (2008), A. Wieloński (2004 2005), B. Wojtyra (2014, 2015, 2016a, 2016b), E. Woźniak, (2013, 2014, 2015a, 2015b), L. Young (1987).

Druga grupa zawiera publikacje dotyczące tematyki rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym wielofunkcyjnego obszarów wiejskich oraz gospodarki przestrzennej. Są to prace:

M. Adamowicz, A. Smarzewska (2009), M. Adamowicz, M. Zwolińska-Ligaj (2009), J. Bański (2008a, 2008b, 2014, 2015, 2016), J. Bański, K. Czapiewski (2008), J. Bański, W. Stola (2002), R. Barełkowski i in. (2016), N. Bartkowiak-Bakun (2015), J. Biniński, B. Szczupak (2004), E.J. Blakely (1989), E.J. Blakely, T.K. Bradshaw (2002), M. Borsa (2008), R. Brol (1998), Z. Chojnicki (1988), P. Churski (2008, 2009), R. Cymerman (2010), A. Czarnecki (2009), R. Domański (1999, 2006), P.F. Drucker (2000), K. Duczkowska-Małysz (1993, 1998ab), G. Durand, G. van Huylenbroeck (2003), W.M. Dyba, T. Stryjakiewicz (2012), M. Feltynowski (2009), J. Friedmann (1972), P. Fogel (2012), W. Gaczek (2003), W.A. Gorzym-Wilkowski (2006), R.W. Griffffin (1993), T.G. Grose, Ł. Hardt (2010), J. Grzeszczak (1999), N. Hansen (1992), K. Heffner (2002a, 2002b, 2003, 2005, 2007, 2011), K. Heffner, T. Marszał (2005), A.O. Hirschman (1958), A. Holl (2004), J.T. Hryniewicz (2000), T. Hunek (2002), A. Jezierska-Thöle (2013), P. John (2001), W. Kamińska (2006, 2011), A. Katola (2013), M. Kłodziński (1996, 1999, 2005, 2006, 2015), M. Kłodziński, A. Rosner (1997), K. Knickel, H. Renting (2000), A. Klasik, F. Kuźnik (1998), A. Kołodziejczak (2008, 2013), T. Komornicki, P. Śleszyński (2009), K. Kopczewska (2008), J. Kostrowicki (1976), P. Krugman (1991a, 1991b), S. Liszewski (1985), D. Maillat (1990), B. Malisz (1984), T. Markowski (2008), M. Mazur i in. (2015), A. Miszczuk i in. (2007), B. Mucha-Leszko, M. Kąkol (2010), G. Myrdal (1957), J. Okuniewski (1989), L. Ossowska, W. Poczta (2009), L. Ossowska (2012), L. Ossowska, D. Janiszewska (2015), E. Pałka (2010), J.J. Parysek (2001, 2006), S. Paszkowski (2001), F. Perroux (1955), B. Plawgo (2007), J. Poczta (2012), M.E. Porter (2001), R. Przygodzka (2001), J. Reijnen (1987), P. Romer (1986), A. Rosner (2001, 2005, 2007), E. Rydz (2006), J. Salamon (2005), J. Sawicka (2003), K. Secomski (1978), E. Skawińska (1994), M. Stanny (2008, 2009, 2011, 2013), A. Stasiak, W. Zgliński (1997), Z. Strzelecki (2008), M. Szaja (2016a 2016b), M. Szczurowska i in. (2005), G. Ślusarz (2005), A.C. Teixeira (2006), G. Törnquist (1977), J. D. van der Ploeg, D. Roep (2003), A. Weber (1929), J. Wilkin (2003, 2007, 2010, 2011), M. Woods, 2005, M. S. Jr Wortman (1990), P. Zarębski (2015), M. Ziółkowski (2005), Z. Ziolo (2015), A. Zorska (1998).

Ostatnia grupa to prace związane z metodyką badań: M. Adamowicz, P. Janulewicz (2012, 2016), E.R. Alexander, A. Faludi, (1989), W.C. Baer (1997), A. Bąk (2016), H.M. Blacklock (1975), B. Flyvbjerg (2006), Z. Chojnicki (1999a, 1999b), Z. Chojnicki, T. Czyż (1978), H. Eckstein (1975), W. Grzegorzczak (2015), Z. Hellwig (1968), D. Ilnicki (2002), S. Kvale (2004), W. Ostasiewicz (1998), D. Silverman (2008), M. Sobczyk (2000), M. Stec (2011), F. Wysocki (2010).

Materiały źródłowe wykorzystane w pracy można podzielić na pierwotne i wtórne. Do pierwszej grupy należą informacje uzyskane w drodze wywiadów eksperckich ze standaryzowaną listą pytań przeprowadzonych latem 2017 r. z pracownikami urzędów gmin, na terenie których zlokalizowane były strefy aktywności gospodarczej stanowiące wybrane do badania studia przypadków. Tematem rozmów była charakterystyka strefy aktywności gospodarczej, mechanizm jej powstawania i funkcjonowania oraz efekty (załącznik nr 1). Do źródeł pierwotnych zaliczyć można również wyniki ankiety przeprowadzonej na końcu 2015 r., w trybie udzielenia informacji publicznej, na temat funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej nienależących do SSE, wśród urzędów wielkopolskich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, w której udział wzięło 171 jednostek samorządu terytorialnego spośród 207 istniejących (83%). Formularz składał się z dziewięciu pytań otwartych i dotyczyły one: występowania na obszarze wiejskim danej jednostki samorządu terytorialnego stref aktywności gospodarczej, ich powierzchni i lokalizacji, uzbrojenia i stanu własności gruntów, przeznaczenia planistycznego, możliwości uzyskania ulg podatkowych dla podmiotów prowadzących w jej ramach działalność gospodarczą, obecnego stopnia wykorzystania tych terenów przez inwestorów oraz cele ich utworzenia (załącznik nr 2).

Do drugiej grupy, materiałów źródłowych wtórnych, należą publikowane roczniki statystyczne Polski i województwa wielkopolskiego, dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz inne opracowania statystyczne, w tym dostępne w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

W pracy wykorzystano ponadto informacje prasowe oraz internetowe, prezentowane na oficjalnych portalach: urzędów gmin miejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego, systemów informacji przestrzennej gmin, Biuletynu Informacji Publicznej, specjalnych stref ekonomicznych, Wielkopolskiego Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów, Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu, Ministerstwa właściwego ds. Rozwoju, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bazy terenów inwestycyjnych „Investment in Poland”. Ponadto korzystano z baz kartograficznych dostępnych na Geoportalu oraz Google Maps, a także materiałów promocyjnych i kart informacyjnych lokalnych stref aktywności gospodarczej.

W pracy wykorzystano również Ustawy: z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2014 r. poz. 1240), z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zmianami), z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60), z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073), z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawach postępowań dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1808),

a także rozporządzenia: Komisji (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu, Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587), Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. w sprawie pomocy publicznej udzielanej przedsiębiorcom działającym na podstawie zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej na terenach specjalnych stref ekonomicznych (Dz. U. z 2008 nr 232 poz. 1548 ze zmianami), Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. w sprawie kryteriów, których spełnienie umożliwia objęcie niektórych terenów specjalną strefą ekonomiczną (Dz.U. Nr 224, poz. 1477 ze zm.), liczne Rozporządzenia Rady Ministrów dotyczące rozszerzenia specjalnych stref ekonomicznych, a także uchwały rad gmin wielkopolskich dotyczące miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz uchwały podatkowe i ustanawiające lokalne strefy aktywności gospodarczej.

W pracy skorzystano również z dokumentów strategicznych i planistycznych takich jak: Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego aglomeracji poznańskiej (2016), Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego (2010), Ocena aktualności Studium i Planów Miejscowych w gminie Rogoźno (2016), Strategia Rozwoju Gospodarczego z Planem Rozwoju Stref Inwestycyjnych i Pozyskiwania Inwestorów dla Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Leszczyńskiej (2014), Strategia Rozwoju Kraju 2020 (2012) oraz raportów np. Rural Developments (1997), Special Economic Zones. Performance, Lessons Learned and Implications for Zone Development (2008), Zarządzanie Strefami Aktywności Gospodarczej. Podręcznik dobrych praktyk (2015), Atrakcyjność Inwestycyjna Regionów (2015, 2016).

1.3. Postępowanie i metody badawcze

Postępowanie badawcze składało się z pięciu podstawowych etapów. W pierwszym przeprowadzono wnikliwe studia literaturowe i analizę danych wtórnych. Etap polegał przede wszystkim na przeglądzie literatury naukowej dotyczącej zagadnienia lokalnych stref aktywności gospodarczej i specjalnych stref ekonomicznych w powiązaniu z teoriami wielofunkcyjnego rozwoju, lokalizacji, gospodarki przestrzennej i rozwoju lokalnego, a także terytorialnego systemu społecznego. Ponadto przeanalizowane zostały dotychczasowe wyniki ba-

dań na temat wpływu uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne.

Drugi etap to identyfikacja, charakterystyka i klasyfikacja lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego przy wykorzystaniu danych pierwotnych (wyniki sondażu diagnostycznego) i wtórnych. Na podstawie uzyskanych informacji dokonana została charakterystyka lokalnych stref aktywności gospodarczej ze względu przede wszystkim na: typ, położenie, wielkość, przygotowanie infrastrukturalne i planistyczne, datę i cele utworzenia.

W etapie trzecim dokonano oceny oddziaływania lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich gmin wielkopolskich. Szczegółowo skupiono się na trzech studiach przypadków, a wszystkie lokalne strefy aktywności gospodarczej poddano analizie związku ich lokalizacji z atrakcyjnością inwestycyjną oraz typem przestrzennym obszaru wiejskiego, a także przebadano zróżnicowanie ich rozmieszczenia pod względem renty położenia. Wreszcie zbadano w ujęciu dynamicznym zmiany wskaźników społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich poszczególnych gmin po utworzeniu lokalnej strefy aktywności gospodarczej. W ujęciu statycznym natomiast określono związek pomiędzy istnieniem zorganizowanych terenów inwestycyjnych a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym wielofunkcyjnego.

Etap piąty to konstrukcja modelu funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich. Wyniki otrzymane na wcześniejszych etapach zostały zestawione, uporządkowane i skonceptualizowane.

W etapie szóstym sformułowano rekomendacje dla samorządów terytorialnych w zakresie tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz wskazaniu potencjalnych kierunków wspierania przedsiębiorczości i rozwoju obszarów inwestycyjnych, które mogłyby funkcjonować jako lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

W pracy przyjęto mieszane podejście badawcze zakładające wspólne wykorzystanie zarówno metod jakościowych, jak i ilościowych. W grupie pierwszej wyróżnić należy:

a) studium przypadku (ang. *case study*), czyli szczegółowy, kompleksowy opis przypadku, którego analiza pozwala wyciągnąć wnioski co do przyczyn i rezultatów jego funkcjonowania (m.in. Stake, 1995). Celem jest wskazanie praktyk wartych skopiowania oraz potencjalnych błędów, których należy unikać. Szczególną zaletą jest odniesienie do zjawisk, które rozwijają się w praktyce, co pozycjonuje je jako bardzo użyteczne narzędzie analizy w nauce (Flyvbjerg, 2006). Metoda ma charakter empiryczny i stosowana jest przede wszystkim w problematyce badawczej o charakterze opisowym, zwłaszcza w zarządzaniu,

często jednak wykorzystywana w innych dyscyplinach naukowych (Grzegorzczak, 2015). Nadaje się do generowania i testowania hipotez (Eckstein, 1975). Metodę tę w pracy zastosowano w celu szczegółowego przyjrzenia się procesowi tworzenia oraz funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej. Kryteriami doboru studiów przypadku były: typ i położenie lokalnej strefy aktywności gospodarczej, obszaru wiejskiego oraz poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i atrakcyjności inwestycyjnej gminy.

- b) wywiad ekspercki, swobodny ze standaryzowaną listą zagadnień i informacji do uzyskania w formie pytań otwartych, przeprowadzony z celowo wybranymi osobami (Kvale, 2004). W pracy wykorzystany podczas spotkań z przedstawicielami referatów ds. inwestycji urzędów gmin, na terenie których funkcjonują lokalne strefy aktywności gospodarczej.
- c) analiza treści (ang. *content analysis*), która pozwala na wyprowadzanie wniosków na podstawie określonych cech przekazu. Polega na analizie dostępnych dokumentów (w pracy np. planistycznych, artykułów prasowych, materiałów kartograficznych; m.in. Silverman, 2008).

Do grupy wykorzystanych w pracy metod ilościowych zaliczyć należy:

- a) metodę sondażu diagnostycznego, wykonana za pomocą ankiety zawierającej pytania otwarte, rozesłanej w formie elektronicznej do urzędów gmin województwa wielkopolskiego;
- b) metody prezentacji graficznej (kartogramy, kartodiagramy), które pozwoliły na przedstawienie badanych w przestrzeni zjawisk, a także liczne wykresy i diagramy, stosowane w całej pracy, w szczególności podczas charakterystyki obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego oraz prezentacji wyników badań w rozdziałach empirycznych.
- c) metody statystyki opisowej i wnioskowania statystycznego:
  - miary tendencji centralnej (np. mediana, średnia arytmetyczna), miary rozproszenia (np. odchylenie standardowe, współczynnik zmienności), a także skale: nominalną i porządkową;
  - indeks średniorocznej dynamiki (tempa zmian) zgodnie ze wzorem:

$$i_{\bar{G}} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1} - 1};$$

y_n – wartość cechy w okresie badanym,

y_1 – wartość cechy w okresie podstawowym,

n – liczba okresów.

Indeks został wykorzystany do oceny zmian poziomu wskaźników opisujących rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich.

- test niezależności chi-kwadrat χ^2 i współczynnik V Craméra, służący w pracy do określenia związku pomiędzy klasą poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, rozwoju wielofunkcyjnego, typem gminy, poziomem atrakcyjności inwestycyjnej a występowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej. Statystyka chi kwadrat polega na porównywaniu ze sobą wartości obserwowanych (uzyskanych w badaniu) z wartościami oczekiwanymi (teoretycznymi). Jeżeli różnica pomiędzy nimi jest istotna statystycznie, to można powiedzieć, że zachodzi relacja. Chcąc wykorzystać test chi-kwadrat, należy sformułować hipotezę zerową i alternatywną. Pierwsza zakłada, że badane zmienne są niezależne, natomiast druga przeciwnie – wskazuje na zależność. Postać statystyki chi-kwadrat jest następująca:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^r \frac{(n_{ij} - \widehat{n}_{ij})^2}{\widehat{n}_{ij}};$$

n_{ij} – liczebności zaobserwowane (empiryczne),

$\widehat{n}_{ij}$ – liczebności oczekiwane (teoretyczne).

Na podstawie otrzymanych danych dwuwymiarowych można skonstruować tablicę wielodzzielczą. Statystyka χ^2 przy prawdziwości założenia hipotezy zerowej ma asymptotyczny rozkład χ^2 z $(r - 1)(k - 1)$ stopniami swobody. Zbiór krytyczny jest prawostronny, a granicą przedziału krytycznego jest wartość odczytana z tablicy rozkładu χ^2 . Gdy wartość statystyki jest większa lub równa wartości krytycznej odrzucamy hipotezę zerową głoszącą niezależność zmiennych (Sobczyk, 2000). Liczebności oczekiwane powinny być nie mniejsze niż 5 we wszystkich komórkach tablicy wielodzzielczej, w przeciwnym wypadku łączy się wybrane klasy (co miało miejsce w przypadku przeprowadzonych na potrzeby pracy analiz), aby uzyskać wyższe wartości (Blalock, 1975). W celu określenia siły związku zastosowano współczynnik V Craméra o postaci:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n(m-1)}};$$

V – współczynnik V Craméra,

χ^2 – wynik testu chi kwadrat,

n – liczba obserwacji ,

m – mniejsza z liczb k i l określających liczbę wierszy i kolumn.

Wartość współczynnika V Craméra mieści się w przedziale $\langle 0; 1 \rangle$. Im wartość ta jest bliższa 0, tym siła związku pomiędzy badanymi cechami jest mniejsza, a im bliższa 1, tym siła badanego związku jest większa (Sobczyk, 2000).

- test U Manna-Whitneya, nieparametryczna alternatywa testu t-Studenta, przeprowadzony w celu określenia zróżnicowania poziomu rozwoju wielofunkcyjnego gmin, na terenie których występuje lub nie występuje lokalna strefa aktywności gospodarczej, z uwagi na nierównoliczność badanych grup. Statystyka przyjmuje wartość:

$$U = nm + \frac{n(n+1)}{2} - R_1;$$

lub

$$U = nm + \frac{m(m+1)}{2} - R_2;$$

a w przypadku grup liczniejszych:

$$Z = \frac{U - \frac{n_1 n_2}{2}}{\sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12} - \frac{n_1 n_2 \sum (t^3 - t)}{12(n_1 + n_2)(n_1 + n_2 + 1 - 1)}}};$$

n, m – liczebności prób,

t – liczba przypadków wchodzących w skład rangi wiązanej,

R_1 i R_2 – sumy rang dla prób.

Hipotezy dotyczą równości median.

- d) wzorec rozwoju Hellwiga, miara ta została po raz pierwszy zaproponowana do stworzenia typologii krajów ze względu na ich poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr (Hellwig 1968), współcześnie jest powszechnie stosowana w analizach ekonomicznych, społecznych i przestrzennych. W pracy została wykorzystana do określenie poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich poszczególnych gmin województwa wielkopolskiego. Polega ona na określeniu obiektu modelowego, względem którego wyznacza się odległość taksonomiczną dla wszystkich badanych obiektów zgodnie ze wzorem:

$$d_i = 1 - \frac{d_{io}}{d_o};$$

gdzie:

$$d_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{oj})^2};$$

$$\bar{d}_o = n^{-1} \sum_{i=1}^n d_{io};$$

$$s_o = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (d_{io} - \bar{d}_o)^2}.$$

$$d_o = \bar{d}_o + 2s_o;$$

z_{ij}, z_{oj} – współrzędne wzorca,

d_{io} - odległości obiektów od wzorca.

W metodzie można stosować dowolną liczbę zmiennych, które jedynie podzielone powinny zostać na stymulanty i destymulanty (m.in. Mazur i in., 2015). Porównywanie różnych jednostek zmiennych diagnostycznych umożliwia ich standaryzacja. Miara rozwoju Hellwiga przyjmuje wartości w zakresie od 0 do 1 (im wyższa wartość, tym lepiej rozwinięty obiekt).

Opracowania graficzne danych w pracy zostały wykonane przy użyciu pakietu Microsoft Excel oraz oprogramowania R, a danych kartograficznych przy wykorzystaniu oprogramowania CAD (AutoCad 2010).

1.4. Podstawowe pojęcia

Podstawowe pojęcia pojawiające się w pracy to:

atrakcyjność inwestycyjna – skutek nagromadzenia się walorów lokalizacyjnych lub silne oddziaływanie jednego lub kilku z nich na danym obszarze;

efekt mnożnikowy – wzrost dochodów i zatrudnienia w przedsiębiorstwach, a także zwiększenie wpływów podatkowych władz lokalnych w wyniku powstania lub rozwoju działalności gospodarczej na danym obszarze (Wiedermann, 2008);

instytucjonalny czynnik lokalizacji – uwarunkowania i regulacje podejmowane na szczeblu zarówno krajowym, jak i lokalnym stanowiące zachęty dla inwestorów m.in. specjalne strefy ekonomiczne (Strykiewicz, 1999);

lokalna strefa aktywności gospodarczej – teren inwestycyjny, zarówno w ramach inwestycji typu *greenfield*, jak i *brownfield*, tworzony przez samorząd terytorialny na poziomie lokalnym (utworzony przez gminę lub na wniosek gminy jak np. w przypadku podstref specjalnych stref ekonomicznych), sformalizowany (np. poprzez uchwałę ustanawiającą strefę aktywności gospodarczej, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego czy też porozumienie z investorem), powstały na gruntach o uregulowanym stanie prawnym, zazwyczaj zwarty, często przygotowany infrastrukturalnie (dostęp komunikacyjny, uzbrojenie działek) i uprzywilejowany poprzez stworzenie preferencyjnych warunków fiskalnych do inwestowania np. stosowane ulgi w podatkach lokalnych dla przedsiębiorców, co ważne także będący wynikiem strategicznej polityki rozwoju gminy, prowadzący do rozwoju przedsiębiorczości na danym terenie;

obszary wiejskie – gminy wiejskie i część wiejska gmin miejsko-wiejskich zgodnie z Krajowym Rejestrem Urzędowym Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT);

organizowanie terenu inwestycyjnego – proces przygotowania danego obszaru pod względem infrastrukturalnym, planistycznym, administracyjnym, finansowym, w celu umożliwienia rozpoczęcia na jego terenie działalności gospodarczej, mający podnieść jego atrakcyjność dla potencjalnego inwestora;

specjalna strefa ekonomiczna – wyodrębniona, niezamieszkała część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na której terenie może być prowadzona działalność gospodarcza na zasadach określonych Ustawą z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 60);

renta położenia – odległość od wybranych elementów układu lokalnego lub regionalnego, których obecność może stanowić premię lokalizacyjną (Ossowska, 2012);

rozwój społeczno-gospodarczy – ciąg ukierunkowanych i nieodwracalnych zmian struktury obiektu rozpatrywany w czterech ujęciach: procesowym i finalnym, opisującym i wartościującym, ilościowym i jakościowym, całościowym i częściowym (Chojnicki, 1999a);

wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich – wprowadzanie w wiejską przestrzeń gospodarczą nowych, pozarolniczych funkcji powodujących pożądane zdywersyfikowanie rynku pracy, źródeł utrzymania ludności wiejskiej (m.in. Kłodziński, 1996);

W pracy zastosowano następujące skróty:

COiE – Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów;

GDDKiA – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad;

GUS – Główny Urząd Statystyczny;

LSAG – lokalna strefa aktywności gospodarczej;

MPZP – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego;

PAIH – Polska Agencja Inwestycji i Handlu, dawniej: PAiIZ (Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych);

SSE – specjalna strefa ekonomiczna;

SUiKZP – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;

WSAG – Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej.

2. Podstawy teoretyczne funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej

2.1. Historia i uwarunkowania specjalnych stref ekonomicznych a lokalne strefy aktywności gospodarczej

Punktem wyjścia do rozważań nad problematyką związaną z istotą funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej (LSAG) powinno być przybliżenie historii, uwarunkowań i efektów działania specjalnych stref ekonomicznych, które w wielu krajach, w tym również w Polsce były pierwowzorem dla tworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Obydwa zagadnienia są silnie powiązane teoretycznie (znaczeniowo) i empirycznie (funkcjonalnie), zatem dużym niedopowiedzeniem byłoby pominięcie faktu występowania jednych w przypadku analizy drugich i odwrotnie. Lokalne strefy aktywności gospodarczej powstały w dużym stopniu w oparciu o model funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych, istnieją z nimi jednocześnie we wspólnej przestrzeni gospodarczej, a w przyszłości istniejące specjalne strefy ekonomiczne mają zostać przekształcone w lokalne strefy aktywności gospodarczej, czego efektem będzie przeniesienie odpowiedzialności za tworzenie i funkcjonowanie tych obszarów na samorządy lokalne¹ (Allen, Tynel, 2011).

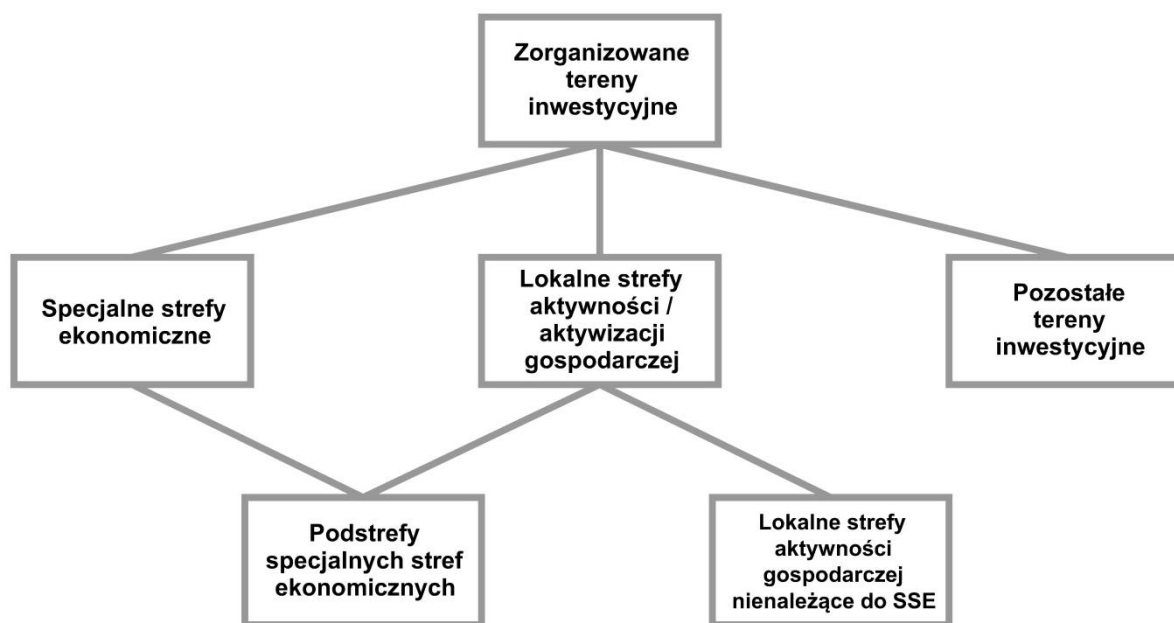
Specjalne strefy ekonomiczne (SSE), które stały się w Polsce pierwszym wymiernym efektem strategicznego podejścia do tworzenia uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych po okresie transformacji ustrojowej i gospodarczej, powstały dzięki decyzjom i regulacjom podejmowanym na szczeblu krajowym delegowanym na poziom regionalny. W ramach SSE powoływano podstrefy, na które składają się tereny inwestycyjne w poszczególnych gminach i miastach, a które można utożsamiać z formą lokalnych stref aktywności gospodarczej, ponieważ funkcjonują na tym samym, najniższym poziomie hierarchii. Lokalne strefy aktywności gospodarczej mogą natomiast stanowić w klasyfikacji również element odrębny, bo będący inicjatywą oddolną i regulowaną na poziomie lokalnym, w przeciwieństwie do SSE. Według tego założenia istnieją LSAG funkcjonujące niezależnie, bez bezpośredniego powiązania formalnego z SSE. Zgodnie z przyjętą metodyką stanowią zatem osobną grupę zorganizowanych terenów inwestycyjnych, natomiast z punktu widzenia praktycznego podstrefy SSE można również traktować jako lokalne strefy aktywności gospodarczej. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że jest to klasyfikacja niewyczerpująca, a jedynie proponująca prosty, schematyczny podział zorganizowanych terenów inwestycyjnych, podkreślająca przede wszystkim współistnienie SSE i LSAG, pozostawiająca inne przestrzenne formy inwestycyjne nieskate-

---

¹ online: <http://coie.armsa.pl/Strefy,Aktywnosci,Gospodarczej,42.html>, [dostęp: 05.01.2017 r.]

goryzowane, a ujęte w szerokiej grupie „pozostałych terenów inwestycyjnych”. Należą do nich przede wszystkim obszary będące efektem szeroko rozumianej polityki przestrzennej samorządu lokalnego, niewpisujące się w przedstawioną w pracy definicję lokalnych stref aktywności gospodarczej (ryc. 1).

Ryc. 1. Klasyfikacja zorganizowanych terenów inwestycyjnych w Polsce.

Źródło: Wojtyra, 2014, 2015, 2016a, 2016b.

Zupełnie odrębną grupę stanowią klastry przemysłowe (ang. *industrial cluster*), czyli skoncentrowane terytorialnie grupy przedsiębiorstw z podobnego sektora, pełne wzajemnych zależności, które współpracują i jednocześnie konkurują między sobą (Porter, 2001). Zostały one ujęte na schemacie wyłącznie z uwagi na chęć podkreślenia wyraźnej różnicy pomiędzy tym pojęciem a omawianymi w pracy szczegółowo lokalnymi strefami aktywności gospodarczej.

Specjalne strefy ekonomiczne (SSE, ang. *special economic zones* - SEZ) tworzone były niezależnie w wielu państwach na świecie. Wpłynęło to bezpośrednio na mnogość definicji tego, co rozumiemy jako specjalne strefy ekonomiczne. Pojęcie to wciąż pozostaje niejednoznaczne, podobnie jak termin strefa aktywności gospodarczej. Pod względem prawnym specjalna strefa ekonomiczna stanowi enklawę na terytorium danego kraju, gdzie nie mają zastosowania przepisy regulujące tamtejszą działalność gospodarczą, jest to swego rodzaju konstrukcja prawno-polityczna stwarzająca dla podmiotów gospodarczych atrakcyjne warunki inwestowania i funkcjonowania, a w ujęciu ekonomicznym instrument nieaktywnej polityki przemysłowej państwa (Kryńska, 2000). Głównym zamierzeniem powołania strefy ma być

pozytywne oddziaływanie na rozwój i racjonalne gospodarowanie na danym obszarze, w układzie regionalnym i lokalnym. W szerszym kontekście specjalne strefy ekonomiczne stanowią element gospodarki światowej poprzez swoje międzynarodowe powiązania (Korenik, 1998).

Różnice w prawodawstwie poszczególnych państw determinowały mnożenie się terminów określających zorganizowane i uprzywilejowane tereny inwestycyjne. W raporcie Ernst&Young opublikowanym w 2011 r. wymieniono następujące określenia, które występują na świecie i mogą być utożsamiane z pojęciem specjalnej strefy ekonomicznej:

- eksportowa strefa przetwórcza (produkcja nastawiona jest głównie na eksport),
- strefy wolnego handlu (obszary wolnocłowe),
- strefy przedsiębiorczości (zachęty podatkowe i dotacje, tworzone głównie w krajach rozwiniętych),
- wolne porty (bezcłowa wymiana handlowa w obrębie regionu portowego),
- strefy handlu zagranicznego (wolne od opłat celnych za składowanie towarów, przejściowa lokalizacja towarów pochodzących z importu),
- strefy wyspecjalizowane (parki naukowe, technologiczne).

Ważnym elementem funkcjonowania strefy, który powiela się w definicjach jest jej uprzywilejowanie jako terenu inwestycyjnego polegające zazwyczaj na istnieniu szeregu preferencyjnych warunków dla funkcjonowania w jej ramach podmiotu gospodarczego. Niezależnie od kraju pochodzenia koncepcji stref uprzywilejowanych wiążą się one nieodłącznie z pakietami zachęt związanych w pierwszej kolejności z aspektem finansowym funkcjonowania przedsiębiorstw (zwolnienia bądź ulgi w podatkach, dotacje, subsydia) oraz pozafinansowym (dostęp do infrastruktury, uproszczone procedury itp.; Allen, Tynel, 2011)

Pomijając odległą historię choćby portów hanzeatyckich za pierwszą najbardziej znaną strefę we współczesnym jej rozumieniu uznaje się tę założoną w Shannon w Irlandii w 1947 r. (rozpoczęcie działalności podjęto 11 lat później; Durski, 1988). Przed 1970 r. większość stref powstawała w krajach rozwiniętych, głównie Europy Zachodniej. W latach 70. XX w. strefy zyskały dużą popularność w krajach rozwijających się, rozprzestrzeniając się w państwach takich jak: Tajwan, Korea Południowa, Malezja, Filipiny, a z czasem także w innych w Azji (np. Chiny, Filipiny, Indie, Indonezja, Sri Lanka) i Afryce (np. Egipt), Ameryce Północnej (np. Meksyk, USA) oraz w Europie (np. Węgry, Polska, Rosja; m.in. Warr, 1983, 1985, Knoth, 2000, Kryńska, 2000, Aggarwal, 2007, Wang, 2010, Bräutigam, Xiaoyang, 2011, Woźniak 2015a, 2015b).

Przykładem zorganizowanych terenów inwestycyjnych mogą być również *Business Improvement Districts* (BIDs) występujące początkowo w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech czy na Wyspach Brytyjskich, a więc w krajach o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, stopniowo rozprzestrzeniające się na pozostałe kontynenty, znane tam pod innymi nazwami (*Business Revitalization Zone* (BRZ), *Special Services Area* (SSA), *Special Improvement District* (SID), *City Improvement Districts* (CID)). Definiowane są jako specjalnie wyznaczone tereny (dzielnice), zazwyczaj w obszarach metropolitalnych miast, gdzie za specjalną opłatą, która jest przeznaczana na projekty w obrębie dystryktu, mogą funkcjonować przedsiębiorstwa. Pierwotnym celem tworzenia takich dzielnic było pobudzenie gospodarcze konkretnych części aglomeracji czy samego miasta, w rzeczywistości BIDs niosą za sobą szereg korzyści innego typu niż w przypadku SSE czy LSAG, a to ze względu na swoją charakterystykę. Należą do nich m.in. stabilność możliwości prowadzenia działalności projektowej, w tym finansowania, poprawa relacji sektora publicznego i prywatnego – inwestycje w dzielnicy, dostęp do kadr pracowniczych itp. Do głównych wad zalicza się zamknięcie terenu dla mieszkańców (zostają one oddane w ręce inwestorów) i w konsekwencji niezrozumienie społeczne (Hoyt, Gopal-Agge, 2007, Morçöl i in., 2008).

Liczba specjalnych stref ekonomicznych na świecie nieustannie zwiększa się. Są rozpowszechnione na większości kontynentów. Zgodnie z danymi Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) oraz Służby Doradczej Inwestycji Zagranicznych Banku Światowego (FIAS, 2008) w 1986 r. istniało 176 obszarów o charakterze SSE położonych w 47 krajach, natomiast już w 2008 r. było ich ponad 3000 rozlokowanych w 135 państwach z całego świata (tab. 1).

Tab. 1. Specjalne strefy ekonomiczne na świecie w latach 1975-2008.

Lata	1975	1986	1997	2008
Kraje z SSE*	25	47	93	135
SSE ogółem	79	176	845	3000

*zgodnie z definicją SSE wypracowaną przez ILO.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ILO oraz FIAS (2008).

Rozprzestrzenianie się idei SSE na świecie zaowocowało licznymi próbami określenia skutków ich funkcjonowania, przede wszystkim wpływu na gospodarkę krajów-gospodarzy. Powstawały modele, które miały ująć obserwowane zależności finansowe za pomocą zmiennych (zasoby siły roboczej, liczba przedsiębiorstw inwestujących w SSE, wartość towarów, udział kapitału zagranicznego, pomoc publiczna itp.). W rezultacie możliwe było teoretyczne określenie stosunków ekonomicznych pomiędzy krajem przyjmującym strefę a przedsiębiorstwami inwestującymi na jej terenie (m.in. Hamada, 1974, Miyagiwa, 1986, Young, 1987,

Warr, 1989, Copeland, 1994). W literaturze pojawia się szereg prac szczegółowo analizujących skuteczność tworzenia uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych i stosowania ulg podatkowych, które określano jako pozytywne (Mayer i in., 2013), neutralne (Gobillion i in., 2012) bądź negatywne (Billings, 2009). Efekt spadku bezrobocia często określany jest jako krótkoterminowy (Sridhar, 1999, O'Keefe, 2003). D. Bondonio i R. Greenbaum (2007) wskazali z kolei, że wzrost zatrudnienia w nowo powstałych przedsiębiorstwach w strefach gospodarczych jest równoważony przez straty firm spoza strefy. W innym badaniu D. Bondonio wraz z J. Engbergiem (2000) wskazują na brak istotnego statystycznie wpływu stref na lokalne rynki pracy. R. Greenbaum i J. Engberg (1999) stwierdzili, że powstające na terenie stref firmy mogą wręcz wypierać istniejących do tej pory inwestorów, a nie z nimi kooperować, jak wynikałoby to z teoretycznych założeń. Wiele badań dotyczy jednak terenów miast. Dużo mniej miejsca poświęcone zostaje wpływowi stref na obszary wiejskie.

W Polsce pojawienie się specjalnych stref ekonomicznych było efektem szeregu zjawisk towarzyszących transformacji ustrojowej i gospodarczej po 1989 r. Do najistotniejszych przemian tamtego okresu, które skłoniły władze kraju do poszukiwania nowych instrumentów interwencjonizmu były m.in. upadek wielu przedsiębiorstw, zwłaszcza przemysłowych w pierwszej fazie transformacji na początku lat 90. XX w., pojawienie się bezrobocia, ale także stopniowa prywatyzacja gospodarki, a wraz z nią włączenie się kapitału zagranicznego i bezpośrednie inwestycje zagraniczne (m.in. Strykiewicz, 1999, Domański, 2001, Budner, 2004, Matykowski, Siwek, 2008, Kolczyński, Wojtasik, 2010, Rachwał 2011, Gierańczyk, Rachwał, 2012).

Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce działają na mocy Ustawy z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz.60), która to zgodnie z art. 1 „określa zasady i tryb ustanawiania specjalnych stref ekonomicznych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzania takimi strefami oraz szczególne zasady i warunki prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej”, a także na podstawie rozporządzeń Rady Ministrów w sprawie ustanawiania poszczególnych stref i pomocy publicznej udzielanej w ich ramach. Według polskiego ustawodawstwa SSE to „wyodrębniona zgodnie z przepisami ustawy, niezamieszkała część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na której terenie może być prowadzona działalność gospodarcza na zasadach określonych ustawą” (art. 2 ustawy o SSE), co w praktyce oznacza preferencyjne warunki dla lokalizujących się w ramach SSE przedsiębiorstw, w tym przede wszystkim pomoc regionalną w postaci zwolnienia z podatku dochodowego (CIT lub PIT) od dochodu uzyskanego z działalności określonej w uzyskanym zezwoleniu. Działanie SSE opiera się o plan i regulamin ustanawiany dla po-

szczególnych stref. W ramach specjalnych stref ekonomicznych tworzone są podstrefy, które stanowią tereny inwestycyjne na poziomie lokalnym.

Specjalna strefa ekonomiczna jest ustanawiana przez Radę Ministrów na wniosek ministra do spraw gospodarki w drodze rozporządzenia, po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo zarządu województwa oraz zgody rady gminy na położenie strefy. Podobnie jest w przypadku zmiany granic SSE (wyłączenia oraz włączenia nowych terenów) i dokonywane są w drodze rozporządzenia.

Warunki prowadzenia działalności gospodarczej na terenie stref ulegały licznym modyfikacjom na przestrzeni 20 lat ich funkcjonowania. Zgodnie z tekstem jednolitym Ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych w brzmieniu z 2015 r. zarządzającym strefą może być wyłącznie spółka akcyjna lub spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, w której Skarb Państwa albo samorząd województwa posiada większość głosów. W zdecydowanej większości istniejących obecnie stref Skarb Państwa posiada udział większościowy, dwie (SSE Euro-Park Mielec oraz TSSE Euro-Park Wisłosan) zarządzane są przez Agencję Rozwoju Przemysłu, a jedna – Słupska SSE – przez Pomorską Agencję Rozwoju Regionalnego.

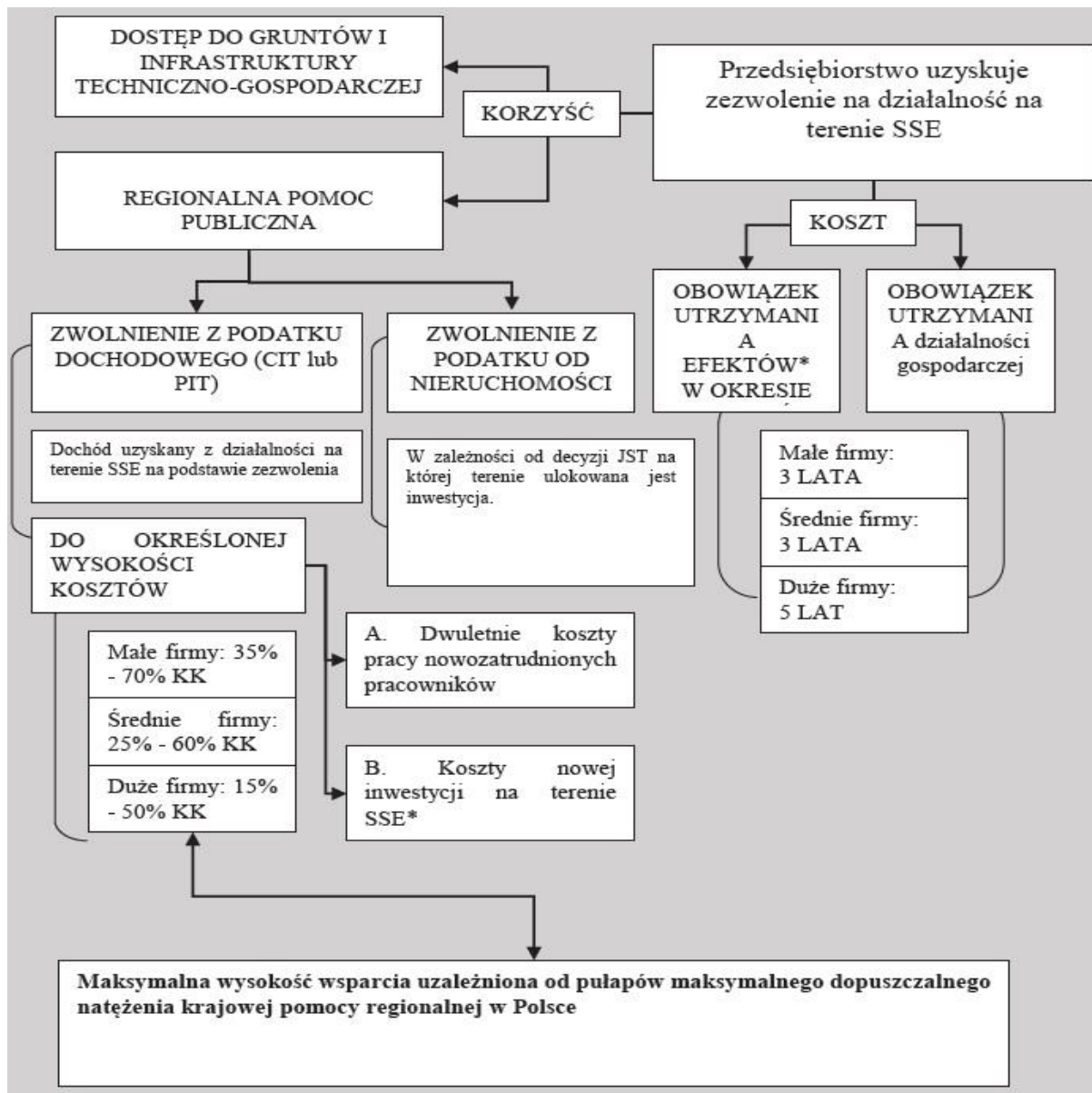
Podstrefy specjalnych stref ekonomicznych powstają na gruntach stanowiących własność zarządzającego, Skarbu Państwa, jednoosobowych spółek Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego albo związku komunalnego. Mogą to być również grunty oddawane zarządzającemu bądź jednoosobowej spółce Skarbu Państwa w użytkowanie wieczyste.

Podstawą do korzystania z pomocy publicznej, udzielanej zgodnie z ustawą, jest zezwolenie na prowadzenie działalności, które wyznacza warunki funkcjonowania działalności gospodarczej na terenie strefy, w tym konieczność zatrudnienia przez przedsiębiorcę przy prowadzeniu działalności gospodarczej na terenie strefy przez określony czas określonej liczby pracowników, dokonanie inwestycji o wartości przewyższającej określoną kwotę, ostateczny termin zakończenia inwestycji, maksymalną wysokość kosztów kwalifikowanych inwestycji i dwuletnich kosztów kwalifikowanych pracy a także inne wymagania wynikające z ustawy i aktów wykonawczych, co w praktyce oznacza liczne obostrzenia. Z drugiej jednak strony z prowadzeniem przedsiębiorstwa w ramach strefy wiążą się liczne korzyści i preferencyjne warunki wśród, których wymienić należy przede wszystkim:

- zwolnienie z podatku dochodowego (CIT lub PIT) od dochodu uzyskanego z działalności prowadzonej na terenie SSE i określonej w zezwoleniu w wysokości od 15 do 50% kwalifikowanych nakładów inwestycyjnych lub dwuletnich kosztów pracy związanych z nowo zatrudnionymi pracownikami;
- dostępne uzbrojone grunty wsparte infrastrukturą;

- możliwość zakupu lub wynajmu nieruchomości SSE;
- możliwość skorzystania również z innych zachęt inwestycyjnych oferowanych na terenie SSE, w tym zwłaszcza zwolnienia z podatku od nieruchomości oferowanego przez gminy oraz innych form pomocy publicznej (jej wartość sumuje się a łączny poziom wsparcia dla firmy ze wszystkich źródeł nie może przekroczyć ustalonego progu);
- możliwość korzystania ze wsparcia administracyjno-formalnego oferowanego ze strony zarządzających SSE (ryc. 2).

Ryc. 2. Mechanizm wsparcia przedsiębiorstwa na terenie specjalnych stref ekonomicznych.

Źródło: Trzcíński i in., 2016, s. 30.

Szereg zalet wynikających z prowadzenia działalności gospodarczej w specjalnej strefie ekonomicznej jest oczywiście częściowo równoważony przez wynikające z takiej możliwości trudności. Do najważniejszych wad zaliczyć można obowiązek utrzymania firmy w wyznaczonym terminie, co nie jest deklaracją łatwą w przypadku dynamicznie zmieniającej się sytuacji rynkowej. Inwestor musi się również liczyć z koniecznością uiszczania tzw. opłaty strefowej służącej pokryciu kosztów administracyjnych spółki, pod której zarządami jest SSE. Wadą może być również zwiększone ryzyko kontroli podatkowej czy też związanej z wypełnianiem postanowień zezwolenia, a także obowiązek prowadzenia odrębnej księgowości. Można się również spotkać z krytycznym zdaniem na temat zawyżonych cen gruntów oferowanych w ramach SSE lub niedostateczną dostępnością powierzchni biurowych. Po 2016 r. należy mieć również na uwadze ograniczenia czasowe istnienia stref w polskim prawie. Ponadto oczywistymi mankamentami jest ograniczenie dopuszczalnych profili działalności gospodarczej czy wreszcie nadmierna biurokratyzacja oraz problemy z zatrudnieniem wysoko wykwalifikowanej kadry (m.in. Kryńska, 2000, Dobrowolski, 2008).

Celem stanowiącym stref w zamyśle ustawodawcy było przyspieszenie rozwoju gospodarczego części terytorium kraju, w szczególności przez:

- rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej;
- rozwój nowych rozwiązań technicznych i technologicznych oraz ich wykorzystanie w gospodarce narodowej;
- rozwój eksportu;
- zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych wyrobów i świadczonych usług;
- zagospodarowanie istniejącego majątku przemysłowego i infrastruktury gospodarczej;
- tworzenie nowych miejsc pracy;
- zagospodarowanie niewykorzystanych zasobów naturalnych z zachowaniem zasad równowagi ekologicznej.

Pierwotnie specjalne strefy ekonomiczne w Polsce powstawały na terenach, które można było podzielić na kilka podstawowych grup (Stryjakiewicz, 1999):

- a) ośrodki i okręgi przemysłowe szczególnie dotknięte kryzysem transformacji;
- b) okręgi przemysłowe, których, w ujęciu relatywnym, recesja nie dotknęła jeszcze wówczas głęboko, ale wymagały nakładów inwestycyjnych na spóźnioną restrukturyzację;
- c) regiony słabo uprzemysłowione o wysokiej stopie bezrobocia strukturalnego;
- d) obszary o znacznych, niezagospodarowanych powierzchniach produkcyjnych i urządzeniach infrastruktury technicznej;

e) obszary o zidentyfikowanych problemach, ale jednocześnie prezentujące wyraźny potencjał rozwojowy;

f) aglomeracje miejskie Krakowa i Warszawy.

W pierwszej fazie lokalizacja stref była ściśle związana z zasadami polityki gospodarczej i przestrzennej rządu, choć ich lokalizacja w stosunku do celów, jakie SSE miały realizować już na samym początku budziła wątpliwości (Gwiazda, 2002, Szymaniak, 2002). Szczególne obawy odnosiły się do aspektu prawnego udzielania pomocy publicznej, w tym regionalnej, ponieważ według Komisji Europejskiej zasady wspierania przedsiębiorców działających w ramach SSE były sprzeczne z bezpośrednimi zobowiązaniami Polski wobec UE w okresie przedakcesyjnym. Udzielana pomoc, choć spełniała przesłanki uznania jej jako pomocy regionalnej, to jednak nie miała znamion neutralności alokacji zasobów produkcji pomiędzy różnymi sektorami gospodarki i typami działalności gospodarczej. Początkowo uznano, że polska ustawa o specjalnych strefach ekonomicznych jest niezgodna nie tylko z dorobkiem prawnym Wspólnoty, ale również łamie postanowienia Układu Europejskiego, przede wszystkim z uwagi na charakterystykę celu, poziomu dopuszczalności i kierunku (punktowości) udzielanej pomocy publicznej (Ofiarska, 2000, Ambroziak, 2003, 2010). Według T. Strykiewicza (1999, s. 89) strefy już w latach 90. stanowiły „daleko posuniętą (aczkolwiek kontrowersyjną z punktu widzenia zasad "czystej" gospodarki rynkowej) formę interwencjonizmu państwa, które określa ich zasięg przestrzenny, zachęty inwestycyjne i pożądaną profil działalności gospodarczej”. Początkowa krytyka ze strony organów Unii Europejskiej ostatecznie nie spowodowała jednak wycofania się Polski z procedowania ustawy. W ciągu kolejnych lat następowały jedynie korekty obowiązujących przepisów.

Z czasem zwłaszcza w XXI w. stopniowo zmieniała się rola SSE w Polsce i coraz częściej lokalizacja ich podstref nie była odpowiedzią na pierwotne założenia. W swojej pracy R. Matykowski i M. Siwek (2008) wskazują na trzy podstawowe etapy rozprzestrzeniania się (tzw. „pączkowania”) SSE w Polsce. Pierwszy z nich datowany na lata 1995-1999 charakteryzował się lokalizacją podstref na ogół w bliskiej odległości od siedziby danej strefy i w granicach jednego ówczesnego województwa, w miejscowościach przeżywających wyraźny kryzys gospodarczy. W drugiej fazie mającej miejsce w latach 2000-2004 następowało dostosowywanie prawa polskiego do prawa UE, czego efektem były oczekiwania zmian reguł inwestowania w strefach u potencjalnych przedsiębiorców. SSE rozrastały się w formie kolejnych podstref, a pierwotne cele ich powołania zacierają się stopniowo. W ostatniej fazie opisanej przez autorów na lata 2005-2007 strefy tworzyły podstrefy z myślą o pozyskaniu lub zatrzymaniu inwestora. Następował szybki rozrost SSE o nowe obszary niezwiązane z miejscem

siedziby oraz w miejscowościach o dobrej sytuacji społeczno-gospodarczej. W drugiej dekadzie XXI w. można mówić o permanentnym rozwoju etapu trzeciego. W granicach województwa wielkopolskiego na koniec 2015 r. funkcjonowały tereny inwestycyjne w ramach 30 podstref z pięciu różnych specjalnych stref ekonomicznych, z których żadna nie ma głównej siedziby w województwie wielkopolskim.

Od 1994 r. zmieniał się znacząco wpływ zainteresowanych przedsiębiorców na dokonanie decyzji o ostatecznej lokalizacji podstrefy SSE. Z czasem coraz mniejszą rolę odgrywa rząd i regionalne grupy nacisku, a coraz istotniejszą potencjalny inwestor. Jak zaznacza M. Smętkowski (2008) strefy miały znacznie większe znaczenie jako narzędzie restrukturyzacji przemysłu przez dywersyfikację branżową, niż jako narzędzie rozwoju działalności przemysłowej w nowych lokalizacjach, bez wcześniejszych tradycji przemysłowych, a wynika to bezpośrednio z badania zmiany rozmieszczenia przemysłu w Polsce.

Tab. 2. Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w 2015 r.

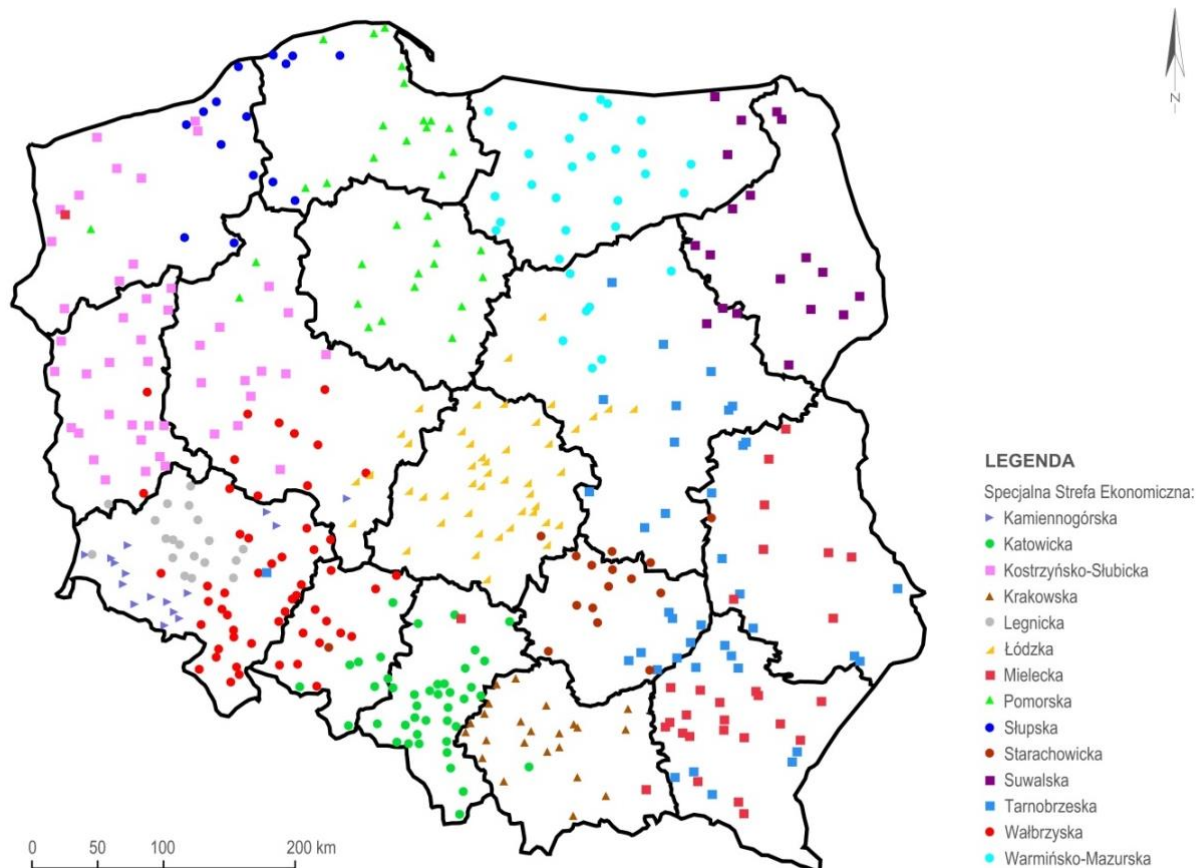
SSE	Województwo	Powierzchnia [ha]	Stopień zagospodarowania gruntów [%]
<i>Kamiennogórska</i>	dolnośląskie, wielkopolskie	373,83	59,86
<i>Katowicka</i>	śląskie, małopolskie, opolskie	2 347,34	64,89
<i>Kostrzyńsko-Słubicka</i>	lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie	1 868,05	55,04
<i>Krakowska</i>	małopolskie, podkarpackie	707,78	76,67
<i>Legnicka</i>	dolnośląskie, lubuskie	1 763,77	18,24
<i>Łódzka</i>	łódzkie, wielkopolskie, mazowieckie	1 339,17	75,37
<i>Mielecka</i>	podkarpackie, małopolskie, lubelskie, zachodniopomorskie, śląskie	1 495,65	69,49
<i>Pomorska</i>	pomorskie, kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie	2 039,99	66,97
<i>Słupska</i>	pomorskie, zachodniopomorskie	899,37	32,65
<i>Starachowicka</i>	świętokrzyskie, mazowieckie, opolskie, łódzkie, lubelskie	644,46	67,83
<i>Suwalska</i>	podlaskie, warmińsko-mazurskie, mazowieckie	635,07	52,35
<i>Tarnobrzaska</i>	podkarpackie, mazowieckie, świętokrzyskie, lubelskie, dolnośląskie podlaskie	1 743,30	72,80
<i>Walbrzyska</i>	dolnośląskie, opolskie, wielkopolskie, lubuskie	2 921,70	56,17
<i>Warmińsko-Mazurska</i>	warmińsko-mazurskie, mazowieckie	1 057,38	72,67
Powierzchnia ogółem		19 836,88	59,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji..., 2016.

Na podstawie ustawy utworzono początkowo w Polsce, w latach 1995-1997, 17 specjalnych stref ekonomicznych. Brak zainteresowania inwestorów był przyczyną likwidacji Częstochowskiej SSE w marcu 2001 r. Podobny sytuacja miała miejsce w przypadku Mazowieckiej SSE Technopark-Modlin. W lipcu 1997 r. połączono Tczewską oraz Żarnowiecką SSE i przekształcono w Pomorską SSE (Godlewska-Majkowska, 2009). Na koniec 2015 r. w Polsce działało 14 specjalnych stref ekonomicznych (tab. 2), z których największa pod względem powierzchni jest Wałbrzyska SSE „INVEST-PARK” (29,2 km² terenów inwestycyjnych), natomiast najmniejsza to Kamiennogórska SSE (3,74 km²), a najstarszą spośród działających jest Euro-Park Mielec (od 1995 r.)².

Na dzień 31 grudnia 2015 r. SSE obejmowały tereny zlokalizowane w 173 miastach i 248 gminach o łącznej powierzchni 19 836,88 ha, dla których wydano prawie 2 200 zezwoleń (ryc. 3).

Ryc. 3. Lokalizacja specjalnych stref ekonomicznych w Polsce w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji..., 2016.

² <http://www.invest-park.com.pl/owsse> [dostęp: 20.10.2014 r.].
<http://www.europark.com.pl> [dostęp: 20.10.2014 r.].

Wartość nakładów inwestycyjnych poniesionych przez firmy w specjalnych strefach ekonomicznych przekroczyła 111,7 mld zł. Na koniec 2015 r. przedsiębiorstwa działające na terenie SSE zatrudniały 312 022 pracowników (tab. 3). W polskich strefach najczęściej zainwestowały dotychczas przedsiębiorstwa krajowe (19,8% nakładów inwestycyjnych ogółem), z Niemiec (18,9%), ze Stanów Zjednoczonych (12,1%), z Holandii (10,3%) i Japonii (6,9%; Informacja o realizacji ustawy, 2016).

Początkowo w ustawie podano maksymalną docelową powierzchnię specjalnych stref ekonomicznych w Polsce określoną na 20 tys. ha, którą jednak w 2015 r. zwiększono do 25 tys. ha, z czego zaprojektowanych było wówczas niecałe 80% terenów inwestycyjnych, a prawie 60% SSE było zagospodarowanych (Informacja o realizacji... 2016).

Tab. 3. Efekty specjalnych stref ekonomicznych w Polsce w 2015 r.

SSE	Liczba zezwoleń	Nakłady inwestycyjne przedsiębiorców [mln zł]	Liczba miejsc pracy
<i>Kamiennogórska</i>	62	2179,4	6736
<i>Katowicka</i>	330	23317,4	58976
<i>Kostrzyńsko-Słubicka</i>	174	6325,1	30907
<i>Krakowska</i>	154	2942,0	21896
<i>Legnicka</i>	84	7596,9	12607
<i>Łódzka</i>	206	13623,2	33719
<i>Mielecka</i>	199	5327,1	22182
<i>Pomorska</i>	150	10625,8	19654
<i>Słupska</i>	80	1492,1	3403
<i>Starachowicka</i>	77	2134,3	6973
<i>Suwalska</i>	89	2079,1	8004
<i>Tarnobrzaska</i>	193	8081,6	25270
<i>Wałbrzyska</i>	284	21738,0	44340
<i>Warmińsko-Mazurska</i>	95	4220,9	17355
Razem	2177	111682,9	312022

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji ustawy..., 2016.

W momencie tworzenia SSE w latach 1995-1997 zakładano, że ich działalność potrwa przez 20 lat od momentu ustanowienia. Jednak w grudniu 2008 r. okres funkcjonowania wszystkich stref został ujednolicony i przedłużony do 31 grudnia 2020 r., ale już w lipcu 2013 r. Rada Ministrów zmieniła 14 rozporządzeń dotyczących SSE, wydłużając możliwość

istnienia specjalnych stref ekonomicznych aż do 31 grudnia 2026 r., czyli o 6 lat w stosunku do poprzednich ustaleń^{3,4}.

Polskie specjalne strefy ekonomiczne poddawane były szczegółowym analizom w opracowaniach naukowych i raportach, gdzie przedstawiano historię, cele i efekty ich stanowienia. Szczególnie liczne publikacje i ekspertyzy skupiały się na efektach funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych (m.in. Karkosza, 1999, Adamczuk, 2000, Kryńska, 2000, Typa, 2003, Mazur, 2004, Namysłak, 2004, Prusek, Nelec, 2004, Domański, Gwosdz, 2005, Fiedor, 2007, Lizińska, Kisiel, 2008, Smętkowski, 2008, Kolczyński, Wojtasik, 2010, Allen, Tynel, 2011, Barański, Michna, 2011, Kitowski, 2011, Miłaszewicz, 2011, Woźniak, 2013, 2014, Pastusiak, Keller, 2014, Ciżkowicz i in., 2015). Z ich przeglądu wynika, że w początkowym okresie działalności poddawane były one dosyć wyraźnej krytyce wynikającej zarówno z pewnego niedosytu obserwowanych efektów w stosunku do oczekiwań, jak i samej formy przyspieszania rozwoju gospodarczego kraju nieopartej na kompleksowej polityce regionalnej. Jak pisze E. Kryńska (2000) podstawową przyczyną podejmowania działalności w strefach była możliwość skorzystania z ulg w podatku dochodowym od osób prawnych, do czego krytycznie odnosi się autorka sugerując, że świadczyło to o za wysokich stawkach podatku w kraju dla terenów nieuprzywilejowanych. Ponadto mogło to mówić również o stawianiu ulg podatkowych w roli przeważającego argumentu podczas podejmowania decyzji o umiejscowieniu inwestycji, kosztem korzystniejszej lokalizacji. Opisywany brak powiązań wewnętrznych firm wskazywał, że na początkowym etapie rozwoju strefy nie stały się wbrew oczekiwaniom kompleksami o charakterze lokalnych biegunów rozwoju. Badania zespołu E. Kryńskiej (2000) wykazały jednoznacznie, iż rozwój aktywności gospodarczej w strefach odbywał się często kosztem jej ograniczenia w najbliższej okolicy (efekt substytucji). W badanych strefach (suwalskiej, mieleckiej, katowickiej i łódzkiej) zaobserwowano występowanie również efektu biegu jałowego, a więc sytuacji, w której wzrost aktywności gospodarczej i popytu na pracę generowanego przez firmę nastąpiłyby niezależnie od istnienia strefy. Tym samym stwierdzono, że korzystny wpływ specjalnych stref ekonomicznych na poprawę sytuacji na lokalnych i regionalnych rynkach pracy choć był zauważalny, to jednak ograniczony i nie spełniał pokładanych w nich oczekiwań. Z drugiej strony zwracano uwagę na mogące wystąpić w przyszłości korzystne efekty mnożnikowe wynikające z działania firm w strefach a odnoszące się do wszystkich aspektów lokalnego rozwoju społeczno-gospo-

---

³ online: http://www.paiz.gov.pl/20130724/sse_beda_funkcjonowac_do_2026, [dostęp: 08.01.2017 r.].

⁴ W 2017 r. trwają prace nad projektem ustawy o zasadach wspierania nowych inwestycji, która w sposób znaczący może zmienić sytuację SSE, w tym ramy czasowe ich funkcjonowania.

darczego. Zauważono również, że SSE z reguły korzystnie wpływały na poprawę systemu gospodarczego danego obszaru kraju. Należy jednak podkreślić, że badania te prowadzone były w początkowej fazie działalności stref ekonomicznych w Polsce, stąd część opisanych zjawisk obserwowana była w zbyt krótkim czasie oraz, jak przyznaje sama koordynatorka projektu, na zbyt małym zakresie, zwłaszcza terytorialnym.

Z czasem, zwłaszcza po 2004 r., a więc po dekadzie od utworzenia pierwszych stref, rosła liczba wydawanych publikacji, które miały za zadanie podsumowanie skutków funkcjonowania SSE w Polsce. Jednym z ważniejszych opracowań tamtego okresu była obszerna praca pod redakcją B. Domańskiego i K. Gwosdza (2005). Autorzy ocenili pierwsze dziesięć lat aktywności najstarszej Polskiej SSE, czyli Euro-Parku Mielec, w zakresie jej wpływu na rynek pracy, otoczenie lokalne, powiązania firm, wywołane efekty mnożnikowe, relacje między funkcjonowaniem strefy oraz gminy i wreszcie wpływ specjalnej strefy ekonomicznej na środowisko przyrodnicze. Z wyników pracy zespołu krakowskich badaczy wyłonił się szereg skutków o pozytywnym charakterze w prawie każdym z wymienionych wyżej aspektów, wskazujący na istotną rolę SSE w rozwoju lokalnym, co potwierdzały w tym przypadku wcześniejsze badania innych autorów (Karkosza, 1999, Nelec, Prusek, 2004). Powstanie SSE w Mielcu stało się wówczas punktem zwrotnym w rozwoju miasta. Należące w latach 90. XX w. do grupy nielicznych monofabrycznych ośrodków przemysłowych tej wielkości w Polsce, wyszło z kryzysu obronną ręką a także uzyskało nowe podstawy rozwoju. Według zespołu B. Domańskiego i K. Gwosdza (2005) Mielec charakteryzował się, dzięki efektom ustanowienia SSE, ponadprzeciętnym poziomem rozwoju gospodarczego w badanym okresie oraz przyciągnął w ciągu 10 lat więcej kapitału zagranicznego niż stolica województwa podkarpackiego – Rzeszów.

Ustalenia poczynione w ramach raportu „Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na zatrudnienie” (Trzciniński in., 2016) wskazują na połowiczny sukces SSE w Polsce. Według autorów nie wpływają one na redukcję poziomu bezrobocia na poziomie lokalnym. Widoczny jest natomiast znacząco wyższy wzrost liczby osób pracujących na obszarach z SSE niż w gminach z grupy kontrolnej, na których terenie nie ma zlokalizowanych podstref SSE. Ponadto obecność SSE nie przekładała się na poziom wynagrodzeń pracowników. Nie zauważono również, by SSE jakkolwiek oddziaływały widocznie na wysokość dochodów gmin (w przeliczeniu na mieszkańca). Wreszcie stwierdzono, że SSE mają jednak pozytywny wpływ na liczbę firm małych, zatrudniających od 10 do 49 pracowników.

Zakrojone na dużą skalę badania ankietowe wśród inwestorów korzystających z warunków proponowanych przez specjalne stref ekonomiczne w Polsce opublikował zespół

naukowców pod kierownictwem P. Siudak, B. Wątopek (2011). Wśród interpretacji ciekawszych wyników stwierdzono, że przedsiębiorstwa działające w ramach SSE w niewielkim stopniu współpracują z ośrodkami naukowymi, a jeżeli już to są to uczelnie i instytuty krajowe. Prawie $\frac{3}{4}$ badanych firm wskazało na dobrą lub bardzo dobrą współpracę z władzami lokalnymi, która zazwyczaj objawiała się brakiem utrudnień ze strony urzędu. Jako skromny oceniono poziom więzi kooperacyjnych pomiędzy podmiotami tej samej podstrefy. Podobnie jak u E. Kryńskiej (2000) głównym czynnikiem decydującym o podjęciu działalności gospodarczej w SSE były ulgi w podatku dochodowym. Jak zaprezentowano w podsumowaniu wyników badania najwięcej osób zatrudnianych w przedsiębiorstwach w SSE miało wykształcenie średnie zawodowe (30,3%) lub wyższe (28,4%), a prawie 40% nowo zatrudnionych było wcześniej bezrobotnymi.

Badania skupiające się na ogólnej charakterystyce oraz ocenie szczególnie pozytywnych efektów funkcjonowania i wpływie na rozwój lokalny wybranych pojedynczych stref można znaleźć również u innych autorów m.in: dla Katowickiej SSE (Kolczyński, Wojtasik, 2010), Legnickiej SSE (Adamczuk, 2000), Warmińsko-Mazurskiej SSE (Lizińska, Kisiel, 2008), Wałbrzyskiej SSE (Fiedor, 2007, Hasińska, Sipurzyńska-Rudnicka, 2008, Woźniak 2013, 2014) czy Słupskiej SSE (Rydz, 2004) i potwierdza to tezę, że pojawia się zdecydowanie więcej głosów pozytywnych podsumowujących rolę SSE w Polsce (w przeciwieństwie do doświadczeń innych krajów, zwłaszcza wysoko rozwiniętych), popartych badaniami, choć należy podkreślić, że nie są to zdania bezkrytyczne.

Szczególnie cenne wydają się opracowania podkreślające przy okazji omawiania specjalnych stref ekonomicznych warunki do inwestowania w Polsce – oceniające wpływ tego instytucjonalnego czynnika lokalizacji na decyzje o umiejscawianiu nowych zakładów, często z kapitałem zagranicznym czy też źródło innowacji. Wydaje się, że w tym zakresie SSE nie okazały się jak dotychczas tak silnym narzędziem, jakim miały być w założeniach (Prusek, Nelec, 2006, Stachowiak, 2007). Niezbędne wydaje się prowadzenie niezależnych badań i monitorowanie efektów w tym aspekcie w kolejnych latach.

Specjalne strefy ekonomiczne działające w Polsce na mocy ustawy z 1994 r. to pierwsze po okresie transformacji podejście do powoływania uprzywilejowanych, zorganizowanych terenów inwestycyjnych, które stały się w późniejszych latach wzorem dla lokalnych stref aktywności gospodarczej. SSE jako forma interwencjonizmu państwa będąca substytutem strategicznej polityki regionalnej miała w założeniach łagodzić negatywne skutki transformacji gospodarczej na obszarach dotkniętych głębokim kryzysem lub słabo rozwiniętych. Tymczasem w ramach SSE poprzez proces „pączkowania” przy wykorzystaniu pomocy pu-

blicznej wspierane były i są obszary zazwyczaj silne ekonomicznie (Domański, Gwosdz, 2005).

Główne uwarunkowania tworzenia i funkcjonowania w ramach SSE są powiązane z szeregiem przywilejów przede wszystkim finansowych dotyczących zwolnień podatkowych, dostępnością uzbrojonych terenów, możliwością zakupu bądź dzierżawy gruntu, wsparciem administracyjnym prowadzonej działalności. Z drugiej strony wiążą się z obowiązkami: utrzymania firmy w wyznaczonym terminie czy uiszczania tzw. opłaty strefowej. Ponadto przedsiębiorcy muszą liczyć się ze zwiększonym ryzykiem kontroli podatkowej lub związanej z wypełnianiem postanowień zezwolenia. Należy mieć również na uwadze ograniczenia czasowe istnienia stref w polskim prawie oraz długi okres „wchodzenia” do strefy. Ponadto oczywistymi mankamentami jest ograniczenie dopuszczalnych profili działalności gospodarczej czy wreszcie nadmierna biurokratyzacja.

Wyniki badań efektów funkcjonowania SSE są niejednoznaczne, stąd ocena jest kłopotliwa, choć przeważają skutki pozytywne, głównie związane z poprawą sytuacji na lokalnych rynkach pracy. Powstaje również szereg pytań, przede wszystkim, ze względu na czasowe limity działania stref, o trwałość struktur zbudowanych w ramach SSE (Stachowiak, 2007). Kolejne przedłużanie okresu ich istnienia przez następujące po sobie rządy wskazywałoby na zadowalające efekty, a na pewno silne przekonanie o potencjale tego rozwiązania. Wydaje się zatem, że o powodzeniu stref decydują obserwowane skutki pozytywne, nawet, jeżeli nie są one współmierne z celami. Dzięki strefom bowiem, jak podaje C. Pilarska (2008, s. 78), *„udało się nie tylko zwiększyć wolumen inwestycji zagranicznych w gospodarce, ale przede wszystkim przyciągnąć znane międzynarodowe koncerny do kraju, co stwarza z kolei szansę na następne inwestycje zagraniczne”*. Zwłaszcza najnowsze raporty i badania wskazują na optymistyczne scenariusze dalszych losów SSE w Polsce i ich wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy regionów (Ciżkowicz i in., 2015, Informacja..., 2016).

2.2. Cele i efekty funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej – model *ex ante*

Rozwój przedsiębiorczości jest jedną z podstaw lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Władze jednostek samorządu terytorialnego podejmują działania proinwestycyjne, stosując interwencjonizm lokalny, na rzecz zapewnienia odpowiednich warunków do lokalizacji przedsiębiorstw na terenie swojej gminy, stając się tym samym inicjatorami procesów rozwojowych. Aktywna polityka pobudzania przedsiębiorczości

powinna stać się kluczowym elementem strategii lokalnej (Jarczewski, 2007). Po rozpoznaniu zasobów i określeniu potrzeb jednostki samorządu terytorialnego ważnym etapem jest opracowanie narzędzi, które prowadzić mogą w przyszłości do rozwoju działalności gospodarczej.

Alternatywnym rozwiązaniem dla specjalnych stref ekonomicznych w kontekście uprzywilejowanych i zorganizowanych terenów inwestycyjnych jako instrumentu polityki proinwestycyjnej są lokalne strefy aktywności gospodarczej (LSAG). Ta forma zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej z wykorzystaniem instytucjonalnych czynników lokalizacji wydaje się również atrakcyjna z punktu widzenia inwestora oraz samorządów lokalnych przede wszystkim z uwagi na brak obowiązku spełnienia licznych wymagań ustawowych, które narzucane są na działalność w ramach SSE. W związku z powyższym również bariera wejścia i wyjścia z lokalnej strefy aktywności gospodarczej jest znacznie niższa niż w przypadku SSE, co stanowi dla potencjalnego przedsiębiorcy istotną zaletę, natomiast dla samorządów jest mniej korzystne i zmusza do budowania trwalszych relacji z inwestorem. Lokalne strefy aktywności gospodarczej wypełniają w dużej mierze założenia modelu intensywnego rozwoju w zakresie pobudzania przedsiębiorczości (Filipiak, Kogut-Jaworska, 2009). Opiera się on na lokalnych podmiotach gospodarczych oraz przyciąganiu inwestorów zewnętrznych. Wymaga przygotowania zorganizowanych terenów pod inwestorów, rozbudowy infrastruktury technicznej, stworzenia kompleksu gospodarczego. W założeniach modelu wymagana jest współpraca pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym, ale w zamian można oczekiwać wymiernych efektów w postaci przedsięwzięć inwestycyjnych oraz uzyskania poparcia lokalnej społeczności.

Na świecie funkcjonują różne formy zorganizowanych terenów inwestycyjnych na odmiennych zasadach, zazwyczaj wynikających z odmiennej kultury prowadzenia działalności gospodarczej, stopnia liberalizmu gospodarczego (ograniczania interwencjonizmu), poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, wreszcie różnych zasad prawa planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz przepisów podatkowych. Lokalne strefy aktywności gospodarczej występują często obok specjalnych stref ekonomicznych.

Pierwsze strefy aktywności gospodarczej powstawały od początku lat 90. XX w., czyli od początku transformacji gospodarczej, przede wszystkim na niezagospodarowanych terenach komunalnych jako działania mające kluczowe znaczenie dla wzrostu poziomu inwestycji komercyjnych, ponadto zwiększające atrakcyjność inwestycyjną regionu, rozwijające przedsiębiorczość i w rezultacie przyczyniające się do powstawania nowych miejsc pracy (Zarządzanie Strefami Aktywności Gospodarczej..., 2015).

W Polsce pojęcie lokalnych stref aktywności gospodarczej (funkcjonujące w rzeczywistości pod różnymi hasłami) w literaturze oraz w środowisku związanym z gospodarką lokalną i zarządzaniem samorządem terytorialnym wydaje się jednak nie do końca sprecyzowane, w przeciwieństwie do specjalnych stref ekonomicznych, których definicję i ramy działania określa w Polsce Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60) oraz rozporządzenia jej towarzyszące.

W literaturze polskiej pojawiały się nieliczne próby zidentyfikowania i zdefiniowania pojęcia stref aktywności gospodarczej (zazwyczaj można się spotkać z szeregiem różnych pojęć, które należy z tym terminem utożsamiać m.in. strefa gospodarcza/przemysłowa/aktywizacji gospodarczej itp.) jak np. jako „*obszar przygotowany dla inwestora, ostatecznie intensywnie zaktywizowany gospodarczo, o planistycznym przeznaczeniu, związany z rozwojem sektora przemysłowo-usługowego, stanowiący lokalne centrum rozwoju gospodarczego, dzięki któremu realizowane są cele lokalnego rozwoju, takie jak: podniesienie konkurencyjności obszaru i zaktywizowanie go w stosunku do gmin sąsiednich, zwiększenie liczby podmiotów gospodarczych, a co za tym idzie – stworzenie nowych miejsc pracy, rozwój infrastruktury technicznej, dywersyfikacja sektora zatrudnienia*” (Wojtyra, 2014, s. 27).

Według Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera strefy aktywności gospodarczej „*to wydzielone i przygotowane do inwestycji obszary, odpowiadające zapotrzebowaniu potencjalnych inwestorów, tworzone najczęściej przez samorzady lokalne. Strefy posiadają kluczowe znaczenie dla wzrostu poziomu inwestycji komercyjnych, w istotny sposób zwiększają atrakcyjność inwestycyjną regionu, rozwijają przedsiębiorczość i kreują nowe miejsca pracy. Gminy, dostrzegając pozytywne efekty działania takich stref, scalają nowe tereny, budują infrastrukturę techniczną, a także zmieniają przeznaczenie terenu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu liczba stref aktywności gospodarczej stale wzrasta*”.⁵

Strefy aktywności gospodarczej, jak pisze J. Stanienda (2011, s. 257), to „*wydzielone i przygotowane do inwestycji obszary odpowiadające zapotrzebowaniu potencjalnych inwestorów, tworzone najczęściej przez samorzady lokalne*”. Według autorki powinny się one charakteryzować wieloaspektowym przygotowaniem do pełnienia swojego zadania. Idea przygotowywania uprzywilejowanych obszarów dla potencjalnych inwestorów jest związana z faktem, że jednostki samorządowe dysponują szerokim spektrum możliwości oddziaływania

---

⁵ online: <http://coie.armsa.pl/Strefy,Aktywnosci,Gospodarczej,42.html>, [dostęp: 07.10.2017 r.]

na rozwój przedsiębiorczości, a efektem takich decyzji strategicznych jest podnoszenie konkurencyjności danej gminy w regionie. Zgodnie z tym, co podaje Markowska-Bzducha (2013⁶, za Grycuk, Russel, 2014), do czynników mających wpływ na prawidłowe funkcjonowanie stref aktywności gospodarczej zalicza się instrumenty: finansowe, infrastrukturalne, prawne, administracyjne, planistyczne, informacyjno-marketingowe oraz instytucjonalne. Według innych autorów na politykę prorozwojową w sferze aktywizacji gospodarczej samorząd terytorialny ma tylko pośredni wpływ, ale jeżeli działania w tym zakresie mają długotrwały i konsekwentny charakter, to tworzenie korzystnego klimatu inwestycyjnego taką drogą ma szanse powodzenia. Wymaga to jednak skoordynowania miejscowych opracowań strategicznych z planistycznymi oraz wieloletnimi planami finansowymi (Miszczuk i in., 2007).

Podsumowując zebrane informacje można stwierdzić, że lokalna strefa aktywności gospodarczej to teren inwestycyjny, zarówno w ramach inwestycji typu *greenfield*, jak i *brownfield*, tworzony przez samorząd terytorialny na poziomie lokalnym (utworzony przez gminę lub na wniosek gminy jak np. w przypadku podstref specjalnych stref ekonomicznych), sformalizowany (np. poprzez uchwałę ustanawiającą strefę aktywności gospodarczej, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego czy też porozumienie z inwestorem). Ponadto powstały na gruntach o uregulowanym stanie prawnym, zazwyczaj zwarty, często przygotowany infrastrukturalnie (dostęp komunikacyjny, uzbrojenie działek) i uprzywilejowany poprzez stworzenie preferencyjnych warunków fiskalnych do inwestowania np. stosowane ulgi w podatkach lokalnych dla przedsiębiorców, co ważne także będący wynikiem strategicznej polityki rozwoju gminy, prowadzący do rozwoju przedsiębiorczości na danym terenie.

Gwoli ścisłości należy wyjaśnić również słowo „aktywność”, które w tym przypadku często zamiennie używane jest z terminem aktywizacja. Wynika to z faktu, iż mimo, że przyjęło się określać w praktyce tereny przeznaczone do rozwoju przedsiębiorczości i przygotowane do inwestycji jako strefy aktywności gospodarczej, to bardzo często można się spotkać z wyrażeniem „strefa aktywizacji gospodarczej” (np. Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Czarniejewie – województwo wielkopolskie). W praktyce te pojęcia używane są zamiennie, ale jeżeli przyjrzeć się im z punktu widzenia semantycznego, wyrazy te mają odmienne znaczenie. Potwierdza to analiza słownikowych definicji słów: „aktywność” i „aktywizacja”. Za Słownikiem języka polskiego PWN (1995) termin

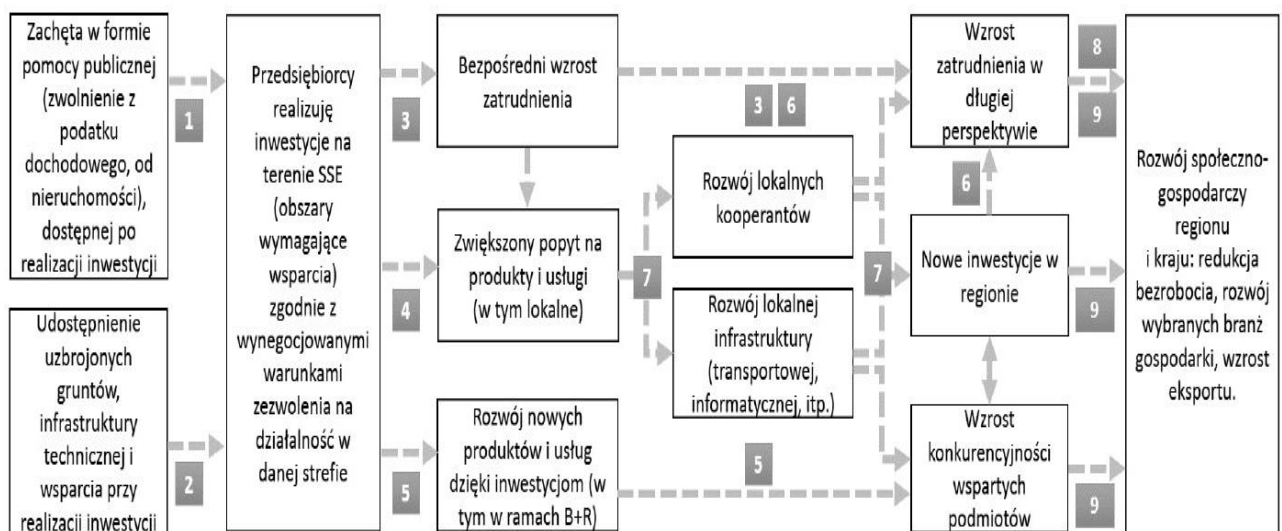
---

⁶ Markowska-Bzducha E., 2013: *Rola samorządu terytorialnego we wspieraniu lokalnej przedsiębiorczości*, *Finanse Komunalne*, 9: 5-23.

„aktywizacja” objaśniony został jako proces pobudzania do działania, natomiast „aktywność” oznacza już sam stan bycia aktywnym, zdolność czy też gotowość do działania. Strefy aktywności gospodarczej nie są obszarami aktywizacji, ponieważ są już zaktywizowane, w pewnym stopniu wykorzystane, tzn. działają na ich terenie podmioty gospodarcze, realizowane są cele takiej strefy, a więc są aktywne i takie określenie wydaje się lepiej oddawać charakter tych terenów inwestycyjnych. Strefa aktywizacji gospodarczej mogłaby być przy tych założeniach rozumiana jako dotychczas niewykorzystany, ale przygotowany teren inwestycyjny, dopiero w fazie tworzenia. Miejsce gotowe na przyjęcie przedsiębiorcy, ale jeszcze niekonsumowane (Wojtyra, 2014, 2015, 2016a, 2016b).

Dzięki licznym, szeroko zakrojonym badaniom znane są założenia i efekty funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych (ryc. 4).

Ryc. 4. Model logiczny dla wsparcia w ramach specjalnych stref ekonomicznych w Polsce.

Źródło: Trzeciński i in., 2016, s. 30.

Naturalną konsekwencją rozważań nad tym, czym są, jak powstają i funkcjonują lub mogą funkcjonować lokalne strefy aktywności gospodarczej jest zatem na wstępie próba określenia celu ich tworzenia i potencjalnych skutków działania. Należy nadmienić, że w dużej mierze będą one merytorycznie pokrywać się z koncepcją tworzenia specjalnych stref ekonomicznych, co podkreśla zwłaszcza fakt utożsamiania podstref SSE z lokalnymi strefami aktywności gospodarczej (podrozdział 2.1, ryc. 1). Pojawiają się oczywiście dwie podstawowe grupy implikacji: pozytywne i negatywne, z czego pierwsza staje się jednocześnie zestawieniem celów.

Celem nadrzędnym utworzenia zorganizowanego terenu inwestycyjnego, zwłaszcza na obszarze wykazującym problemy rozwojowe wydaje się być przede wszystkim chęć pobudzenia przedsiębiorczości, co z kolei może nieść ze sobą szereg pozytywnych skutków, w tym przede wszystkim oczekiwany wzrost gospodarczy. Wśród pozytywnych, przewidywanych efektów istnienia w gospodarce lokalnej stref aktywności gospodarczej, będących pośrednio wynikiem powyższego celu nadrzędnego, a których możliwość zaistnienia przyświeca twórcom i propagatorom ich kreowania, można wymienić cztery kategorie skutków w zależności od sfery oddziaływania.

Pierwszą grupę stanowią wyniki ekonomiczne. Należą do niej przede wszystkim oczekiwane:

- wzrost dochodów samorządu z tytułu podatków od nieruchomości i innych podatków lokalnych (znaczenie tego efektu jest zazwyczaj odłożone w czasie lub w ogóle marginalizowane z uwagi na wprowadzane przywileje, w tym głównie ulgi podatkowe, dla przedsiębiorców chcących prowadzić działalność w strefie);
- wzrost wpływów do samorządu z udziału w podatkach dochodowych w związku z zakładanym rozwojem przedsiębiorczości;
- wzrost dochodów mieszkańców, którzy znajdą zatrudnienie w przedsiębiorstwach działających w ramach LSAG;
- dywersyfikacja lokalnego rynku pracy; w przypadku gdy przedmiotem dyskusji są obszary wiejskie, efekt ten bezpośrednio nawiązuje do koncepcji ich wielofunkcyjnego rozwoju, mówiącego o konieczności zróżnicowania źródeł dochodów mieszkańców wsi; jest formą walki z bezrobociem ukrytym w rolnictwie;
- efekty mnożnikowe, czyli szereg skutków mających charakter sprzężenia zwrotnego, polegających na zakładaniu i rozwoju działalności gospodarczych w wyniku kreowania popytu lokalnego związanego z działalnością dostawców, odbiorców, podwykonawców itp. powstałego pod wpływem uruchomienia lokalnej strefy aktywności gospodarczej i podmiotów w niej działających; efekt mnożnikowy jest skutkiem powiązań przedsiębiorstw z otoczeniem, najczęściej rozpatruje się dwa podstawowe rodzaje efektów mnożnikowych: zaopatrzeniowe (wynikają z popytu tworzonego przez powstałe przedsiębiorstwo i generują wzrost firm powiązanych poprzez dostawy dóbr i usług) i efekty dochodowe (zwiększenie siły nabywczej ludności poprzez wynagrodzenia, co prowadzi w konsekwencji do rozwoju firm zaspokajających potrzeby konsumpcyjne); efekty mnożnikowe wpływają na proces zakorzenienia (ang. *embeddedness*) firmy

w lokalnej przestrzeni gospodarczej (m.in. Lee Hansen, Tiebout, 1963, Garnick, 1970, Drake, 1976, Stryjakiewicz 2004, B. Domański i in., 2001, Rachwał, Wiedermann 2008, Tobolska 2010, B. Domański, Gwosdz, 2010).

Drugą kategorię stanowią skutki społeczne, m.in:

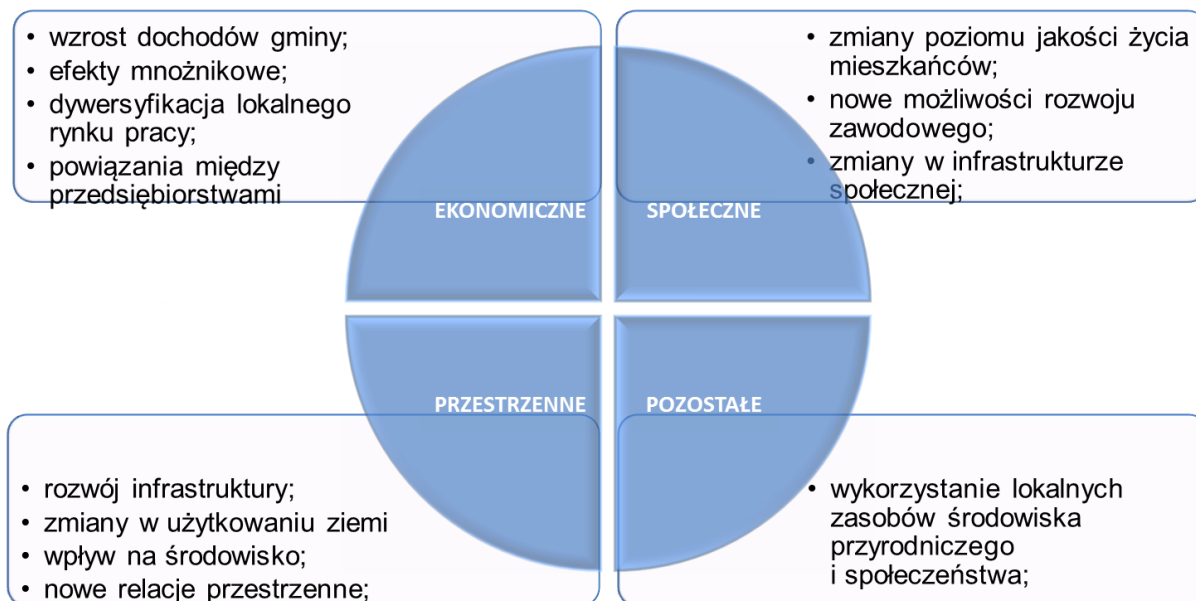
- zmiana poziomu życia mieszkańców, w związku z polepszeniem się sytuacji na lokalnym rynku pracy;
- nowe możliwości rozwoju zawodowego dla osób dotychczas związanych np. z rolnictwem, w rezultacie prowadzonych szkoleń i zapotrzebowania na pracę w LSAG;
- zmiany w infrastrukturze społecznej – w przypadku powstania dużego przedsiębiorstwa często pośrednim efektem staje się konieczność rozwoju budownictwa mieszkaniowego dla potencjalnych pracowników zakładu, ponadto oczywiste konsekwencje, które niesie za sobą ewentualny wzrost liczby ludności jednostki samorządu terytorialnego.

Do trzeciej grupy należą efekty przestrzenne, a wśród nich:

- rozwój infrastruktury technicznej (doprowadzenie dróg do terenu strefy, a także w związku ze zwiększonym zapotrzebowaniem rozwój, modernizacja sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej, elektroenergetycznej itd.);
- zmiany w użytkowaniu ziemi, rozumiane jako strategiczne, zgodne z rozwojem zrównoważonym i zasadami planowania przestrzennego zajęcie terenu poprzez racjonalne wykorzystanie zasobów lokalnych pod funkcje inwestycyjne;
- pojawienie się nowych relacji przestrzennych wywołanych choćby dojazdami mieszkańców do pracy w przedsiębiorstwach działających w ramach strefy;
- zagospodarowania i tym samym rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Ostatnią kategorią są pozostałe, potencjalne skutki powstania i funkcjonowania lokalnej strefy aktywności gospodarczej, a wśród nich m.in. wzrost atrakcyjności gminy jako miejsca lokalizacji przedsiębiorstwa, optymalne wykorzystanie lokalnych zasobów (ziemi, ludności), wprowadzanie produkcji o wyższym poziomie zaawansowania technologicznego, pobudzanie tworzenia inicjatyw klastrowych czy też promocja gminy w regionie poprzez rozpowszechnianie informacji na temat zasobów lokalnych oraz terenów inwestycyjnych i korzyści płynących dla prowadzących działalność gospodarczą (ryc. 5).

Ryc. 5. Wybrane potencjalne skutki funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej.

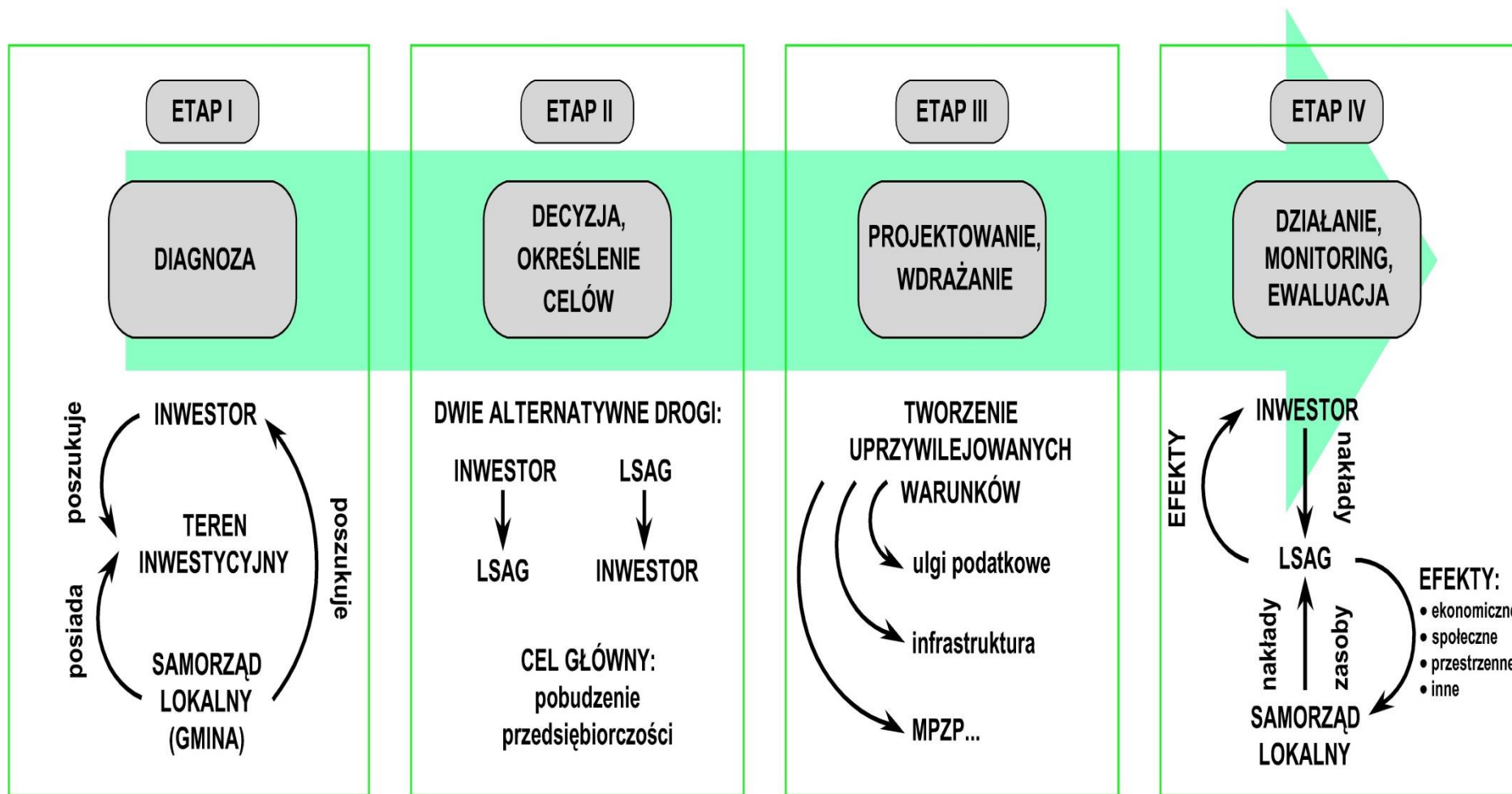
Źródło: opracowanie własne na podstawie m.in. Rachwał, Wiedermann, 2008, Tobolska, 2010.

Oprócz licznych pozytywnych skutków, które mogą generować lokalne strefy aktywności gospodarczej należy pamiętać również o negatywnych stronach oraz zagrożeniach płynących z decyzji samorządu o działaniach interwencyjnych, mających pobudzić przedsiębiorczość. Pierwsze podstawowe problemy pojawiają się już na etapie planowania i projektowania strefy aktywności gospodarczej oraz późniejszego wdrażania jej do działania. W strategii mogą pojawić się bowiem pewne błędne przekonania samorządowców na temat rozwoju tego typu zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Najczęściej pokutuje założenie, że samo przygotowanie planistyczne i infrastrukturalne strefy podniesie na tyle istotnie konkurencyjność danego terenu inwestycyjnego, że zbędne są wszelkie inne poczynania, a inwestorzy chętni rozpocząć działalność gospodarczą w strefie pojawią się z czasem. Efektem może być wtedy „zamrożenie” dużych połaci obszarów stanowiących zasoby lokalne, mimo znaczących nakładów finansowych poniesionych na jego uzbrojenie czy przygotowanie np. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Często bez poprzedzających rozmów z potencjalnymi inwestorami, bez analizy rynku i szans powodzenia takiego przedsięwzięcia, decyzja o utworzeniu strefy może okazać się brzemienna w negatywnych skutkach, a teren inwestycyjny pozostawiony samemu sobie staje się nieefektywnie zagospodarowany.

Jeżeli jednak udaje się ostatecznie zachęcić inwestora do rozpoczęcia działalności gospodarczej w strefie, może z czasem nastąpić niekorzystna zmiana relacji na linii przedsiębiorca-samorząd. Taki utracony kontakt wiąże się brakiem kontroli nad trwałością przedsięwzięć prowadzonych w ramach LSAG. Bariera wejścia i wyjścia w przypadku strefy nienależącej do SSE jest dużo niższa. Ma prawo to skutkować pojawieniem się inwestora tylko na krótki okres np. obowiązywania ulg podatkowych, po czym może on szukać nowej lokalizacji dla swojej działalności i związku z tym przenieść zakład, prawdopodobnie zostawiając po sobie istotną pustkę na lokalnym rynku pracy. Odpowiednie budowanie relacji z inwestorem, formalizacja współpracy, świadomość obopólnych korzyści czy szczegółowy plan rozwoju strefy może temu zapobiec. Ponadto do negatywnych skutków funkcjonowania LSAG można zaliczyć prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktów przestrzennych np. związanych ze sąsiedztwem, zwłaszcza w sytuacji gdy w sposób nieodpowiedzialny prowadzona jest polityka przestrzenna gminy. Działalność gospodarcza w ramach strefy ma często charakter produkcyjny i może cechować się w różnym stopniu uciążliwością w przestrzeni, co z kolei wpływa na postawy społeczności lokalnej (brak zrozumienia, protesty, w skrajnych przypadkach blokowanie inwestycji) wobec inwestorów i samorządowców oraz może znacząco niekorzystnie wpływać na środowisko przyrodnicze (zanieczyszczenia, hałas).

Można wymienić cztery podstawowe etapy składające się na mechanizm wdrażania lokalnych stref aktywności gospodarczej w samorządach lokalnych (ryc. 6). Jako pierwszy wyróżnia się diagnozę, czyli moment, określenia pozycji konkurencyjnej samorządu terytorialnego w regionie, znaczenia jego zasobów lokalnych, uwarunkowań, mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń, poziomu rozwoju. Jest to etap odpowiedzi na pytanie, czy gmina rozwija się tak, jakby tego oczekiwano, czy jednak potrzebne są bodźce, które uruchomiłyby lub też wspomogły procesy rozwojowe. W tej fazie następuje integracja interesów inwestora i samorządu. Ten pierwszy jest zainteresowany znalezieniem lokalizacji dla swojej działalności, samorząd natomiast rozporządza terenem, powierzchnią inwestycyjną, która stanowi zasób lokalny, a który nawet jeżeli nie należy bezpośrednio do samorządu (mienie gminne), to pozostaje pod jego jurysdykcją planistyczną. Tym samym to samorząd terytorialny decyduje o przeznaczeniu konkretnych terenów na poszczególne cele inwestycyjne w ramach prowadzenia zadań własnych, a konkretnie polityki przestrzennej. Gmina szuka porozumienia z inwestorem, który miałby spełnić pokładane w nim nadzieje.

Ryc. 6. Model mechanizmu wdrażania lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne.

Sporządzona diagnoza w etapie drugim prowadzi do podjęcia decyzji o wzmocnieniu oferty inwestycyjnej, którego celem jest podniesienie konkurencyjności i pobudzenie przedsiębiorczości. Mamy tu do czynienia z zabiegiem interwencyjnym. Sytuacja może rozwijać się w alternatywny sposób. W zależności od tego czy najpierw prowadzone są rozmowy z potencjalnym inwestorem, którego zachęciłyby do wyboru konkretnej gminy poczynione przez nią zadania w zakresie przygotowania terenu inwestycyjnego (LSAG), czy też w drugiej opcji, kiedy to gmina *a priori* zakłada powodzenie przedsięwzięcia w postaci strefy w przyszłości i najpierw buduje strefę aktywizacji gospodarczej, licząc na zainteresowanie inwestorów.

Etap trzeci to zaprojektowanie lokalnej strefy aktywności gospodarczej i w dalszej kolejności wdrożenie koncepcji w życie. W tej fazie ostatecznej decyzji podlega lokalizacja, która powinna być poparta partycypacją społeczną. Teren inwestycyjny ma służyć gminie i jej mieszkańcom, nie zaś stać się kością niezgody choćby z uwagi na położenie. Proces tworzenia LSAG jest wieloetapowy, ale przez rozwiązywanie tej kwestii w ramach pojedynczej gminy lub sąsiadujących samorządów, znacznie sprawniejszy niż w przypadku tworzenia nowych podstref specjalnych stref ekonomicznych, gdzie procedowanie potrafi znacznie się wydłużyć przez wymogi prawne i administracyjne. W zależności od poziomu zaawansowania przygotowania formalnego, planistycznego, infrastrukturalnego czas oddania strefy w ręce inwestorów może się różnić. Pełna formalizacja wymagałaby sporządzenia i uchwalenia prawa miejscowego – mowa tu o wprowadzeniu w życie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, uchwały rady gminy w sprawie utworzenia lokalnej strefy aktywności gospodarczej oraz uchwały dotyczącej uprzywilejowania terenu w zakresie wysokości podatków. Najbardziej praco-, czaso- i kapitałochłonnym etapem wydaje się przygotowanie infrastruktury, jeżeli wymaga tego teren inwestycyjny lub takie były warunki porozumienia z inwestorem. Ważnym elementem wdrażania LSAG będzie jej promocja, czemu służą portale internetowe i inne media, wydawane foldery, reklama bezpośrednio u zainteresowanych podmiotów gospodarczych itp. Nakłady jakie musi ponieść samorząd lokalny powinny zostać uwzględnione w strategii tworzenia LSAG oraz mieć realne uzasadnienie tak, aby ograniczać ryzyko niepowodzenia przedsięwzięcia. Należy bowiem pamiętać, że o powodzeniu bądź niepowodzeniu decyduje szereg czynników i uwarunkowań, zarówno endogenicznych, jak i egzogenicznych.

Mając na uwadze wyniki badań dotyczących działania specjalnych stref ekonomicznych, w których wykazano, że dla przedsiębiorców inwestujących na terenach stref najważniejszym czynnikiem przyciągającym było uprzywilejowanie terenu, a więc przede

wszystkim ulgi podatkowe, korzyści finansowe, wydaje się, że aby LSAG nienależące do SSE mogło konkurować z zorganizowanym terenami inwestycyjnymi należącymi do SSE powinno stwarzać upodobnione, konkretne warunki budujące przywileje dla inwestora. Idąc tym tropem w ramach konstruowania teoretycznego modelu *ex ante* funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej należy w sposób istotny podkreślić konieczność uwzględnienia w definicji operacyjnej takiego obszaru jego sformalizowane uprzywilejowanie. Drugim aspektem, który powinien znaleźć swoje odzwierciedlenie w definicji modelowej jest cel działania LSAG. Analizując potencjalne skutki funkcjonowania LSAG w lokalnej przestrzeni gospodarczej można dojść do wniosku, że celem nadrzędnym, którego efektem pośrednim są wszystkie pożądane skutki wymienione wyżej, będzie pobudzenie przedsiębiorczości na danym obszarze. Tym samym definicja ujęta w modelu zostaje znacznie doprecyzowana w stosunku do tej, którą wstępnie wprowadzono w pracy.

Lokalna strefa aktywności gospodarczej jest uprzywilejowanym, poprzez dostępne dla przedsiębiorców preferencyjne warunki fiskalne (np. ulgi podatkowe), i częściowo sformalizowanym (np. poprzez MPZP lub uchwałę samorządu terytorialnego) terenem inwestycyjnym, którego celem jest pobudzenie przedsiębiorczości na danym terenie. Mowa tu jedynie o strefach zaktywizowanych, a więc takich, na terenie których działają podmioty gospodarcze. Model staje się wówczas uproszczonym obrazem rzeczywistości, która na tym etapie pomija studialne przypadki, wyjątki, ale w sposób jednoznaczny nakreśla teoretycznie zjawisko, uwzględniając jedynie dwa najważniejsze aspekty, które powodują, że zorganizowany teren inwestycyjny ma szansę istnienia i uzasadnienie ekonomiczne. Tym samym przygotowanie planistyczne, prawne itp. stają się kwestiami drugorzędnymi dla samego klasyfikowania LSAG. Wydaje się że tak pojmowana i uszczegółowiona definicja LSAG będzie najbardziej uprawdopodobniona i skuteczna w zobrazowaniu rzeczywistości w oparciu o dostępne dane.

Na rycinie 7. zaprezentowano ciąg przyczynowo-skutkowy prowadzący do tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej, a w ich efekcie do osiągnięcia zdiagnozowanego na podstawie badań literaturowych celu nadrzędnego tego procesu. Jednostka samorządu terytorialnego, w tym przypadku gmina, traktowana jest jako lokalny terytorialny system społeczny działający na rzecz swojego rozwoju gospodarczego i stymulujący ten rozwój przy wykorzystaniu lokalnych zasobów i zdefiniowaniu ograniczeń (m.in. Reijnen 1987, Chojnicki 1988, Blakely 1989, Parysek 2001, Blakely, Bradshaw, 2002; por. podrozdział 2.3). Model nawiązuje bezpośrednio do mechanizmu wdrażania lokalnych stref aktywności gospodarczej. Decyzja o ich tworzeniu jest utożsamiana z przyczynami ekonomicznymi i odwołuje się do

samej definicji strefy jako obszaru silnie związanego z przedsiębiorczością. Samorząd, dążąc do rozwoju społeczno-gospodarczego, chce podnieść konkurencyjność gminy, więc poszukuje inwestora i tworzy LSAG, w efekcie liczy na rozwój przedsiębiorczości, który ma ułatwić osiągnięcie celu.

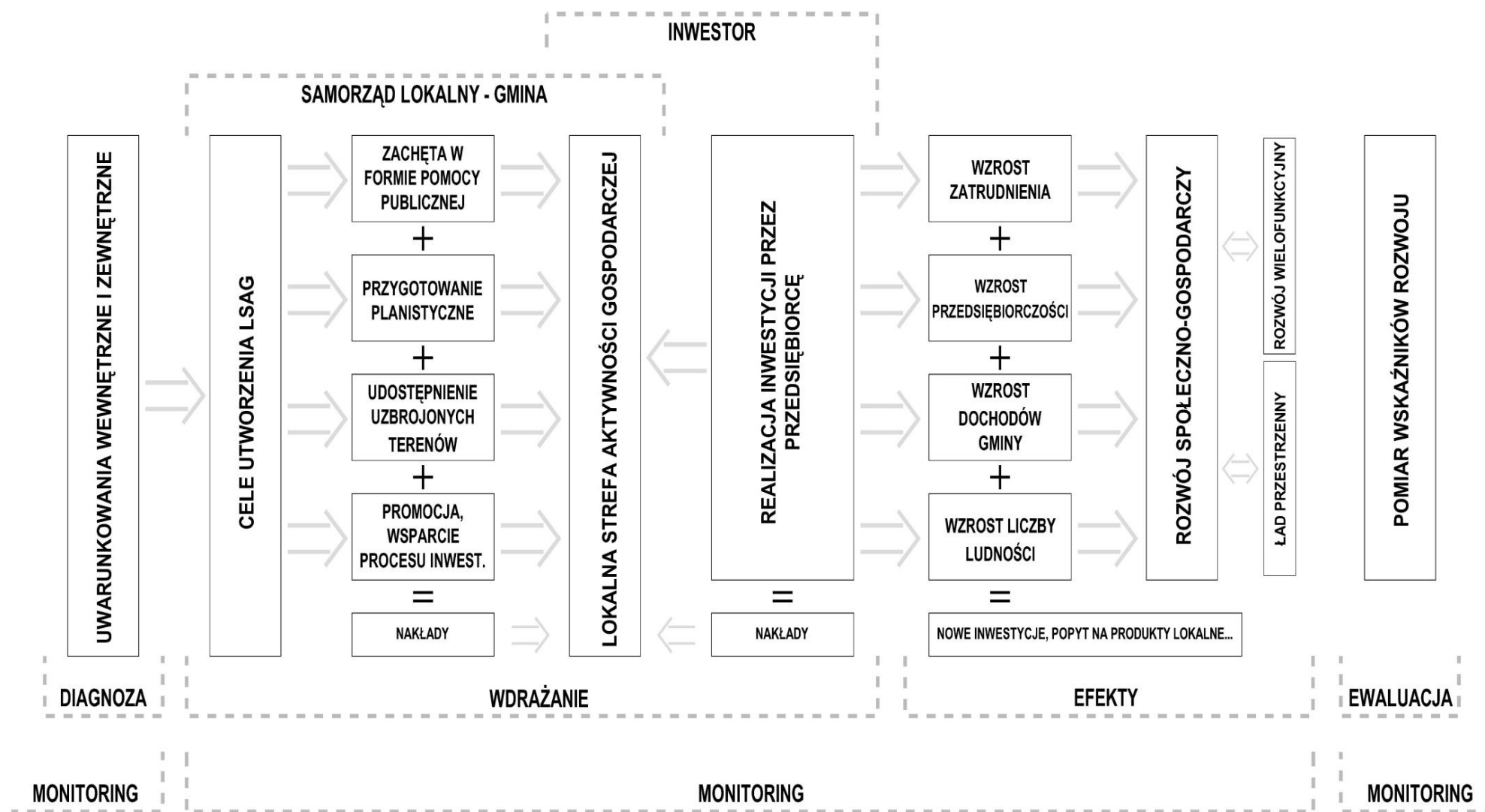
Ryc. 7. Model przyczynowo-skutkowy powstawania lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie studiów literaturowych oraz badania pilotażowego stworzono model funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej w ujęciu *ex ante* (ryc. 8). Jego zadaniem było w szczególności przedstawienie roli oraz mechanizmu tworzenia i funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej. Podstawowe założenie teoretyczne stanowił cel organizowania terenów inwestycyjnych pod działalność gospodarczą, czyli rozwój społeczno-gospodarczy, którego katalizatorem ma być wzrost przedsiębiorczości.

Ryc. 8. Model *ex ante* funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: opracowanie własne.

Kluczowymi elementami modelu są:

- samorząd lokalny (gmina) jako pomysłodawca i twórca lokalnej strefy aktywności gospodarczej (aktywności, ponieważ w modelu jest ona skojarzona z terenami, na których działają podmioty gospodarcze), jako terytorialny lokalny system społeczny, wreszcie jako podmiot konkurujący z innymi gminami;
- inwestor, rozumiany jako przedsiębiorstwo działające w strefie, korzystające z przywilejów i generujące skutki społeczno-gospodarcze i przestrzenne;
- lokalna strefa aktywności gospodarczej jako instrument wsparcia rozwoju przedsiębiorczości oraz instytucjonalny czynnik lokalizacji działalności gospodarczej, na przedstawionym modelu dokonano generalizacji: zgrupowano lokalne strefy aktywności gospodarczej należące i nienależące do specjalnych stref ekonomicznych, choć kryterium to znacząco wpływa na strukturę mechanizmu możliwego wsparcia przedsiębiorstw, to oczekiwane efekty są jednak tożsame w obydwóch przypadkach.

Model został wpisany w mechanizm wdrażania lokalnych stref aktywności gospodarczej składający się z etapów: diagnozy, wdrożenia, zaistnienia efektów i ich ewaluacji, a cały proces wymaga zintegrowanego monitoringu.

Zgodnie z przedstawioną koncepcją władze samorządu terytorialnego po analizie uwarunkowań wewnętrznych (potencjału, pozycji konkurencyjnej, atrakcyjności inwestycyjnej, renty położenia, pozostałych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i środowiskowych) oraz zewnętrznych (np. kryzys gospodarczy, wysokość podatków, koniunktura na rynku) i określeniu na ich podstawie celu, którym w polityce długofalowej jest zazwyczaj rozwój społeczno-gospodarczy, a co za tym idzie poprawa jakości życia na obszarze gminy (obszaru wiejskiego), decyduje się na przedsięwzięcia mające na celu stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w postaci utworzenia lokalnej strefy aktywności gospodarczej. W tym celu:

- ustanawia możliwość skorzystania z ulg podatkowych (w tym najczęściej w ramach pomocy *de minimis* ze zwolnienia z podatku od nieruchomości na okres uzależniony od liczby nowo utworzonych miejsc pracy), często nie tylko w obrębie LSAG lub stara się o przyłączenie do specjalnej strefy ekonomicznej i możliwość skorzystania z pakietu przywilejów podatkowych, które wymagają jednak spełnienia większej liczby warunków;
- przygotowuje teren planistycznie poprzez przeznaczenie go zarówno w SUiKZP, jak i MPZP na funkcje związane z prowadzeniem działalności gospodarczej;

- przygotowuje teren infrastrukturalnie, poprzez wyposażenie go w dostęp do niezbędnych mediów;
- aktywnie promuje teren inwestycyjny i wspiera przedsiębiorcę w procesie wprowadzenia się na teren LSAG;

Efektom tych działań jest powstanie lokalnej strefy aktywności gospodarczej, w której z czasem rozpoczynają działalność kolejni przedsiębiorcy, a których bezpośrednim rezultatem działania ma być wzrost m.in.:

- zatrudnienia;
- przedsiębiorczości;
- dochodów gminy;
- liczby ludności.

Ponadto w dalszej perspektywie oczekiwany miałby być m.in. wzrost popytu na produkty lokalne czy boom inwestycyjny. Efekty te składać się będą na rozwój społeczno-gospodarczy gminy, w tym wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, a więc stopniowe uniezależnienie się od rolnictwa, a także na ład przestrzenny, w wyniku odpowiedniej lokalizacji strefy gospodarczej, niepowodującej konfliktów przestrzennych. Model staje się swoistym wstępem teoretycznym, wyjściem do badań prowadzonych nad lokalnymi strefami aktywności gospodarczej.

2.3. Teorie rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich a lokalne strefy aktywności gospodarczej

T. Markowski (2008, s. 13) pojęcie rozwoju społeczno-gospodarczego uogólnia do stwierdzenia, że jest to „*wynik pozytywnych zmian wzrostu ilościowego i postępu jakościowego w systemach gospodarczych, społecznych i przyrodniczych*”. Według Z. Chojnickiego (1999a) rozwój można rozumieć jako ciąg ukierunkowanych i nieodwracalnych zmian struktury obiektu (w pracy obiektem są gminy poddane badaniu), przy czym zmianę należy traktować jako przejście z jednego stanu obiektu do innego, co wiąże się z przeobrażeniami ilościowymi i jakościowymi jego cech. Struktura w przytoczonej definicji jest interpretowana jako układ relacji przestrzennych oraz budujących dany obiekt. Charakteryzowane zmiany będące istotą rozwoju są zazwyczaj długotrwałe, etapowe, ich efektem mogą być również nowe własności obiektu. Rozwój społeczno-gospodarczy według Z. Chojnickiego (1999a) rozpatrywany może być w czterech podstawowych ujęciach: całościowym i częściowym (w zależności od tego, czy procesy rozwojowe badane są kompleksowo, czy też badaniu po-

dano jedynie wybrane składowe), procesowym i finalnym (w zależności od położenia nacisku czy to na przebieg procesu, czy jego efekty), opisowym i wartościującym (w zależności od tego, czy skupiono się na charakterze zmian budujących proces rozwoju, czy też ogólnie na realizacji celów działalności ludzi), ilościowym i jakościowym (zależnie od podejścia do oceny zmian, z punktu widzenia ilościowego – wzrost gospodarczy – lub jakościowego).

Tym sposobem rozwój społeczno-gospodarczy odniesiony zostaje do kategorii zmiany struktury danego obiektu, co ewidentnie ułatwia wykorzystanie tej definicji w analizie przestrzenno-ekonomicznej przy założeniu w badaniach, że w pewnym okresie następują przeobrażenia w grupach pewnych wskaźników opisujących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Rozwój ma być efektem funkcjonowania strefy, a więc w badanej jednostce samorządu terytorialnego powinny zajść zmiany w cechach opisujących jej rozwój społeczno-gospodarczy. Modyfikacje te zgodnie z nową ekonomią (ang. *new economy*) wynikają z procesu wieloaspektowego i powinny mieć charakter zarówno ilościowy, jak i jakościowy (w ekonomii klasycznej nacisk kładziono wyłącznie na miary ilościowe).

Zdaniem J.T. Hryniewicza (2000) rozwój społeczno-gospodarczy to ciąg następujących po sobie kolejno zjawisk gospodarczych i społecznych, które można ocenić jako korzystniejsze dla danej społeczności od innych. Podobnie to zagadnienie rozpatruje J.J. Parysek (1997, s. 12), dla którego rozwój społeczno-gospodarczy to „*proces pozytywnych przemian wzrostu ilościowego i zmian jakościowych*”. Z kolei rozwój lokalny jest odniesieniem tego cyklu do wymiaru pojedynczej jednostki samorządu terytorialnego oraz jego społeczności przy uwzględnieniu potrzeb, celów czy systemu wartości. Według J. Paryska (1997, s. 46) pojmowanie rozwoju lokalnego mieści się w pewnym przedziale znaczeniowym, „*z jednej strony jako tworzenie nowych miejsc pracy dla danego, lokalnego systemu terytorialnego (...), z drugiej jako kompleksowe kształtowanie możliwie najlepszych warunków życia w lokalnym środowisku, względnie doskonalenie organizacji, struktury i funkcjonowania lokalnego terytorialnego systemu społecznego, głównie poprzez wykorzystanie lokalnych zasobów*”. R. Brol (1998, s. 11) traktuje rozwój lokalny jako „*zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie zmierzające do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego*”.

Ujęcie rozwoju lokalnego bliskie zagadnieniu roli samorządu w pobudzaniu przedsiębiorczości i budowaniu wzrostu gospodarczego w oparciu o nowe inwestycje przedstawia W. Budner (2007). Twierdzi on, że lokalny rozwój ekonomiczny to proces, w którym samo-

rząd podnosi jakość życia mieszkańców, tworząc „nową społeczność”, w oparciu o pozyskiwanie nowych inwestorów, wspieranie powstawania nowych firm i podtrzymywanie rozwoju już istniejących. Rozwój lokalny to zatem kreowanie nowych wartości np. nowe przedsiębiorstwa, inwestycje, miejsca pracy, dobra i usługi zaspokajające popyt.

Złożoność rozwoju lokalnego podkreśla jego wieloaspektowość obejmująca następujące wymiary: gospodarczy, społeczno-kulturowy, środowiskowy, infratechniczny i przestrzenny, na które składają się dziedziny (Klasik, Kuźnik, 1998; tab. 4). Wśród tych ostatnich można wyróżnić komponenty będące również charakterystykami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tab. 4. Wymiary rozwoju lokalnego.

Wymiar	Dziedziny
społeczno-kulturowy	ludność, wykształcenie, kwalifikacje zawodowe, integracja społeczności lokalnej, warunki życia, instytucje i usługi społeczne
środowiskowy	komponenty i zasoby środowiska przyrodniczego, stan zanieczyszczenia i zniszczenia środowiska, infrastruktura ekologiczna, świadomość ekologiczna
infratechniczny	infrastruktura techniczna o zasięgu lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym, organizacja sektorów infrastruktury, luka infrastrukturalna, rezerwy i inwestycje infrastrukturalne
gospodarczy	zasoby gospodarcze, działalności gospodarcze wg sektorów i branż, funkcje gospodarcze, rynki lokalne, baza ekonomiczna miast, korzyści zewnętrzne, koszty społeczne, dobra wspólne, konkurencyjność
przestrzenny	zagospodarowanie przestrzenne, układy funkcjonalno-przestrzenne, dostępność przestrzenna, kompozycja i ład przestrzenny, wartość przestrzeni.

Źródło: A. Klasik, F. Kuźnik, 1998, s. 396.

Celem działań podejmowanych na poziomie lokalnym w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego jest przede wszystkim wzrost dobrobytu oraz poprawa poziomu i jakości życia mieszkańców. Priorytet ten realizowany jest na różne sposoby m.in. poprzez rozwój budownictwa mieszkaniowego, dbałość o środowisko przyrodnicze, poprawę wyposażenia w elementy infrastruktury technicznej i społecznej, ale także co ważne z punktu widzenia pracy, poprzez przyciąganie nowych inwestycji gospodarczych, aktywizowanie społeczne i ekonomiczne mieszkańców. Jeżeli zadania te wykonywane są w sposób odpowiedzialny i konsekwentny, to ich efektem może być awans gospodarczy jednostki terytorialnej (Bański, Czapiewski, 2008). Wśród pozostałych celów rozwoju lokalnego należy wymienić chęć: maksymalizacji dochodów ludności i samorządu lokalnego oraz spożycia dóbr materialnych, pokrycia potrzeb materialnych społeczeństwa, zagwarantowania ładu przestrzennego (Parysek, 2001).

Zgeneralizowany klasyczny model rozwoju lokalnego obejmuje następujące zagadnienia nawiązujące do głównych jego celów, wśród których można wyczytać wyraźnie priorytety, które przyświecają również tworzeniu lokalnych stref aktywności gospodarczej:

- tworzenie instytucji rozwoju lokalnego – sama w sobie LSAG jest formą zinstytucjonalizowanego czynnika lokalizacji;
  - rozwój alternatywnej produkcji i usług – tożsamość z jednym z celów tworzenia LSAG;
  - podnoszenie kwalifikacji miejscowej siły roboczej w celu podjęcia nowej produkcji – LSAG mogą przyczynić się do realizacji tego założenia;
  - transfer i dyfuzję wiedzy i technologii – m.in. efekt zakorzenienia firm w ramach LSAG;
- oraz pozostałe nawiązujące do funkcjonowania zorganizowanych terenów inwestycyjnych:
- tworzenie i poszukiwanie rynków zbytu dla produkowanych wyrobów;
  - usprawnienia organizacyjne i technologiczne;
  - wspieranie inicjatyw na rzecz wykorzystania lokalnych zasobów.

Bezpośrednią przyczyną rozwoju, źródłem zmiany są czynniki rozwoju lokalnego. Traktowane są one jako pewna własność o określonym natężeniu, wywierająca wpływ na właściwości danego obszaru, która ma charakter sterowalny (Chojnicki, Czyż, 1978, Rogacki, 1988). Można je skategoryzować na wiele sposobów, jednym z nich jest podział na dwie podstawowe grupy: czynniki endogeniczne (wewnętrzne) oraz czynniki egzogeniczne (zewnętrzne). Do pierwszej grupy należą elementy wynikające z zasobów lokalnych (np. infrastruktura, jakość usług itp.), drugie natomiast z warunków otoczenia (np. warunki instytucjonalne, fiskalne, ustrojowe). J. Parysek (1997) wymienia liczne czynniki endo- i egzogeniczne mające wpływ na rozwój lokalny, a wśród nich m.in. potrzeby społeczności lokalnych, stan i jakość środowiska przyrodniczego oraz istotne zwłaszcza w kontekście lokalnych stref aktywności gospodarczej: zasoby pracy, zainwestowanie infrastrukturalne, potencjał gospodarczy, rynek lokalny i zewnętrzny, kapitał inwestycyjny i zasoby finansowe, poziom nauki i kultury, technologie i innowacje, korzyści miejsca (czynniki lokalizacyjne), współpraca międzynarodowa. Czynniki te stanowią pewne zasoby, które wymagają diagnozy na odpowiednim etapie oraz umiejętnego wykorzystania.

Podział czynników rozwoju lokalnego z punktu widzenia tradycyjnego oraz nowoczesnego prezentuje w swoich pracach teoretycznych Blakely (1989, 2002; tab. 5). Autor skupia się w zestawieniu na zmianie, jakiej na przestrzeni lat uległo znaczenie zjawisk wpływających na rozwój w obrębie poszczególnych dziedzin, tj. zatrudnienia, bazy rozwojowej, korzyści miejsca i zasobów lokalnych. W poglądzie tym dominuje aspekt wpływu przedsiębiorstw na

rozwój lokalny i zmiana wynikająca z warunków dyktowanych przejściem do gospodarki nowoczesnej, opartej na wiedzy.

Tab. 5. Czynniki rozwoju lokalnego.

Czynniki	Punkt widzenia	
	Tradycyjny	Nowoczesny
Zatrudnienie	więcej firm, to więcej nowych miejsc pracy	firmy tworzące nowe miejsca pracy „dopasowują się” do kwalifikacji mieszkańców
Baza rozwojowa	rozwój różnych istniejących sektorów gospodarki	tworzenie nowych instytucji gospodarczych
Korzyści miejsca	korzyści komparatywne bazujące na aktywach	korzyści komparatywne bazujące na jakości środowiska
Zasoby wiedzy	dostępna wiedza miejscowej siły roboczej	wiedza jako generator rozwoju społeczno-gospodarczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Blakely, 1989, Blakely, Bradshaw, 2002.

We wszystkich przytoczonych pracach mamy do czynienia z pojmowaniem rozwoju lokalnego jako szczególnej kategorii rozwoju społeczno-gospodarczego, w której dana jednostka terytorialna, w Polsce gmina, odpowiedzialna jest za pozytywne zmiany jakościowe i ilościowe prowadzące do polepszenia warunków życia zamieszkującej ją ludności. Współcześnie rozwój lokalny zyskuje na znaczeniu, pozostaje jednak do dyskusji kwestia jego kształtowania, planowania i prowadzenia polityki na rzecz maksymalnych efektów, co wymaga wyjątkowej uwagi i koordynacji.

Lokalny rozwój społeczno-gospodarczy zachodzi w gminie w ramach gospodarki lokalnej będącej złożonym procesem, w którym władze lokalne, jako regulator przy wykorzystaniu zasobów lokalnych oraz otoczenia, stymulują go (Blakely, 1989). Co ważne z punktu widzenia pracy nad strefami aktywności gospodarczej gospodarka lokalna obejmuje m.in. tworzenie klimatu inwestycyjnego oraz warunków dla lokalizowania na terenie gminy działalności gospodarczej, w ten sposób bezpośrednio próbuje wpłynąć na pobudzenie wzrostu gospodarczego (Reijnen, 1987).

Gmina rozważana jako podmiot rozwoju społeczno-gospodarczego (obiekt) traktowana jest zatem jako lokalny terytorialny system społeczny, bowiem zgodnie z koncepcją Z. Chojnickiego (1988) rozpatrywana jest a aspekcie systemowym, w którym można opisać jego skład (elementy budujące system), otoczenie (środowisko funkcjonowania systemu) i strukturę (relacje pomiędzy elementami składowymi). Gmina zatem to system społeczny, w którym pewna zbiorowość ludzi w sposób trwały zajmuje, zagospodarowuje i kontroluje wyodrębniony obszar powierzchni ziemi, czyli terytorium. Najmniejsza jednostka samorządu terytorialnego jest układem społeczno-gospodarczym, którego stopień autonomii zależy od

potencjału, poziomu rozwoju i charakteru gospodarki oraz miejsca gminy w strukturze przestrzennej kraju, tzn. jej znaczenie w szerszym układzie terytorialnym (Parysek, 1997). Przedmiotowy typ lokalnego terytorialnego systemu społecznego funkcjonuje przede wszystkim dla swoich korzyści. To tutaj zaspokajane są podstawowe potrzeby społeczności ją budującej, to wreszcie na poziomie gminy dochodzi wykorzystania zasobów lokalnych i działania na rzecz jej rozwoju na styku interesów podmiotów lokalnych oraz ponadlokalnych.

We współczesnym podejściu do tzw. nowego zarządzania publicznego (ang. *new governance*) podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Polsce traktowana jest, w aspektach kierowania nią, jak przedsiębiorstwo (m.in. Drucker, 2000, John, 2001, Ziółkowski, 2005). Podstawą tego założenia jest, podobne jak w przypadku koncepcji terytorialnego systemu społecznego, stwierdzenie, że zarówno podmioty gospodarcze, jak i samorządy terytorialne są organizacjami działającymi, jak system, zatem i cały proces planowania strategicznego funkcjonuje w obu przypadkach na podobnych zasadach (Miszczuk i in., 2007). Analizując popularną definicję zarządzania strategicznego autorstwa R.W. Griffina (1993) i adaptując ją na grunt samorządowy, można stwierdzić, że jest to proces nastawiony na formułowanie i wdrażanie strategii, które zapewniają optymalne dostosowywanie się danej organizacji (gminy) do otoczenia i osiągnięcie przez nią strategicznych celów. Innymi słowy zarządzanie strategiczne stanowi proces wyznaczania kierunków i celów oraz metod ich osiągnięcia. Prowadzić ma to do wykształcenia pewnego docelowego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Pierwszym etapem zarządzania strategicznego jest planowanie, w tym aktywna polityka przestrzenna (o czym szerzej w podrozdziale 2.6).

Coraz powszechniejszym poglądem jest ten, który mówi, że samorządy lokalne nie mogą ograniczać się do wykonywania zadań własnych, ale powinny rywalizować w kategorii poziomu rozwoju. W Polsce sytuacja ta ma miejsce od momentu transformacji ustrojowej i gospodarczej na początku lat 90. XX w., kiedy to w życie weszła Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zm.), która delegowała część zadań związanych z kształtowaniem polityki rozwoju na poziom lokalny. Współcześnie gmina pojmowana jako przedsiębiorstwo bierze udział we współzawodnictwie z innymi jednostkami (Jarczewski, 2007, Budner, 2007). Władze samorządowe konkurują między sobą o rozwój zarządzanych przez nich gmin, a przedmiotem tej konkurencji są nierzadko inwestorzy. Z formalnego punktu widzenia gminy nie są zobligowane do takich działań, wymusza je jedynie sytuacja rynkowa. W tym celu używają dostępnych zasobów oraz instrumentów, aby pozyskać jak najwięcej kapitału. Nowe inwestycja to oczywiste potencjalne, korzystne skutki dla gminy, liczne efekty mnożnikowe. Sukces jednego przedsiębiorstwa ma szansę przycią-

gnąć innych inwestorów, przyczyniając się do lokalnego ożywienia gospodarczego. Tworzenie warunków do inwestowania stało się jednym z priorytetów w kreowaniu polityki rozwoju lokalnego, co uwidocznione jest w dokumentach strategicznych polskich gmin.

Jak wspomniano, polityce rozwoju służą instrumenty, które bezpośrednio lub pośrednio służą osiągnięciu założonych przez samorząd celów. W literaturze wyróżnia się zazwyczaj kilka podstawowych grup instrumentów obejmujących różne dziedziny działalności samorządu. Są to kategorie, na które władze gminy mają intencyjny wpływ bądź możliwość ich modyfikacji jest wyrażona ustawowo.

Pierwszą z nich są instrumenty planistyczne, na które składa się myślenie strategiczne w trzech obszarach: pierwszym zorientowanym na wizję przyszłości, drugim organizującym kulturę zarządczą i ekonomiczną oraz trzecim skupiającym się na ładzie przestrzennym (Biniński, Szczupak, 2004). Ostatnia z wymienionych kategorii opiera się na działaniach w obrębie polityki i planowania przestrzennego. Pozostałe dwie odwołują się do planowania strategicznego za pomocą innych dostępnych opracowań diagnostyczno-programowych. Druga grupa instrumentów to informacyjno-promocyjne. Zawierają się w niej działania wykonywane przez samorząd na rzecz wzrostu rozpoznawalności gminy (adekwatnie do rozpoznawalności marki w przypadku przedsiębiorstwa), zwiększenia udziału społeczeństwa w procesach kreowania rozwoju, polityki współpracy z innymi samorządami, szeroko rozumianej aktywności na polu promocyjnym, mającej na celu podniesienie konkurencyjności. Trzecia grupa to instrumenty instytucjonalno-organizacyjne, oscylujące wokół tworzenia sprzyjającego przedsiębiorczości klimatu inwestycyjnego. Do ostatniej grupy należą instrumenty inwestycyjne oraz finansowe, czyli budżet gminy (Pławgo, 2007).

O powiązaniach funkcjonującego dużego przedsiębiorstwa z otoczeniem gospodarczym (w tym przypadku lokalnym, mogącym mieć wydźwięk w regionie) pisał w 1955 r. w polaryzacyjnej teorii biegunów wzrostu F. Perroux, a po nim koncepcję rozwijali G. Myrdal i A.O. Hirshmann (Grzeszczak, 1999). Zakłada ona, że wzrost gospodarczy jest nierównomierny i rozkłada się w czasie ze zmienną intensywnością w punktach lub biegunach wzrostu, wybranych dynamicznie rozwijających się sektorach lub w pewnych centrach wzrostu, a stamtąd już rozprzestrzenia się na obszary peryferyjne (w zależności od autora mówimy o „przesączeniu się”, „rozlewaniu” bądź „rozchodzeniu”). Jednostka wzrostu nazywana przez F. Perrouxa (1955) motoryczną staje się impulsem rozwojowym dla zakładów w branżach podobnych. Może to jednak wywoływać także negatywne skutki tzw. hamowania innych jednostek. Teoria ma to odniesienie w pracy do konkretnych stref aktywności gospodarczej bądź całych jednostek terytorialnych, na których tereny

inwestycyjne funkcjonują, traktowanych jako bieguny wzrostu. Podobnie występowanie w przestrzeni miejsc bardziej uprzywilejowanych do rozwoju oraz efekty ich funkcjonowania w przestrzeni gospodarczej (lokalnej, regionalnej) przybliża m.in. teoria rdzenia i peryferii J. Friedmana (1972). Według autora centra rozwojowe (rdzenie) stwarzają klimat inwestycyjny, który pobudza rozwój nowoczesnych systemów, miejsc wprowadzania innowacji, zaplecza badań i rozwoju, i to w rezultacie dzięki nim następuje wzrost gospodarczy. W centrach tych można zaobserwować skumulowany proces rozwoju kosztem regionów peryferyjnych. Nasuwa się pytanie, czy zorganizowane tereny inwestycyjne na obszarach wiejskich mają szansę pobudzić na tyle rozwój, aby gmina mogła osiągnąć status „rdzenia”. Jest to kwestia niewątpliwie dyskusyjna, zwłaszcza, jeżeli zwrócimy uwagę na konieczność spełnienia warunku zaplecza dla innowacyjności i zaawansowania technologicznego.

Lokalne strefy aktywności gospodarczej nawiązują w pewnej mierze również do wcześniejszych teorii dotyczących rozwoju lokalnego i regionalnego. Mogą być elementem teorii korzyści komparatywnych. Koncepcja opisuje m.in. nierównomierności w warunkach rozwoju przedsiębiorczości, jakie istnieją na różnych obszarach. Mówi się w niej o terenach, które przyciągają i koncentrują kapitał, tym samym budując przewagę konkurencyjną. Teoria podkreśla wagę wyboru miejsca działalności podmiotu gospodarczego i odnosi się przez to teorii lokalizacji. Wydaje się również, że działania na rzecz rozwoju terenów inwestycyjnych są poparte teorią bazy ekonomicznej, w której zjawisko przestrzennego, ponadlokalnego oddziaływania podmiotów gospodarczych niesie ze sobą pozytywne skutki ekonomiczne i społeczne. Oddziałujące na otoczenie lokalne przedsiębiorstwa, poprzez rozwój w dziedzinie produkcji dóbr i usług, podnoszą rangę i atrakcyjność danego obszaru. Niewątpliwie tworzenie stref aktywności gospodarczej jest budowaniem bazy ekonomicznej, która może dać korzystne efekty w skali lokalnej i regionalnej (m.in. Parysek, 2001, Wojtyra, 2014).

W teorii nowej geografii ekonomicznej zapoczątkowanej pracami P. Krugmana (1991b) rozwój rozumiany jest poprzez dwie przeciwstawne tendencje, z jednej strony do koncentracji, z drugiej do rozpraszania przedsiębiorstw w przestrzeni. W zależności od sytuacji początkowej (wyjściowej) w przestrzeni ekonomicznej oraz oddziaływania na czynniki (zewnętrzne korzyści skali, efekt popytu wewnętrznego, koszty handlu, transportu) różnice w poziomie rozwoju mogą się zwiększać lub wyrównywać.

Można zauważyć pewne nawiązania koncepcji tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej do podstawowych idei rozwoju lokalnego manifestowanych przez E.J. Blakely'ego (1989, Blakely, Bradshaw, 2002, za: Wojtyra, 2014):

- wykorzystanie lokalnych zasobów dla podniesienia poziomu życia – wykorzystanie przestrzeni oraz siły roboczej jako argumentów na rzecz rozwoju terenów inwestycyjnych;
- stymulacja powstawania własności lokalnej – podkreślenie fundamentalnej roli wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, przedsiębiorcy tworzą na terenie gminy majątek i materialnie wzbogacają społeczność lokalną;
- strefy działania – odnoszą się do monitoringu i ewaluacji prowadzonych zadań;
- polityka zintegrowanego rozwoju zatrudnienia i gospodarki – związana z dywersyfikacją struktury gospodarczej, wykorzystanie zasobów lokalnych do tworzenia miejsc pracy;
- prywatno-publiczne *joint ventures* – wyrażenie idei partnerstwa publiczno-prywatnego w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego; skumulowane środki finansowe z różnorodnych źródeł, w tym samorządowych i inwestorskich multiplikują szanse powodzenia projektu inwestycyjnego na obszarze danej gminy.

Z opisaną już wyżej teorią biegunów wzrostu wiążą się bezpośrednio badania nad nowymi okręgami przemysłowymi (ang. *industrial districts*) w obszarach uprzednio nieuprzemysłowionych, które w literaturze doczekały się różnych określeń, a które N. Hansen (1992) zbiorczo nazywa „innovacyjnymi środowiskami regionalnymi”. Pojęcie okręgu przemysłowego pojawia się znacznie wcześniej tj. w latach 90. XIX w. za sprawą prac A. Marshalla (1890) oraz publikacji dotyczących tzw. włoskiego okręgu przemysłowego i nawiązuje ono do koncepcji usieciowienia (ang. *networking*; Wieloński, 2005). W wymienionych typach okręgów miała miejsce współpraca przedsiębiorstw umożliwiająca uzyskanie zewnętrznych korzyści skali. Nurt ten wyraźnie zaznacza rolę bliskości geograficznej w lokalizacji zwłaszcza przemysłu (ale także usług) i daje podstawy do twierdzenia, że lokalne strefy aktywności gospodarczej przy założeniu zbliżonych form działalności występujących na nich podmiotów gospodarczych mogłyby zwiększać znacząco efekty nie tylko z korzyścią dla gminy, ale przede wszystkim samych przedsiębiorstw, stymulując konkurencję, innowacje czy efektywność. Jest to hipoteza, której pozytywna weryfikacja ułatwiona byłaby w przypadku dużej strefy aktywności jako przedsięwzięcia, co z kolei jest utrudnione w skali lokalnej zwłaszcza na wiejskich obszarach peryferyjnych, jednak już w otoczeniu intensywnie przekształcających się gmin wiejskich w sąsiedztwie aglomeracji pozostaje w świetle rozważań o realnych scenariuszach.

Na istotne z punktu widzenia tworzenia stref aktywności gospodarczej obserwacje wskazują przedstawiciele teorii endogenicznego rozwoju, zgodnie z którą przedsiębiorstwa tworzą sieci powiązań w skali lokalnej i regionalnej. D. Maillat (1990) opisuje cztery rodzaje

sieci małych i średnich przedsiębiorstw, z których sieć określona jako budowana wokół dużego przedsiębiorstwa, może być zidentyfikowana ze skutkami ściągnięcia dużego inwestora do strefy aktywności gospodarczej, wokół którego powstają przedsiębiorstwa mniejsze, często powiązane branżowo i współpracujące na zasadzie kooperacji pionowej, okresowej lub diagonalnej, stanowiące źródło outsourcingu i w efekcie efektów mnożnikowych.

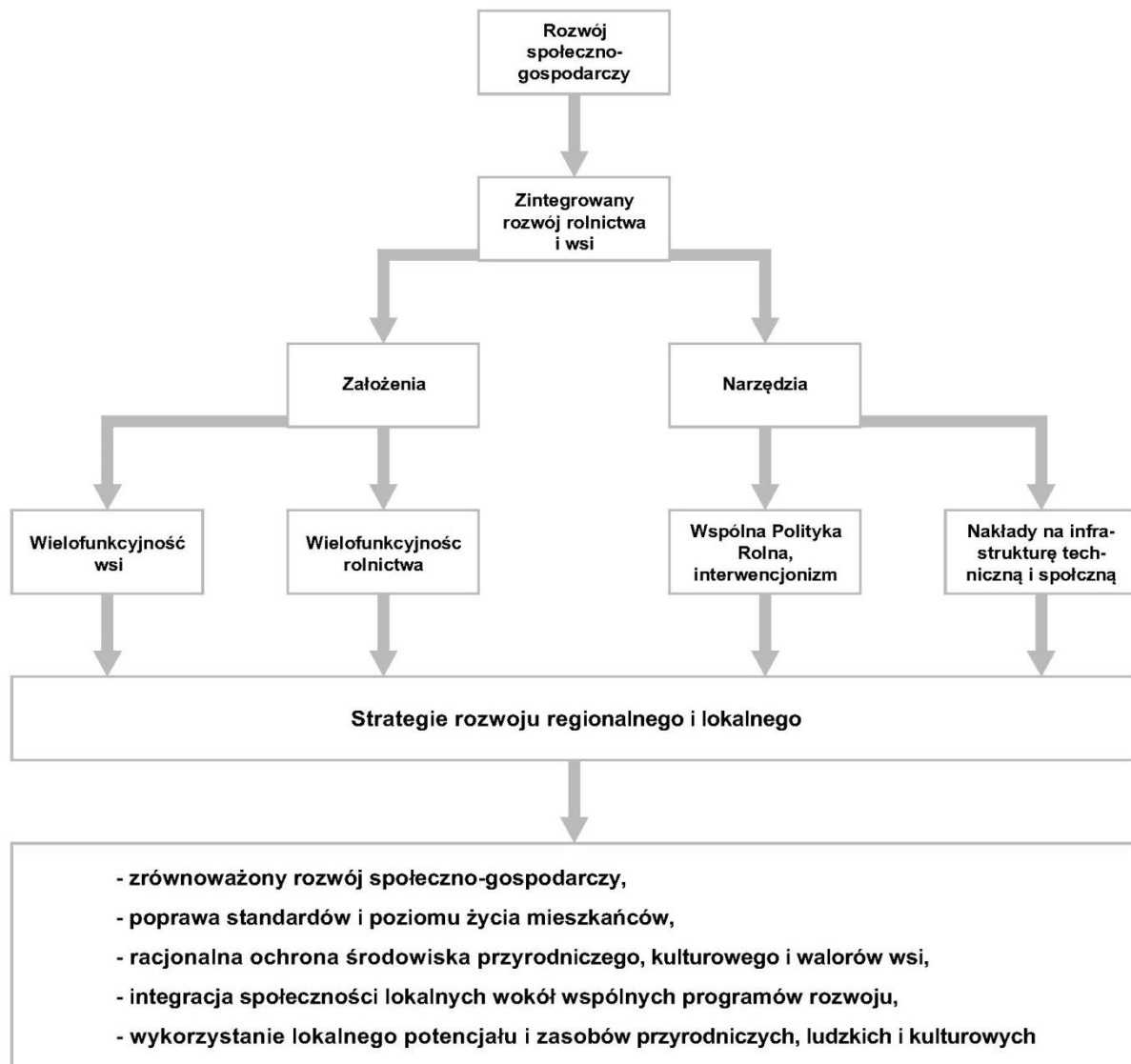
Na mnogość pozytywnych efektów bliskości geograficznej podmiotów gospodarczych pozostających w silnych związkach wskazywał M. E. Porter (2001). W swojej teorii gron, będącej rozwinięciem wspomnianych wyżej badań, skupiał się na skoncentrowanych terytorialnie grupach przedsiębiorstw z podobnego sektora, pełnych wzajemnych zależności, które współpracują i jednocześnie konkurują ze sobą (ang. *industrial clusters*). Firmy wstępujące w relacje grona/klastra mogą liczyć na efekt synergii działań połączonej grupy inwestorów i oddziaływać silniej na otoczenie.

Istnieje również współcześnie grupa teorii mówiąca o rozwoju oddolnym – endogenicznym. Kładą one nacisk na lokalny potencjał wewnętrzny, specyficzne cechy, które mogą stanowić przewagę konkurencyjną danego obszaru. Jednocześnie silnie podkreślane są w tej koncepcji społeczne inicjatywy oddolne. Jedną z nich jest teoria wykorzystania potencjału endogenicznego, która mówi o prawdopodobnie występującej, możliwej do ujawnienia, dodatkowej szansie rozwojowej, wynikającej z zasobów, które leżą w czynnikach produkcji, potencjale inwestycyjnym obszarów peryferyjnych czy innowacyjności (Strzelecki, 2008). Z punktu widzenia lokalizowania stref należy zatem mówić o konieczności zweryfikowania drzemiącego w terenie potencjału, który może w przyszłości zaowocować pozytywnymi zmianami ilościowymi i jakościowymi.

W kontekście rozwoju obszarów wiejskich należy zauważyć, że w XXI w., w dobie spadku znaczenia rolnictwa obserwowane są na ich terenie nieustające zmiany oraz ich znaczące przestrzenne zróżnicowanie w zakresie efektów rozwoju społeczno-gospodarczego (Rosner, 2005, 2007, Stanny, 2013). Jest to wynik m.in. akcesji Polski w struktury Unii Europejskiej, której z kolei efektem był Program Rozwoju Obszarów Wiejskich w okresie finansowania 2007-2013 oraz 2014-2020. Podstawę kształtowania Wspólnej Polityki Rolnej prowadzonej przez UE stanowi koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi, w której podkreśla się w szczególności konieczność pogodzenia ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych aspektów funkcjonowania i rozwoju obszarów wiejskich oraz indywidualnych interesów mieszkańców z celami ogólnymi. Jest przeciwieństwem sektorowości, a więc analizowania aspektów życia i gospodarowania na wsi w oderwaniu od siebie (Kołodziejczak, 2013; ryc. 9). Wieś przestaje być obszarem monofunkcyjnym, a w jej

przestrzeni pojawiają się nowe, pozarolnicze formy użytkowania terenu, a także rolnicze i pozarolnicze aktywności ludności wiejskiej będące źródłem różnorodnych funkcji, zaspokajających jej potrzeby (Durand, van Huylenbroeck 2003). Mamy zatem do czynienia z wielofunkcyjnością wsi oraz wielofunkcyjnością rolnictwa. Zwłaszcza pierwsza z koncepcji ma szczególne znaczenie z punktu widzenia wpływu stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich i to jej poświęcono podrozdział 2.4.

Ryc. 9. Powiązania między wielofunkcyjnością rolnictwa, obszarów wiejskich a polityką rozwoju obszarów wiejskich.

Źródło: A. Kołodziejczak, 2013, s. 61.

Ważnym elementem w przedstawionym schemacie powiązań wielofunkcyjności z zintegrowanym rozwojem jest ich włączanie w strategie rozwoju lokalnego. Opracowanie takiego programu rozwoju jest preludium do działań nad wzrostem społeczno-gospodarczym

gminy (czyli poprawy życia jej mieszkańców, jak najczęściej określana jest misja takich dokumentów). Zostaje ono poprzedzone szczegółową analizą stanu gospodarki (diagnozą), zawiera także analizę strategiczną, wizję docelowego stanu gminy, drzewo głównych celów, a wszystko ujęte zostaje w harmonogramie i kosztorysie. Całość powinna być monitorowana i ewaluowana w określonym czasie. Daje to możliwości lepszego wykorzystania posiadanych zasobów oraz ukazuje płaszczyzny współdziałania gminy wewnątrz i z otoczeniem. Ponadto udział lokalnych instytucji, organizacji i mieszkańców w przygotowaniu strategii wpływa na ożywienie kontaktów, nawiązanie współpracy i ukształtowanie poczucia odpowiedzialności za rozwój danej jednostki terytorialnej.

Drugim po wielofunkcyjności ważnym źródłem dla polityki zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi jest koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju (ang. *sustainable development*), szeroko opisana w aspekcie obszarów wiejskich. Jej podstawą jest założenie równowagi między środowiskiem przyrodniczym a rozwojem gospodarczym i społecznym, która dodatkowo wpływa korzystnie na krajobraz wiejski. Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich uwzględniono w deklaracji z Cork (1996), która obejmowała zasady kształtowania polityki wiejskiej, będące podstawą całej polityki Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich. Wedle przyjętych zasad miał on przede wszystkim umożliwić trwałą poprawę jakości życia ludzi dzięki integracji podstawowych wymiarów rozwoju, tj. ekonomicznego, ekologicznego, społecznego, instytucjonalnego i przestrzennego (Adamowicz, 2005⁷, za: Kołodziejczak, 2013).

Koncepcja rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich (ekorozwoju) podkreśla wagę zachowania bogactwa ekologicznego i jej długookresowej integralności by utrzymać optymalną produktywność ekosystemów poprzez wypracowanie takiego sposobu użytkowania dóbr i usług środowiskowych, który nie naruszałby równowagi łańcuchów ekologicznych i nie wpływał negatywnie na ich udział w budowaniu korzystnego środowiska dla życia ludzi (Adamowicz, Smarzewska, 2009). S. Paszkowski (2001) podkreśla dwojakie rozpatrywanie pojęcia „zrównoważony rozwój”. Pierwsze utożsamia go z rozwojem ekologicznym, którego sens przejawia się w rozwoju społeczno-gospodarczym współgrającym ze środowiskiem, zachodzącym z poszanowaniem zasobów dóbr przyrody. Drugi nurt przedstawia bardziej konotacje ekonomiczne, które uwzględniają w koncepcji konieczność równoległej realizacji trzech celów w rozwoju gospodarczym: ekonomicznego,

---

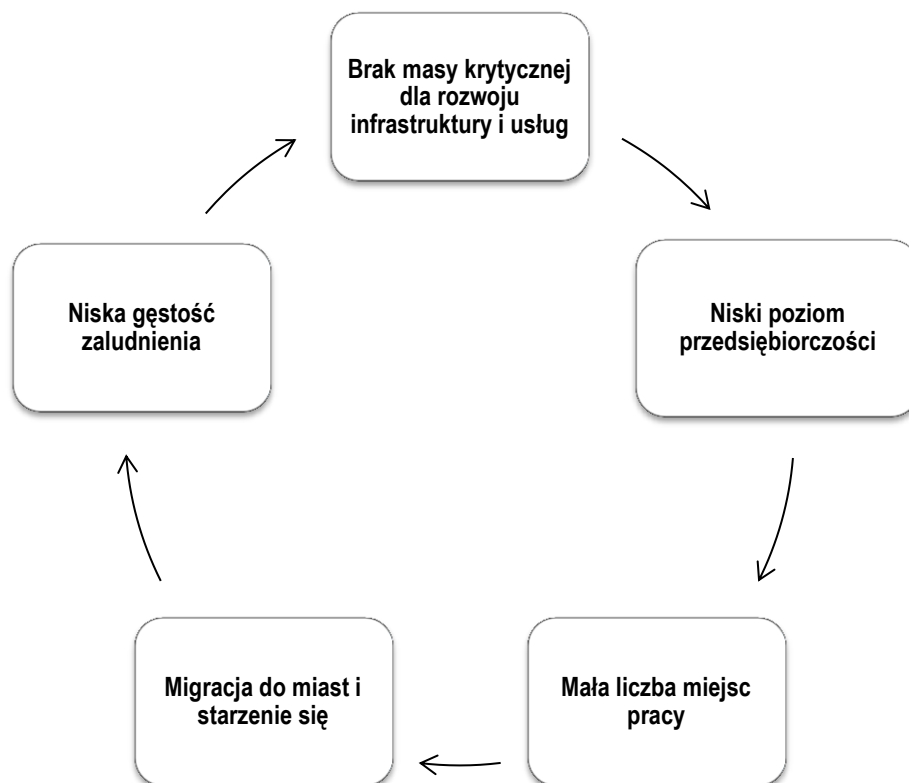
⁷ Adamowicz M., 2005: *Wielofunkcyjne rolnictwo w rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, W. Dzun (red.), *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa, 32-56.

społecznego i ekologicznego. Koncepcja więc wprowadza do działalności i indywidualnych zachowań ludzkich ograniczenia, które mają na celu dobro zasobów środowiska przyrodniczego, nie pomniejszając przy tym efektów rozwoju gospodarczego.

Rozwój zrównoważony obszarów wiejskich jest zatem ważną podstawą strategicznego planowania, zwłaszcza jeżeli dochodzi do wprowadzania funkcji pozarolniczych, dotychczas obcych dla krajobrazu i ekosystemu obecnego na wsi. Podczas wprowadzania działań zmierzających do rozwoju przedsiębiorczości, np. poprzez tworzenie zorganizowanych terenów inwestycyjnych, powinno się uwzględniać podstawowe założenia tej koncepcji, w celu ochrony zasobów środowiska naturalnego. Nie jest to bowiem powrót do przemysłowej fazy rozwoju, a jedynie umiejętnie łączenie nowych funkcji z istniejącymi przy poszanowaniu walorów przyrodniczych.

Koncepcja powstawania i funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej może być odpowiedzią na problem degradacji cywilizacyjnej wsi przedstawiony w raporcie OECD z 2006 r. (ryc. 10).

Ryc. 10. Model okrężny degradacji cywilizacyjnej wsi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The New Rural Paradigm...*, 2006, s. 32⁸, za: Grose, Hardt, 2010, s. 16.

⁸ OECD, 2006: *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*, Paris, s. 32.

Prezentowany model jawi się jako błędne koło wsi. Niedostateczna liczba miejsc pracy na obszarach wiejskich (zwłaszcza peryferyjnych), przy dominującej funkcji rolniczej, powoduje odpływ ludności do miast i zintegrowanych z nimi obszarów wiejskich. To w rezultacie rozpoczyna efekt domina, które zatacza krąg, bowiem spadek liczby ludności oznacza również zmniejszenie się wskaźnika gęstości zaludnienia. Przestaje się wówczas opłacać przeznaczanie środków na rozwój infrastruktury i usług, co wpływa bezpośrednio na niski poziom przedsiębiorczości. Tym samym utracona zostaje szansa na powstanie nowych miejsc pracy oraz ich dywersyfikację. Efektem jest powrót do punktu wyjścia, czyli emigracji zarobkowej z obszarów wiejskich. Niezbędne są zatem działania, które mogą przerwać ten mało optymistyczny ciąg przyczynowo-skutkowy, a więc będą wspierały wielofunkcyjny rozwój, w tym przede wszystkim tworzenie pozarolniczych miejsc pracy. Wydaje się, że władze lokalne dysponując instrumentami interwencyjnymi mogą w pewien sposób ograniczyć wzrost niekorzystnego zjawiska. Jednym z narzędzi może okazać się wykorzystanie instytucjonalnego czynnika lokalizacji, poprzez tworzenie stref aktywności gospodarczej i dzięki temu próba przybliżenia się do modelu kręgu wysokiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (por. Dyba, Stryjakiewicz, 2012, s. 23).

2.4. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich a lokalne strefy aktywności gospodarczej

Lokalne strefy aktywności gospodarczej mogą potencjalnie wywierać wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy oraz zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym obszarów wiejskich. Ich funkcjonowanie wpisuje się we współcześnie znane teorie i trendy towarzyszące przemianom wsi, wynikającym ze stopniowego spadku znaczenia rolnictwa zarówno w skali globalnej, jak i lokalnej. Jako jeden z teoretycznych rezultatów funkcjonowania stref aktywności gospodarczej wymieniana zostaje dywersyfikacja lokalnego rynku pracy. W działających w ramach zorganizowanego terenu inwestycyjnego przedsiębiorstwach mogą bowiem znaleźć pracę, w sektorze usług i przemysłu, mieszkańcy wsi. Paradygmat mówiący o kluczowym, dla poprawy jakości życia na obszarach wiejskich, znaczeniu rozwijania i rozprzestrzeniania pozarolniczych funkcji gospodarki znany jest jako koncepcja wielofunkcyjności. Przez swoją powszechność oraz wielowymiarowość stała się ona jednym z podstawowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich i tym samym polem badawczym dla wielu przedstawicieli świata nauki m.in. socjologów, geografów wsi i rolnictwa, geografów przemysłu i usług, regionalistów. Łączy ona w sobie bowiem szeroką problematykę zjawisk społecznych

oraz ekonomicznych, będących skutkami wprowadzania na obszary wiejskie pozarolniczych źródeł utrzymania ludności. Powstają rozliczne pytania o miejsce rolnictwa na wsi, o to jakie funkcje powinna pełnić współczesna wieś, jak zmiana charakteru obszarów wiejskich wpłynie na środowisko przyrodnicze oraz użytkowanie gruntów. W związku z tym istnieje wiele prób zdefiniowania, czym szczegółowo jest wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich i wciąż powstają nowe. Aby lepiej zrozumieć i móc ocenić, czy w funkcjonowaniu stref aktywności gospodarczej można upatrywać przyczyniania się ich do rozwoju wielofunkcyjnego wsi, należy dokonać przeglądu podstawowych sądów na temat tej koncepcji.

Rozwój obszarów wiejskich rozpatrywany jest zazwyczaj w dwóch aspektach, z jednej strony jako wielofunkcyjność wsi, z drugiej jako wielofunkcyjność rolnictwa. W rozważaniu pominięto założenie drugie mówiące przede wszystkim o rolnictwie jako działalności ekonomicznej, która obok podstawowej funkcji jaką jest dostarczanie żywności i surowców dla przemysłu, daje również nierynkowe korzyści społeczeństwu. Jest to łączenie funkcji produkcyjnych z pozaprodukcyjnymi rolnictwa (ang. *jointness*), stanowiące kluczowy element nowego modelu rozwoju obszarów wiejskich i będące odpowiedzią na wiele przejawów kryzysu, które są postrzegane jako skutki dominującego wcześniej modelu modernizacji rolnictwa (van der Ploeg, Roep, 2003, Wilkin, 2010).

Zdaniem R. Przygodzkiej (2001) rozwój pozarolniczej aktywności może być również wynikiem postępu i zmian strukturalnych w rolnictwie. Pogląd ten można powiązać z istotą tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej, ponieważ dotyczy obszarów wiejskich o silnie rozwiniętych strukturach gospodarczych nierolniczych, lecz powiązanych z rolnictwem poprzez zasoby lokalne – przestrzeń, kapitał ludzki.

Kategoria wielofunkcyjności wsi zyskała w Polsce na znaczeniu zwłaszcza w wyniku transformacji gospodarczej i rozwijana była w latach 90. XX. Upatrywano w niej wówczas podstaw nowego modelu rozwoju obszarów wiejskich, ale także strategii czy polityki. W XXI w. w średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 (2012) wielofunkcyjność stała się jednym z celów priorytetowych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich, a rozumiana jest w dokumencie programowym jako „*m.in. dywersyfikacja gospodarcza, mobilność zawodowa i przestrzenna, połączenia transportowe, rozwój przedsiębiorczości, rozwój nowych funkcji obszarów wiejskich oraz wspieranie tworzenia nowych typów miejsc pracy...*”.

Jej początki w Polsce sięgają jednak lat 70. XX i są związane z pracą J. Kostrowickiego (1976), który wysunął teorię na temat konieczności postrzegania obszarów wiejskich jako przestrzeni wielofunkcyjnej, która kształtuje się pod wpływem rozwoju społeczno-gospodarczego i prowadzi do powstawania funkcji pozarolniczych, takich jak handel wiejski,

usługi produkcyjne i dla ludności, turystyka i rekreacja, transport, edukacja, kultura itp. Zwracał on również uwagę na fakt, że zróżnicowanie obszarów wiejskich wynikające z uwarunkowań historycznych, znaczenia zasobów lokalnych itp., objawiające się nierównym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego powoduje, że powinna następować specjalizacja obszarów wiejskich w sposób najbardziej racjonalny wykorzystująca potencjał danego terenu.

Od wprowadzenia pojęcia wielofunkcyjności możemy mówić o kolejnych dwóch płaszczyznach rozpatrywania przedmiotowej koncepcji, mianowicie społeczno-gospodarczej i przestrzennej. (Hopfer i in., 2000⁹, za: Adamowicz, Zwolińska-Ligaj, 2009). Pierwsza z nich odnosi się do racjonalnego wykorzystania czynników produkcji, będących zasobami wsi, druga natomiast dotyczy lokalizacji działalności społeczno-gospodarczej w przestrzeni ekonomicznej i jest ściśle powiązana z procesem planowania przestrzennego oraz stanem zagospodarowania przestrzennego. Z punktu widzenia badania wpływu stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich obydwie podejścia mają znaczenie zasadnicze. Z jednej strony wprowadzana działalność nierolnicza wpływać może na liczne charakterystyki gospodarcze, z drugiej efekty przekształceń widoczne są gołym okiem w użytkowaniu gruntów, strukturze funkcjonalnej przestrzeni wiejskiej, w krajobrazie czy tkance ruralistycznej. Pojmowanie wsi jako przestrzeni wielofunkcyjnej wymusiło zmianę podejścia do polityki przestrzennej na tych obszarach. Osiągnięcie celów, jakimi są poprawa jakości życia mieszkańców oraz podniesienie skuteczności w przyciąganiu inwestycji wymagały nakładów na m.in. infrastrukturę, budownictwo (Adamowicz, Zwolińska-Ligaj, 2009). Obszary wiejskie przechodzą zatem proces odchodzenia od rolniczej monofunkcyjności i tracą swój wiejski charakter na rzecz podnoszenia konkurencyjności.

Według M. Kłodzińskiego (1997) wielofunkcyjny rozwój wsi oznacza umiejętne wkomponowywanie w wiejską przestrzeń gospodarczą coraz to więcej nowych funkcji pozarolniczych, czego efektem jest zróżnicowanie lokalnej gospodarki. Jest to podejście tożsame ze stopniowym zrywaniem z rozwojem monofunkcyjnym opartym na rolnictwie. Autor postrzega wielofunkcyjny rozwój jako tworzenie nowych miejsc pracy dla ludności zarówno związanej dotychczas z rolnictwem, ale nieznajdującej pełnego zatrudnienia w prowadzonych gospodarstwach (bezrobocie ukryte), jak i ludności pozarolniczej, borykającej się z problemami bezrobocia jawnego. Ważnym punktem rozważań M. Kłodzińskiego (1996) jest oparcie rozwoju wielofunkcyjnego o pobudzenie przedsiębiorczości. Działalność gospodarczą

---

⁹ Hopfer A., Bajeroski T., Suchta J., 2000: *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, [w:] A. Stasiak (red.), *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne*, PAN KPZK, Warszawa, t. CX, 219-240.

prorowadzić może mieszkaniiec wsi bądź inwestor z zewnątrz. Jest ona skupiona wokół przede wszystkim małych przedsiębiorstw i oparta o turystykę, drobny handel, rzemiosło czy pozostałe usługi, na inicjatywach oddolnych bazujących na lokalnych zasobach (Knickel, Renting, 2000, Kłodziński, 2005, Woods, 2005). Jako główny cel wprowadzania na obszary wiejskie funkcji pozarolniczych traktuje się poprawę warunków bytowych rodzin wiejskich i ich stopniowe zrównywanie ze standardem życia w mieście (Kłodziński, 1999, Sawicka, 2003). Jak zauważa J. Wilkin (2011) wieś „żywotna ekonomicznie” poprzez swoją wielofunkcyjność, jest w stanie zapewnić mieszkańcom odpowiednią i niezbędną infrastrukturę oraz usługi publiczne. Efektem tego miałyby być wzrost atrakcyjności wsi jako miejsca do życia, dzięki zdywersyfikowanemu i chłonnemu rynkowi pracy, wzrostowi gospodarczemu, i w konsekwencji napływ ludności (Wilkin, 2003). Fakt silnego związku pomiędzy pobudzeniem przedsiębiorczości a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego jest wyraźnie widoczny w licznych badaniach i studiach prowadzonych na obszarach wiejskich. Przedsiębiorczość stanowi motor rozwoju, ogranicza monofunkcyjność wsi, stymuluje sukces gospodarczy, uruchamia efekty mnożnikowe, zapobiega zjawiskom depopulacyjnym oraz daje szansę likwidacji przeludnienia agrarnego – jest więc kluczowym elementem współczesnego modelu funkcjonowania obszarów wiejskich (Skawińska, 1994, Sawicka, 2003, Bański, 2008b, 2015, 2016, Kamińska, 2006, 2011, Rosner, 2007).

Swój wkład w dyskusję na temat wielofunkcyjnego rozwoju wsi przedstawia również A. Rosner (1997, 2001, 2005). Jego zdaniem objawia się on poprzez różnicowanie lokalnego, pozarolniczego rynku pracy. Celem ma być wzrost liczby miejsc pracy na stanowiskach nierolniczych na obszarach, gdzie dotychczas dominowało rolnictwo, co jest bezpośrednio skutkiem trendów makroekonomicznych wskazujących na spadek znaczenia tego sektora na rzecz usług i przemysłu. Dywersyfikacja rynku pracy ma stać się panaceum na nadwyżki wiejskiej siły roboczej, wynikającej z postępującego unowocześniania rolnictwa. Małe gospodarstwa rolne nie są w stanie utrzymywać wszystkich członków rodziny, jak to miało miejsce w przeszłości. Duże zaś stać na modernizację i mechanizację produkcji, a co za tym idzie zmniejszenie zapotrzebowania na siłę roboczą (Hunek, 2002).

K. Heffner (2011) wielofunkcyjność obszarów wiejskich utożsamia przede wszystkim z ewolucją w zagospodarowaniu przestrzeni. Wskazuje na silny związek pomiędzy jakością przestrzeni wiejskiej, sposobem wprowadzania do niej funkcji pozarolniczych, a poziomem jakości życia. Współcześnie rolniczy charakter obszarów wiejskich wiąże się głównie z widocznym w polskim krajobrazie sposobem użytkowania ziemi, co pokutuje mylnym przekonaniem, że najważniejszą funkcją gospodarczą wsi jest rolnictwo. Nawet w typowym

dla europejskich szerokości geograficznych krajobrazie wiejskim widoczne są zasadnicze zmiany, które wynikają z licznych nierolniczych działalności. Autor obserwuje zmiany jednak zwłaszcza w strefach podmiejskich dużych miast i wiąże z niekontrolowaną suburbanizacją, której efektem jest mnożenie się na obszarach wiejskich nowych funkcji, które znane były dotychczas tylko w miastach. To z kolei skutkuje bezrefleksyjnym zawłaszczaniem olbrzymich połaci terenów użytkowanych wcześniej rolniczo. Ponadto wskazuje na istotę gospodarczej aktywizacji społeczności lokalnych w procesie przechodzenia od wsi mono- do wielofunkcyjnej, w tym wielokrotnie już przywoływaną konieczność pobudzania przedsiębiorczości, ale także, co istotne z punktu widzenia problematyki dotyczącej lokalnych stref aktywności gospodarczej, zwraca uwagę na znaczenie przyciągania na obszary wiejskie zewnętrznych inwestycji oraz popiera strategię „*tworzenia instrumentów, mechanizmów i instytucji, które inicjują i ułatwiają powstawanie przedsięwzięć o charakterze produkcyjnym i usługowym*” (Heffner, 2011, s. 17).

W sposób wielowymiarowy i wieloaspektowy wielofunkcyjność została przedstawiona w raporcie OECD z 2001 r.¹⁰. Przede wszystkim w kontekście rozważań nad wiejską przedsiębiorczością jest ona rozumiana jako cecha działalności gospodarczej, jako właściwość aktywności ekonomicznej (ang. *property of economic activity*), w której znaczenie mają sprzężone ze sobą produkty oraz skutki: pozytywne i negatywne, zamierzone i niezamierzone. Istnieje wiele dróg objawiania się wielofunkcyjności w działaniach gospodarczych i nie dotyczy ona wyłącznie rolnictwa.

Wielokrotnie w literaturze można było spotkać się z poglądem na temat ścisłego związku tworzenia pozarolniczych miejsc pracy, w odniesieniu do wszystkich mieszkańców obszarów wiejskich, z modernizacją wsi i zmianą w strukturze agrarnej (Okuniewski, 1989). K. Duczkowska-Małysz (1993) z kolei wskazywała na wąskie ujęcie pojęcia wielofunkcyjności wsi i zagadnienie to ujmowała jako przede wszystkim potrzebę tworzenia miejsc pracy poza rolnictwem (ale w jego otoczeniu) dla ludności rolniczej. Jak jednak zauważa J. Sawicka (2003), prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej może wpływać na gospodarstwa rolne na dwa sposoby. Może zarówno stymulować produkcję rolniczą, dzięki dodatkowym dochodom dla rolnika, jak i wręcz przeciwnie, może osłabiać możliwości i chęci jej intensyfikowania. Wynika to ze swobodnego przepływu kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym a dodatkową pozarolniczą działalnością. Jest to zatem według autorki z jednej strony szansa, z drugiej zagrożenie dla produkcji rolniczej.

---

¹⁰ OECD, 2001: *Multifunctionality: Towards an Analytical Framework*, Paris..
Online: <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/40782727.pdf>, [dostęp: 07.06.2017 r.]

Przytaczane definicje i poglądy na temat wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wskazują na pewne określone warunki, przy których koncepcja ma szansę pełniejszego i efektywniejszego zaistnienia. Proces postępowania tego zjawiska jest różny w zależności od typu obszaru wiejskiego. W kategorii, w której kryterium jest położenie, zgodnie z typologią J. Wilkina (2007, za: Rural..., 1997¹¹), przechodzenie do modelu wielofunkcyjnego postępuje znacznie szybciej w zintegrowanych obszarach wiejskich, które poprzez lokalizację w bezpośrednim sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich, w tym aglomeracyjnych, tracą swój wiejski charakter na rzecz funkcji takich jak: mieszkalnictwo, usługi, przemysł, rozbudowana infrastruktura techniczna czy sieć komunikacyjna. Jest to jednakże przejście budzące sporo kontrowersji, ponieważ nasilone na tych obszarach zjawiska urbanizacyjne, chaotyczne *urban sprawl* zawłaszczające tereny rolnicze i leśne często traktowane są nad wyraz jako symptom przechodzenia do wielofunkcyjności wsi. Formalne, typowe wskaźniki charakteryzujące poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich stają się w tym przypadku niestety niemożliwe do odróżnienia od charakterystyk związanych z osiągnięciem wielofunkcyjności, takich jak: integracja społeczności lokalnych, aktywność społeczna, inicjatywy i postawy przedsiębiorcze, dostępność usług, wielofunkcyjne rolnictwo (Heffner, 2011). Według J. Bańskiego (2004¹², za: Ossowska, Janiszewska, 2015) poza obszarami podmiejskimi największa koncentracja pozarolniczych podmiotów gospodarczych występuje na obszarach atrakcyjnych turystycznie.

Na przeciwnym biegunie znajdują się wiejskie obszary peryferyjne, na których mechanizm wdrażania wielofunkcyjności jest zazwyczaj formą uzupełnienia dla odgrywającego ciągle istotne znaczenie rolnictwa (m.in. Pałka, 2010, Kłodziński, 2015). Obszary pośrednie zaś stanowią miejsce stopniowego wypełniania przestrzeni społeczno-gospodarczej funkcjami pozarolniczymi. Nie są to przemiany gwałtowane, ich poziom jest uwarunkowany szeregiem czynników wykraczających poza lokalizację. C. Siekierski i K. Romanowska (2000¹³, za: Szczurowska i in., 2005) wymieniają podstawowe uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, dzieląc je na dwie grupy: zewnętrzne (w ramach których wymieniane są szanse i zagrożenia, a więc wpływ otoczenia) i wewnętrzne (mocne i słabe strony wynikające z istnienia zasobów). Pierwsze z nich obejmują następujące grupy czynników:

---

¹¹ European Commission, 1997: *Rural Developments*, Working Document.

¹² Bański J., 2004: *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, [w:] E. Pałka (red.), *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, Studia Obszarów Wiejskich, 4: 9-22.

¹³ Siekierski C., Romanowska K., 2000: *Wpływ przystąpienia do Unii Europejskiej na możliwości rozwoju wielofunkcyjnego wsi polskiej* [w:] Materiały z konferencji: *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w początkach XXI w. w kontekście integracji z Unią Europejską; aspekty regionalne*, KPZK PAN, SGGW, Warszawa.

- demograficzne, tj. trendy ogólnokrajowe związane ze zmianami struktury populacji ludności wiejskiej;
- ekonomiczne, tj. wzrost gospodarczy, przemiany strukturalne w gospodarce, ponadto zjawiska finansowe takie jak kryzysy gospodarcze, inflacja, zadłużenie itp.
- techniczne, tj. procesy związane z unowocześnianiem technologii, innowacyjnością itp.
- prawno-instytucjonalne, tj. regulacje prawne dotyczące wszystkich podmiotów funkcjonujących na rynku;
- kulturowo-społeczne, tj. zmiany modelu stylu życia, zjawiska i trendy społeczne;
- ekologiczne, tj. wykorzystanie, alokacja, ochrona i gospodarowania zasobami.

Do drugiej kategorii należą czynniki rozumiane jako walory bądź wady danej jednostki terytorialnej. Można wymienić wśród nich: wykorzystanie zasobów naturalnych i stan środowiska przyrodniczego, poziom rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej, sytuacja finansowa, ale także aktywność społeczności lokalnej i władz, np. w zakresie pozyskiwania środków na inwestycje i inwestorów, tworzących przyjazny klimat dla przedsiębiorczości. Zauważalny jest wyraźny związek części uwarunkowań rozwoju wielofunkcyjnego, przede wszystkim tych, które dotyczą bezpośrednio rozwoju działalności gospodarczej, z warunkami sprzyjającymi napływowi inwestorów na obszary wiejskie, a tym samym szansami funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej.

K. Heffner (2011) wymienia kilka kryteriów, które powinna spełniać miejscowość (poza wsiami będącymi ośrodkami administracyjnymi), aby mogła nabrać charakteru wielofunkcyjnego, a wśród nich m.in. ludnościowe (ponad 1,5 tys. mieszkańców, co miałyby zapewniać minimum trwałego popytu na usługi), funkcjonalne (znaczenie przemysłu i usług), infrastrukturalne (poziom wyposażenia), administracyjne (znaczenie w sieci osadniczej) i oczywiście ekonomiczne (zasobność finansowa, dywersyfikacja zarobków w gospodarstwach).

Wśród głównych barier rozwoju obszarów wiejskich mających wpływ na liczbę podmiotów gospodarczych, inwestycje i poziom przedsiębiorczości na wsi M. Kłodziński (2015) wyróżnia m.in. brak programów nakierowanych ściśle na rozwój pozarolniczych miejsc pracy, jakość kapitału ludzkiego, infrastruktury społecznej i technicznej, niezbyt racjonalny sposób zarządzania gospodarką lokalną przez samorzady oraz mało efektywny proces modernizacji.

Na podstawie przedstawionych poglądów można stwierdzić, że wielofunkcyjny rozwój to pojęcie szersze związane z rozwojem lokalnym, przedsiębiorczością, strategicznym

planowaniem, dywersyfikacją rolnictwa, rozwojem infrastruktury. Jest to tworzenie otoczenia społeczno-gospodarczego dla ludności zarówno utrzymującej się z rolnictwa, jak i niezwiązanej z tym sektorem, które pobudzać ma przedsiębiorczość, a tym samym wpływać na wzmacnianie znaczenia obszarów wiejskich w gospodarce. Dzięki wielofunkcyjnemu rozwojowi mają szansę zostać spełnione podstawowe cele społeczne oparte w dużej mierze na poprawie jakości życia na wsi. Wypełnianie obszarów wiejskich nowymi pozarolniczymi funkcjami ma zapewnić im żywotność, przez co staną się one atrakcyjnym miejscem do życia.

Z punktu widzenia funkcjonowania na obszarach wiejskich lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz ich związku z wielofunkcyjnością najważniejsze wydają się następujące kwestie:

1. lokalne strefy aktywności gospodarczej mogą stać się miejscem wsparcia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich;
2. działające w ramach lokalnych stref aktywności gospodarczej podmioty stwarzają szansę dywersyfikacji rynku pracy oraz funkcji pełnionych przez wieś;
3. prowadzona w lokalnych strefach aktywności gospodarczej działalność może być wynikiem lub przyczyną kooperacji ze zmodernizowanym sektorem rolniczym; restrukturyzacja rolnictwa prowadzi bowiem z jednej strony do redukcji zatrudnienia, z drugiej zaś stwarza popyt np. na usługi dla rolnictwa i odwrotnie: rozwój przedsiębiorstw nierolniczych powoduje konieczność przystosowania się rolnictwa do zmieniających się warunków otoczenia;
4. lokalne strefy aktywności gospodarczej mogą zasadniczo wpływać na rozwój społeczno-gospodarczy wsi i zagospodarowanie przestrzenne (ład przestrzenny), w tym nowe pozarolnicze funkcje.

Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju wiąże się z upowszechnianiem i pobudzaniem przedsiębiorczości, co wskazywałoby na zgodność celu z założeniem modelowym lokalnej strefy aktywności gospodarczej (por. podrozdział 2.2, s. 47-48). Pozostaje nierozstrzygnięta jednak kwestia charakteru prowadzonej działalności gospodarczej. M. Wortman (1990) uważał, że przedsiębiorczość wiejska powinna być utożsamiana z kreowaniem nowych możliwości zatrudnienia poprzez tworzenie kolejnych przedsięwzięć wprowadzających na rynek nowy produkt, obsługujących nowe rynki zbytu i będąca źródłem swego rodzaju innowacji na wsi. J. Sawicka (2003) sprowadza przedsiębiorczość na obszarach wiejskich do małych i średnich firm. Przedsiębiorczość w ujęciu szerszym może jednak być traktowana jako postawa, którą powinni się charakteryzować mieszkańcy wsi, w tym także władze gminy.

Należy zatem brać pod uwagę założenie, że tworzenie zorganizowanych terenów inwestycyjnych może nie stanowić spełnienia idei wielofunkcyjnego rozwoju. Wiele zależy od

charakteru przedsiębiorstw zlokalizowanych w strefie aktywności gospodarczej, a także procesu jej wprowadzenia do przestrzeni funkcjonalnej (fizycznej) oraz społeczno-gospodarczej wsi. Większość z „definicji” wielofunkcyjności nie bierze pod uwagę możliwości rozmieszczenia w ramach dywersyfikacji funkcji np. większych zakładów przemysłowych, w tym mogących negatywnie oddziaływać na środowisko przyrodnicze, ale również ich nie wyklucza, wskazując raczej na potrzebę wspierania małych i średnich przedsiębiorstw świadczących usługi drobne, handlu, rzemiosła itp. Ta tendencja jednak stopniowo zanika i w publikacjach z drugiej dekady XXI w. coraz więcej pojawia się głosów na temat znaczenia przemysłu i zewnętrznych inwestorów na obszarach wiejskich, w związku z rosnącą dostępnością przestrzenną. Wskazuje się zazwyczaj na możliwość rozwoju rodzajów wytwórczości, które nie wymagają silnie rozwiniętej infrastruktury czy zaawansowanej technologii (m.in. Katoła, 2013, Kłodziński, 2015).

Powstaje zatem pytanie, czy każdy rodzaj działalności nierolniczej może być wprowadzany z powodzeniem na obszary wiejskie oraz jakie są tego konsekwencje i czy niesie to za sobą wypełnienie idei wielofunkcyjności. Wydaje się, że współcześnie zaawansowany przemysł czy innowacyjne usługi wymagają zatrudnienia wykwalifikowanej kadry pracowniczej, którą trudniej zrekrutować z nadwyżek wiejskiej siły roboczej, stąd szanse na lokalizację tego typu działalności na obszarach wiejskich położonych z dala od dużych ośrodków miejskich są mniejsze, a ewentualna realizacja takiej inwestycji zamiast wsparcia lokalnego rynku pracy wywołałyby raczej efekt w skali regionu. Jak jednak zauważa M. Kłodziński (2015, s. 126) *„doświadczenie niektórych krajów UE wskazuje, że pewne sektory przemysłowe przekazują produkcyjne zadania niewielkim nowoczesnym firmom zlokalizowanym między innymi na terenach wiejskich. Obecna technologia informacyjna rozwiązuje wiele problemów peryferyjnej lokalizacji małych firm”*.

Kierując się jednak stwierdzeniem, że pewne wspomniane już uwarunkowania sprzyjają wytwarzaniu szeroko rozumianych „produktów” takich jak choćby: industrializacja obszarów wiejskich, korzystająca nie tylko z zasobów endogenicznych, ale także egzogenicznych oraz urbanizacja wsi przejawiająca się poszerzaniem spektrum funkcji oraz zwiększoną dostępnością np. transportową obszarów wiejskich, wydaje się, że koncepcja lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich ma szansę powodzenia (Szczurowska i in., 2005).

2.5. Czynniki lokalizacji lokalnych stref aktywności gospodarczej

Lokalne strefy aktywności (aktywizacji) gospodarczej są obszarami, na których funkcjonują lub będą w przyszłości funkcjonowały podmioty gospodarcze. W związku z powyższym bardzo istotną kwestią jest odpowiednie ich umiejscowienie, lokalizacja, a w ujęciu szerszym rozmieszczenie takich terenów, tak aby w sposób optymalny spełniały swoje zadanie, stanowiąc atrakcyjny teren inwestycyjny, który pozwoli generować zyski przedsiębiorcom, jednocześnie będąc źródłem korzyści dla samorządu i lokalnej społeczności. Tylko właściwie zaaranżowana i zlokalizowana strefa ma szansę na istnienie we współczesnej konkurencyjnej przestrzeni gospodarczej. W przeciwnym wypadku obszar aktywizacji nie przerodzi się w strefę aktywną, a więc zarezerwowane tereny inwestycyjne nie zostaną skonsumowane.

Lokalizacja (łac. *locaro*) oznacza dosłownie umiejscowienie, a w kontekście praktycznym odnosi się do wyboru miejsca powstania i funkcjonowania określonej działalności gospodarczej (Wieloński, 2005). H. Godlewska (2001) wskazuje na dwojaki rozumienie tego pojęcia. Po pierwsze jest to proces podejmowania decyzji o lokalizacji przedsiębiorstwa, po drugie rezultat tej procedury, czyli konkretne miejsce w przestrzeni geograficznej. Ponadto, co bardzo istotne, powinno się pojęcie to rozpatrywać w dwóch aspektach: mikro- i makroekonomicznym. W pierwszym przypadku decyzja lokalizacyjna podejmowana jest dla pojedynczej firmy, w drugim z kolei nacisk położony jest na budowanie efektywnych struktur przestrzennych zbioru obiektów. Według W. Budnera (2004) ostatni z wymienionych aspektów mówi już nie o lokalizacji, a rozmieszczeniu, czyli pojęciu znacznie szerszym znaczeniowo. Można zatem określać lokalizację pojedynczej strefy aktywności gospodarczej, a w ujęciu rozbudowanym także rozmieszczenie w zakładanej skali wielu tak zorganizowanych terenów inwestycyjnych, z których każdy rozpatrywany może być jako osobny element, zgodnie z rozumieniem tego terminu przez H. McCarthy'ego i J.B. Lindberga (1966), dla których termin ten oznacza układ przestrzenny zdarzeń podobnego typu. Wydaje się w związku z tym, że nie jest błędem użycie pojęcia rozmieszczenia również w sytuacji, gdy mowa o lokalizacji wielu podmiotów gospodarczych w jednej lokalnej strefie aktywności.

Można wyróżnić lokalizację bierną i czynną (Godlewska, 2001). Pierwsza dotyczy sytuacji, kiedy decyzja o lokalizacji przedsiębiorstwa sprowadza się do zmiany przeznaczenia już istniejących obiektów oraz infrastruktury i zaadoptowania ich do nowych funkcji, często w połączeniu z rozbudową lub modernizacją. Do tej grupy należą inwestycje typu

brownfields. Lokalizacja czynna związana jest uruchamianiem inwestycji w nowym niezagospodarowanym miejscu. Przedsięwzięcia realizowane w ten sposób są współcześnie często określane mianem *greenfields* (Karaszewski, Szałucka, 2011). Istnieje również zjawisko relokacji czyli poszukiwania nowego miejsca dla istniejącego już przedsiębiorstwa. Strefy aktywności gospodarczej to najczęściej inwestycje typu *greenfield* charakteryzujące się lokalizacją czynną, przy czym zwrócić należy uwagę na fakt, że w tym przypadku koszty związane z przygotowaniem terenu do rozpoczęcia działalności mogą być wyraźnie niższe dzięki pomocy samorządu – inwestor nie jest pozostawiony sam sobie, ale wprowadza swoje zamierzenia zgodnie z polityką przestrzenną i infrastrukturalną gminy.

W XXI w. coraz więcej przedsiębiorstw, zwłaszcza dużych, mających zakłady, filie w różnych częściach świata ma rozbudowaną strukturę powiązań przestrzenno-produkcyjno-decyzyjnych, będącą efektem zarządzania oraz wdrażania adekwatnej strategii dla danego czasu, tendencji rynkowych, profilu działalności itp. Kwestię tę poruszano już w latach 70. XX w. i sugerowano, aby w przypadku rozważań nad wyborem lokalizacji brać pod uwagę znacznie szerszy kontekst decyzyjny oraz kierunek, w jakim zmierza dany podmiot gospodarczy, ponieważ rodzi to określone konsekwencje przestrzenne (Törnquist, 1977). Podobnego zdania jest F.E.I. Hamilton (1975), według którego proces lokalizacji przedsiębiorstwa powinien uwzględniać dynamikę zachodzących w otoczeniu w dłuższym okresie zmian i brać pod uwagę również przyszłe, a nie tylko bieżące potrzeby. Wybór lokalizacji determinuje bowiem wpływ firmy na powiązania ze środowiskiem i otoczeniem: perceptualnym (obszar powiązań przestrzenno-ekonomicznych ze środowiskiem przyrodniczym) i behawioralnym (wpływ innych elementów przestrzeni gospodarczej – rynku, kontrahentów, usług; Goodall, 1987¹⁴, za H. Godlewską, 2001).

Wybór lokalizacji pojedynczego przedsiębiorstwa dokonywany jest w skali krajowej, regionalnej (lokalizacja ogólna) i ostatecznie lokalnej (lokalizacja szczegółowa), kiedy to następuje decyzja o przeznaczeniu na omawianą funkcję działek o konkretnych numerach ewidencyjnych oraz o rozmieszczeniu obiektów budowlanych i zagospodarowaniu terenu (Budner, 2004, Wieloński, 2004). W przypadku strefy aktywności gospodarczej decyzja podejmowana jest z poziomu lokalnego – to samorząd przygotowuje teren inwestycyjny. Gdy mowa o specjalnych stref ekonomicznych postanowienia zapadają zarówno na szczeblu centralnym, regionalnym, jak i ostatecznie także lokalnym.

---

¹⁴ Goodall B., 1987: *The Penguin Dictionary of Human Geography*, Penguin Books, London.

Każda lokalizacja predysponowana do prowadzenia działalności gospodarczej cechuje się pewnym czynnikiem, które decydują w sposób znaczący o jej wyborze. W literaturze określane są często mianem walorów lokalizacyjnych i odnosi się je zazwyczaj do poszukiwania odpowiedniego umiejscowienia siedziby pojedynczego podmiotu gospodarczego. Powinny one odpowiadać jak najlepiej wymogom, jakie przedstawia dana działalność gospodarcza, aby wybrane umiejscowienie okazało się korzystne (Wieloński, 2004).

Czynniki lokalizacji to według H. Godlewskiej (2001) specyficzne atrybuty danego miejsca, które mają bezpośredni wpływ na kształtowanie się nakładów inwestycyjnych oraz rentowności netto prowadzonej działalności, przy czym rentowność netto to stosunek zysku netto do kosztów własnych sprzedanej produkcji lub wartości produkcji sprzedanej ogółem. Wśród wymienianych najczęściej czynników lokalizacji można wyekstrahować pewne ich grupy, które oscylują wokół danego zagadnienia, w ten sposób rozróżniane są kategorie czynników przestrzennych, ekonomicznych, społeczno-kulturowych, politycznych, prawno-administracyjnych, techniczno-technologicznych (Budner, 2004). Inny podział zaproponowany przez B. Grabow, D. Henckela i B. Hollbach-Grömiga (1995) opiera się na dwóch rodzajach czynników: twardych (jako mierzalnych, obiektywnych i odnoszących się do sfery ekonomicznej) oraz miękkich (jako trudno mierzalnych, subiektywnych i związanych ze sferą pozaekonomiczną). Z kolei najbardziej tradycyjna klasyfikacja czynników dzieli je na tradycyjne i nowoczesne lub przyrodnicze i pozaprzyrodnicze.

Poszukiwanie i identyfikacja czynników lokalizacji działalności gospodarczej jest istotnym problemem badawczym podejmowanym przez geografię i gospodarkę przestrzenną od momentu powstania w XIX w. pierwszych teorii lokalizacji (von Thünen, 1826, Predöhl, 1925, Weber, 1929, Lösch, 1940, 1961, Hoover, 1948, Isard 1956, Fierla, 1987, Krugman, 1991a, R. Domański, 2006 i in.). Od początku zwracano uwagę na uwarunkowania przestrzenne w procesie podejmowania decyzji o umiejscowieniu przedsiębiorstwa, największą wagę przykładając do czynnika związanego z odległością. Większość znanych z początku XX w. klasycznych teorii lokalizacji odgrywa w XXI w. coraz mniejszą rolę. Prace te wiążą się bezpośrednio z badaniami A. Webera, W. Isarda i A. Löscha. Przywołane teorie prezentują optymalny sposób lokalizowania przedsiębiorstw w zgodzie z prawami ekonomicznymi i założeniami gospodarki przestrzennej. Praca A. Webera (1929¹⁵, za Parysek, 2001) dotyczy lokalizacji pojedynczego zakładu, ale mimo upływu lat zawiera cenne wskazówki na temat optymalizacji kosztów warunkowanych lokalizacją zakładu

---

¹⁵ Weber A., 1929: *Theory of the Location of Industries*, University of Chicago Press, Chicago.

przemysłowego. Jego tezy nie uzasadniają wprost celowości tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej, jednak wskazują na proste rozwiązania sugerujące, gdzie dany obszar inwestycyjny powinien zostać zaprojektowany, często oparte na rencie położenia, której znaczenie jako czynnika lokalizacji omówiono w tym rozdziale. Wskaźnikiem jest w tej teorii minimalny koszt transportu oraz grupa czynników dodatkowych, a głównym celem minimalizacja kosztów wywarzania. Klasyczna teoria lokalizacji przywołanych autorów rozwinęła się w warunkach przestrzeni izotropowej, czyli takiej, która wykazuje względnie jednakowe właściwości, jednolitość, nie ma w niej zróżnicowań wewnętrznych, poziom technologiczny jest wyrównany, a pojedynczy przedsiębiorca nie ma wpływu na produkcję, popyt i ceny, stąd przeszacowane znaczenie kosztów transportu (Godlewska, 2001). W związku z rozwojem technologicznym bezpośrednia implementacja wyników badań A. Webera nie ma racji bytu, ponieważ czynniki lokalizacyjne zmieniły się znacząco w czasie. Część z nich niegdyś odgrywających zasadniczą rolę, obecnie stanowi tylko jedno z równoważnych uwarunkowań, inne zupełnie straciły na wadze, a osobną grupę stanowią czynniki nowoczesne (Płaziak, Szymańska, 2014).

W teoriach neoklasycznych głównym dążeniem jest maksymalizacja sprzedaży. Zwraca się tu szczególną uwagę na prawa rynku i konkurencyjność przedsiębiorstw, a o wyborze lokalizacji decydują relacje pomiędzy popytem, podażą a ceną. Wśród tej problematyki pojawia się nurt prezentowany przez T. Palandera (Domański, 1990), według którego lokalizacja przedsiębiorstw jest współzależna z obszarami rynkowymi. Z kolei A. Lösch (1961) pisząc o optymalnej lokalizacji wskazywał na konieczność maksymalizacji tzw. zysku nominalnego, który definiował jako różnicę pomiędzy przychodami a kosztami. Ponadto w XX w. powstawało wiele modeli przestrzennych powstawania i funkcjonowania w przestrzeni gospodarczej przedsiębiorstw, których zastosowanie w XXI w. podobnie, jak teorii klasycznych jest ograniczone.

Niepewność powodzenia decyzji lokalizacyjnych spowodowała wykształcenie się w teorii lokalizacji nurtu behawioralnego, który zakłada, że przedsiębiorcy rozmieszczają swoje zakłady, kierując się nie tylko racjonalnymi decyzjami ekonomicznymi, lecz często z pobudek subiektywnych, niemających podstaw w prawach ekonomii, do których należą m.in. percepcja przestrzeni, związek emocjonalny z danym miejscem, znajomość konkretnego terenu i otoczenia. Do przedstawicieli takiego podejścia należą G. Törnquist i D. Ramström. I. Fierla (1987) uzasadnia brak pełnej informacji i racjonalności u przedsiębiorcy zarówno mnogością pytań powstałych na etapie poszukiwania lokalizacji, jak i złożonością procedury inwestycyjnej. W nurcie behawioralnym uznano zatem, że podmioty gospodarcze lokalizują

się w przestrzeni rozpoznanej, na zasadzie kopiowania ruchów inwestycyjnych innych przedsiębiorstw. Wydaje się, że ma to olbrzymie znaczenie w przypadku budowania zorganizowanego terenu inwestycyjnego takiego jak strefa aktywności gospodarczej, gdzie funkcjonujące już podmioty są swoistą zachętą i przyczynkiem do lokalizacji w sąsiedztwie kolejnych.

Najnowsze badania dotyczące współczesnych czynników lokalizacji nawiązujących do postępu technologicznego i powstających w związku z nim nowych branż przemysłowych oraz usługowych zwłaszcza w zakresie informatyki wskazują na zmianę paradygmatów polegającą na spadku znaczenia kosztowych czynników lokalizacji na rzecz czynników jakościowych, takich jak dobry klimat dla nie tylko biznesu, ale także ludzi, który przyciąga tzw. klasę kreatywną (Stryjakiewicz, 2009). Mówi się o równoważności przepływu wiedzy w stosunku do przepływu kapitału fizycznego (Crone, 2003¹⁶, za: Stryjakiewicz, 2009). Coraz większy nacisk położony zostaje na innowacje, dla których bazą staje się środowisko lokalne, dlatego tak ważną rolę odgrywają współcześnie samorządy jako „inkubatory innowacji, przyzmaty, przez które przechodzą pobudzenia innowacyjne” (Godlewska, 2001, s. 48).

W ramach rozważań nad lokalizacją przedsiębiorstw, w tym w ramach stref aktywności gospodarczej, nie można zapominać o zjawisku, które zmieniło warunki ich funkcjonowania w przestrzeni i sprzyja m.in. lokowaniu się w Polsce bezpośrednich inwestycji zagranicznych, czyli globalizacji. Jest to bowiem swoisty zanik granic gospodarczych i lokowania kapitału, swoboda przepływu dóbr, wreszcie jak podaje A. Zorska (1998, s. 8) to „*jakościowy skok w mobilność czynników produkcji*”. Ma ona jednak największy wpływ na działalność prowadzoną w miastach jako centrach globalizacji i ich bezpośrednim otoczeniu, w mniejszym stopniu dotyczy obszarów peryferyjnych (Wdowicka, 2012). Często jednak zasięg aglomeracji daje możliwość wciągnięcia obszarów znajdujących się zdecydowanie poza jego centrum, w tym także obszarów wiejskich, w strefę wpływów.

Jak podaje M. Płaziak i A. Szymańska (2014, s. 72) „*w dobie globalizacji, integracji gospodarczej oraz postępującego oddziaływania nowej gospodarki na otaczającą rzeczywistość obserwuje się załamanie dotychczasowych paradygmatów funkcjonowania przedsiębiorstwa*”. Rosnąca dostępność transportowa oraz często nowy charakter prowadzonej działalności gospodarczej spowodowały, że na przestrzeni dekad zmieniały się czynniki decydujące o wyborze miejsca dla funkcjonowania przedsiębiorstw. Od lat 70.

---

¹⁶ Crone M., 2003: *Clustering and cluster development in knowledge-intensive industries: a 'knowledge and learning' perspective on new firm formation and firm-building/firm growth in Ireland's indigenous software industry*, 33rd Annual Conference of RSA: British and Irish Section, St Andrews.

XX w. liczba uwarunkowań, które w najbardziej istotny sposób decydują o wyborze lokalizacji przedsiębiorstw, zwiększyła się (Wieloński, 2004).

W XXI w. brane pod uwagę czynniki lokalizacji uwzględniają mobilność inwestorów, także zagranicznych, których decyzje o umiejscowieniu przedsiębiorstwa podyktowane są często odmiennymi warunkami niż w przypadku inwestorów lokalnych. Olbrzymie znaczenie w kwestii czynników globalnych ma miejsce danej lokalizacji w międzynarodowym układzie komunikacyjnym, a więc bliskość autostrad czy lotnisk, ale także rola najbliższych dużych ośrodków miejskich w systemie miast danego kontynentu czy nawet całego świata, jak ma to odzwierciedlenie w przypadku miast globalnych takich jak Londyn, Nowy Jork czy Tokio. Z drugiej strony często niezwykle istotny jest wpływ strategii koncernów międzynarodowych, które na jej podstawie tworzą swoją sieć zakładów dostarczających niezbędne w procesie produkcyjnym elementy w różnych krajach, a także przewidują ekspansję swojej marki na konkretne rynki międzynarodowe. Aspekt ten unaocznia się najmocniej na pierwszym etapie poszukiwania miejsca dla lokalizacji zakładu, podczas wyboru regionu, a dopiero potem następuje przejście do fazy poszukiwań szczegółowych i konkretnej lokalizacji w przestrzeni lokalnej.

Na polskim gruncie badania nad znaczeniem dla inwestorów zagranicznych poszczególnych czynników dla lokalizacji nowych fabryk po transformacji ustrojowej i gospodarczej prowadził m.in. B. Domański (2001). Wśród ocenianych 20 determinant wyróżnił on m.in. dostępność komunikacyjną, dostępność informacji o terenie, postawy ludzi wobec pracy, niskie ceny ziemi, ulgi podatkowe, niskie koszty pracy itp. W wyniku badania stwierdzono wówczas, że około 75% badanych firm jako duży lub bardzo duży oceniało wpływ bliskości głównych dróg, a w 2/3 położenie w stosunku do odbiorców (B. Domański, 2001, s. 400, tab. 139). Jako równie istotną wskazywano współpracę z jednostką samorządu terytorialnego, na terenie której predestynowano inwestycję. Wśród innych ważnych czynników wymieniano m.in. cechy miejscowej siły roboczej, dostępność szerokiej informacji, niskie ceny ziemi, bliskość autostrady. W małym stopniu według wyników B. Domańskiego oddziaływały czynniki i uwarunkowania takie jak: ulgi podatkowe, dostępność usług, tanie budynki, źródła zaopatrzenia w surowce czy bliskość granicy. Również w badaniach z lat 90. XX w. innych autorów wskazywano na najważniejsze znaczenie korzystnego położenia komunikacyjnego, ale też wysoką podaż i niską cenę siły roboczej oraz szanse przejęcia istniejących obiektów (Błuszkowski, Garlicki, 1995).

W XXI w. znaczenia nabrały takie czynniki jak: instytucje wspierające przedsiębiorczość, placówki naukowo-badawcze czy wizerunek regionu (Wojtyra, 2014),

a także jakość kapitału ludzkiego i społecznego, wiedzy i kreatywności, dostęp do szerokiej informacji, usługi dla biznesu, walory otoczenia, w tym uwarunkowania środowiska przyrodniczego, klimat społeczny oraz polityka władz lokalnych (Płaziak, Szymańska, 2014).

Atrakcyjność danego miejsca jest pojęciem względnym, uzależnionym od preferencji potencjalnego użytkownika. Istnieją jednak tereny o walorach zachęcających do zajęcia terenu z punktu widzenia różnych profili działalności gospodarczej. W przypadku wyboru miejsca lokalizacji strefy aktywności gospodarczej zawsze będzie to zespół czynników, które w sposób optymalny spełnią wymagania, jak największej liczby podmiotów lub kilku podmiotów o określonym charakterze działalności. Przy czym należy zauważyć, że większość przedsiębiorców rozpoczęcie swojej działalności w danym miejscu uzależnia od wystąpienia więcej niż jednego, czasem wielu czynników. Według W. Budnera (2004, s. 28) wybór lokalizacji jest wprost „*decyzją o charakterze gospodarczym*” i niesie za sobą szereg konsekwencji: warunki funkcjonowania, koszty i w rezultacie efektywność. Przedsiębiorstwo, inwestując swój majątek akceptuje warunki zastane, traktując je jako najlepsze dostępne w danym czasie i przy określonych możliwościach. Jest to decyzja trudna i obciążona niepewnością. Warto zaznaczyć, że w przypadku stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich omawiane są decydujące uwarunkowania lokalizacyjne, co nie jest jednoznaczne ze stwierdzeniem „optymalne”, ponieważ takie podejście wymagałoby wzięcia pod uwagę całej dostępnej przestrzeni geograficznej. Mowa tu raczej o lokalizacji zadowalającej, pozostającej w spektrum możliwości rozpostartych pomiędzy lokalizacją optymalną, a skrajnie niekorzystną.

Decyzja o wyborze miejsca powstania lokalnej strefy aktywności gospodarczej jest, obok budowania wstępnej koncepcji teoretycznej uzasadniającej celowość podjęcia takiego działania, jednym z pierwszych etapów jej tworzenia, często popartym szeregiem badań. Głównymi podmiotami, które mają największy wpływ na efekt końcowy tego procesu, czyli umiejscowienie w przestrzeni lokalnej strefy aktywności gospodarczej, są z jednej strony inwestorzy, czyli przedsiębiorcy lub reprezentanci przedsiębiorców, którzy wyrażają chęć prowadzenia działalności gospodarczej na obszarze strefy, z drugiej natomiast władze samorządowe. Trzecim podmiotem, który może włączyć się do procesu decyzyjnego w tym przypadku są osoby trzecie, czyli:

- obywatele, którzy wykazują w procedurze interes prawny (np. są właścicielami gruntów wchodzących w skład projektowanej strefy bądź bezpośrednio z nią graniczących) lub biorą udział w partycypowaniu poszczególnych etapów związanych z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym w skali lokalnej w myśl obowiązujących przepisów;

- organy i instytucje, które uzgadniają i opiniują decyzje przestrzenne;
- inne podmioty prawne sektora prywatnego i publicznego, w tym organizacje pozarządowe, związki i stowarzyszenia.

Lokalne strefy aktywizacji gospodarczej to tereny przygotowane dla potencjalnego inwestora w sensie planistycznym, infrastrukturalnym i prawnym, umożliwiające szybkie przystąpienie do realizacji inwestycji oraz częściowe obniżenie jej kosztów, co kształtuje na starcie warunki, które jednoznacznie należy traktować jako bezpośrednią zachętę, mającą skutkować wzrostem atrakcyjności inwestycyjnej danego terenu. Na istotne znaczenie władz samorządowych w stymulowaniu napływu inwestycji wskazywało wielu autorów, m.in. W. Dziemianowicz (1998) czy B. Domański (2001), najczęściej w kontekście bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

W przypadku lokalnych stref aktywności gospodarczej należy mówić o czynnikach wewnętrznych, tzn. takich, na które bezpośredni wpływ ma samorząd i wynikają one z miejscowych zasobów, oraz zewnętrznych, które związane są z otoczeniem funkcjonowania gminy. W rzeczywistości grupy tych czynników silnie się przenikają i dlatego sztywny podział jest trudny do wykreowania. Do najważniejszych walorów lokalizacyjnych mających wpływ na powstanie lokalnej strefy aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich należą:

- warunki planistyczne, infrastrukturalne i prawne – działania związane z przygotowaniem terenu inwestycyjnego przez samorząd;
- instytucjonalne czynniki lokalizacji;
- pozaprzrodnicze uwarunkowania przestrzenne składające się na rentę położenia;
- pozostałe, składające się na tzw. klimat inwestycyjny, w tym klimat społeczny.

Przygotowanie planistyczne należy rozumieć jako działania w ramach polityki przestrzennej gminy zmierzające do wyznaczenia najpierw w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego obszarów przeznaczonych na funkcję szeroko rozumianej aktywizacji gospodarczej bądź tereny zabudowy przemysłowej, składów i magazynów (czasami w połączeniu z zabudową usługową), a ostatecznie sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego będącego aktem prawa miejscowego, który jednoznacznie wskaże funkcję terenu, jaka w przyszłości może zostać zrealizowana na danym obszarze. Na etapie procedury planistycznej teren, który ma w przyszłości stanowić lokalną strefę aktywności gospodarczej zostaje szczegółowo zbadany pod kątem możliwości wprowadzenia na nim przedmiotowej funkcji. Ma to zapobiec sytuacji wystąpienia konfliktu przestrzennego, najczęściej związanego z zagospodarowaniem występującym w bezpośred-

nim sąsiedztwie lub elementami środowiska przestrzennego zastanymi w obszarze projektowanego planu. Wreszcie uchwalenie MPZP przyczynia się do tego, że to nie chętny do rozpoczęcia działalności gospodarczej inwestor decyduje niezgodnie z polityką przestrzenną gminy, gdzie postawi swój zakład, a to samorząd może wskazać teren, mając do dyspozycji konkretną ofertę. Jest to oczywiście sytuacja pożądana, która w istniejących warunkach niestety nie zachodzi bezwzględnie zawsze, ponieważ zwłaszcza w gminach o gorszej sytuacji finansowej, potencjalny inwestor poprzez lobby urasta do rangi interesariusza mającego ostateczny głos.

Warunek planistyczny nawiązuje w części do drugiego aspektu, tj. przygotowania prawnego, które dotyczy jednak przede wszystkim uregulowania stanu prawnego gruntów. Najkorzystniejszą sytuacją z punktu widzenia inwestora i tworzenia strefy przez samorząd jest ta, w której to właściciel gruntu pod inwestycję to gmina. W pozostałych przypadkach istnieje ryzyko, że zarządca nieruchomości, mimo jednoznacznego przeznaczenia w MPZP, nie będzie skory do udostępnienia terenu pod działalność gospodarczą.

Trzeci aspekt odnosi się do przygotowania infrastrukturalnego, na które składa się w szczególności wykonanie przyłączy podstawowych mediów (wodociąg, energia elektryczna) do terenu projektowanej strefy aktywizacji. Jest to o tyle ważne działanie, że skraca proces rozpoczęcia działalności pierwszych podmiotów gospodarczych. Do infrastruktury towarzyszącej zaliczyć można także media uzupełniające (kanalizacja, przyłącza gazowe, oświetlenie, światłowód) oraz sieć dróg publicznych i wewnętrznych włączona do istniejącego układu komunikacyjnego.

Do zadań samorządu lokalnego obejmujących przygotowanie terenu inwestycyjnego należy również jego promocja, czyli przygotowanie oferty inwestycyjnej, rzetelna reklama w wybranych mediach lub środkach masowego przekazu w skali docelowej, czasem także poprzez wydanie folderu informacyjnego oraz stworzenie odpowiedniego klimatu inwestycyjnego, w tym przypadku rozumianego choćby jako urząd przyjazny inwestorowi, pomagający w procedurze inwestycyjnej, zwłaszcza związanej z kwestiami budowlanymi, będący źródłem bezcennych informacji. Współpraca na linii gmina-inwestor nie powinna zakończyć się na etapie rozpoczęcia realizacji przedsięwzięcia, ale powinna być ciągła w okresie jego funkcjonowania. Warto zaznaczyć, że głównym odbiorcą promocji strefy aktywizacji gospodarczej jest nie tylko potencjalny inwestor, ale również społeczność lokalna, która dzięki temu zna plany samorządowe, zostaje przygotowana na potencjalny scenariusz rozwoju i związane z nimi skutki pozytywne oraz negatywne. Na fakt dużego znaczenia roli władz samorządowych, w tym szeroko dostępną informację o terenie

inwestycyjnym wskazywał w swoich badaniach nad czynnikami lokalizacji kapitału zagranicznego w Polsce B. Domański (2001). W jego pracy wskazywano przede wszystkim jako istotne dwa aspekty: ogólny sposób podejścia do samorządu do inwestora rozumiany jako otwartość na współpracę, renoma gminy oraz obsługa przez lokalne urzędy (znajomość języków obcych, brak utrudnień czy korupcji). W badaniu co trzeci inwestor określał wpływ samorządu jako bardzo istotny.

Szczególnie istotnym uwarunkowaniem zewnętrznym wpływającym na decyzję lokalizacyjną z punktu widzenia badań nad strefami aktywności gospodarczej są tzw. instytucjonalne czynniki lokalizacji (Stryjakiewicz, 1999). Należą do nich regulacje podejmowane na szczeblu zarówno krajowym, jak i lokalnym, stanowiące zachęty inwestycyjne. Część z nich wynika wprost z wprowadzonych przepisów prawa. Formą takiego centralnego czynnika instytucjonalnego są np. wspomniane już specjalne strefy ekonomiczne (SSE) działające w Polsce na podstawie Ustawy z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60), w ramach których mogą funkcjonować również lokalne strefy aktywności gospodarczej. Stanowią one w zależności od tego czy istnieje dofinansowanie prowadzonej działalności, czy też nie, aktywny bądź pasywny instrument polityki przemysłowej państwa (Nelec, Prusek, 2006). Przedsiębiorcy funkcjonujący na terenach inwestycyjnych SSE mogą liczyć na zwolnienie z podatku CIT lub PIT, jednak podmioty muszą spełnić pewne warunki, z których do najistotniejszych należy konieczność utrzymania działalności w wyznaczonym okresie. Przez pewien czas SSE, z uwagi na poziom ingerencji państwa w ich budowanie i utrzymanie, budziły zastrzeżenia Unii Europejskiej, według której stanowiły one zagrożenie dla równej konkurencji (Lebiedzińska, 2010). Ostatecznie jednak w 2013 r. Rada Ministrów przedłużyła możliwość funkcjonowania w Polsce SSE do 2026 r. Ministerstwo właściwe ds. gospodarki jednoznacznie wskazało wówczas, że wspieranie powstawania SSE nie stoi w sprzeczności z prawem unijnym.¹⁷ Specjalnym strefom ekonomicznym zostaje poświęcone więcej miejsca w podrozdziale 2.1.

Innym przejawem regulacji na poziomie instytucjonalnym są, będące w mniejszym lub większym stopniu przejawem polityki interwencjonizmu, stosowane na szeroką skalę w ramach lokalnych stref aktywności gospodarczej, zachęty inwestycyjne w jednostkach samorządu terytorialnego najniższego szczebla, czyli gminach, polegające przede wszystkim, z uwagi na niewielkie spektrum możliwych do zastosowania instrumentów finansowych, na

---

¹⁷ online: <http://www.mg.gov.pl/node/18841>, [dostęp: 13.09.2014 r.]

ulgach i zwolnieniach z podatku od nieruchomości czy podatku od umów cywilno-prawnych. Często deklarowaną i stosowaną formą wsparcia finansowego przedsiębiorstw przez samorządy jest pomoc *de minimis*¹⁸, czyli rodzaj pomocy publicznej, wsparcie finansowe, udzielane przedsiębiorcom przez państwo, niewymagające notyfikacji Komisji Europejskiej zgodnie z zasadą prawa rzymskiego mówiącą, że prawo nie troszczy się o drobiazgi (łac. *de minimis non curat lex*). Obejmuje ona zwłaszcza drobne dotacje dla małych i średnich przedsiębiorstw o wartości progowej nieprzekraczającej 200 tys. euro w okresie 3 lat podatkowych, a w przypadku przedsiębiorstw z sektora transportu drogowego 100 tys. euro. Pomoc ta jest przeznaczona na pokrycie wybranych wydatków kwalifikowanych, a jej otrzymanie obarczone jest szeregiem warunków.

Kolejnym z walorów lokalizacyjnych mających wpływ na powstanie i powodzenie strefy aktywności gospodarczej jest renta położenia. Wprowadzenie na obszarze wiejskim funkcji pozarolniczej determinowane jest w dużej mierze uwarunkowaniami wynikającymi z położenia w przestrzeni geograficznej, z których wybrane stają się decydującymi czynnikami lokalizacyjnymi w przypadku każdej działalności gospodarczej (Czarnecki, 2001¹⁹, za: Poczta, 2012). Termin renta położenia, choć pojawia się w literaturze przedmiotu stosunkowo często, jest niejednoznacznie sprecyzowany. Jak zauważa L. Ossowska (2012), jest to pojęcie z pogranicza języka potocznego rozpowszechnione w kontekście przyczyn czy też uwarunkowań rozwoju lokalnego. Z jednej strony dotyczy występowania pewnych czynników na danym obszarze (przede wszystkim naturalnych), a z drugiej odnosi się do odległości od pewnych składników układu przestrzennego, czyli ulokowania w środowisku społeczno-gospodarczym, ze szczególnym uwzględnieniem umiejscowienia w stosunku w sieci osadniczej i komunikacyjnej. Do grupy tej zaliczane są: powiązanie z miastem i jego bliskość, sąsiedztwo głównych węzłów komunikacyjnych czy też położenie przygraniczne (Duczkowska-Małysz, 1998a, Kopczevska, 2008). W naukach geograficznych renta rozumiana jest także często jako różnica pomiędzy lokalizacją danego obszaru w najlepszym z możliwych usytuowań a przychodem tego obszaru w jego obecnym położeniu. Stanowi więc potencjalną korzyść z dogodniejszej lokalizacji, ale nie są to *sensu stricto* korzyści lokalizacji (Kopczevska, 2008). W kontekście badań nad tworzeniem i funkcjonowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej należy rentę położenia traktować jako zestaw ważnych czynników mogących decydować o powodzeniu bądź niepowodzeniu danego terenu

---

¹⁸ online: <http://www.parp.gov.pl/pomoc-de-minimis>; [dostęp: 12.11.2016 r.]

¹⁹ Czarnecki A., 1997: *Wpływ czynników lokalizacyjnych na rozwój działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Roczniki Naukowe, VIII, 4: 78–82.

inwestycyjnego. Renta położenia jest zatem kompletem w różnym stopniu wymiernych korzyści płynących z umiejscowienia danej jednostki samorządu terytorialnego. Można ją określić jako premię atrakcyjnej lokalizacji. Stanowi wreszcie potencjał wymagający dostrzeżenia i spożytkowania w procesie rozwoju lokalnego (Ossowska, Poczta 2009). Do najważniejszych czynników mogących decydować o lokalizacji strefy aktywności gospodarczej i będących składową renty położenia należą:

1. Położenie w lokalnej i regionalnej sieci infrastrukturalnej, przede wszystkim komunikacyjnej, oraz jej zagęszczenie i jakość. Największe znaczenie ma występowanie w sąsiedztwie węzłów autostradowych i dróg ekspresowych, a także bezpośrednie powiązanie z drogami krajowymi i wojewódzkimi.
2. Bliskość aglomeracji i korzyści urbanizacji, a więc rynku zbytu, potencjalnych kontrahentów, firm outsourcingowych, ośrodków naukowo-badawczych, lotnisk, obiektów usługowych, ponadto możliwość korzystania z rozwiniętej infrastruktury, przede wszystkim drogowej, dostęp do informacji, wyspecjalizowanej kadry, kreatywność i innowacje itp.
3. Dostępność terenów rozumiana jako powierzchnia wolna od zabudowy. Zdecydowanie większa występuje na obszarach wiejskich, gdzie zabudowa jest bardziej rozproszona i istnieją duże niezabudowane połacie terenów mogących stać się inwestycyjnymi.
4. Ceny ziemi oraz koszty najmu i wykupu obiektów zazwyczaj zauważalnie niższe na obszarach wiejskich.
5. Wysokość podatków od nieruchomości gruntowej oraz od powierzchni użytkowej.

Ostatnim z omawianych czynników jest tzw. dobry klimat inwestycyjny, na który również składa się szereg elementów. Pierwszym z nich jest kapitał społeczny wyrażany sytuacją na rynku pracy, a więc poziomem bezrobocia, charakterem nastrojów społecznych, nastawieniem do pracy lub innymi czynnikami społeczno-ekonomicznymi mającymi wpływ na jakość pracy, takimi jak: wykształcenie, kwalifikacje, umiejętności, wiek, liczba kandydatów, konkurencja wśród potencjalnej siły roboczej. W rozwiniętych gospodarkach wiedza, która jest elementem kapitału ludzkiego, pełni rolę jednego z najważniejszych endogenicznych czynników produkcji i rozwoju gospodarczego, który przyczynia się do zmniejszenia ograniczoności tradycyjnych czynników produkcji, budujących dobrobyt (Romer, 1986). Kapitał społeczny nie jest jednak wartością samą w sobie, a mierzony jest sumą innych wartości, jakie za jego pośrednictwem można zrealizować (Bourdieu, 1986, s. 248)

Poza wspomnianą już pomocą dla przedsiębiorcy na etapie procedury inwestycyjnej ze strony samorządu istotny jest szerzej rozumiany klimat ekonomiczny, który w tym przypadku wiązany jest bezpośrednio z istnieniem instytucji otoczenia biznesu, czyli organizacji wśród których wymienić należy: banki, agencje, fundacje rozwoju lokalnego i biznesu, izby gospodarcze, ośrodki doradcze, centra szkoleniowe itp. Niezwykle znaczące są również czynniki zewnętrzne, które mogą wpływać nawet nie tyle na samą lokalizację przedsiębiorstwa, a wręcz na decyzję o rozpoczęciu lub rozszerzeniu działalności gospodarczej. Mowa tu przede wszystkim o klimacie politycznym, administracyjnym i prawnym, a więc zmiany rządów destabilizujące sytuację polityczną i obowiązujące przepisy, kryzysy gospodarcze, uwarunkowania historyczne, lobby, procedury, zwiększone ryzyko (Płaziak, Szymańska, 2014). Innym zagadnieniem, na które często powołują się ekonomiści jest troska o wysoką jakość życia, która może skłonić pracowników o najwyższych kwalifikacjach do zmiany miejsca zamieszkania (Hoover, 1948). Zasadniczą rolę odgrywają tutaj elementy, które poprawiają odbiór danej przestrzeni i ułatwiają życie w niej. Do tej grupy należą m.in.: jakość środowiska przyrodniczego, liczba i jakość usług, zasoby mieszkaniowe i socjalne, atrakcyjny wizerunek gminy, poziom bezpieczeństwa (Tobolska, 2010, Płaziak, Szymańska, 2014).

Spełnienie warunków lokalizacji przedsiębiorstw reprezentujących część wyspecjalizowanych branż w sektorze czy to produkcyjnym, czy usługowym jest niezwykle utrudnione w obrębie obszarów wiejskich. Do czynników tych zaliczyć można m.in.: specjalistyczne wykształcenie i znajomość języków obcych potencjalnych pracowników, w szczególności kadry kierowniczej i fachowców, a więc wykwalifikowana kadra, o której w aspekcie czynników lokalizacyjnych mówi się jako o kategorii dostępu do informacji, ponadto zaplecze usługowe: mieszkaniowe, medyczne, transportowe, bankowe, kulturalne, bliskość portów lotniczych czy instytutów naukowo-badawczych. Do barier lokalizacyjnych należą również: peryferyzacja części obszarów wiejskich, a co się z tym wiąże wyższe koszty transportu. Niewymienione w pierwszej grupie uwarunkowania przyrodnicze mają również w przypadku lokalnych stref aktywności gospodarczej zazwyczaj negatywny wpływ na atrakcyjność terenu przede wszystkim z uwagi na istniejące, często rygorystyczne przepisy prawne dotyczące ochrony środowiska. Jako przykład należałoby podać gminy leżące w zdecydowanej części w obrębie obszarów chronionych lub ich otulin, takich jak m.in: parki narodowe, krajobrazowe, rezerваты przyrody, Natura 2000, w granicach których gospodarowanie przestrzenią jest ograniczone, a przypadku działalności gospodarczej wykazującej silne oddziaływanie na wymienione obszary i ich spójność (przedsięwzięcia mogące znacząco

oddziaływać lub zawsze znacząco oddziaływujące na środowisko) może spotkać się z zakazem lub protestami.

Klasyczne czynniki lokalizacji, zwłaszcza przemysłu, takie jak baza surowcowa czy dostęp do wody również nie znalazły się w grupie czynników mających główny i decydujący wpływ na lokalizację lokalnych stref aktywności gospodarczej, ponieważ w dużej mierze dotyczą przedsiębiorstw, których umiejscowienie wiąże się z przymusem lokalizacyjnym, a które to wyłączono z analizy.

Należy zgodzić się ze stwierdzeniem W. Dziemianowicza (1997), że współcześnie mnogość uwarunkowań lokalizacyjnych jest tak szeroka, że część z nich być może bardzo znaczących, jest ciągle niedostrzegana lub niedowartościowana przez decydentów, rola innych cechuje się silną zmiennością w czasie, nieprzewidywalnością, jak np. sytuacja polityczna, a co za tym idzie prawna, czy kryzysy finansowe i tym podobne zagrożenia destabilizujące sytuację gospodarczą, które bezpośrednio wpływają na strategiczne decyzje przedsiębiorstw, w tym na te związane z umiejscowieniem zakładów i ekspansją przestrzenną marek.

Podczas rozważań nad czynnikami, które mają decydujący wpływ na umiejscowienie terenu inwestycyjnego nie należy zapominać o znaczeniu porozumienia z inwestorem, bowiem nawet najlepiej przygotowana strefa spełniająca szereg warunków, o których mowa powyżej, jest położona na terenie gminy, wobec której przedsiębiorcy nie wykazują zainteresowania może okazać się przeinwestowana i podjęte działania oraz środki okażą się nieskuteczne. Występowanie nawet wszystkich walorów lokalizacyjnych, choć istotnie zwiększa szanse, to nie gwarantuje skuteczności w znalezieniu inwestora i efektywności funkcjonowania strefy aktywności gospodarczej. W rzeczywistości decyzja o stworzeniu zorganizowanego terenu inwestycyjnego jest obciążona ryzykiem i stanowi zabieg strategiczny władz lokalnych. Powinien być on jednak poparty szeregiem przesłanek, a dopiero wówczas można mówić o realnych szansach skonsumowania efektów podjętych działań. Lokalna strefa aktywności gospodarczej jest bardzo dobrą formą kształtowania samorządowej polityki przestrzennej, ponieważ zainteresowanie potencjalnego inwestora przeradza się w decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej w ramach lokalizacji w granicach gminy określonej strefą, a nie na obszarze podyktowanym przez doraźne postanowienie.

2.6. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w polityce przestrzennej gminy

Powstawanie lokalnych stref aktywności gospodarczej niesie za sobą szereg konsekwencji w zagospodarowaniu przestrzennym. Zmianie ulega przede wszystkim forma użytkowania terenu, co w przypadku obszarów wiejskich ma ogromne znaczenie z uwagi na uszczuplanie powierzchni użytków rolnych. Wprowadzanie nowych funkcji do przestrzeni, takich jak tereny zabudowy przemysłowej, składów i magazynów czy tereny zabudowy usługowej może prowadzić do występowania konfliktów przestrzennych w sąsiedztwie terenów mieszkaniowych, chronionych czy z ograniczoną zabudową (hałas, wrażenia estetyczne, zanieczyszczenie środowiska), ale także w pewien sposób determinuje zagospodarowanie terenów bezpośrednio z nimi sąsiadujących. Ponadto powstanie lokalnej strefy aktywności gospodarczej może generować nowe relacje przestrzenne, jak choćby wynikające z mobilności ludzi związanej z codzienną drogą z i do pracy oraz np. przejazdu dostawców i odbiorców. Skutkuje to wzmożonym ruchem samochodowym oraz powstawaniem nowych połączeń drogowych, zmianie poziomu znaczenia istniejących, co z kolei odzwierciedlone zostaje także w poziomie ich eksploatacji. Charakter prowadzonych działalności gospodarczych potrafi wpływać na środowisko przyrodnicze w zależności od poziomu uciążliwości. Wreszcie strefa aktywności gospodarczej to zazwyczaj teren, dla którego konieczna jest rozbudowa gminnego systemu infrastruktury technicznej. W przypadku silnego rozwoju obszarów inwestycyjnych uruchomione zostają procesy, będące skutkami pośrednimi, takie jak rozwój budownictwa mieszkaniowego na potrzeby pracownicze, rozbudowa infrastruktury społecznej, wzmocnienie znaczenia lokalnej komunikacji zbiorowej, wzrost popytu na drobne usługi. Wszystkie te efekty rodzą widoczne zmiany z sposobie i standardzie zagospodarowania przestrzeni.

Kluczem do odpowiedzi na pojawiające się pytania dotyczące procesu budowania stanu zagospodarowania zgodnego z oczekiwaniami społeczności lokalnej oraz inwestorów jest aktywna polityka przestrzenna, tzn. taka, której program jest silnie powiązany ze sferą społeczno-gospodarczą, dostosowany do zachodzących nieustannie w przestrzeni zmian (monitorowany i ewaluowany) oraz za którą idzie optymalne planowanie przestrzenne. Mówimy zatem o polityce przestrzennej na rzecz stymulacji rozwoju społeczno-gospodarczego, wspierającej działania proinwestycyjne.

Według definicji przyjętej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2009 r. (za: Szaja, 2016b) polityka przestrzenna stanowi podstawowy (obok polityki społecznej i gospodarczej) element prowadzenia zintegrowanej polityki rozwoju i dotyczy dążenia do jak

najbardziej racjonalnego gospodarowania przestrzenią, realizując cele w obszarze trzech dziedzin: gospodarczej, społecznej i ekologicznej.

M. Borsa (2008, s. 177) przez politykę przestrzenną rozumie „*planową działalność polegającą na wykorzystywaniu znajomości praw rządzących kształtowaniem i użytkowaniem przestrzeni w celu racjonalnego jej zagospodarowania*”. Jest ona wykonywana przez władze publiczne, które jako podmioty polityki przestrzennej ustalają cele i środki kształtowania zagospodarowania przestrzennego w określonych warunkach. Zatem polityka przestrzenna leży w rękach władzy, nie zaś podmiotów prywatnych, które jednak, co należy mieć na uwadze, również mogą wpływać na stan przestrzeni.

J. Parysek (2006) politykę przestrzenną wiąże z wyznaczaniem celów i kierunków zagospodarowania przestrzennego danego obszaru, przy czym kierunki są efektem dążeń do ustanowienia określonego stanu zagospodarowania przestrzennego. Niezbędna w kontekście prac nad stworzeniem i z czasem wprowadzaniem polityki przestrzennej w życie, która ma mieć szanse powodzenia, jest umiejętność stworzenia na samym początku wizji zagospodarowania przestrzennego, czyli docelowego stanu, który byłby efektem osiągnięcia zamierzonych celów. Polityka przestrzenna pełni funkcję regulacyjną w systemie gospodarki przestrzennej. Jest ona prowadzona przy użyciu instrumentarium udostępnionego zgodnie z aktualnym stanem prawnym (Malisz, 1984).

Jeden z najstarszych, a zarazem jednak najbliższy podjętej w pracy problematyce, poglądów na temat istoty polityki przestrzennej prezentuje K. Secomski (1978). Uważał, że polega ona na zapewnieniu ładu przestrzennego i harmonii w układzie przestrzennym, racjonalnym rozmieszczeniu sił wytwórczych w powiązaniu z procesem rozwoju społeczno-gospodarczego. Zwracał uwagę na znaczenie przestrzeni i dróg jej wykorzystania dla możliwości rozwojowych społeczności danej gospodarki bez kategoryzowania jej według wielkości. Jest to zatem ujęcie łączące proces lokalizowania inwestycji, ich funkcjonowania i efektów w przestrzeni. Nieco odmienne spojrzenie na to pojęcie ma W. Gaczek (2003), która zwraca uwagę na aspekt podmiotu polityki przestrzennej. Dla autorki jest to przede wszystkim celowe działanie władz związane z racjonalnym kształtowaniem zagospodarowania, poprzez użytkowanie przestrzeni, które umożliwia efektywne funkcjonowanie systemu społeczno-gospodarczego.

M. Feltynowski (2009) wskazuje na pięć podstawowych funkcji, jakie spełnia polityka przestrzenna:

- regulacyjną – unifikacja działań związanych z przestrzenią na terenie gminy;

- informacyjną – rozumiana dwójako: z jednej strony polityka przestrzenna jest jawna i podlega procesom partycypacji, z drugiej jest narzędziem promocji gminy i jej terenów inwestycyjnych;
- kontrolną – możliwość ustanowienia przez władzę lokalną kryteriów oceny skuteczności prowadzonej polityki przestrzennej,
- koordynacyjną – harmonizacja zadań z zakresu planowania przestrzennego z celami rozwoju społeczno-gospodarczego, sprawowanie pieczy nad przystawaniem i przystosowaniem do siebie gminnych dokumentów planistycznych, strategicznych, prognostycznych itp.,
- kreacyjną – określanie polityki przestrzennej za pomocą dostępnych w prawie narzędzi.

Realizacja celów polityki przestrzennej wchodzi w życie za pomocą instrumentu, jakim jest planowanie przestrzenne. Stanowi ono wykonanie zadań w praktyce – czyli projektowanie zmian w przestrzeni prowadzących do harmonijnego rozwoju i eliminowania konfliktów przestrzennych. To dziedzina organizująca przestrzeń geograficzną zgodnie ze społecznym interesem. Jest formą programowania społeczno-gospodarczego (Cymerman, 2010). Efektem planowania przestrzennego obecnym zaś w przestrzeni realnej jest stan zagospodarowania przestrzennego.

Wśród wielorakich celów gospodarowania przestrzenią wymienia się głównie dwa podstawowe: zrównoważony rozwój i ład przestrzenny. Pierwszy z nich może być rozumiany na wiele sposobów, jako paradygmat dla teorii rozwoju model opracowywania koncepcji zagospodarowania, koncepcja w czasie podejmowania decyzji, strategia, proces dochodzenia do rozwoju, wreszcie sposób określania podmiotu i przedmiotu planowania przestrzennego (Parysek, 2006). Rozwój zrównoważony jest jednak przede wszystkim gospodarowaniem zasobami, które odbywa się zgodnie z ideą ich poszanowania, tak aby służyły kolejnym pokoleniom w stanie niepogorszonym. Ład przestrzenny natomiast to efekt kształtowania harmonijnej przestrzeni, w której współgrają ze sobą w sposób uporządkowany różne elementy zagospodarowania. Uwzględniane są w nim uwarunkowania i wymagania wchodzące w skład kategorii funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych, środowiskowych, kulturowych czy kompozycyjno-estetycznych. Jego cechami są m.in: logika przestrzenna objawiająca się w funkcjonalności rozmieszczenia elementów zagospodarowania, czytelność układów, kompozycji, struktury przestrzennej, zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, budowanie pozytywnego odbioru estetycznego (Gorzym-Wilkowski, 2006). Zrównoważony rozwój zakłada przenikanie się ładu przestrzennego z politycznym,

społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym w ramach ładu zintegrowanego (Adamowicz, Smarzewska, 2009²⁰, za: Jezierska-Thöle, 2013).

Planowanie przestrzenne w aspekcie wprowadzania lokalnych stref aktywności gospodarczej oddziałuje w widoczny sposób na rozwój społeczno-gospodarczy, pełni także w stosunku do lokalnej gospodarki rolę koordynującą i porządkującą, uwzględniającą interesy licznych podmiotów wpływających na otoczenie. Powstaje jednak pytanie, czy lokalna strefa aktywności gospodarczej może być przejawem troski o ład przestrzenny. Wydaje się, że wykształcony racjonalnie układ przestrzenny, w którym poszczególne elementy zagospodarowania współgrają ze sobą stanowi podstawę trwałego zrównoważonego rozwoju jednostki terytorialnej (Szaja, 2016a). Strefa aktywności gospodarczej przy sprzyjających czynnikach lokalizacyjnych może stać się jedną z części wspomnianego układu, struktury przestrzennej gminy. Aby jednak miały szanse zostać uruchomione procesy rozwojowe, jej położenie w przestrzeni (także w skali regionu) oraz funkcjonowanie na określonych warunkach nie może być wymuszone czy przypadkowe lub podyktowane wyłącznie pobudkami wynikającymi z chęci uzyskania korzystnego wyniku finansowego, z pominięciem lokalnego kontekstu, w tym np. formy zagospodarowania terenów sąsiednich. Podstawowym założeniem powinno być unikanie możliwych konfliktów przestrzennych, ponadto próba lokalizowania strefy jako elementu silnie zakorzenionego w sieci transportowej jako od niej w dużym stopniu zależnego. Priorytetem również stanowić będzie ochrona krajobrazu wiejskiego oraz zasobów przyrodniczych, w tym gleb wysokich klas bonitacyjnych, terenów leśnych, siedlisk zwierząt. Pewnym jest, że idealna lokalizacja nie istnieje, należy natomiast ograniczać jej negatywne skutki. Modelowe umiejscowienie lokalnej strefy aktywności gospodarczej jest zatem wynikiem analizy czynników lokalizacyjnych (decyzji lokalizacyjnej), efektem chęci pobudzenia rozwoju społeczno-gospodarczego (element strategii rozwoju gminy), ale także polityki przestrzennej gminy (dokumenty planistyczne). Niezwykle istotne zatem jest, aby wprowadzanie nowych funkcji przeznaczenia terenu w formie lokalnych stref aktywności gospodarczej stanowiło wynik strategicznego planowania przestrzennego, czyli było kompatybilne z celami długookresowej polityki przestrzennej oraz strategią rozwoju lokalnego. Przestrzenny aspekt rozwoju społeczno-gospodarczego jednak może być w pełni wykorzystany tylko w przypadku, gdy ma

---

²⁰ Adamowicz M., Smarzewska A., 2009: *Model oraz mierniki trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu lokalnym*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing, 1(50): 251-269.

on silną podbudowę w sferze instytucjonalnej i decyzyjnej (Kukliński, Zdrojewski 1982²¹, za: Feltynowski, 2009).

W momencie który wyznacza koniec zakresu czasowego badań (połowa 2017 r.), w Polsce obowiązuje Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073), która określa:

1. zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej,
2. zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.

Zgodnie z jej postanowieniami, w szczególności art. 3 pkt. 1²², oraz zapisami Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zm.), w szczególności art. 7 pkt. 1 oraz art. 17 pkt. 1, władztwo planistyczne czy też samodzielność planistyczna, a tym samym odpowiedzialność za kreowanie lokalnej polityki przestrzennej spoczywa na samorządzie gminnym. Jest ona prowadzona w oparciu o następujące dokumenty planistyczne:

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (dalej także: SUIKZP) – określa w sposób ogólny politykę przestrzenną i lokalne zasady zagospodarowania; składa się z części tekstowej i graficznej, podzielonej na dwie kategorie: uwarunkowania i kierunki; nie jest aktem prawa miejscowego, a więc nie zawiera przepisów powszechnie obowiązujących i nie może być podstawą do wydania decyzji administracyjnych; ma charakter obligatoryjnego aktu kierownictwa wewnętrznego obowiązującego w systemie organów gminy; jest podstawą sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (dalej także: MPZP) – akty prawa miejscowego, będące podstawą planowania przestrzennego w gminie, przyjmowane w formie uchwały rady gminy, określające przeznaczenie, warunki i parametry kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, a także rozmieszczenie inwestycji

---

²¹ Kukliński A., Zdrojewski E., 1982: *Gospodarka przestrzenna morska i regionalna*, KPZKPAN, Warszawa.

²² W 2017 r. trwają prace nad Kodeksem Urbanistyczno-Budowlanym, ustawą, która miałaby zastąpić dotychczasowe akty prawne dotyczące planowania przestrzennego, prawa budowlanego, gospodarki nieruchomościami itp. Proponowane w jej projekcie zapisy nie wprowadzają rewolucji w zakresie władztwa planistycznego gminy, dalej stanowić ma ona podstawę funkcjonowania polskiego systemu planowania przestrzennego. Zmianie mogą natomiast ulec nazwy, forma oraz procedury powstawania podstawowych dokumentów planistycznych uchwalanych na poziomie lokalnym. Z punktu widzenia pracy i roli polityki przestrzennej oraz ogólnych zasad kształtowania ładu przestrzennego procedowane zmiany nie mają fundamentalnego znaczenia. W pracy skupiono się na istocie pojawiania się w przestrzeni obszarów wiejskich terenów inwestycyjnych, a więc pewnych zjawiskach, konfliktach przestrzennych.

celu publicznego; składają się z one części tekstowej oraz graficznej i wraz z innymi aktami prawnymi kształtują sposób wykonywania prawa własności nieruchomości; miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego nie mogą być sprzeczne z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, mają charakter fakultatywny;

- decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym decyzje o warunkach zabudowy oraz decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego – decyzje administracyjne, stanowiące według zamysłu ustawodawcy element uzupełniający system planowania przestrzennego w Polsce, w rzeczywistości będące jego niechlubną podstawą; jej wydanie ma na celu ustalenie warunków zmiany sposobu zagospodarowania terenu poprzez budowę obiektu budowlanego lub wykonanie innych robót budowlanych, w sytuacji gdy na danym terenie nie obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, a więc także określenie czy dane zamierzenie inwestycyjne nie narusza ładu przestrzennego.

W kontekście budowy lokalnych stref aktywności gospodarczej najważniejsze opracowania to studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz tworzone na jego podstawie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Pierwsze z nich funkcjonuje w systemie planowania przestrzennego w Polsce od 2003 r. i niestety z doświadczeń praktycznego planowania przestrzennego wynika, że od tego czasu wciąż nie nabrało należytego mu znaczenia. Choć dokument ten jest obligatoryjny dla samorządów, to nie ma mocy prawnej i może stanowić podstawy wydawania decyzji administracyjnych, w tym decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, tym samym jego waga spada. Wydaje się jednak, że wynika to z niedostatecznego zrozumienia istoty jego powołania w ustawie. To dokument, który w aspekcie polityki przestrzennej ma znaczenie nieocenione. Jest, a właściwie wzorcowo powinien być, opracowaniem programowym, wskazującym na bilans terenów przeznaczonych jako inwestycyjne w skali gminy. Nie powinien służyć realizacji partykularnych interesów czy poddawania się presji inwestycyjnej.

Na etapie projektowania a w konsekwencji uchwalania SUIKZP wyznaczone zostają obszary predysponowane do zagospodarowania w przyszłości na cele aktywizacji gospodarczej. Studium zatem choć nie rodzi bezpośrednich konsekwencji w przestrzeni, to stanowi bazę, szkielet tego, jak struktura przestrzenna, na którą składają się powiązane ze sobą elementy zagospodarowania przestrzennego, będzie w przyszłości się kształtowała i funkcjonowała. SUIKZP rozumiane jako dokument odpowiedzialny za strategiczne planowanie przestrzenne jest kluczowy, a jego rola jednak wciąż pomijana. Tereny

inwestycyjne w formie lokalnych stref aktywności gospodarczej powinny być zatem przedmiotem rozważań już na etapie SUIKZP, kiedy to poznajemy uwarunkowania gminy, dokonujemy prognoz demograficznych, bilansów terenów i ich chłonności, szczegółowych analiz społecznych, środowiskowych, demograficznych, finansowych, czyli swoistej diagnozy, która w powiązaniu z zapisami strategii rozwoju stanowi idealny wstęp na temat aktualnego i przyszłego stanu rozwoju społeczno-gospodarczego i szans zmian jego kierunku za pomocą instrumentów planowania przestrzennego. Jednocześnie racjonalnie i rzetelnie zaprojektowane położenie i warunki zabudowy terenów na cele aktywizacji gospodarczej w SUIKZP stanowią wartościową informację na temat planów samorządu dla potencjalnych inwestorów. Z innej perspektywy określenie konkretnych stref na cele gospodarcze – usług czy przemysłu – jest cennym posunięciem prewencyjnym, mającym szansę zablokować niepożądane ruchy inwestycyjne na terenie danej gminy.

Bazując na doświadczeniach praktyki planowania przestrzennego w Polsce i analizując obowiązujące SUIZKP można dojść do wniosku, że określenia zawarte w nich dotyczące stref aktywizacji gospodarczej są bardzo różnorodne, co wynika z braku obowiązującej w tym zakresie nomenklatury (którą w przypadku oznaczeń MPZP reguluje stosowne rozporządzenie). Spotkać więc można określenia takie jak: strefa zwiększonej aktywizacji gospodarczej, strefa aktywności inwestycyjnej, strefa gospodarcza, strefa przemysłowa, tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów (wykorzystanie określenia obowiązującego obszary tego typu w MPZP), tereny aktywności gospodarczej, tereny rozwoju/koncentracji zorganizowanej działalności gospodarczej, przemysłowo-usługowe (Wojtyra, 2016a). Nie ma zatem jednego oficjalnego systemu nazewnictwa, który sugerowałby jednoznacznie potencjalnemu inwestorowi, czy mamy do czynienia z istniejącą lokalną strefą aktywności/aktywizacji gospodarczej, czy też z pozostałymi formami terenów inwestycyjnych wyznaczonych dla zabudowy przemysłowej i usługowej, z którymi nie wiążą się dodatkowe uprzywilejowania. Należy jednak pamiętać, że samo SUIKZP nie ma jednak bezpośredniej mocy sprawczej. Zatem sam zapis i wyznaczenie terenu strefy aktywności gospodarczej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest bezskuteczny.

Konkretną zachętę inwestycyjną, choć prawdopodobnie nie najważniejszą, z punktu widzenia przedsiębiorcy poszukującego lokalizacji dla swojego zakładu, stanowi jednak dopiero miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Wskazuje się w nim obowiązujące na danym terenie przeznaczenie tj. funkcję, a także parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz warunki zagospodarowania. Jest to istotna informacja dla

potencjalnego inwestora odpowiadająca na pytanie, czy w ogóle i jak może on realizować zaplanowane przedsięwzięcie na wybranym obszarze. Przeciwnieństwem jest nierzadka sytuacja, w której to MPZP powstaje na życzenie inwestora i jest dla niego „spersonalizowany”. Nie jest to praktyka zgodna z warunkiem, że inwestycja wpisuje się w politykę przestrzenną gminy, a nie jest *ad hoc* przez nią profilowana.

Tereny przeznaczane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego na funkcje stref aktywności gospodarczej zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. 2003 nr 164 poz. 1587) powinny wpisywać się w zawarte w nim kategorie takie jak: tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów (oznaczane symbolem P), czy tereny usługowe (symbol U) lub mieszane (P/U). Zwłaszcza w planach miejscowych uchwalanych przed 2003 r., a cały czas obowiązujących spotykane są bardziej dosłowne określenia jak np. tereny aktywizacji gospodarczej, często oznaczane symbolem AG. Szczegółowe zapisy dotyczące parametrów w MPZP zazwyczaj uwzględniają specyfikę planowanego przeznaczenia terenu i wskazują na rozwiązania mające stanowić w granicach przepisów, przyjazne środowisko do inwestowania.

Dokumenty planistyczne i programowe (strategiczne) powinny uwzględniać potrzeby, ale też skutki planowanych lub prognozowanych zmian w przestrzeni społeczno-gospodarczej. Wiąże się z tym np. konieczność zapewnienia satysfakcjonującego odbiorców/uczestników przestrzeni poziomu rozwoju infrastruktury technicznej. Zdaniem W. Dziemianowicza (1998) Z badań prowadzonych wśród inwestorów wynika, że stan infrastruktury technicznej jest czynnikiem, który ma istotne znaczenie i należy do jednego z nielicznych, na który mają wpływ władze lokalne. W obrębie terenów stref aktywności gospodarczej jest to często warunek stanowiący o powodzeniu tego przedsięwzięcia, a na pewno będący jego podstawową mocną stroną. Mowa przede wszystkim o infrastrukturze związanej z przedmiotami ofert inwestycyjnych, nie zaś z ogólnym wyposażeniem w infrastrukturę danej miejscowości. Należy zwrócić uwagę na fakt, że samo przeznaczenie terenu w MPZP z myślą o utworzeniu w jego obrębie lokalnej strefy aktywności gospodarczej, a nawet przygotowanie infrastrukturalne mogą okazać się niewystarczające, aby zapewnić gminie zainteresowanie ze strony inwestorów. Dlatego też plany przestrzenne powinny podlegać regularnemu monitoringowi i ewaluacji. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, choć w sposób dosyć enigmatyczny, poświęcając temu zagadnieniu tylko krótki artykuł (art. 32 pkt. 1), deleguje do tego zadania konkretne narzędzie, jakim jest ocena aktualności studium i planów miejscowych. Przeprowadzana

dzięki temu narzędziu analiza aktualności zapisów i stanu prawnego oraz efektywności w „konsumowaniu” terenów inwestycyjnych MPZP daje możliwość reagowania na zmieniające się trendy, prognozy, niefortunnie, z punktu widzenia skuteczności w przeznaczaniu terenów pod zabudowę, uchwalone dokumenty. Taka praktyka to dobry przykład aktywnej polityki przestrzennej, która zapobiega np. zamrażaniu na kilka lat dużych powierzchni terenów inwestycyjnych przeznaczonych pod zabudowę przemysłową, z myślą o zachęceniu potencjalnych inwestorów przygotowaną planistycznie i infrastrukturalnie strefą aktywności gospodarczej, którzy jednak wybierają lokalizacje korzystniejsze z uwagi na inne czynniki.

Finalnie to od samorządu lokalnego powinno zależeć, czy dany podmiot gospodarczy może i czy powinien rozpocząć działalność gospodarczą w obrębie gminy. W rzeczywistości zazwyczaj to inwestor potrafi narzucić swoją wolę, a władze jednostki samorządu terytorialnego, upatrując w jego decyzji lokalizacyjnej szeregu korzyści (nowe miejsca pracy, promocja gminy, dochody z podatków), nie zważają na konsekwencje nieadekwatnego dla profilu i skali działalności umiejscowienia przedsiębiorstwa. Zadaniem samorządu w teorii jest zatem decyzja o przyjęciu podmiotu gospodarczego, wskazaniu i przygotowaniu miejsca oraz szczegółowych warunków lokalizacji i funkcjonowania inwestycji w układzie przestrzenno-strukturalnym danej gminy, a więc stworzenie możliwości prowadzenia działalności, gdy pozostałe wymagania lokalizacyjne są spełnione i satysfakcjonujące dla potencjalnego inwestora (Parysek, 2006). W przeciwnym wypadku zatracona zostaje szansa na racjonalne godne z ładem przestrzennym zagospodarowanie, a konsekwencje jej zaprzepaszczenia są brzemiennie w skutkach często nawet latami.

Szczególnie wrażliwe i podatne na konsekwencje nieracjonalnego gospodarowania przestrzenią, w wyniku kuszącego włodarzy gmin silnego ruchu inwestycyjnego, są obszary wiejskie w bliskiej odległości od dużych ośrodków miejskich. O ile bezpośrednio sąsiedztwo zazwyczaj skutkuje czytelnym układem przestrzennym, o tyle tereny położone dalej w aglomeracjach są narażone na negatywne efekty galopującej urbanizacji wsi. K. Heffner (2011, s. 23) przy okazji dyskusji na temat wielofunkcyjności obszarów wiejskich wskazuje na kilka zasad, które mogą pomóc przeciwdziałać niepożądanym skutkom tych zjawisk, w tym konieczność:

- *„czytelnego określenia celów, priorytetów, cech wizerunku oraz wskaźników jakościowych urbanizujących się obszarów wiejskich;*
- *upowszechnienia wiedzy na temat sposobów podwyższania jakości zagospodarowania przestrzennego, głównie przez świadome indywidualne decyzje inwestycyjne;*

- *kształtowania procesów integracyjnych w środowisku wiejskim i tożsamości lokalnej;*
- *konsekwencji w realizacji założeń planów rozwoju, w tym realizowanie inwestycji;*
- *dążenia do zapobiegania rozproszaniu zabudowy i osiągnięcia czytelności układów morfologicznych wsi.*”

Niezwykle istotne dla skuteczności racjonalnej aktywnej polityki przestrzennej są silne władze lokalne oraz sprawna administracja umożliwiające kontrolę zagospodarowania i opanowanie pogarszającego się stanu przestrzeni. Wpływ na kształt polityki przestrzennej powinna mieć jednak również lokalna społeczność, co zagwarantowane jest dla niej w przypadku uchwalania podstawowych dokumentów planistycznych w polskim prawie. Zagospodarowanie przestrzenne i jego skutki powinny być społecznie akceptowane. Niepożądaną jest sytuacja, w której obserwowane są pozytywne ekonomiczne efekty mnożnikowe utworzenia i działania strefy aktywności gospodarczej, ale strefa budzi wyraźne konflikty przestrzenne, rodząc przy tym niezadowolenie społeczne.

Na podstawie przeprowadzonych analiz i dyskusji można zauważyć, że samorząd terytorialny dysponuje instrumentami z zakresu planowania przestrzennego, które w sposób mogą wspomóc proces optymalnego i racjonalnego wprowadzania na obszary wiejskie lokalnych stref aktywności gospodarczej, wpisujących się w politykę przestrzenną i strategię rozwoju danej jednostki. Przedstawione narzędzia pozwalają na rozwój i dywersyfikację funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich. Aktywna polityka przestrzenna wspiera zatem wielofunkcyjność wsi (Feltynowski, 2009).

3. Charakterystyka obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim

Strukturę administracyjną województwa wielkopolskiego w 2016 r. tworzyło 31 powiatów, 4 miasta na prawach powiatu (Poznań, Kalisz, Konin, Leszno) oraz 226 gmin, w tym: 19 miejskich, 93 miejsko-wiejskich i 114 wiejskich. Najwięcej gmin położonych jest w powiecie kaliskim – 10. Na terenie województwa znajduje się 5 566 miejscowości, z czego 112 miast (najwięcej w Polsce) oraz 5 454 wsi, z czego około 3 900 stanowią sołectwa.

Charakterystykę obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, delimitowanych według kryterium administracyjnego zgodnie z Krajowym Rejestrem Urzędowym Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT), na podstawie którego za obszar wiejski przyjmuje się gminy wiejskie i część wiejską gmin miejsko-wiejskich, przedstawiono w pięciu podstawowych kategoriach: ludność, użytkowanie ziemi, infrastruktura techniczna, gospodarka i budżet gmin. Zakres czasowy analizowanych danych w ujęciu dynamicznym obejmuje lata 1995-2016, natomiast w ujęciu statycznym, trzy poszczególne lata: 1995 (pierwszy rok statystyczny po wprowadzeniu ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych), 2005 (pierwszy rok statystyczny po akcesji Polski do Unii Europejskiej) i 2016 (koniec badania), które jednak w kilku przypadkach ulegają zmianom w zależności od dostępności informacji.

Należy zwrócić uwagę, że przedstawione dane dotyczą również okresu sprzed 1999 r. i reformy administracyjnej. Analizę dla lat 90. XX w. przeprowadzono w oparciu o granice gmin wchodzących po zmianie ustawy w skład województwa wielkopolskiego. Ponadto po 1999 r. cztery miejscowości uzyskały prawa miejskie, w związku z czym nastąpiło przekształcenie gmin wiejskich w miejsko-wiejskie. Były to Nekla (2000 r.), Dobrzyca (2014 r.), Chocz (2015 r.) i Jaraczewo (2016 r.).

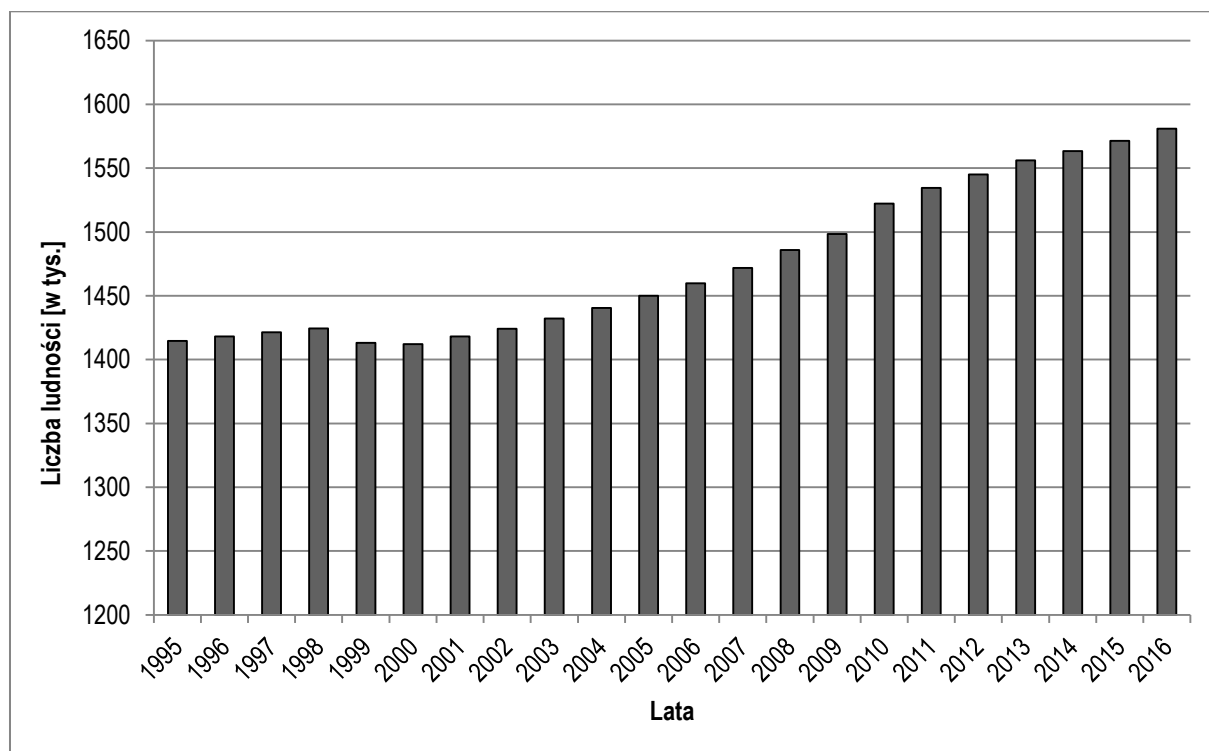
3.1. Ludność

Liczba ludności według faktycznego miejsca zamieszkania na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2016 r. wynosiła 1 577 995 osób, co stanowiło około 45% mieszkańców całego województwa. Więcej osób zameldowanych było na wsi jedynie w województwach małopolskim i mazowieckim.

Liczba ludności na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego zwiększyła się od 1995 r. o ponad 163 tys. osób, czyli około 11,5% (ryc. 11). Po reformie administracyjnej z 1999 r., która wprowadziła zmiany w podziale terytorialnym Polski, był to regularny, coroczny wzrost, który wynikał z dodatniego przyrostu rzeczywistego, za który w dużej

mierze odpowiedzialny był nieujemny wskaźnik przyrostu naturalnego oraz salda migracji. Na początku drugiej dekady XXI w. liczba ludności na wsi w województwie przekroczyła pierwszy raz w historii 1,5 mln osób.

Ryc. 11. Ludność na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.

Źródło: dane GUS.

Najwięcej jednostek samorządu terytorialnego, w skład których wchodzi obszary wiejskie, zamieszkiwało w 2016 r. pomiędzy 5 000 a 10 000 osób (tab. 6). O połowę mniej było gmin wiejskich i części wiejskich gmin miejsko-wiejskich, w których liczba ludności nie przekraczała 5 000 mieszkańców. Wśród nich najmniejszą liczbą ludności w województwie wielkopolskim charakteryzowały się obszary wiejskie w gminach: Powidz (2300 mieszkańców), Przedecz (2 527), Krzyż (2 542). Najmniej z kolei jest gmin o dużym udziale ludności wiejskiej powyżej 15 000 osób. Do największych należą: Czerwonak, Dopiewo, Komorniki, Tarnowo Podgórne, gdzie liczba ludności przekraczała na obszarach wiejskich 25 000 osób, co wynika bezpośrednio z sąsiedztwa i oddziaływania Poznania. Ponadto znaczącą liczbą ludności, w przedziale 15-20 tys. mieszkańców charakteryzowały się części wiejskie gmin miejsko-wiejskich takich jak Jarocin, Września, Wolsztyn, Oborniki, Kórnik,

czy też gminy wiejskie okalające ważniejsze w województwie miasta takie jak Ostrów Wielkopolski czy Kościan.

Tab. 6. Liczba ludności na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Liczba ludności	Gmina wiejska – liczba jednostek	Część wiejska gminy miejsko-wiejskiej – liczba jednostek
do 5000	27	24
5001-10000	67	52
10001-15000	12	10
powyżej 15000	9	6

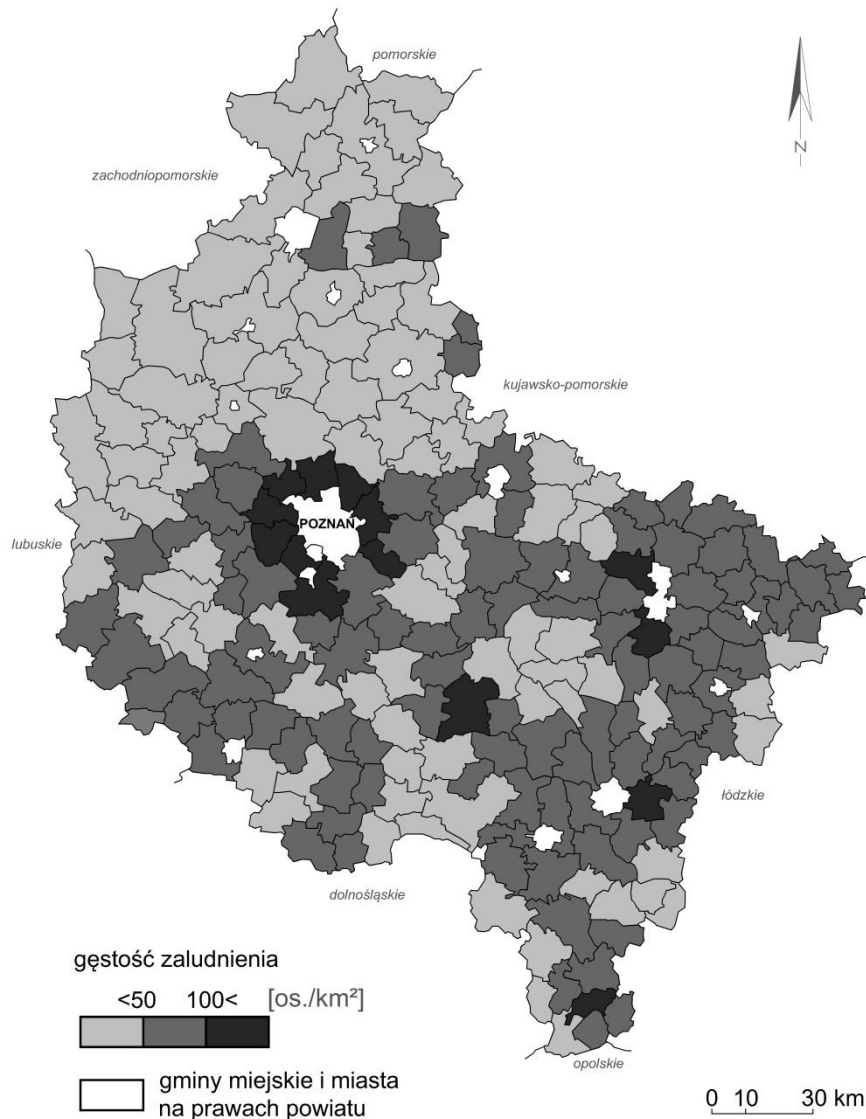
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rozmieszczenie ludności na obszarze województwa wielkopolskiego jest nierównomierne. Decydują o tym przede wszystkim czynniki społeczno-gospodarcze, w tym silny wpływ aglomeracji poznańskiej, oraz uwarunkowania przyrodnicze. Średnia gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego wynosiła w 2016 r. 61 osób/km², przy czym ten sam wskaźnik dla całego kraju wynosi 52 osoby/km².

Największą gęstością zaludnienia, powyżej 150 osób/km² charakteryzują się wsie w obrębie powiatu poznańskiego, poddane silnym procesom suburbanizacyjnym (Kołodziejczak, 2008). Należą do nich obszary gmin wiejskich: Komorniki (405 osób/km²), Czerwonak (331), Tarnowo Podgórne (250), Dopiewo (227) oraz część wiejska gminy miejsko-wiejskiej Swarzędz (191; ryc. 12). Gęstość zaludnienia na poziomie 100-150 osób/km² występuje również na obszarach wiejskich położonych w bliskiej odległości od Kalisza, Konina, Jarocina czy Kępna. Wsie podmiejskie są szczególnym przypadkiem obszarów wiejskich, na których stopniowo zanika funkcja rolnicza. Bliskość rynku pracy i udogodnień jest przyczyną znaczących przekształceń w zagospodarowaniu przestrzennym, przemianą charakteru wiejskiego w miejski (Liszewski, 1985). J. Bański (2008a) stwierdza wręcz, że tereny te nie powinny być wprost klasyfikowane jako obszary wiejskie, a odrębnie jako strefa podmiejska, a ciągłość pomiędzy tym, co nazywamy miastem, a tym co opisujemy jednoznacznie jako wieś, wskazuje nazywać terminem „kontinuum miejsko-wiejskie”.

Najmniejszą gęstością zaludnienia charakteryzują się z kolei tereny wiejskie na obszarach peryferyjnych województwa, zwłaszcza w części północnej, tj. w powiatach: złotowskim, czarnkowsko-trzcianeckim, pilskim czy wągrowieckim.

Ryc. 12. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie gmin w 2016 r.

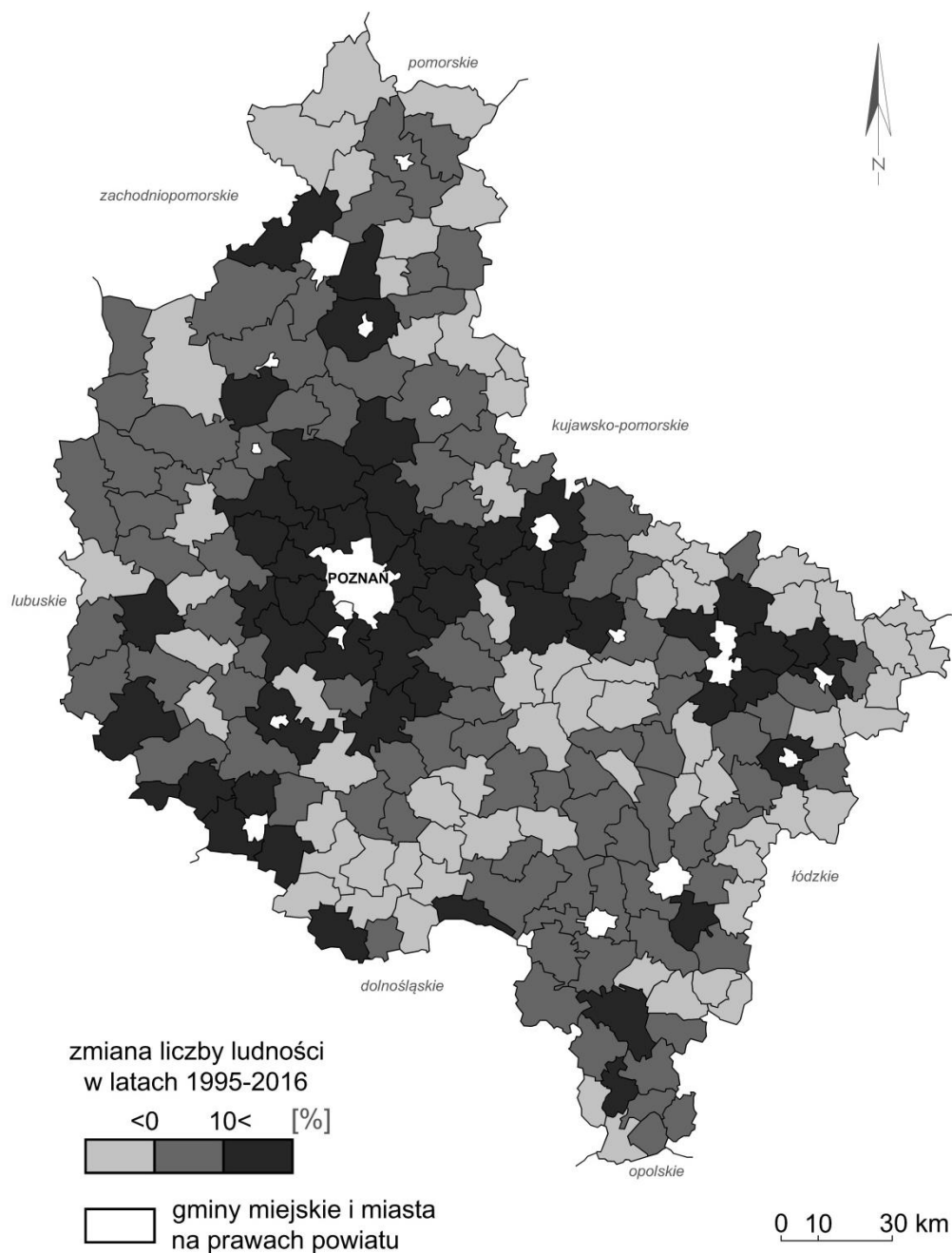

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Od początku lat 90. XX wieku zauważalne były wyraźne zmiany liczby ludności, a tym samym gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim. Najkorzystniejsze wyniki, czyli wzrost wskaźników w przeciągu 20 lat, notowano w powiecie poznańskim i bezpośrednio z nim sąsiadujących (ryc. 13). Wyraźne spadki liczby ludności i gęstości zaludnienia dotyczyły wiejskich obszarów peryferyjnych na południu, w części północnej i wschodniej. Niepokojące tendencje dotyczą jednak mniejszej liczby gmin. Poznań oraz Kalisz i Ostrów Wlkp. (duże dynamicznie rozwijające się ośrodki miejskie), a także mniejszym stopniu Konin (ośrodek przemysłowy) jawią się jako bieguny wzrostu

oddziałujące pozytywnie na obszary sąsiednie i przyczyniające się do rosnącej liczby ludności.

Ryc. 13. Zmiany liczby ludności na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie gmin w latach 1995-2016.

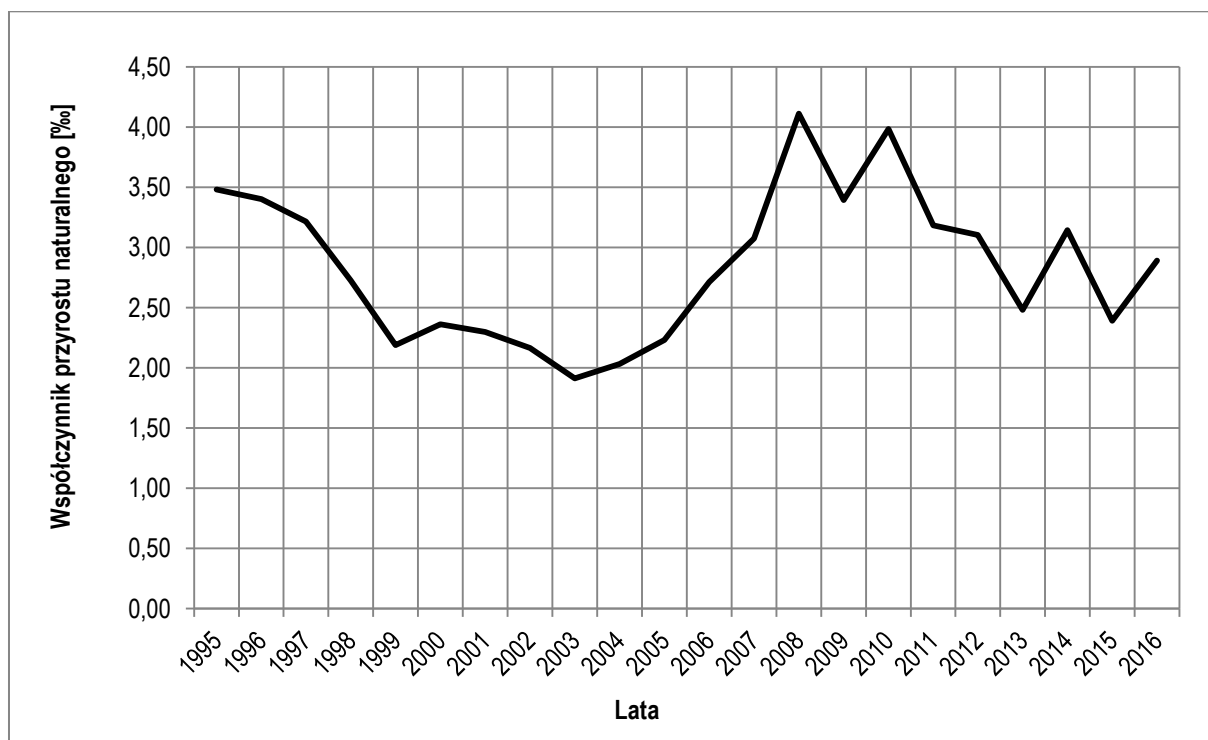

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przyczyn wzrostu liczby ludności na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego należy upatrywać m.in. w utrzymującym się w latach 1995-2016 dodatnim współczynniku przyrostu naturalnego, który w badanym okresie nie spadał poniżej 1,91‰,

podczas gdy w kraju parametr ten oscylował w granicach 0. Dodatni współczynnik dynamiki demograficznej na poziomie powyżej wartości 1 pozwalał na minimalną rozszerzoną reprodukcję ludności (ryc. 14).

Ryc. 14. Współczynnik przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.

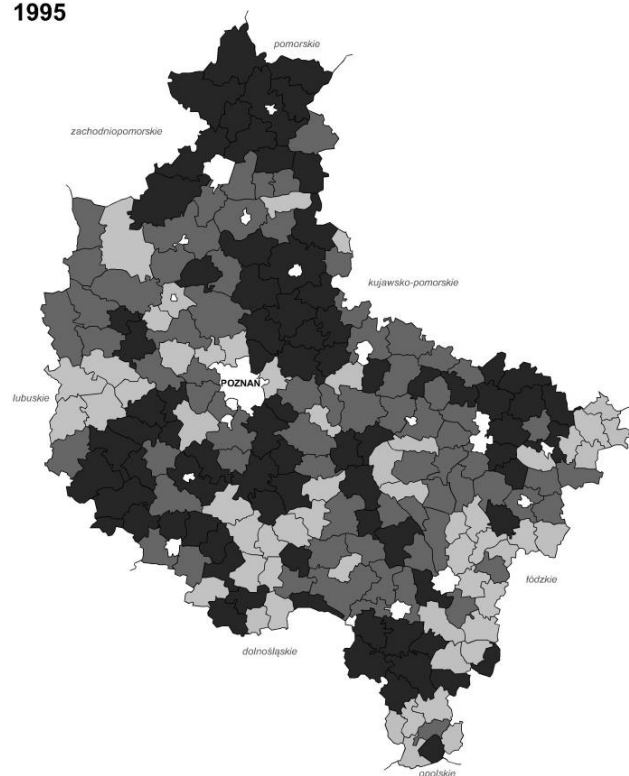

Źródło: dane GUS.

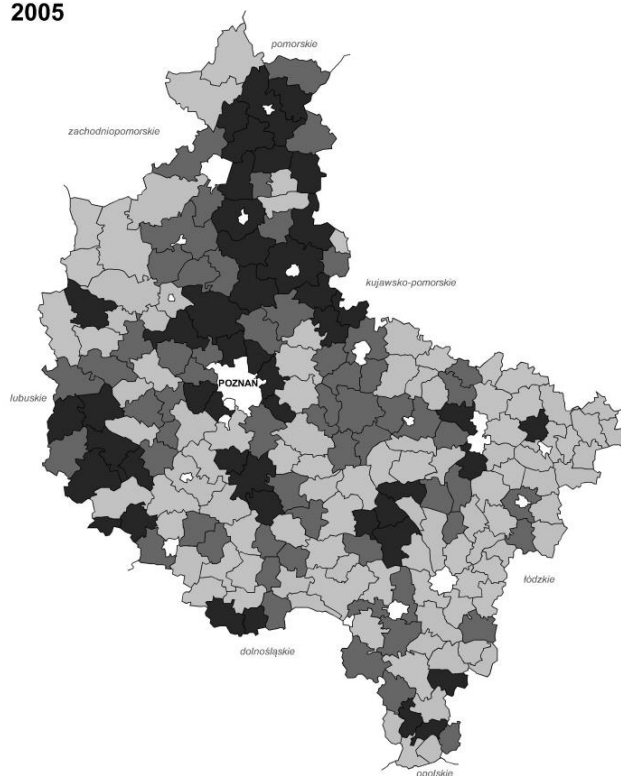
W badanym okresie najwyższe współczynniki przyrostu naturalnego w układzie gmin odnotowano w 1995 r. (ryc. 15). Wówczas w kilku powiatach, zwłaszcza w części zachodniej, obserwowano na obszarach wiejskich przyrost naturalny na 1000 osób na poziomie powyżej 4,1, co było wynikiem bardzo korzystnym. W porównaniu do tego okresu w 2016 r. współczynnik przyrostu naturalnego dla wielu gmin obniżył się, co odzwierciedla trendy ogólnopolskie z XXI w. Stopniowy spadek widoczny jest zwłaszcza w części wschodniej województwa. W 2016 r. najwyższe wskaźniki miały obszary wiejskie w powiecie poznańskim (5 gmin powyżej 10‰) oraz części południowo-zachodniej województwa, m.in. gminy Wielichowo, Nowy Tomyśl - 7,5‰.

Ryc. 15. Współczynnik przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995, 2005 i 2016.

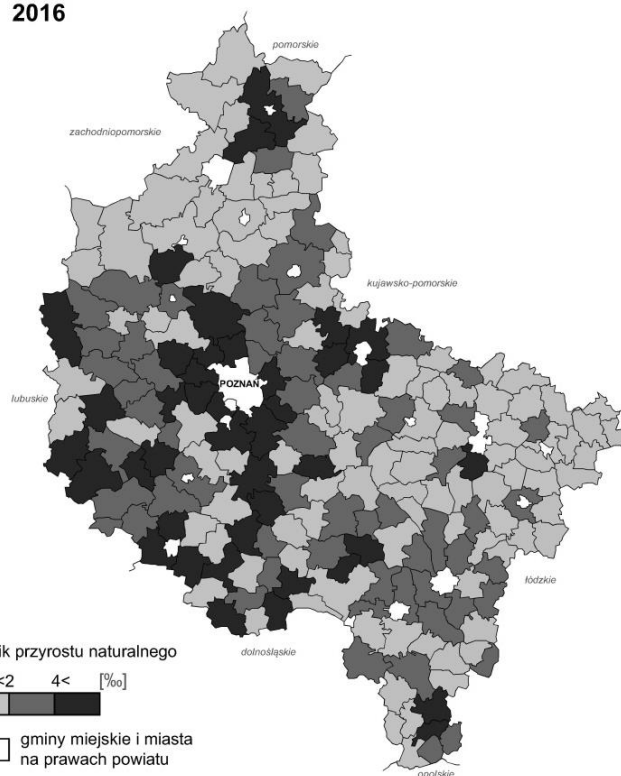
1995

2005

2016

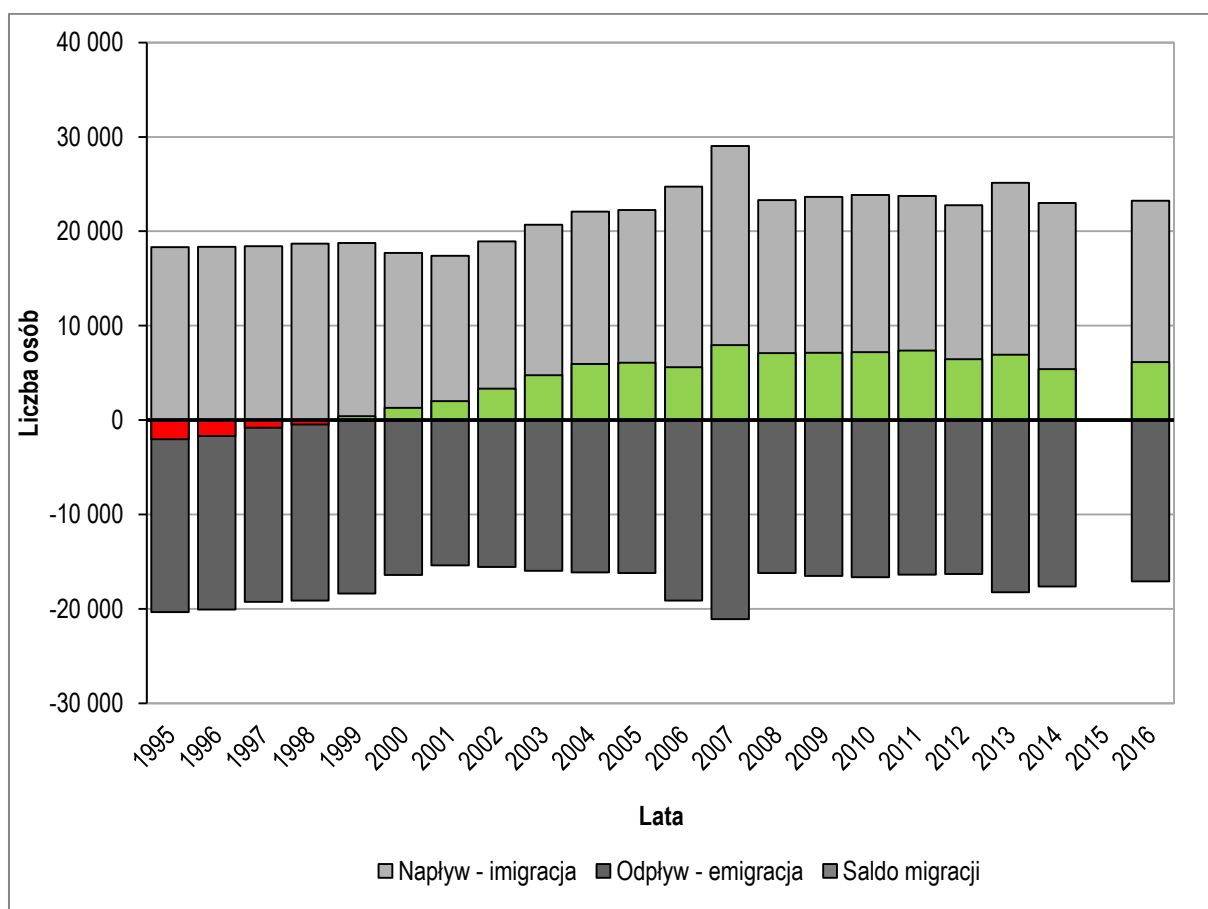

0 10 30 km

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na początku transformacji ustrojowej trudna sytuacja gospodarcza obszarów wiejskich wywołana między innymi wysokim bezrobociem skutkowała licznymi emigracjami z tych terenów do miast, czego bezpośrednim rezultatem było ujemne saldo migracji. Dopiero od 2000 r. notowany był regularnie dodatni wynik – imigracja przewyższała liczbę wymeldowań. Wartości te stopniowo rosły, by w latach 2006-2016 ustabilizować się na poziomie 6-7 tys. osób (ryc. 16). Wpłynęło to na wzrost liczby ludności obszarów wiejskich. Wyraźny skok ilościowy obserwowany był po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Korzystne przemiany, jakie zaczęły następować na wsi miały swoje odzwierciedlenie w wynikach salda migracji. W rekordowym 2007 r. było to prawie 8 tys. osób. Odnotowane statystycznie emigracje zagraniczne stanowiły w zestawieniu wartości marginalne, wbrew ówczesnym obiegowym opiniom na temat odpływu ludności do krajów zachodnich po otwarciu granic w związku z członkostwem Polski w UE.

Ryc. 16. Migracje na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.

* brak danych dla 2015 roku

**kolorem czerwonym oznaczono ujemne saldo migracji, kolorem zielonym dodatnie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 17. Współczynnik salda migracji na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995, 2005 i 2016.

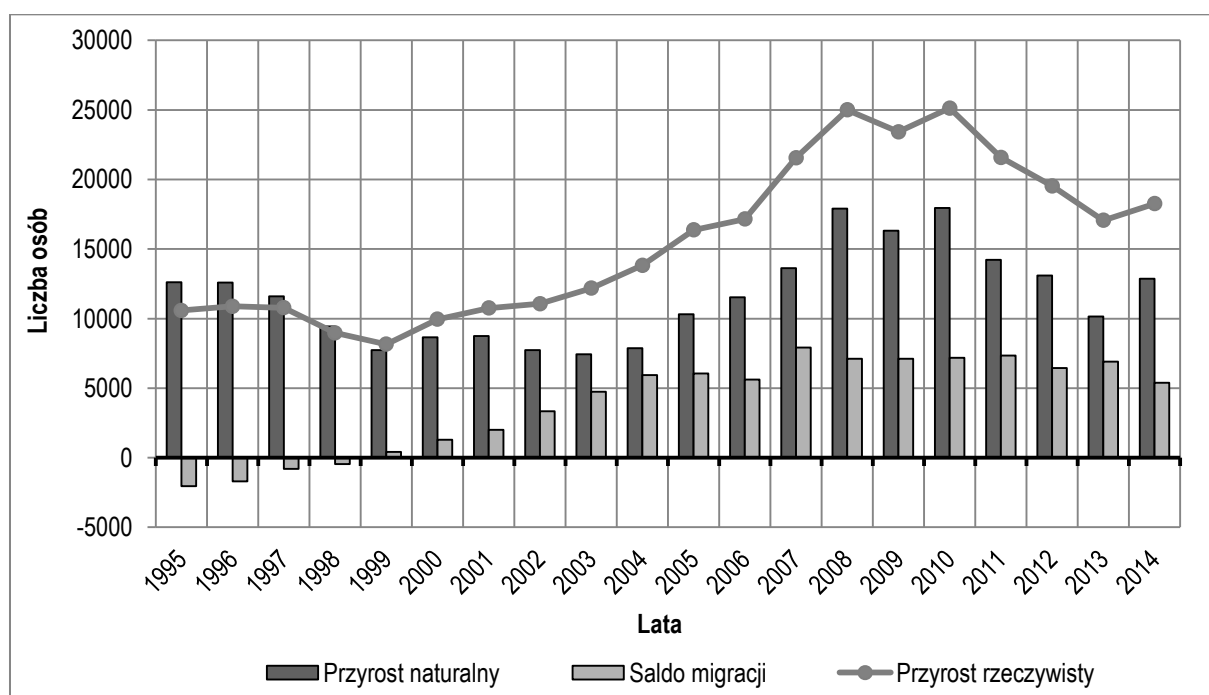

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Porównując saldo migracji na 1000 osób w układzie gmin w latach 1995, 2005 i 2016 należy stwierdzić, że rozmieszczenie wskaźnika ma układ mozaikowaty (ryc. 17). Najsilniejsze ruchy nastąpiły w obrębie aglomeracji poznańskiej. Można zaobserwować stopniowy napływ ludności na obszary wiejskie (podmiejskie) powiatu poznańskiego, a z czasem również powiatów ościennych oraz konińskiego (wzdłuż trasy autostrady A2), ostrowskiego i kaliskiego. W 2016 r. wysoki wynik salda migracji zanotowały obszary wiejskie gmin powiatu leszczyńskiego. Najniższymi wynikami charakteryzowały się we wszystkich badanych latach wsie w gminach graniczących z sąsiednimi województwami oraz leżące na przechodzącej przez centrum województwa linii północ-południe.

Przyrost rzeczywisty jest realną miarą zmian liczby ludności danego terytorium w badanym okresie. Obejmuje on zarówno statystykę dotyczącą migracji, jak i przyrostu naturalnego, czyli zmiennych bezpośrednio wpływających na dynamikę stanu ludności. Dzięki wysokiemu przyrostowi naturalnemu w całym badanym przedziale czasowym (ryc. 18) notowano dodatni przyrost rzeczywisty (nawet mimo ujemnego salda migracji w początkowym okresie), co z kolei skutkowało wzrostem liczby ludności obszarów wiejskich. Stopniowe zwiększanie się wartości przyrostu rzeczywistego od 2000 r. zakończyło się rekordowymi poziomami w latach 2008 i 2010 – około 25 tys. osób.

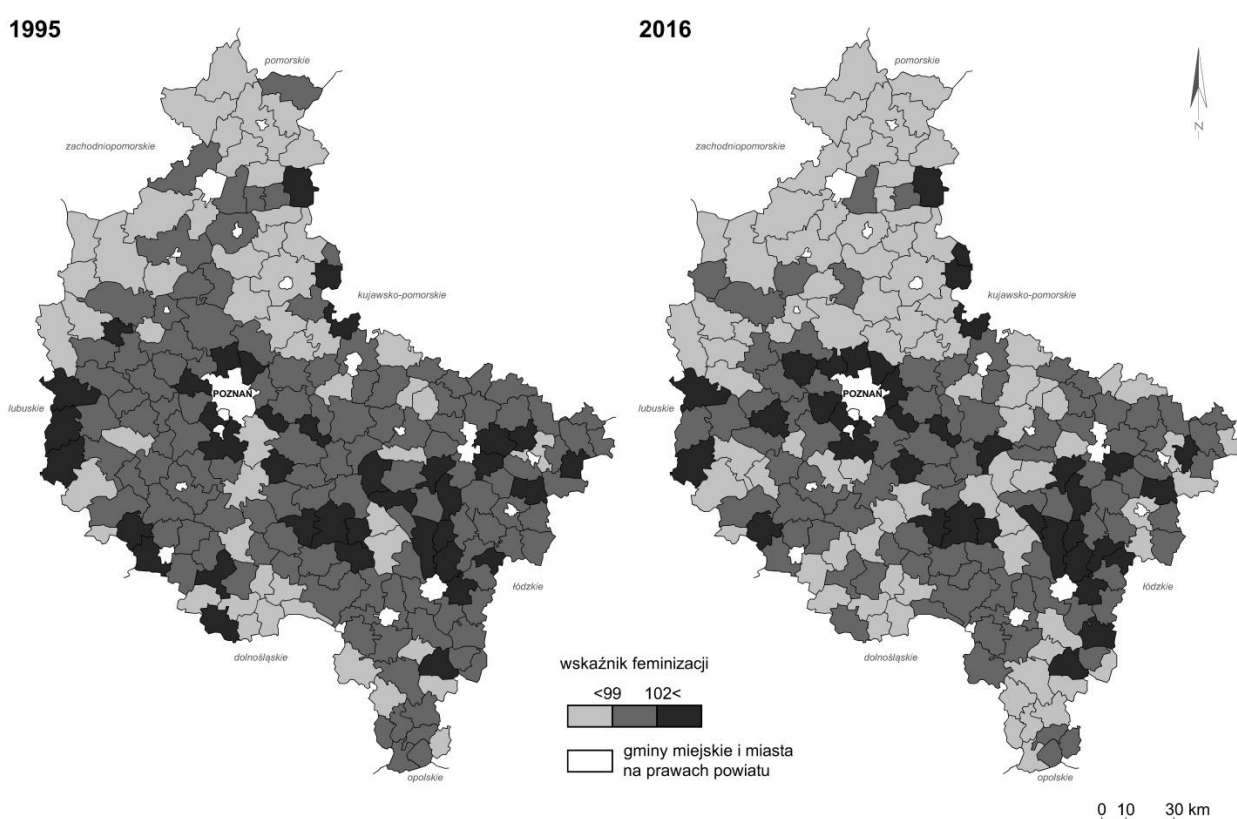
Ryc. 18. Przyrost rzeczywisty na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Od 2002 r. wskaźnik feminizacji (maskulinizacji) na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego wynosił dokładnie 100, co w przybliżeniu oznaczało równowagę w liczbie kobiet i mężczyzn – na 100 kobiet przypadało średnio 100 mężczyzn. W latach 1995-2016 w układzie gmin należy stwierdzić, że wskaźnik ten nie ulegał znaczącym zmianom (ryc. 19). Najbardziej sfeminizowane populacje znajdują się na obszarach wiejskich powiatów: poznańskiego, jarocińskiego, kaliskiego, najmniej natomiast w części północnej województwa.

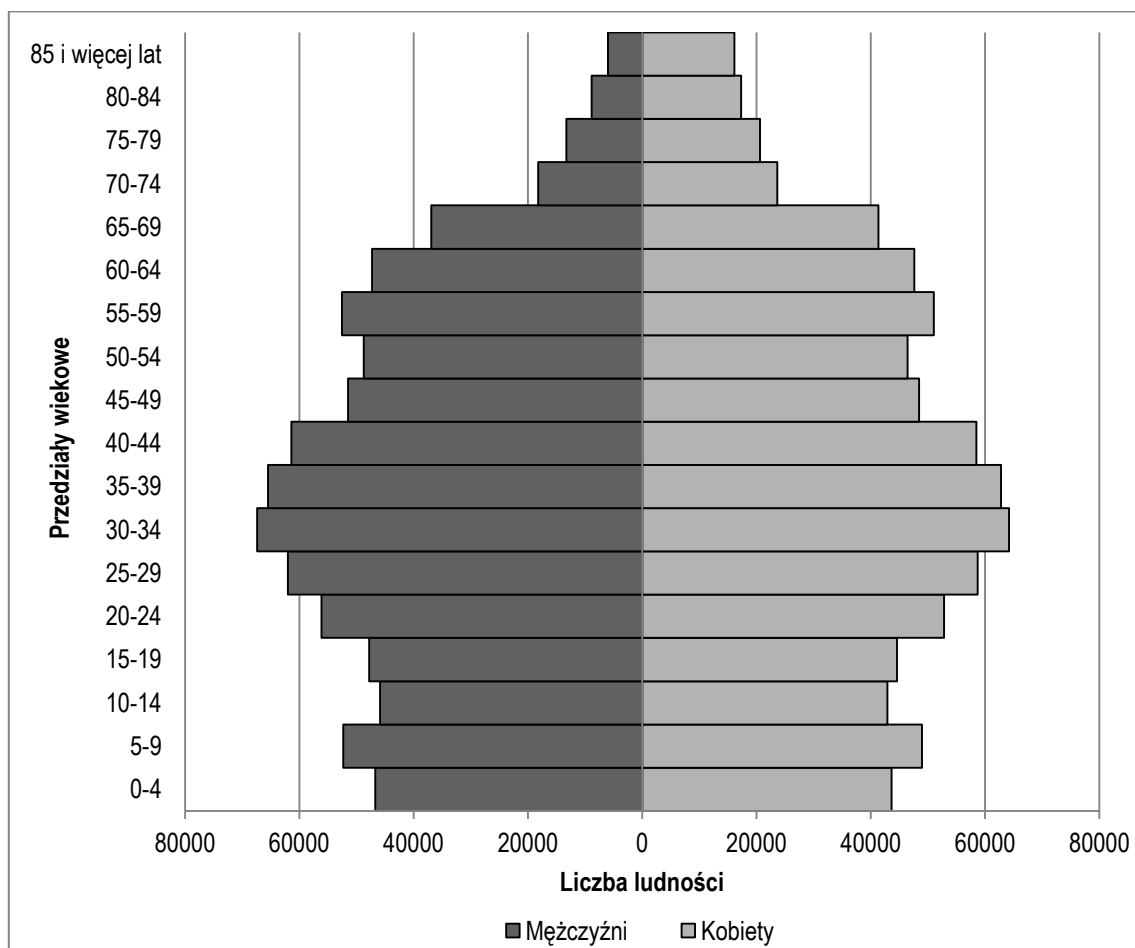
Ryc. 19. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według piramidy wieku mieszkańców obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w 2016 r. najwięcej osób reprezentuje przedział wiekowy 30-39 lat (ryc. 20). Wykres jest charakterystyczny dla zastoju (stacjonarnej) struktury wiekowej populacji, ale mogącej stopniowo przeradzać się w model regresywny, w którym wydłuża się długość życia, a maleje liczba urodzeń. Widoczne są uwypuklenia będące odzwierciedleniem wyżów demograficznych (lat 60. i 80. XX w.) oraz wklęsnięcia oznaczające nize demograficzne (powojenny lat 50. XX w. oraz lat 70. XX w.).

Ryc. 20. Ludność wg płci i wieku na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2016 r.

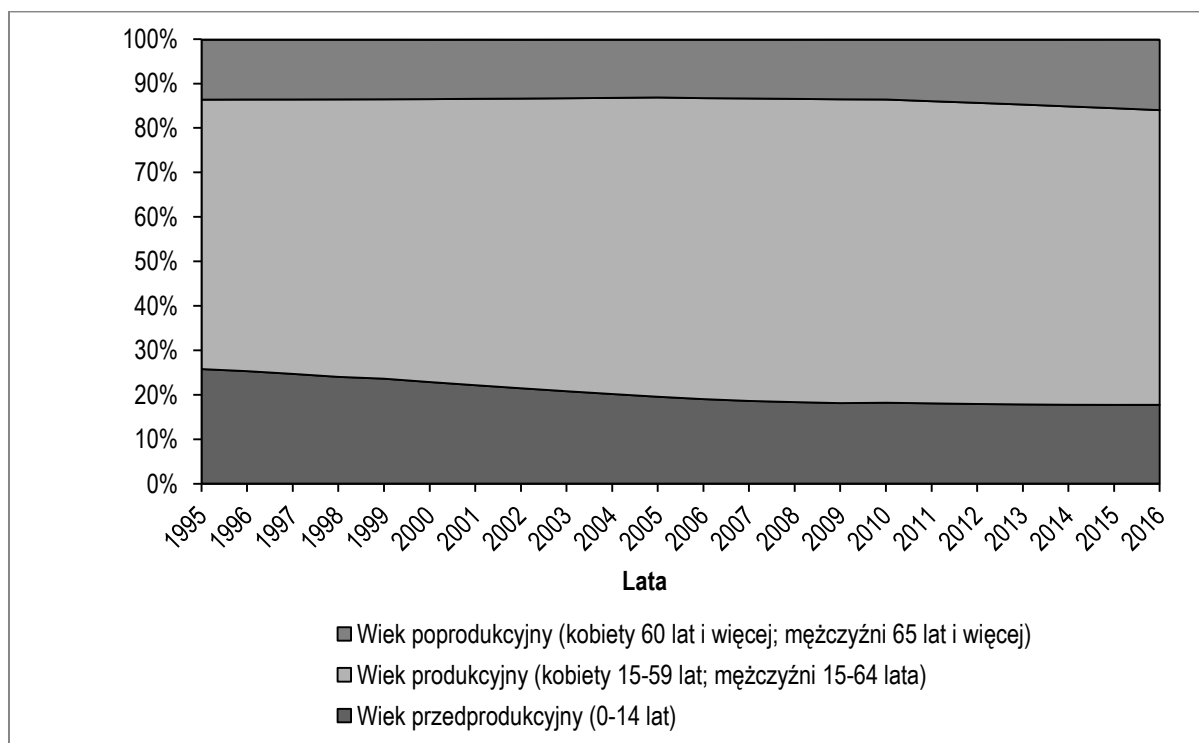

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zauważalna jest przewaga płci żeńskiej w starszych grupach wiekowych, która wynika z dłuższej przeciętnej długości życia kobiet. W pierwszej dekadzie XXI w. odnotowano wzrost liczby urodzeń, co jednocześnie miało wpływ na dodatni przyrost naturalny, a dzięki dodatniemu saldu migracji również na rosnącą liczbę ludności. W drugiej dekadzie XXI w. w wiek reprodukcyjny z kolei wchodzi stopniowo roczniki wyżu demograficznego przełomu lat 80. i 90. XX w., a także obecne są programy socjalne, które mogą powodować w perspektywie najbliższych lat 20. XXI w. stopniową odbudowę zagrożonej regresją struktury demograficznej.

W badanym okresie malała liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym na rzecz rosnącej liczby osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym (ryc. 21). Jest to niekorzystny trend wskazujący na stopniowe starzenie się społeczeństwa w analizowanym przedziale czasowym. Choć dodatni, to wciąż zbyt niski przyrost naturalny zakłócił zastępowalność pokoleń.

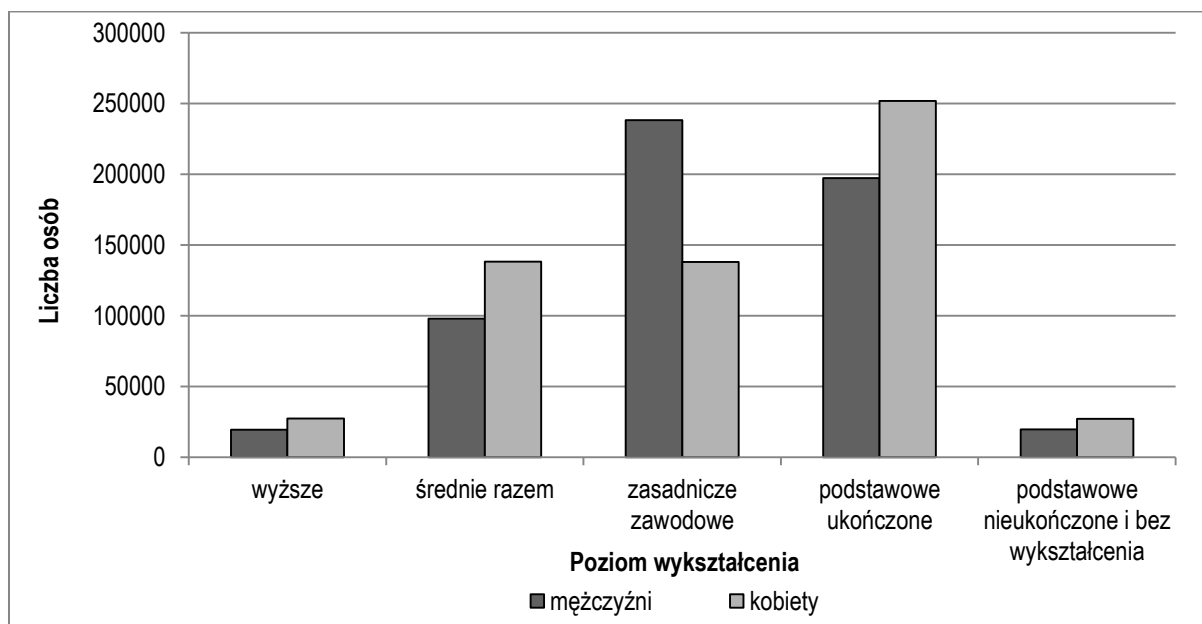
Ryc. 21. Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. odnotowano na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego najwięcej osób z ukończonym wykształceniem zasadniczym zawodowym (33%) i podstawowym (39%), a najmniej z wyższym (4%), a także osób bez wykształcenia (4%). Stosunkowo duża grupa osób deklarowała wykształcenie średnie, w tym zawodowe, ogólnokształcące i policealne (20%; ryc. 22). Przedstawione dane uległy najpewniej dezaktualizacji, jednak Spis Powszechny Ludności i Mieszkań z 2002 r. jest podstawowym, wiarygodnym, ogólnodostępnym źródłem informacji na temat struktury wykształcenia mieszkańców gmin. Przyglądając się trendom ogólnopolskim po 2000 r. można domniemać, że znacząco zwiększyła się liczba ludności w grupie z wykształceniem wyższym oraz średnim w stosunku do danych z 2002 r. Zwłaszcza, jeżeli zwróci się uwagę na: wzrost popularności kształcenia na uczelniach wyższych, powstanie w tym okresie licznych filii szkół wyższych oraz okres kończenia edukacji po 2000 r. przez roczniki wyżu demograficznego lat 80. i początku 90. XX w.

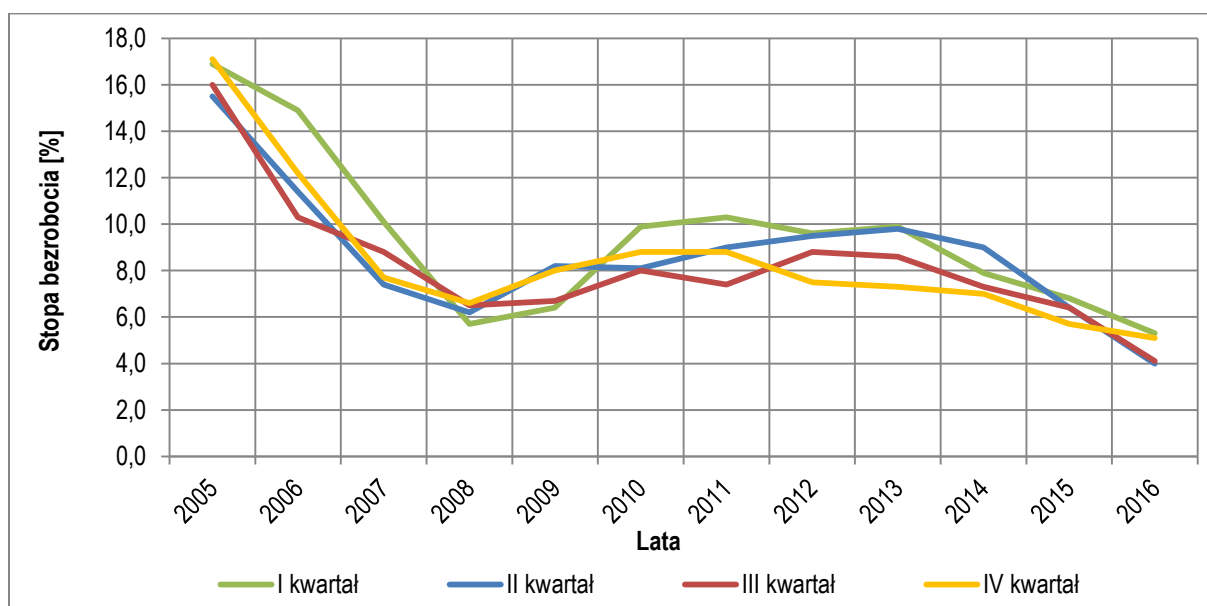
Ryc. 22. Ludność wg poziomu wykształcenia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2002 r.

Źródło: dane GUS.

Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2008 odznaczała się wyraźnym, lawinowym wręcz spadkiem z poziomu około 16-17% do około 6% na koniec badanego okresu (ryc. 23). W kolejnych latach wskaźnik ten ustabilizował się i oscylował w zakresie wartości 7-10%.

Ryc. 23. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2016.

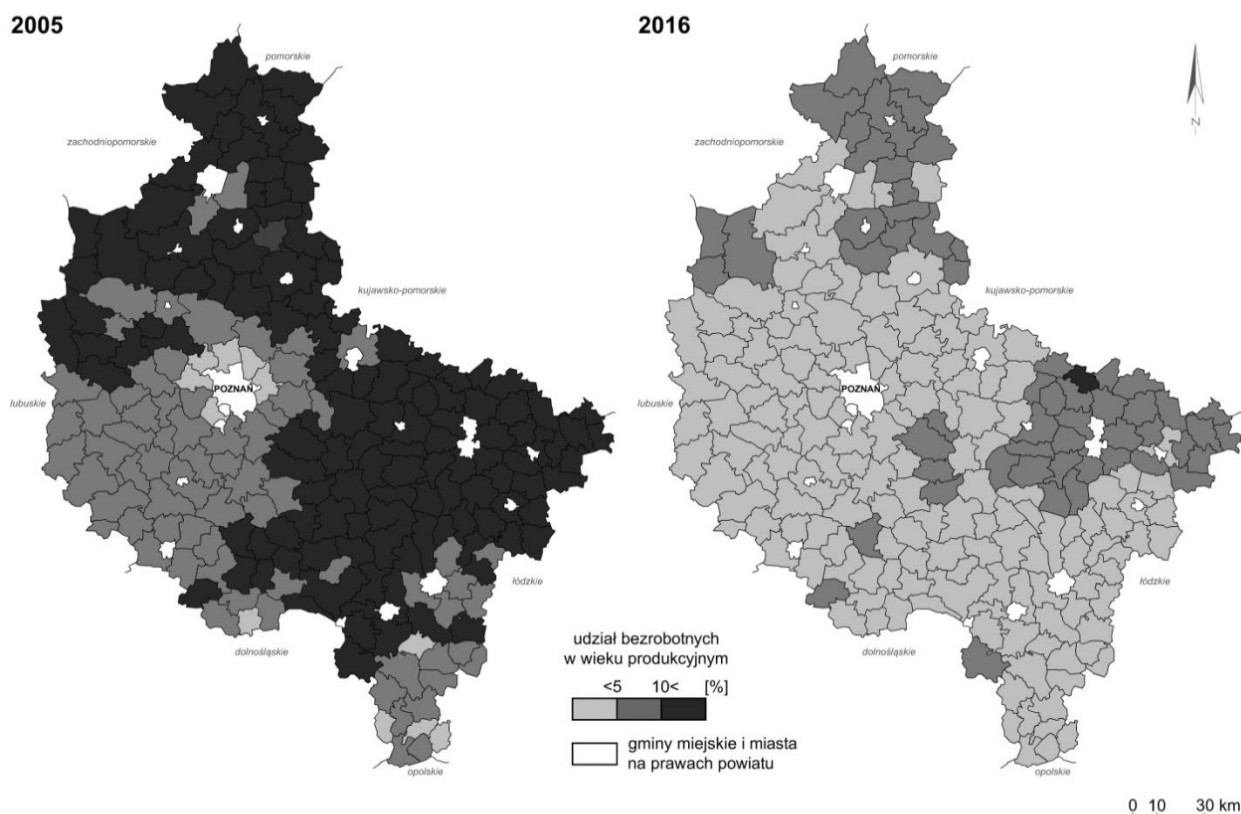

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W statystyce dotyczącej liczby bezrobotnych zaznacza się wyraźna sezonowość. W III kwartale w związku z prowadzonymi na obszarach wiejskich, w tym czasie wzmożonymi pracami polowymi podczas, których znajdują zatrudnienie mieszkańcy oraz okresem korzystnym dla budownictwa, stopa bezrobocia jest wyraźnie niższa niż w miesiącach zimowych, zwłaszcza I kwartału roku.

Zgodnie z informacjami dotyczącymi udziału liczby bezrobotnych w grupie ludności w wieku produkcyjnym w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w 2005 r. zauważalne były wyraźnie obszary wykazujące duże problemy z bezrobociem (ryc. 24). Należały do nich przede wszystkim gminy powiatu konińskiego, w dużej mierze uzależnione od Konińskiego Okręgu Przemysłowego, powiaty pleszewski i jarociński oraz północna część województwa. Skutki transformacji gospodarczej były łagodzone stopniowo w okresie późniejszym. Rozwój wielofunkcyjny wsi, ustabilizowana sytuacja gospodarcza czy wsparcie Unii Europejskiej zaowocowały znaczącą obniżką liczby bezrobotnych w kolejnych latach. W zdecydowanej większości gmin w 2016 r. notowano w regionie liczbę bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym na poziomie poniżej 5%.

Ryc. 24. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wyniki analizy sytuacji demograficznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego pozwalają na formułowanie wniosków co do przyszłości struktury ludności. Zauważane tendencje są w wielu przypadkach korzystniejsze od ogólnopolskich trendów. Utrzymujący się na dodatnim, choć niskim poziomie przyrost naturalny, w połączeniu z dodatnim saldem migracji gwarantuje przyrost rzeczywisty wpływający na rosnącą liczbę ludności. Zauważalny jest jednak wzrost przeciętnej długości życia, który w konsekwencji rodzi problemy związane ze starzejącym się społeczeństwem. Szansą na odbudowę struktury demograficznej należy upatrywać w wejściu w wiek reprodukcyjny roczników wyżów demograficznych końca lat 80. i początku lat 90. oraz sytuacji materialnej mieszkańców związanej ze wzrostem dobrobytu mieszkańców kraju i korzystną koniunkturą gospodarczą. Są to jednak czynniki silnie zmienne w czasie, stąd wszelkie prognozy obarczone są wysokim ryzykiem. Największą szansą na wzrost liczby ludności należy upatrywać w rozwoju istniejących i powstawaniu nowych zakładów pracy, co mogłoby wpłynąć na dodatni wynik salda migracji i odmłodzenie społeczeństwa.

W analizie danych demograficznych w układzie gmin wyraźnie zarysowują się obszary, które od początku transformacji gospodarczej i ustrojowej nie wykazywały problemów strukturalnych typowych dla obszarów wiejskich w tym okresie i charakteryzują się korzystnymi wynikami, tj. rosnącą liczbą ludności, niskim bezrobociem. Należą do nich przede wszystkim gminy powiatu poznańskiego, w którym zasadniczą rolę odgrywał proces suburbanizacji. Korzystna sytuacja demograficzna w tym wypadku doprowadziła niestety do problemów m.in. w zakresie zagospodarowania przestrzeni czy nienadążającym rozwojem infrastruktury technicznej. W analizie danych w układzie przestrzennym można zaobserwować również wpływ rozwoju sieci komunikacyjnej, w tym przede wszystkim rozwój gmin przy trasie autostrady A2. Największe trudności w utrzymaniu korzystnej struktury demograficznej mają obszary peryferyjne województwa, zwłaszcza w części północnej oraz położone przy granicy z województwem łódzkim.

3.2. Użytkowanie ziemi

Powierzchnia województwa wielkopolskiego w 2016 r. wynosiła 29 826 km², z czego obszary wiejskie stanowiły 94,9%, czyli 28 294 km². W wyniku uzyskania praw miejskich przez Nekłę, Chocz, Dobrzycę i Jaraczewo sumaryczna powierzchnia zmalała w stosunku do 1999 r. o niecałe 100 km². Po 1999 r. i reformie administracyjnej jedyna korekta granicy

województwa, jaka miała miejsce, dotyczyła przekazania przez gminę Siedlec na rzecz gminy Kargowa (woj. lubuskie) działki o powierzchni 1,23 ha. Nowe ustalenia obowiązują od 2013 r.

Największymi gminami wiejskimi w województwie w 2016 r. były Wągrowiec o powierzchni 348 km² oraz o zaledwie 0,01 km² mniejsza gmina Czarnków. Wśród części wiejskich gmin miejsko-wiejskich największy obszar zajmowały gminy: Wieleń (426 km²) oraz Trzcianka (356 km²). Najmniejszą natomiast gminą wiejską w województwie wielkopolskim było Wapno w powiecie wągrowieckim (44 km²), a wśród gmin miejsko-wiejskich część wiejska Przedecz (73 km²).

Obszary wiejskie w gminach w województwie wielkopolskim zajmowały średnio około 137 km². Gminy wiejskie zazwyczaj nie przekraczały powierzchni 150 km². Obszary wiejskie gmin o powierzchni powyżej 200 km² stanowiły zaledwie 11% wszystkich jednostek samorządu terytorialnego branż pod uwagę w charakterystyce (tab. 7).

Tab. 7. Powierzchnia obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Powierzchnia [km²]	Gmina wiejska – liczba JST	Część wiejska gminy miejsko-wiejskiej – liczba JST
do 100	43	13
101-150	49	40
151-200	12	28
powyżej 200	12	11

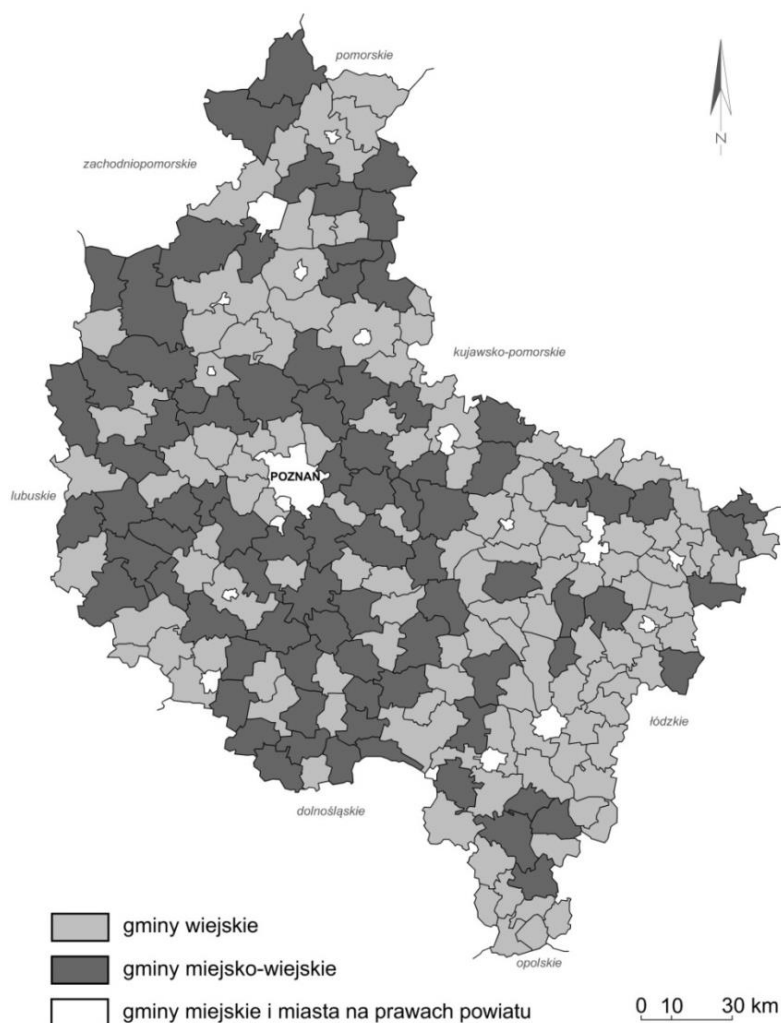
Zródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największe zwarte obszary wiejskie znajdują się w części wschodniej województwa i okalają miasto Konin oraz aglomerację kalisko-ostrowską (ryc. 25). W powiecie kaliskim odnotowano aż dziesięć gmin wiejskich, a w konińskim dziewięć. Zdecydowanie więcej gmin miejsko-wiejskich położonych jest w części centralnej i zachodniej województwa.

Na strukturę użytkowania gruntów zgodnie z podziałem Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii składają się:

- a) użytki rolne: grunty orne, sady, łąki i pastwiska trwałe , grunty rolne zabudowane;
- b) grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione;
- c) grunty pod wodami: powierzchniowymi, płynącymi, stojącymi;
- d) grunty zabudowane i zurbanizowane: tereny mieszkaniowe, tereny przemysłowe, tereny rekreacji i wypoczynku, tereny komunikacyjne, użytki kopalne;
- e) użytki ekologiczne;
- d) nieużytki.

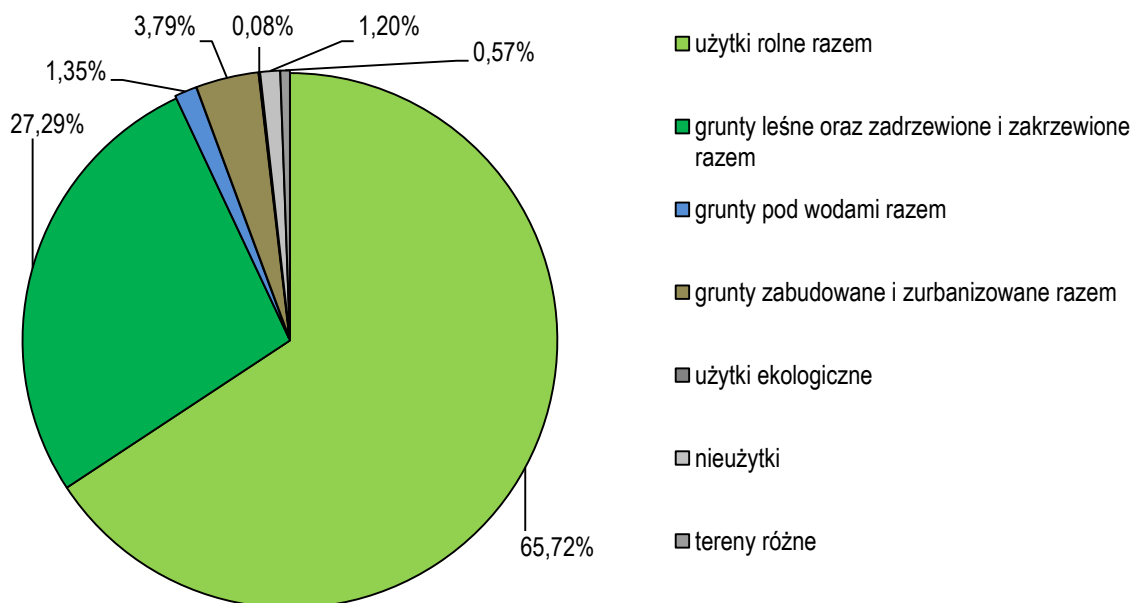
Ryc. 25. Rozmieszczenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielopolskim w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Krajobraz województwa zdominowany jest przez rozległe i płaskie tereny rolnicze oraz duże kompleksy leśne. W 2014 r. na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego użytki rolne stanowiły około 66% ich powierzchni (ryc. 26). Ponad dwukrotnie mniej było terenów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych. Główny kompleks leśny województwa zlokalizowany pomiędzy Wartą i Notecią – Puszcza Notecka, należy do największych tego typu obszarów w Polsce. Stanowi ona jednocześnie jeden z najrzadziej zaludnionych regionów w kraju. Poziom lesistości wynosił na obszarach wiejskich województwa około 27% i był niższy od średniej krajowej, która utrzymywała się na poziomie 30%. Gminy, na terenie których powierzchnia lasów przekraczała 60% ich ogólnej powierzchni, to Miedzichowo, Drawsko, Wieleń, Sieraków i Wronki.

Ryc. 26. Struktura użytkowania gruntów na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Województwo wielkopolskie jest regionem z licznymi terenami cennymi przyrodniczo. Ponad 30% powierzchni województwa obejmują obszary chronione. Na szczególną uwagę zasługują dwa parki narodowe: Wielkopolski Park Narodowy, położony na południe od aglomeracji poznańskiej, oraz, leżący częściowo na terenie województwa, Drawieński Park Narodowy. Obydwa charakteryzują się urozmaiconymi terenami polodowcowymi oraz cennymi walorami fauny i flory. Na terenie Puszczy Noteckiej znajduje się kilka parków krajobrazowych. Największy to Sierakowski Park Krajobrazowy (tab. 8).

Tab. 8. Powierzchnia form ochrony przyrody w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Forma ochrony przyrody	Powierzchnia [ha]
parki narodowe	7 975,00
rezerwaty przyrody	4 109,64
parki krajobrazowe razem	179 870,60
rezerwaty i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	1 550,03
obszary chronionego krajobrazu razem	750 065,23
rezerwaty i pozostałe formy ochrony przyrody na obszarach chronionego krajobrazu	3 006,26
użytki ekologiczne	3 606,25
stanowiska dokumentacyjne	1,70
zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	2 855,51
ogółem	943 927,64

Źródło: dane GUS.

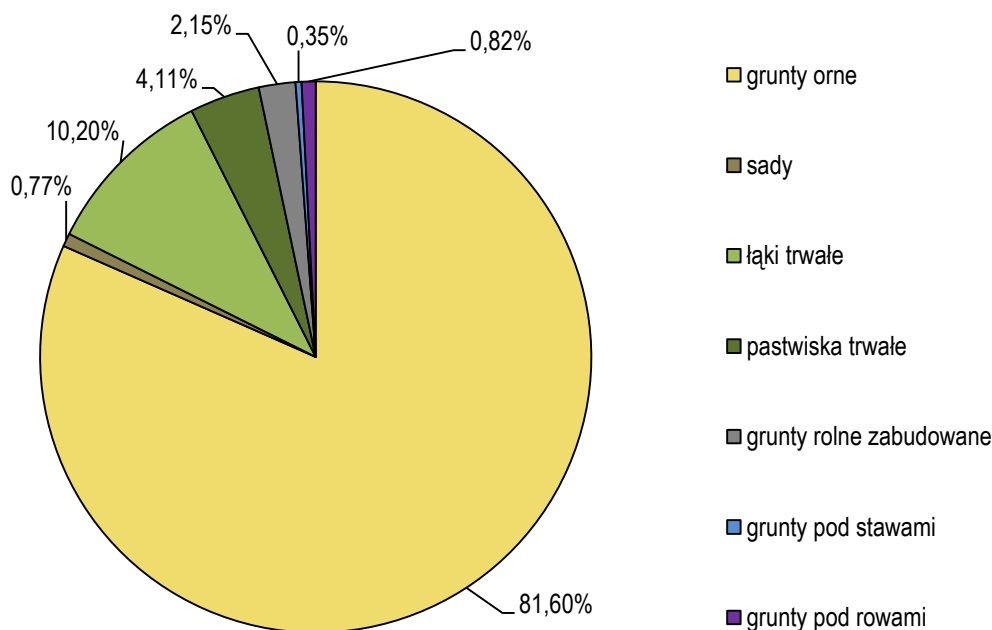
Ponadto na terenie obszarów wiejskich województwa znajdują się obszary Natura 2000. Obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) zajmowały łącznie w 2014 r. 22,4% powierzchni województwa, przy czym zdecydowana większość położona była na obszarach wiejskich

Z jednej strony cenne przyrodniczo obszary, zwłaszcza chronione, stanowią istotny walor obszarów wiejskich, wpisując się w ich krajobraz. Dają również szansę na rozwój turystyki i rekreacji. Z drugiej stanowią istotne ograniczenie w rozwoju przestrzennym jednostek samorządu terytorialnego położonych w ich granicach.

Niewiele, bo zaledwie 4%, zajmują obszary zabudowane, co nie jest z uwagi na charakter obszarów wiejskich wynikiem zaskakującym, natomiast niepokojąca jest znaczna powierzchnia nieużytków.

Wśród użytków rolnych na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego ponad 81% zajmują grunty orne, łąki i pastwiska łącznie około 14%. Grunty rolne zabudowane stanowią jedynie nieco ponad 2% powierzchni użytków rolnych. Zarówno sady, jak i grunty pod wodami oraz związane z melioracją mają marginalny udział w prezentowanej strukturze (ryc. 27).

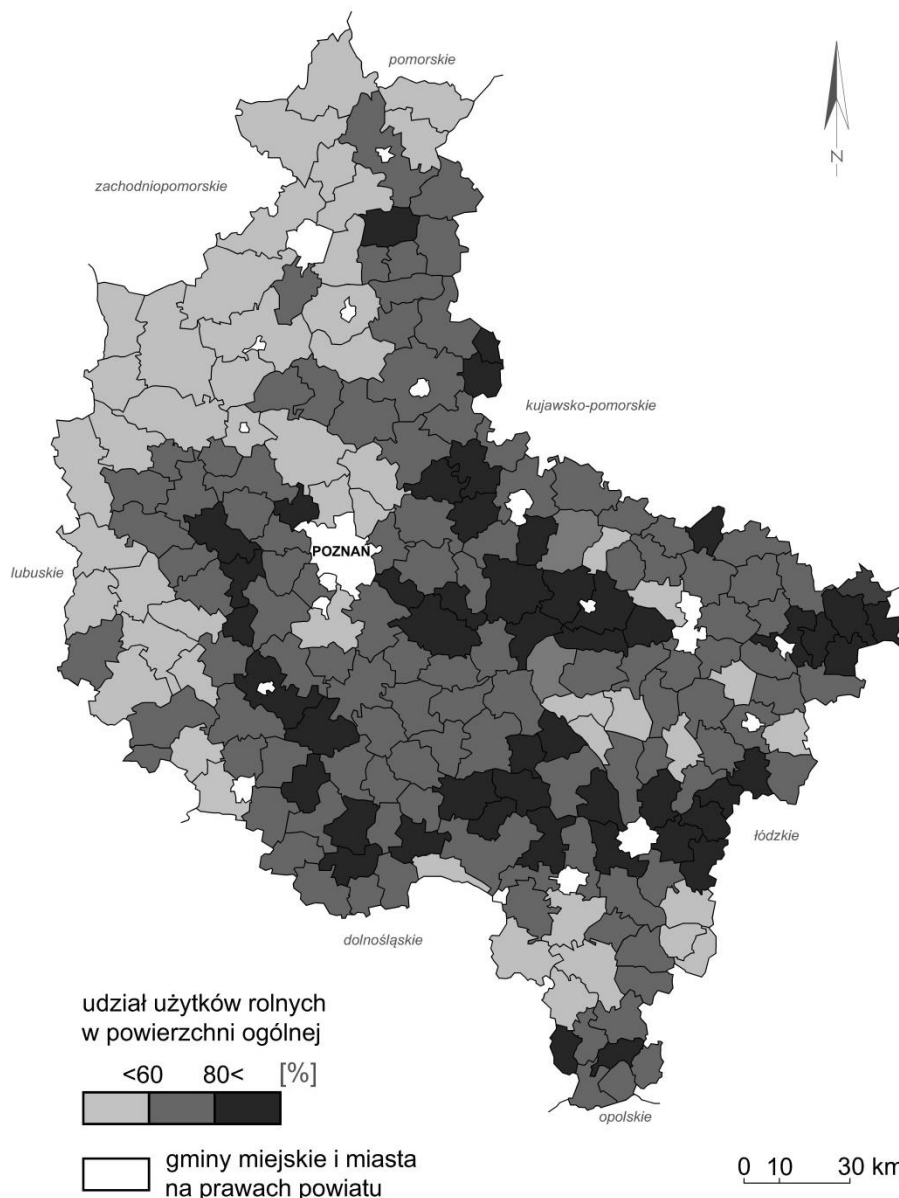
Ryc. 27. Struktura użytków rolnych na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Analizując udział użytków rolnych w strukturze użytkowania gruntów na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r. można zauważyć, że najwyższym poziomem, powyżej 80%, charakteryzują się gminy położone w linii autostrady A2 i drogi ekspresowej S5 oraz część gmin należących do powiatów: kolskiego, kaliskiego, ostrowskiego czy krotoszyńskiego (ryc. 28). Najmniejszy udział użytków rolnych zanotowano w gminach położonych przy granicy zachodniej i północnej regionu.

Ryc. 28. Użytki rolne na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.

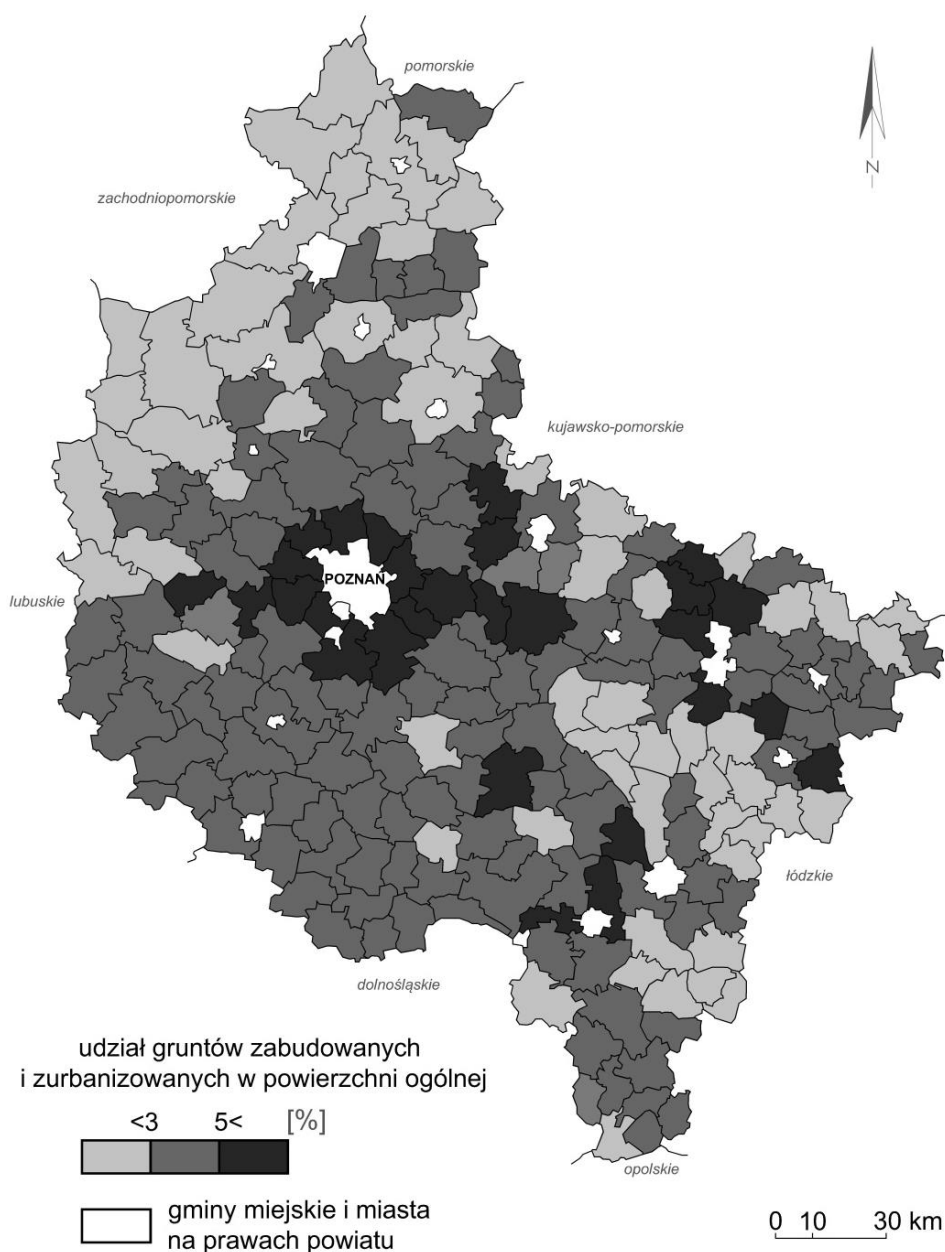

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

W przypadku gruntów zabudowanych i zurbanizowanych wyraźnie widoczne są obszary wyróżniające się na tle pozostałych gmin województwa wielkopolskiego wyższym

ich udziałem w strukturze użytkowania gruntów (ryc. 29). Są to tereny położone w aglomeracji poznańskiej i w bezpośredniej strefie jej oddziaływania jako wynik suburbanizacji. Ponadto można zaobserwować tendencję do wzrostu terenów zabudowanych w gminach wzdłuż przebiegu autostrady. Wysokim stopniem urbanizacji charakteryzują się również gminy wiejskie bezpośrednio sąsiadujące z Ostrowem Wielkopolskim, Koninem i Kaliszem. Obszary wiejskie północno-zachodniej części regionu o wysokim poziomie lesistości, słabo zaludnione mają najniższy udział terenów zabudowanych i zurbanizowanych.

Ryc. 29. Tereny zabudowane i zurbanizowane na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.

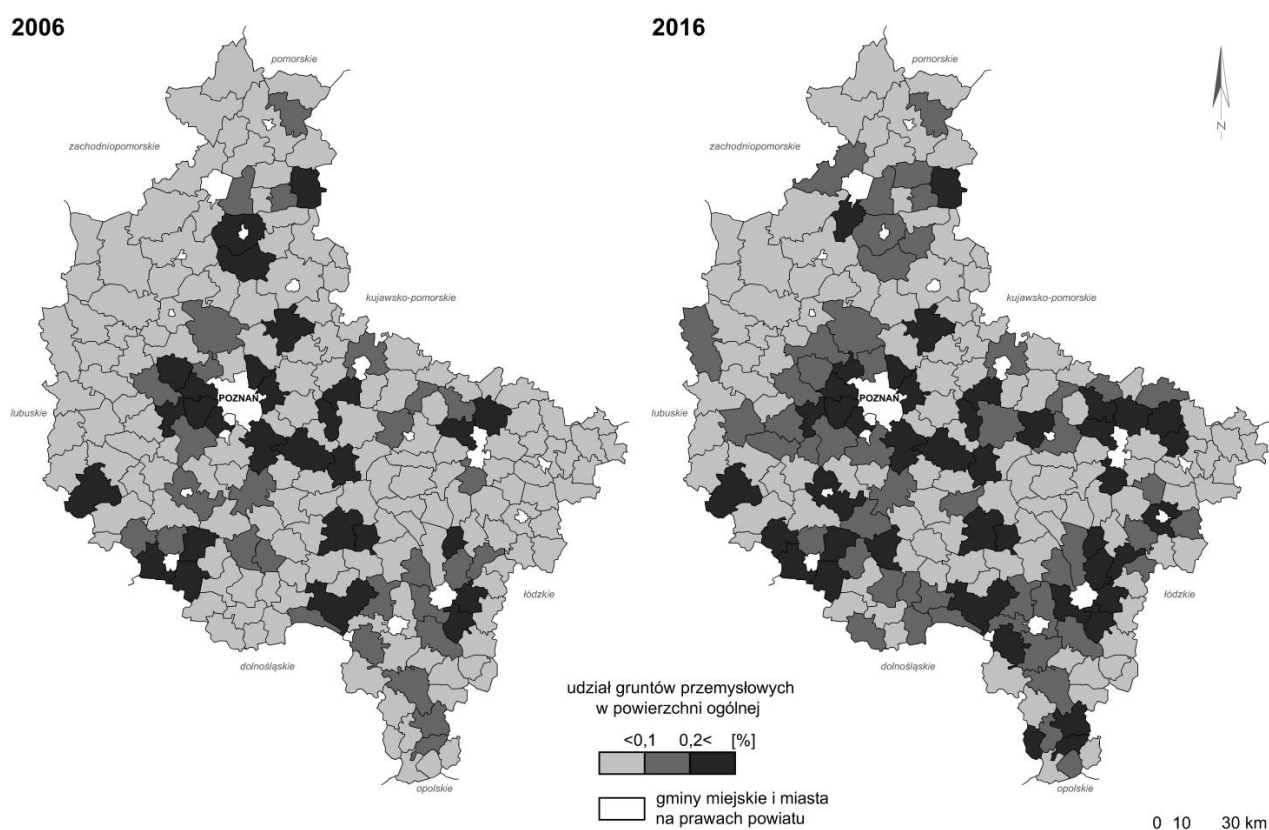

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Zauważalny jest wyraźny związek pomiędzy uwarunkowaniami przyrodniczymi oraz rentą położenia a rozmieszczeniem ludności i występującymi formami zagospodarowania terenu. Gminy, w których wysoki jest udział terenów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych, a także obszarów chronionych, charakteryzują się niższą gęstością zaludnienia, a także niskim udziałem terenów zainwestowanych na cele budowlane (część północno-wschodnia regionu).

W wyniku analizy udziału terenów przemysłowych w ogólnej powierzchni obszarów wiejskich poszczególnych gmin można zauważyć związek z istniejącymi zorganizowanymi terenami inwestycyjnymi (ryc. 30). Przykład stanowią gminy: Tarnowo Podgórne, Komorniki, Czerwonak, Swarzędz, Jarocin, które posiadają tego typu obszary inwestycyjne.

Ryc. 30. Tereny przemysłowe na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2006 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Po raz kolejny zaznaczona jest silna polaryzacja województwa wynikająca z oddziaływania na obszary wiejskie dużych ośrodków miejskich. Analizując zmiany powierzchni terenów przemysłowych na obszarach wiejskich w latach 2006-2016 należy

zwrócić uwagę na tendencję wzrostową. Najwięcej obszarów tego typu powstało w centralnej oraz południowej części województwa. Niewątpliwie wpływ na zagęszczenie tego typu terenów wynika z tradycji przemysłowych (np. powiat koniński).

3.3. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna stanowi ważny, nieodłączny element wpływający na rozwój społeczno-gospodarczy danego regionu. Służy przemieszczaniu się ludzi, przepływowi energii, kapitału, dóbr, informacji i usług zaspokajających podstawowe potrzeby człowieka. Jej dostępność, użyteczność, stan techniczny, koszt, ciągłość i powszechność świadczenia usług oddziałuje niewątpliwie na poziom standardu życia mieszkańców, jej użytkowników, a tym samym na atrakcyjność mieszkaniową czy też inwestorską danej jednostki samorządu terytorialnego.

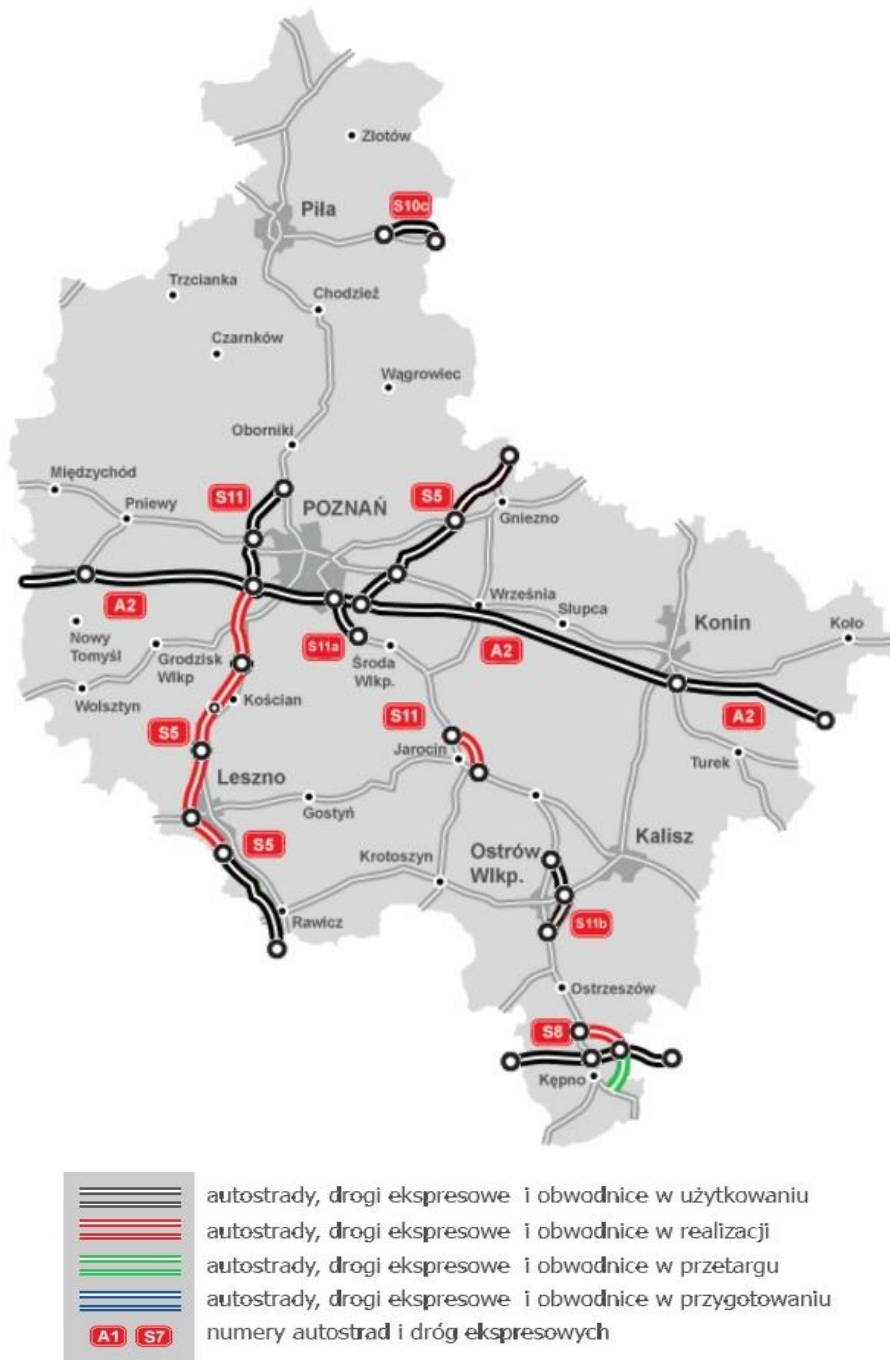
Do infrastruktury technicznej zaliczamy m.in. takie elementy jak: sieć komunikacyjna (drogowa, kolejowa, wodna itd.), dostarczanie wody, gazu, energii cieplnej i elektrycznej, odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, zagospodarowanie i unieszkodliwianie odpadów komunalnych, sieci teletechniczne, w tym telekomunikacyjne, ponadto zarządzanie cmentarzami komunalnymi itp.

Przestrzenny zasięg oddziaływania infrastruktury technicznej jest zróżnicowany. W zależności od położenia i charakteru danej sieci zmienia się jej gestor. W związku z tym można podzielić istniejącą infrastrukturę techniczną na lokalną, regionalną, krajową czy międzynarodową. W Polsce jedna z klasyfikacji odpowiada podziałowi administracyjnemu. Istnieje zatem infrastruktura gminna, powiatowa, wojewódzka i krajowa. Podział ten najwyraźniejszy jest podczas kategoryzacji dróg. Na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego, na które, według przyjętego podziału, terytorialnie składają się gminy wiejskie i część wiejska gmin miejsko-wiejskich, znajduje się infrastruktura techniczna gminna, w tym sieć wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa, sieć dróg gminnych, składowiska odpadów. Na ich terenie znajdują jednak również elementy infrastruktury wyższego rzędu np. drogi powiatowe, wojewódzkie, krajowe, autostrady, przesyłowe linie elektroenergetyczne czy przesyłowa sieć gazowa.

Sieć dróg krajowych w województwie tworzą drogi: A2, 2, 92, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 22, 24, 25, 32, 36, 39, 72, 83, a najważniejsze z nich to:

- autostrada A2: (Berlin) granica państwa – Świecko – Poznań – Łódź – Warszawa – granica państwa (Mińsk),

Ryc. 31. Drogi krajowe w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Źródło: GDDKiA.

- droga ekspresowa S5: autostrada A1 (Grudziądz) – Bydgoszcz – Poznań – Leszno – S8 (Wrocław),
- droga ekspresowa S8: Wrocław – Kępno – Sieradz – autostrada A1 – Rawa Mazowiecka – Warszawa – Augustów – Budzisko – granica państwa (Kowno),
- droga ekspresowa S10: autostrada A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – S7 (Płońsk),

– droga ekspresowa S11: Kołobrzeg – Koszalin – Piła – Poznań – Ostrów Wielkopolski – Tarnowskie Góry – autostrada A1 (Plan Zagospodarowania..., 2010, ryc. 31).

Od 2005 r. dwukrotnie rozbudowywano autostradę A2. W 2015 r. na obszarze województwa znajdowało 210,5 km tej trasy. W tym samym roku łączna długość dróg krajowych na terenie województwa wielkopolskiego wynosiła 1484,372 km²³. Ponadto przez obszar przebiegają 84 drogi wojewódzkie, których łączna długość poza granicami miast wynosi 2 363,141 km²⁴. Na obszarach wiejskich zlokalizowane było ponad 10 tys. km dróg powiatowych oraz ponad 9,1 tys. dróg w zarządzie gminnym (tab. 9).

Tab. 9. Drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2015.

Kategoria drogi	Lata										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
powiatowe (km)	10051	10073	10103	10101	10115	10100	10103	10096	10117	10103	10088
gminne (km)	6558	6830	7013	7384	7733	8131	8285	8501	8623	9024	9107
ogółem (km)	20257	20526	20794	21169	21527	21914	22076	22300	22495	22860	22938

Źródło: dane GUS.

Łączna długość dróg o nawierzchni twardej i gruntowej w województwie wielkopolskim to prawie 40 800 km (o nawierzchni twardej – 28 463,5 km). Bardziej rozbudowaną sieć pod względem liczby kilometrów ma jedynie województwo mazowieckie.

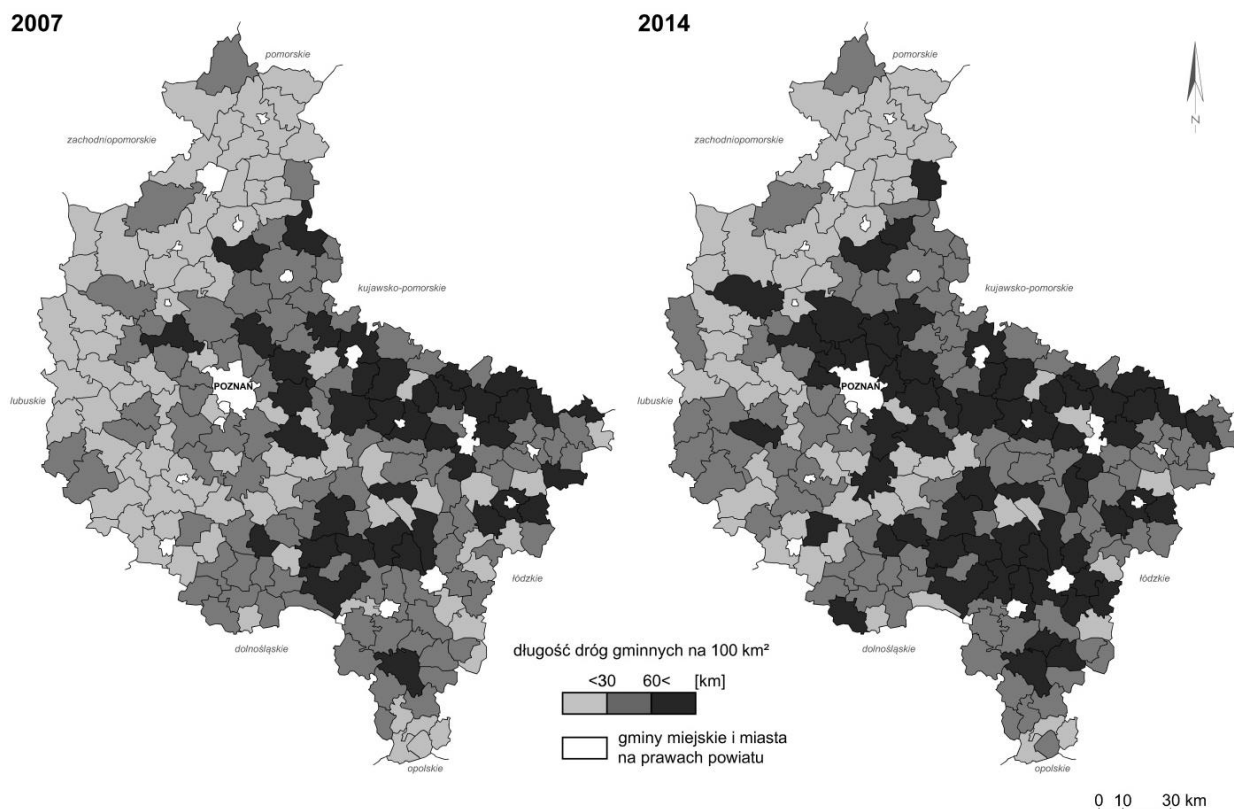
Wskaźnik gęstość dróg publicznych na obszarach wiejskich wyniósł 78,3 km na 100 km² w 2005 r. , podczas gdy 10 lat wcześniej wartość ta była o blisko 10 km niższa. Jest to wartość plasująca region w połowie klasyfikacji wśród województw. Podobnie jest w przypadku wskaźnika długości dróg na 10 tys. mieszkańców, a wyniósł on 67,2 km w 2015 r.

Porównując gęstość sieci dróg gminnych w latach 2007 i 2014 na terenie poszczególnych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego należy stwierdzić, że w obydwu badanych przypadkach słabiej rozwiniętą siecią charakteryzuje się część zachodnia regionu (ryc. 32).

²³ online: <https://www.gddkia.gov.pl/pl/2155/Siec-drog-krajowych>; [dostęp: 31.08.2017 r.]

²⁴ online: <http://wzdw.pl/drogi/wykaz-drog/>; [dostęp: 31.08.2017 r.]

Ryc. 32. Gęstość sieci drogowej w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2007 i 2014.

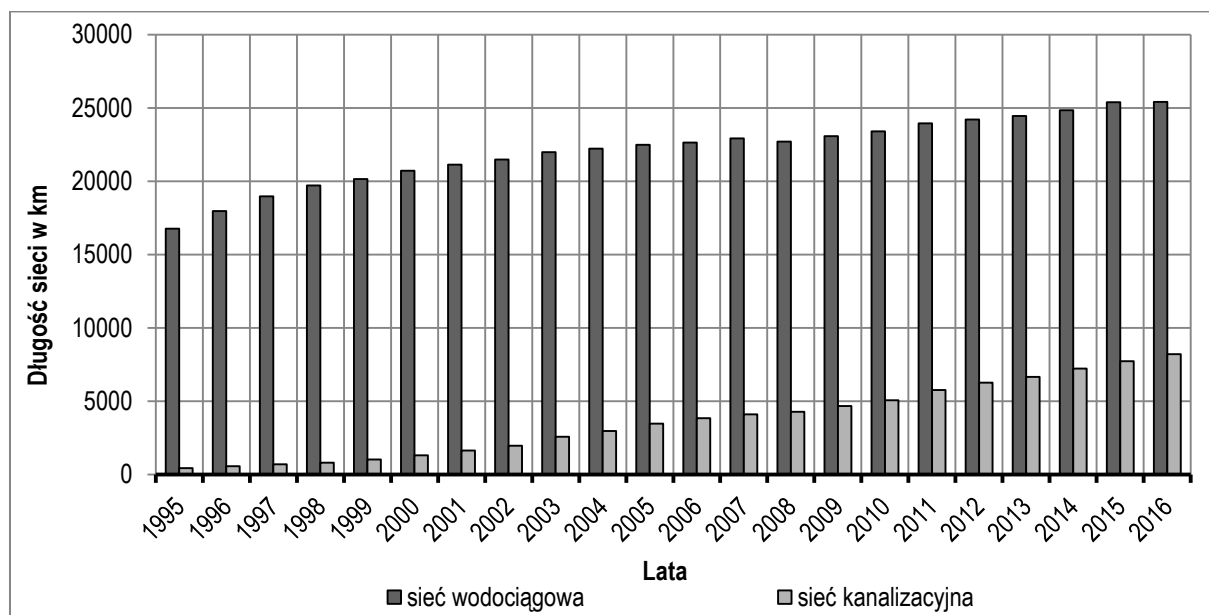

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Najlepiej rozbudowana sieć występowała w gminach położonych przy trasie autostrady A2 oraz wzdłuż przebiegu drogi krajowej nr 11. Może wynikać to z dendrycznej struktury układu drogowego, który rozgałęziany jest od głównych ciągów komunikacyjnych do tych o mniejszej randze. Wyraźnie intensywniej rozwijała się sieć dróg gminnych wokół miast odgrywających ważną rolę w regionie.

W przypadku długości czynnej sieci rozdzielczej w km należy stwierdzić, że najbardziej rozbudowaną charakteryzowaną siecią jest wodociągowa, a w dalszej kolejności kanalizacyjna i gazowa. Dużą dynamiką wzrostu charakteryzowała się zwłaszcza sieć kanalizacyjna (ryc. 33), co było spowodowane środkami finansowymi przekazywanymi na rozbudowę i modernizację w ramach Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko” w okresie finansowania 2007-2013 oraz po 2014 r. W 2015 r. na terenie obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego długość sieci wodociągowej wynosiła prawie 25 400 km, a sieci kanalizacyjnej 8 219 km.

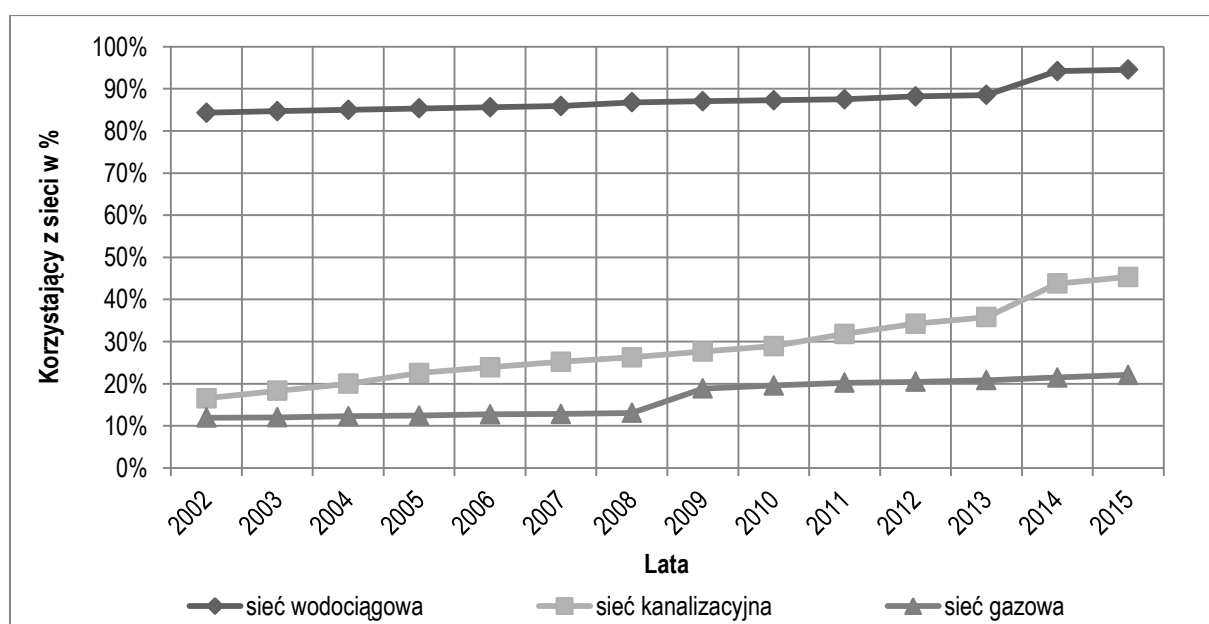
Ryc. 33. Długość czynnej sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.

Źródło: dane GUS.

Już na początku XXI w. odsetek mieszkańców obszarów wiejskich korzystających z gminnych sieci wodociągowych przekraczał średnio 84%. W 2016 r. było to już ponad 94%. Dużo większy wzrost zanotowano w przypadku sieci kanalizacyjnej i gazowej, przede wszystkim z uwagi na poziom nieprzekraczający 10% jeszcze w latach 90. XX w. (ryc. 34).

Ryc. 34. Struktura wybranych sieci infrastruktury technicznej wg osób korzystających na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2002-2015.

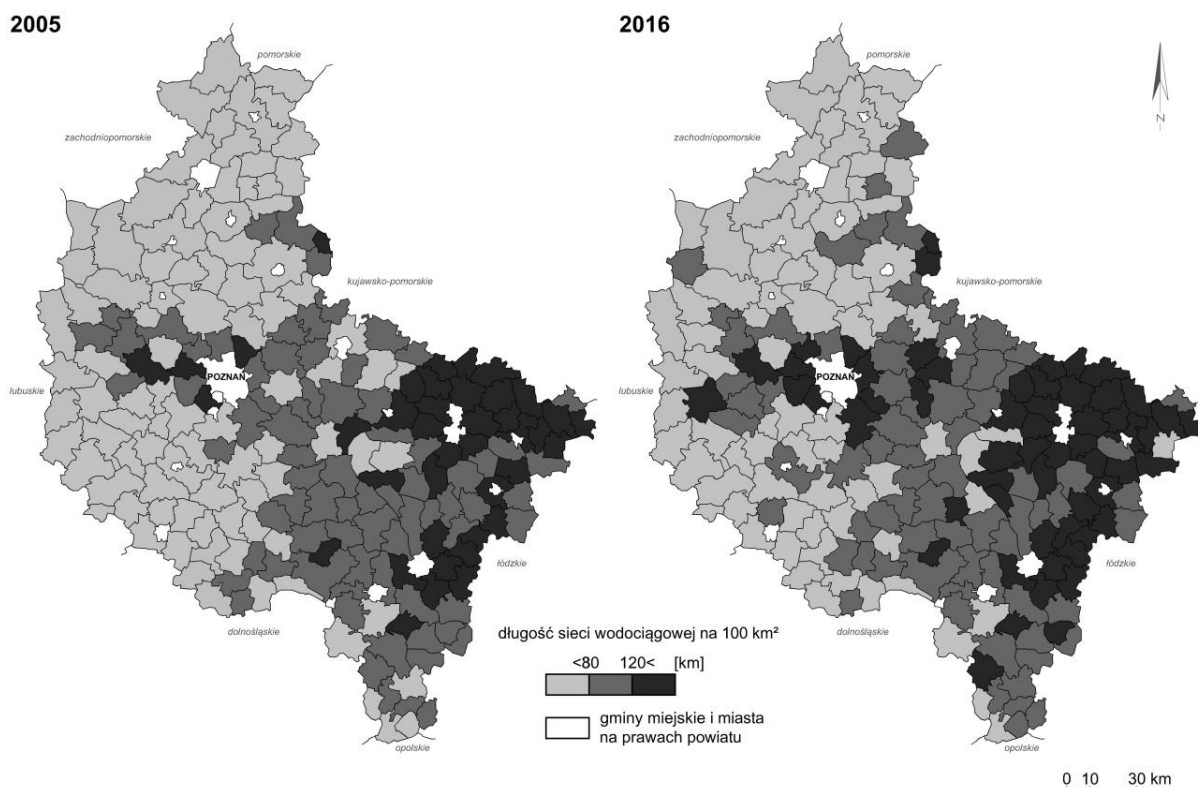

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Odsetek osób korzystających z systemu kanalizacji wzrósł o 28 punktów procentowych. Dla sieci gazowej było to 10 punktów procentowych. Z jednej strony jest to nadal najslabiej rozwinięty system z uwagi na wysoki koszt i w związku z tym małą popularność ogrzewania gazowego, z drugiej odgrywająca coraz większą rolę polityka ekologiczna państwa może w przyszłości spowodować wzrost znaczenia i rozbudowę systemu gazociągowego.

Analizując gęstość sieci wodociągowej na 100 km² w układzie gmin należy stwierdzić wyraźne różnice zarysowujące się pomiędzy częścią wschodnią i zachodnią województwa, przy czym granicę wyznacza położenie Poznania i gmin ościennych (ryc. 35). Dużo lepiej rozwiniętą sieć, na poziomie powyżej 120 km na 100 km², mają obszary wiejskie położone w powiatach wysuniętych najdalej na wschód regionu (koniński, kolski, turecki, kaliski, słupecki). Sytuacja z 2005 r. jest podobna do tej z 2016 r. z uwagi na fakt, łączna długość sieci wodociągowej w tym okresie nie uległa znaczącym zmianom. Najslabiej rozwiniętą sieć miały gminy położone w części północno-zachodniej województwa (obszary peryferyjne), charakteryzujące się również niską gęstością dróg. Były to gminy: Krzyż Wielkopolski, Trzcianka, Wieleń, Kłecko, Międzychód, Zbąszyń, Bojanowo, Jastrowie, Krajenka, Okonek.

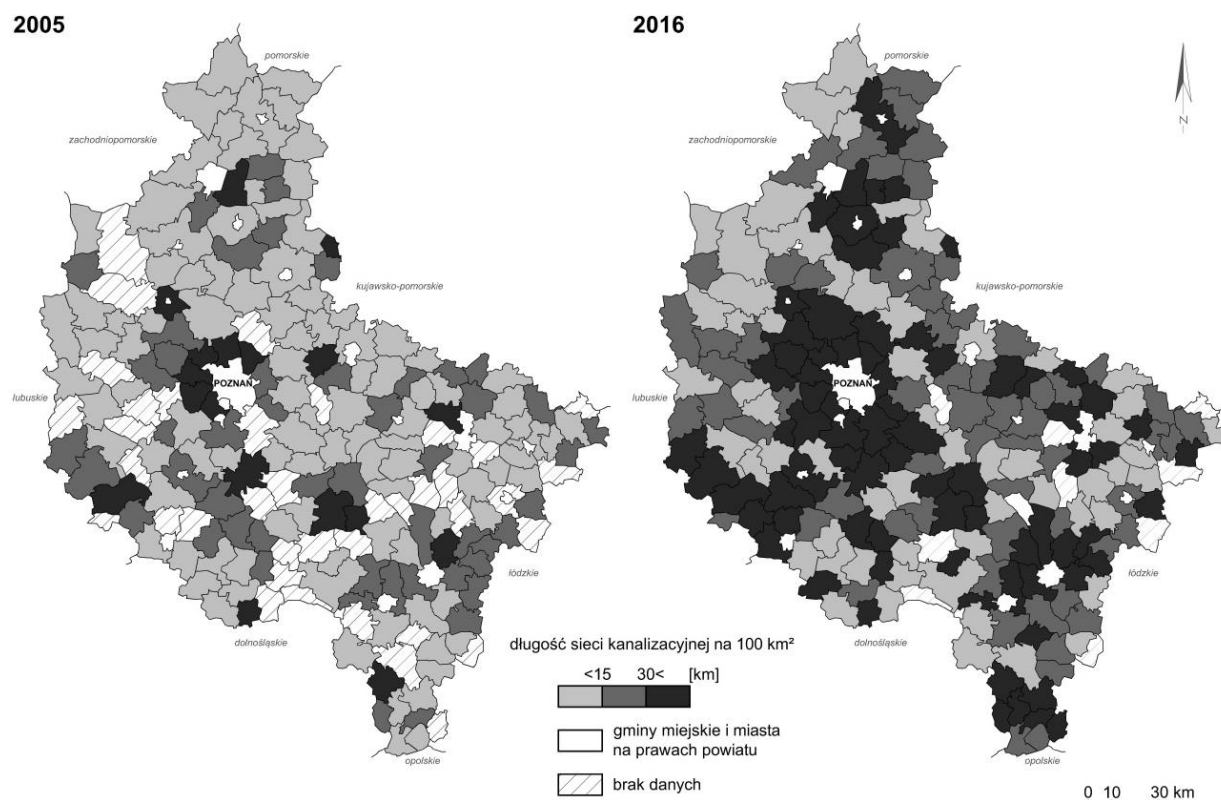
Ryc. 35. Gęstość sieci wodociągowej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gęstość sieci kanalizacyjnej w układzie przestrzennym nie wykazuje wyraźnych prawidłowości (ryc. 36). W 2005 r. zaledwie w ośmiu gminach przekroczony był poziom 45 km czynnej sieci rozdzielczej na 100 km². W 2016 r. było to już 46 gmin, zlokalizowanych przede wszystkim w okolicach Poznania oraz części południowo-zachodniej województwa.

Ryc. 36. Gęstość sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

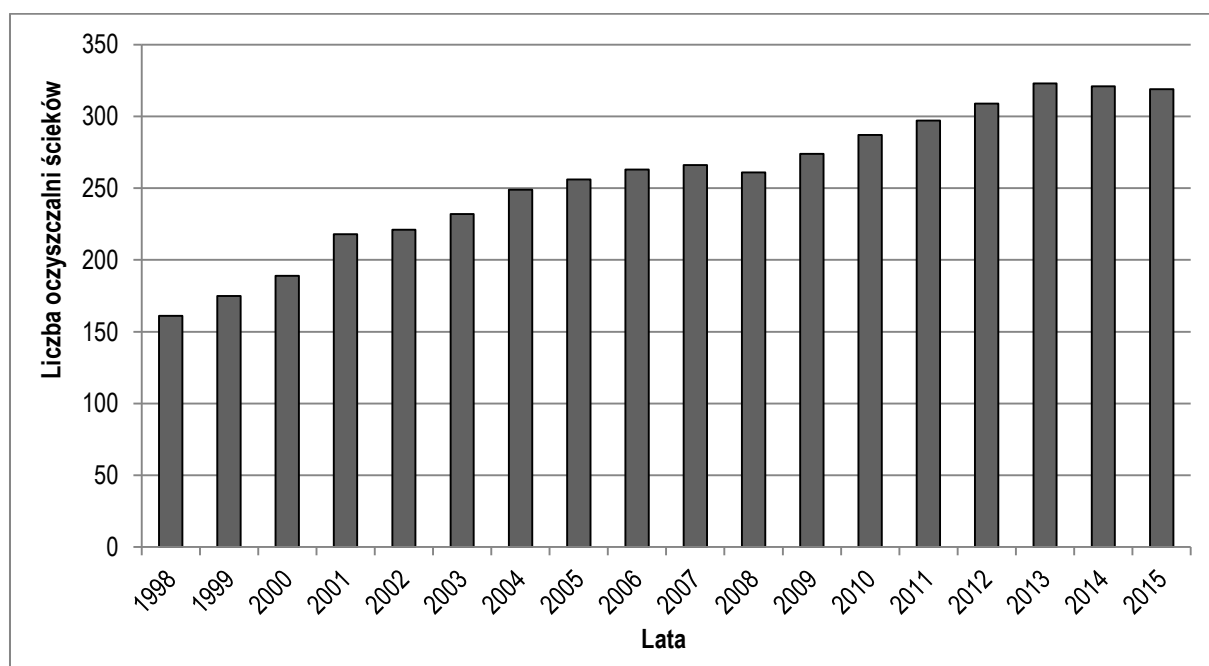
Liczba komunalnych oczyszczalni ścieków rosła w analizowanym okresie analogicznie wraz z rozbudową sieci kanalizacyjnej, co wynikało z większej liczby użytkowników, a tym samym ścieków odprowadzanych do systemu (ryc. 37). Należy zauważyć, że nie wszystkie gminy posiadają własne oczyszczalnie. Część, zwłaszcza mniejszych jednostek, korzysta z tej infrastruktury na zasadzie współdzielenia. W przypadku gmin miejsko-wiejskich oczyszczalnie ścieków obsługujące wsie często zlokalizowane są w mieście²⁵. Na obszarach wiejskich, gdzie oczyszczalnie obsługują zazwyczaj niski procent ludności, pojawiające się w przepustowości oczyszczalni rezerwy są wynikiem

²⁵ online: <http://poznan.wios.gov.pl/monitoring-srodowiska/wyniki-badan-i-oceny/monitoring-wod-powierzchniowych/wykaz-oczyszczalni-w-województwie-wielkopolskim/>; [dostęp: 31.08.2017 r.]

niekontrolowanego usuwania ścieków ze zbiorników bezodpływowych i niskim stopniem skanalizowania wsi, w tym również głównych ośrodków gminnych.

Po 2012 r. na obszarach wiejskich funkcjonowało ponad 300 oczyszczalni ścieków. W latach 2005-2015 liczba osób korzystających z oczyszczalni ścieków podwoiła się i na koniec badanego okresu było to prawie 700 tys. użytkowników.

Ryc. 37. Liczba komunalnych oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1998-2015.

Źródło: dane GUS.

Krajowy system sieci przesyłowej na terenie województwa wielkopolskiego tworzą linie 400, 220 i 110 kV oraz rozbudowany system stacji elektroenergetycznych i transformatorowych. Obiekty te są ważnymi elementami sieci przesyłowej i umożliwiają wyprowadzenie mocy z elektrowni: Dolna Odra, Turów, Bełchatów, Pątnów I, Pątnów II, Adamów i Konin. Ze stacji 400/220/110kV i 220/110 kV poprzez sieć dystrybucyjną przesyłana jest energia elektryczna do stref odbioru za pośrednictwem sieci średniego napięcia. W najbliższym czasie modernizacji zostanie poddana linia 2x400 kV biegnąca w północnej części województwa.

Przez obszar województwa wielkopolskiego przebiegają najważniejsze międzynarodowe gazociągi tranzytowe oraz magistrale o znaczeniu krajowym, połączone ze sobą za pośrednictwem sześciu systemowych węzłów przesyłowych. Na północ od Poznania zrealizowano gazociąg „Jamał” łączący Rosję z Europą Zachodnią, Ma on zagwarantować

obsługę północnej i środkowej części województwa za pośrednictwem trzech węzłów systemowych zlokalizowanych (zrealizowanych i planowanych) w gminie Lwówek, Trzemeszno i Murowanej Goślinie, na przecięciu głównych gazociągów magistralnych o znaczeniu krajowym z gazociągiem „Jamał”. Część południowa województwa jest zaopatrywana za pośrednictwem węzłów w gminie Odolanów, Krobia i Grodzisk Wielkopolski (Plan Zagospodarowania..., 2010). Podstawowe rozprowadzenie gazu sieciowego odbywa się za pośrednictwem sieci gazowej średniego ciśnienia, a następnie gaz za pomocą lokalnej sieci gazowej kierowany jest do poszczególnych odbiorców.

3.4. Gospodarka

Wskaźniki opisujące aktywność ekonomiczną mieszkańców obszarów wiejskich oraz rynek pracy wykazują wyraźną sezonowość z uwagi na charakter pracy na wsi (tab. 10), stąd ich analiza wymaga uszczegółowienia danych do poszczególnych kwartałów roku. Liczba pracujących w badanym przedziale czasowym w latach 2005-2016 rosła regularnie wraz ze wzrostem liczby mieszkańców od poziomu około 500 tys. osób do około 700 tys. Analogicznie zmiany wartości współczynnika aktywności zawodowej mieszkańców wsi notowano jako wzrostowy. W 2016 r. osiągnął on poziom 60% w dwóch pierwszych kwartałach. W przypadku obydwóch parametrów najniższe wyniki obserwowano w czwartym kwartale roku, w miesiącach późno jesiennych i zimowych. Prawdopodobnie ma to związek z martwym okresem w pracach sezonowych, przypadających na okres wiosenno-letni, przy których wzrasta możliwość zatrudnienia choćby w rolnictwie czy budownictwie.

Wraz z rosnącą liczbą pracujących obserwuje się spadek bezrobocia. Najniższe wartości stopy bezrobocia notowano w całym analizowanym okresie zazwyczaj w II i III kwartale roku. Co bardzo istotne z punktu widzenia rynku pracy od 2005 r. liczba osób bez pracy zmniejszała się dosyć regularnie i na koniec 2016 r. oscylowała w granicach 4-5%. Tak niskie poziomy stopy bezrobocia wskazywać mogą z jednej strony na sytuację, w której pracy nie podejmują jedynie osoby, które tego nie chcą. W rzeczywistości jednak problemem wsi jest cały czas bezrobocie ukryte, nazywane również agrarnym, ponieważ występuje głównie w rolnictwie. Nie pojawia się w oficjalnej statystyce, ale objawia się w postaci przechodzeni osób na wcześniejsze emerytury czy poprzez nadpodaż pracowników w gospodarstwach rolnych lub emigracje zagraniczne „za chlebem”. Bezrobocie ukryte oznacza także sytuację, w której osoba pozostaje bez zatrudnienia, ale nie rejestruje się w urzędzie jako bezrobotny, nie szuka pracy, tym samym nie pojawia się w oficjalnych danych. Wątpliwości nie ulega

jednak fakt, że liczba rejestrowanych bezrobotnych uległa w ciągu dziesięciolecia gwałtownemu spadkowi.

Tab. 10. Aktywność ekonomiczna ludności obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2016.

Kategoria	Kwartał	Lata											
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
pracujący [tys. osób]	I	537	519	562	583	580	591	609	602	613	664	635	714
	II	580	557	575	574	615	624	618	623	595	609	600	723
	III	555	586	571	577	640	618	614	643	631	584	585	696
	IV	503	567	599	563	598	620	589	639	657	620	575	684
współczyn- nik aktywno- ści zawodow- wej [%]	I	57,4	55,9	56,7	56,3	55,3	58,9	58,6	58,0	58,3	60,3	60,4	60,0
	II	58,8	55,1	55,3	56,2	56,7	60,5	59,7	58,7	59,0	59,5	59,4	60,0
	III	59,7	57,3	56,1	57,1	58,1	59,8	58,2	58,6	60,0	58,2	59,5	57,6
	IV	58,6	58,5	56,5	55,7	57,7	59,3	57,3	57,7	59,9	59,1	59,0	57,2
bezrobotni [tys. osób]	I	109	91	63	35	40	65	70	64	67	57	46	40
	II	106	72	46	38	55	55	61	65	65	60	41	30
	III	106	67	55	40	46	54	49	62	59	46	40	30
	IV	104	79	50	40	52	60	57	52	52	47	35	37
stopa bezro- bocia [%]	I	16,9	14,9	10,1	5,7	6,4	9,9	10,3	9,6	9,9	7,9	6,8	5,3
	II	15,5	11,4	7,4	6,2	8,2	8,1	9,0	9,5	9,8	9,0	6,4	4,0
	III	16,0	10,3	8,8	6,5	6,7	8,0	7,4	8,8	8,6	7,3	6,4	4,1
	IV	17,1	12,2	7,7	6,6	8,0	8,8	8,8	7,5	7,3	7,0	5,7	5,1

Zródło: dane GUS.

Najwięcej osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców zatrudnienie znajdowało w gminach o zdywersyfikowanym, dobrze rozwiniętym rynku pracy, często bazującym na sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich czy mniejszych, ale wyróżniających się dobrze rozwiniętymi gałęziami przemysłu bądź usług. Do gmin, w których na obszarach wiejskich pracowało w 2016 r. powyżej 400 osób na 1000 mieszkańców należą: Swarzędz (411), Suchy Las (448), Komorniki (453), Perzów (506), Łęka Opatowska (524), Kórnik (600), Nowe Skalmierzyce (712), Baranów (720), Tarnowo Podgórne (1 010).

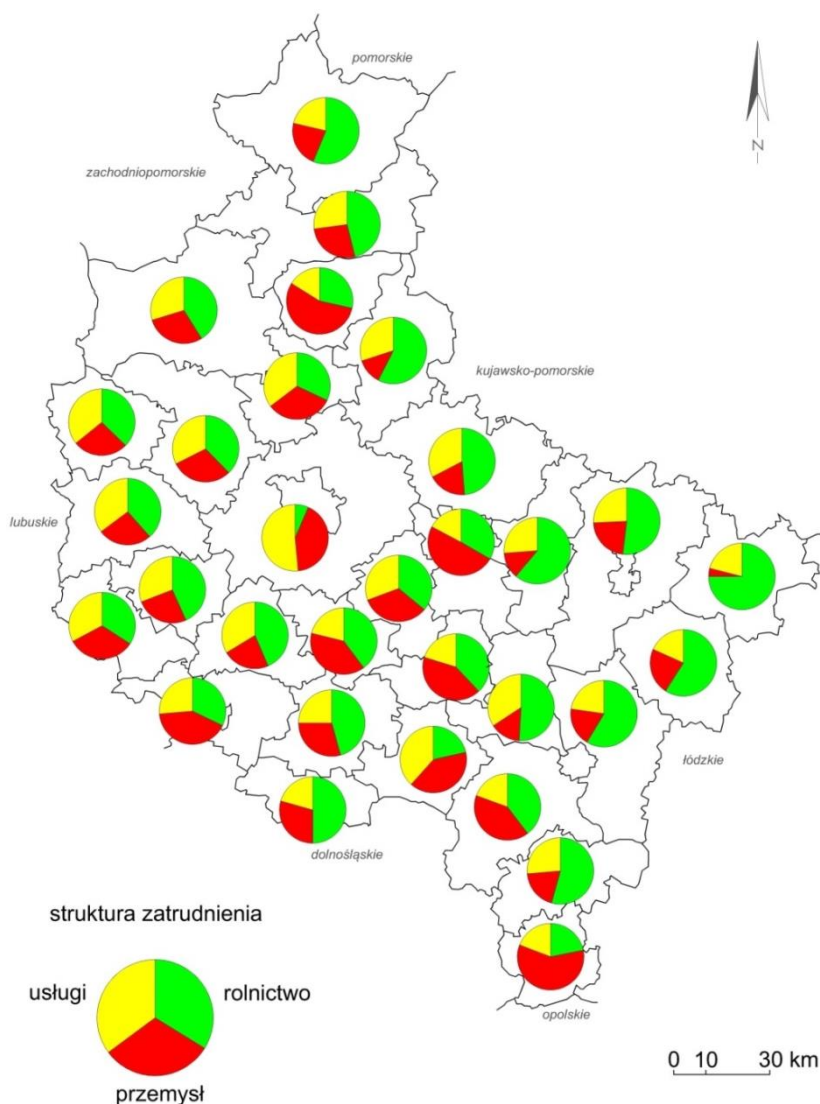
Struktura zatrudnienia, na którą składają się pracujący w trzech sektorach: rolnictwie, przemyśle i budownictwie oraz usługach – rynkowych i nierynkowych, jest trudna do jednoznacznego zidentyfikowania z uwagi na tajemnicę statystyczną na poziomie pojedynczych JST. Niemniej jednak przedstawiono przybliżony obraz różnic w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2016 r. w układzie

zagregowanym do powiatów. Średnio najwięcej osób pracowało w rolnictwie (36%), porównywalnie w przemyśle i usługach (po 32%).

Zróżnicowanie liczby zatrudnionych w trzech sektorach gospodarki w obrębie województwa wielkopolskiego wykazuje znaczące różnice na poziomie powiatów:

- w części wschodniej udział zatrudnionych w rolnictwie jest wyraźnie wyższy niż w pozostałej części województwa;
- ośrodki miejskie będące siedzibami powiatów wyraźnie oddziałują na wzrost liczby osób pracujących w usługach oraz przemyśle;
- struktura zatrudnienia w powiecie poznańskim może świadczyć o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich tego terenu (ryc. 38).

Ryc. 38. Struktura zatrudnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie powiatów w 2016 r.

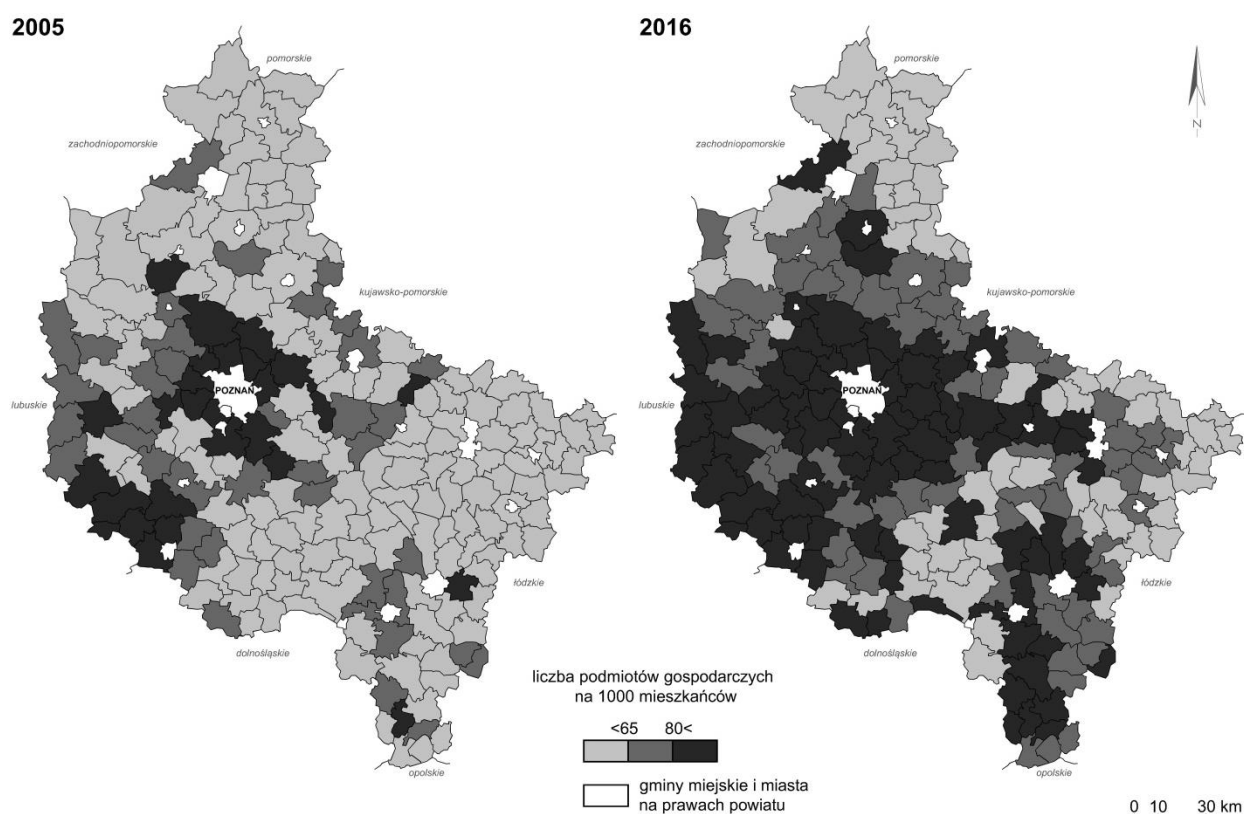

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Poziom zatrudnienia w przybliżeniu w poszczególnych sektorach łącznie dla obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego równoważył się tzn., że po wliczeniu pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych, liczba zatrudnionych w każdym z sektorów była podobna.

Innym ważnym elementem analizy poziomu rozwoju gospodarki lokalnej może być liczba podmiotów gospodarczych, która w przypadku obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego znacząco rosła w latach 1995-2016. Jest to jeden z dowodów na rosnące znaczenie wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Było ono największe na obszarach do tego wzrostu najlepiej predysponowanych, a więc przede wszystkim centralnej części regionu, skupiającego powiat poznański oraz jego sąsiadów (ryc. 39).

Ryc. 39. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podczas gdy jeszcze w 2005 r. spora liczba gmin (prawie 70) nie notowała liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na poziomie wyższym niż 50, to już w 2016 r. takie gminy stanowiły margines i dotyczyły głównie obszarów peryferyjnych na wschodnich i północnych obrzeżach województwa. Od początku badanego okresu naj-

wyższym poziomem przedsiębiorczości odznaczały się obszary wiejskie stopniowo tracące swój rolniczy charakter w strefach podmiejskich oraz w obrębie ważniejszych ciągów komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i wojewódzkim.

3.5. Budżet gmin

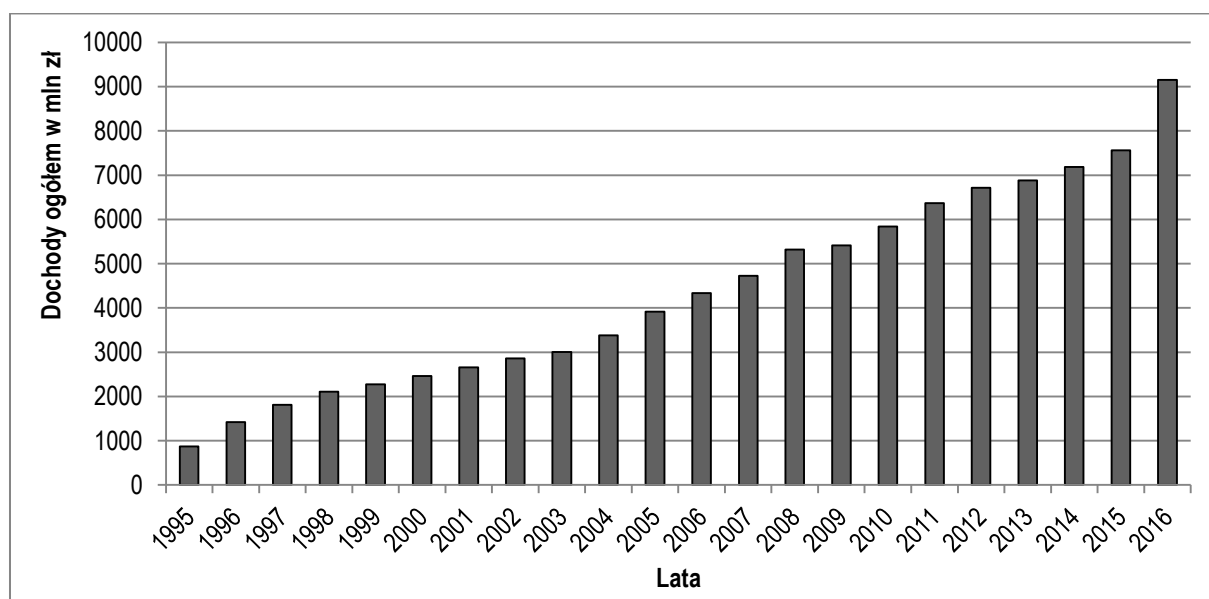
Budżet jest odzwierciedleniem istniejącej sytuacji ekonomicznej danej jednostki samorządu terytorialnego, w tym przypadku gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego. Jego analiza umożliwia pozyskanie niezbędnych informacji o źródłach finansowania działalności samorządu lokalnego oraz o kierunkach jego rozwoju (Miszcuk i in., 2007). Ponadto przyczynia się do poznania, ewaluacji i interpretacji zjawisk związanych z finansami gmin. Dane o sytuacji budżetowej służą organom wykonawczym jednostek samorządu lokalnego do racjonalnego gospodarowania zasobami finansowymi, w konsekwencji pozostałymi zasobami lokalnymi, w tym prowadzonymi inwestycjami.

Podczas analizy budżetów gmin w dłuższym okresie, w tym dochodów i wydatków, należy mieć na uwadze fakt zmieniającej się wartości nabywczej pieniądza w czasie (NPV, ang. *net present value*) oraz czynników na to wpływających takich jak np. inflacja. Nie mogą zatem dziwić znaczące wzrosty budżetów gmin w przeciągu 20 lat, bardziej istotna podczas wnioskowania staje się dynamika zmian.

Przedstawione dane statystyczne w układzie gmin, co również warto zaznaczyć, dotyczą w przypadku gmin miejsko-wiejskich budżetu całej gminy, bez niemożliwego do wykonania rozdzielenia na część miejską i wiejską. Wpływa to niewątpliwie na interpretacje wyników, stąd przedstawiona analiza finansowa jest ogólna i ma na celu jedynie przybliżenie skali zjawisk związanych z sytuacją budżetową obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim.

W badanym zakresie czasowym tj. w latach 1995-2016 dochody gmin miejsko-wiejskich i wiejskich znacząco wzrosły, sumarycznie ponad 10-krotnie, z wartości 874 mln zł do ponad 9 mld zł (ryc. 40). Lepszy wynik uzyskało w wartościach bezwzględnych jedynie województwo mazowieckie. Dynamika zmian zwłaszcza w latach 2006-2016 była imponująca. Łańcuchowy indeks dynamiki w 2016 r. w stosunku do roku poprzedniego wyniósł 121%.

Ryc. 40. Dochody gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.

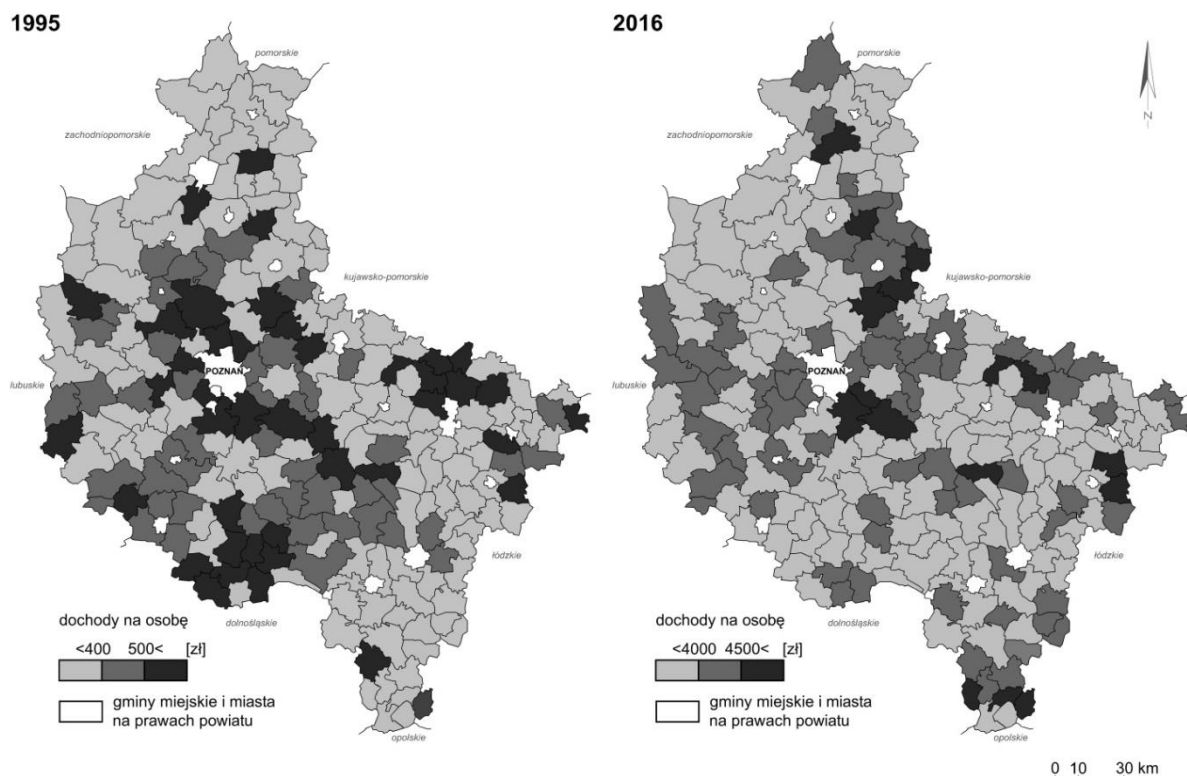
Źródło: dane GUS.

Dochody gmin miejsko-wiejskich i wiejskich w układzie przestrzennym w przeliczeniu na mieszkańca (jeden ze wskaźników nazywanych również wskaźnikiem atrakcyjności inwestycyjnej jednostek samorządu terytorialnego) analogicznie uległy znaczącemu wzrostowi (ryc. 41). Zarówno na początku, jak i na końcu badanego okresu największy wynik uzyskała część gmin położonych w powiecie poznańskim lub na północny wschód od Poznania oraz gminy leżące wzdłuż drogi krajowej nr 11 w centrum województwa oraz pojedyncze znajdujące się na wschodzie. W 1995 r. sytuacja wyglądała podobnie, ale najkorzystniejsze wyniki uzyskały także gminy z powiatów rawickiego czy konińskiego. W 2016 r. najbogatsze gminy mające dochody w przeliczeniu na mieszkańca to Tarnowo Podgórne, Suchy Las i Przykona (powyżej 7 tys. zł/osobę) oraz Kleczew (nieco ponad 6 tys. zł/osobę). Wśród pozostałych nie obserwowano znaczących różnic. Najwięcej gmin, bo ponad połowa, uzyskała dochód na mieszkańca w przedziale 3-4 tys. zł, podczas gdy w 1995 r. jeszcze 41 gmin nie przekroczyło poziomu 300 zł/osobę.

Dochody własne obok subwencji i dotacji celowych składają się na dochody jednostek samorządu terytorialnego. Należą do nich wpływy z podatków i opłat lokalnych. Ich udział w dochodach ogółem gmin miejsko-wiejskich i wiejskich województwa wielkopolskiego od 1999 r. utrzymywał się na podobnym poziomie i wahał w granicach 44%-52%. Jedynie w końcu lat 90. XX był on niższy niż 40% (ryc. 42). Dochody własne w całym

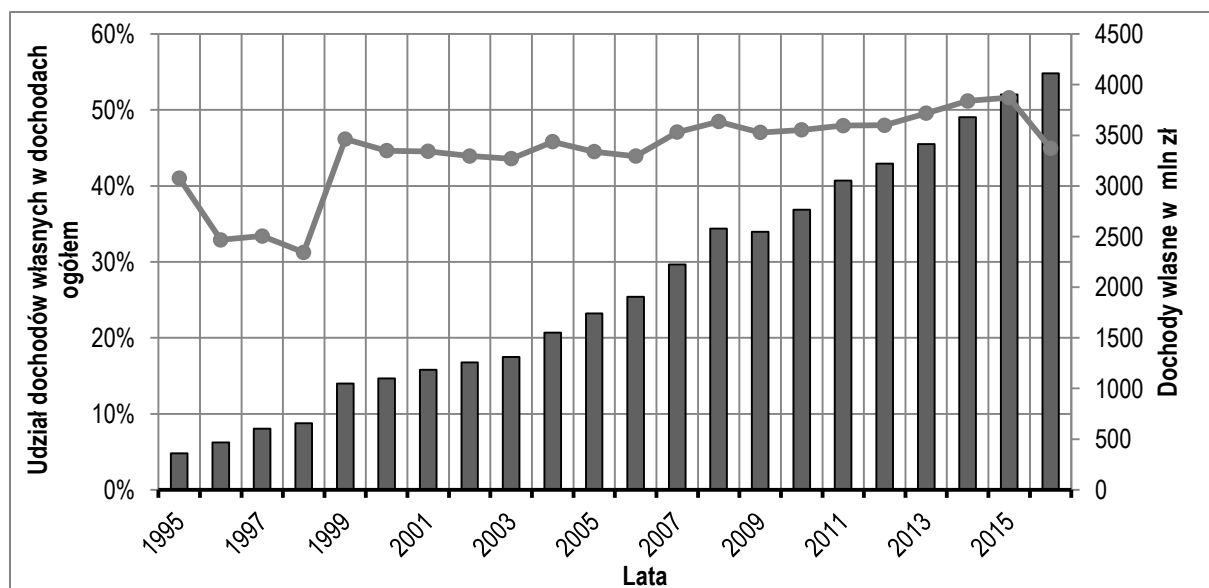
badanym przedziale czasowym rosnę analogicznie do dochodów ogółem, by zgodnie ze sprawozdaniami z budżetów gmin w 2016 r. wyniosły ponad 4 mld zł.

Ryc. 41. Dochody gmin wiejskich i miejsko-wiejskich na mieszkańca w województwie wielkopolskim w latach 1995 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

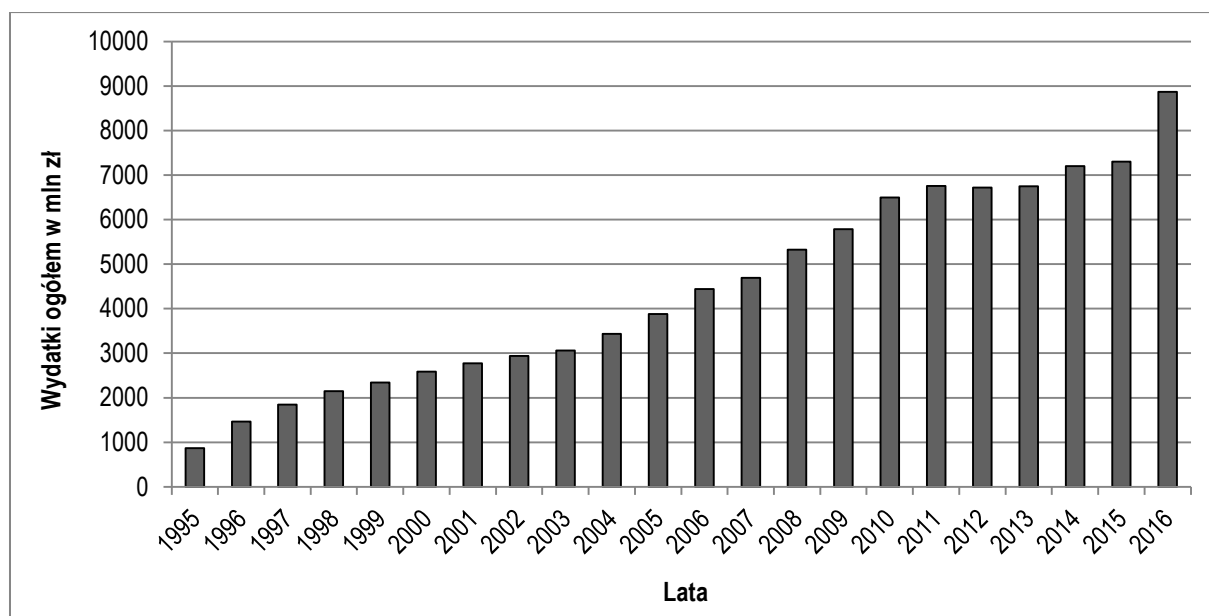
Ryc. 42. Dochody własne gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wydatki budżetów analizowanych gmin w województwie wielkopolskim rosły regularnie, corocznie w całym badanym okresie z wyłączeniem lat 2012-2013 (ryc. 43).

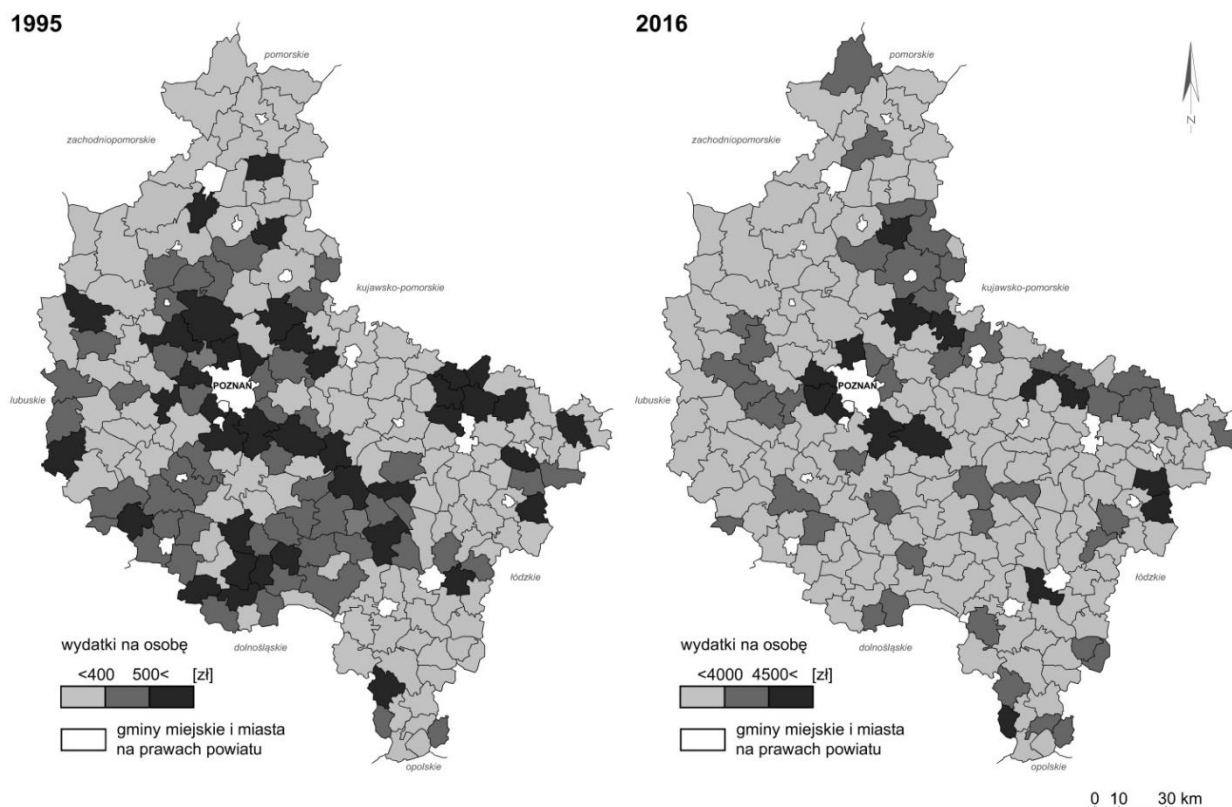
Ryc. 43. Wydatki gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W wyniku analizy wydatków na mieszkańca w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995 i 2005 należy stwierdzić, że sytuacja kształtuje się podobnie do tej, która dotyczyła dochodów. Wszystkie badane gminy zanotowały wyraźny wzrost średnich wydatków na osobę. Jednocześnie zauważyć można podobne prawidłowości. W 1995 r. największe wydatki ponosiły gminy położone w powiatach: poznańskim, gostyńskim, rawickim oraz konińskim, a także nieliczne, pojedyncze gminy w pozostałych częściach województwa (ryc. 44). Najmniej na mieszkańca wydawano w gminach południowo-wschodniej części województwa położonych w sąsiedztwie aglomeracji kalisko-ostrowskiej. W 2016 r. gminy o największych wydatkach to 15 spośród 21 gmin, które „zarobiły” w tym samym roku najwięcej. Duże dochody budżetu wiązały się zazwyczaj z bilansującymi się z nimi wydatkami.

Ryc. 44. Wydatki gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.

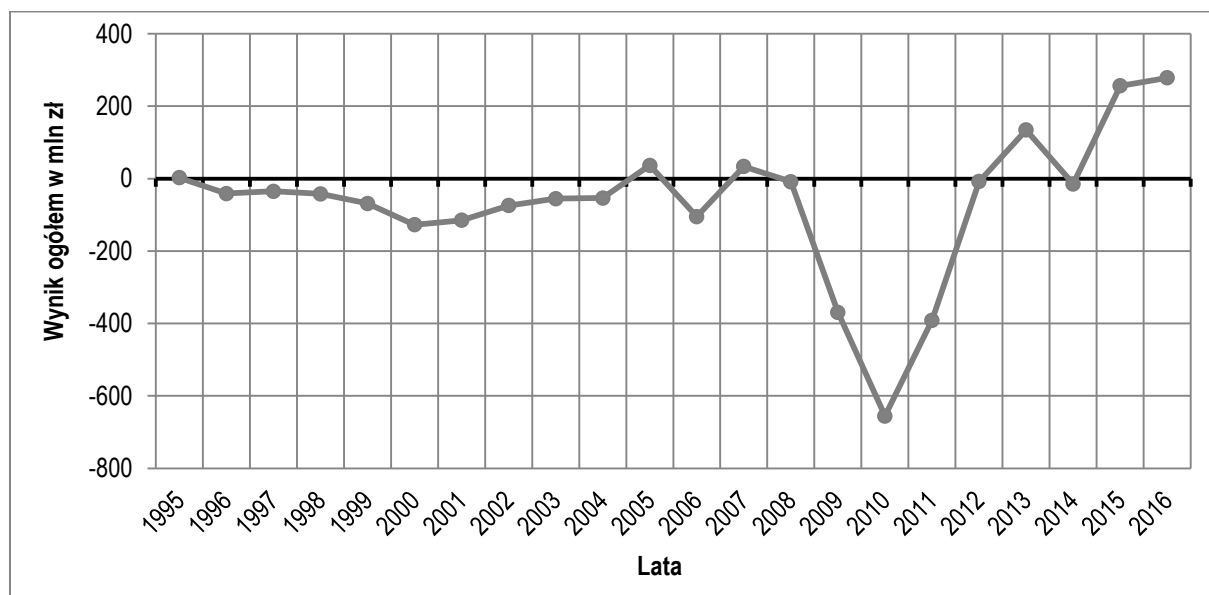

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wynik finansowy jednostki samorządu terytorialnego uwzględnia różnicę pomiędzy dochodami a wydatkami, a te drugie w badanym zakresie czasowym rosły w podobnym tempie, czego efektem był ujemny sumaryczny wynik budżetowy ogółem w większości badanych lat, największy w latach 2009-2011 (ryc. 45). Prawdopodobnie było to związane z wyższymi wydatkami inwestycyjnymi w tym okresie, determinowanymi w dużej mierze środkami pozyskanymi z Unii Europejskiej.

Jednym z podstawowych czynników rozwoju lokalnej infrastruktury społecznej i technicznej są podejmowane przez samorzady inwestycje. Służą one powiększaniu majątku gminy, a więc poniesione na nie wydatki uważane są za środki wpływające pozytywnie na rozwój danej jednostki terytorialnej. Wielkość inwestycji traktuje się, zatem jako istotny wskaźnik mówiący bezpośrednio o aktywności samorządu i jego kondycji finansowej.

Ryc. 45. Różnica pomiędzy dochodami a wydatkami gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016

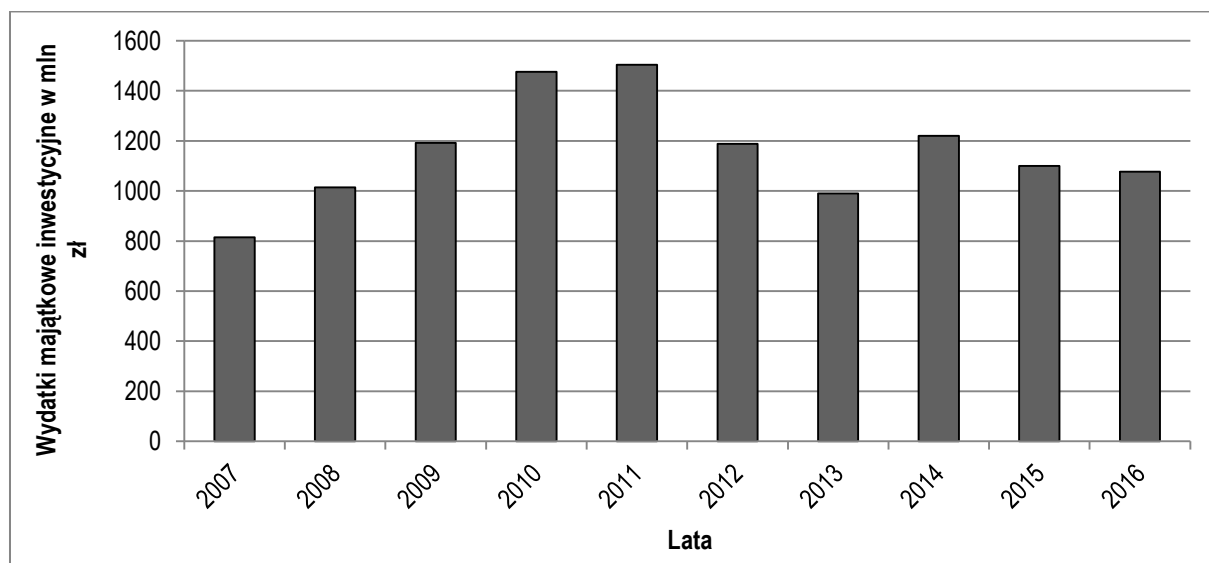

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Realny poziom inwestycji jest powiązany z wysokością osiągniętych przez gminę dochodów, przede wszystkim własnych. Planowe i strategiczne inwestycje mogą w przyszłości generować korzyści finansowe, społeczne i utylitarne – odpowiadają za zaspokajanie podstawowych potrzeb społeczeństwa, podmiotów gospodarczych, instytucji. Stanowią ważny instrument wspierania przedsiębiorczości. Wydatki inwestycyjne są wreszcie indykatorem sytuacji finansowej samorządów, ich strategicznego podejścia do rozwoju, w tym także zagospodarowania przestrzennego. Poniesione koszty zubażają zasoby finansowe gminy, ale zwiększają fizyczny majątek – mienie gminne.

Wydatki inwestycyjne poniesione przez gminy wiejskie i miejsko-wiejskie w województwie wielkopolskim w okresie od 2007 r. wykazują charakter skokowy, nieregularny, w dłuższym przedziale czasowym przypominający sinusoidę (ryc. 46). Wynika to z faktu, że ponoszone jednego roku wydatki majątkowe na inwestycje skutkują okresem ich wprowadzania w kolejnych latach. Nie ma tu zatem jednego trendu, jak w przypadku dochodów i wydatków ogółem. Rekordowy wynik w analizowanym parametrze miał miejsce w 2011 r., wówczas środki przeznaczone na inwestycje na badanym obszarze wyniosły 1 400 mln zł. W kolejnych latach nastąpił wyraźny spadek prezentowanych wartości i kolejny wzrost w 2014 r. Średniorocznie gminy przeznaczają 10-20% wydatków ogółem na inwestycje. W 2016 r. było to około 11%.

Ryc. 46. Wydatki inwestycyjne gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2007-2016.

Źródło: dane GUS.

W latach 1995-2016 wyraźnie spadł udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetowych gmin (ryc. 47). Tendencja ta dotyczyła głównie części wschodniej województwa.

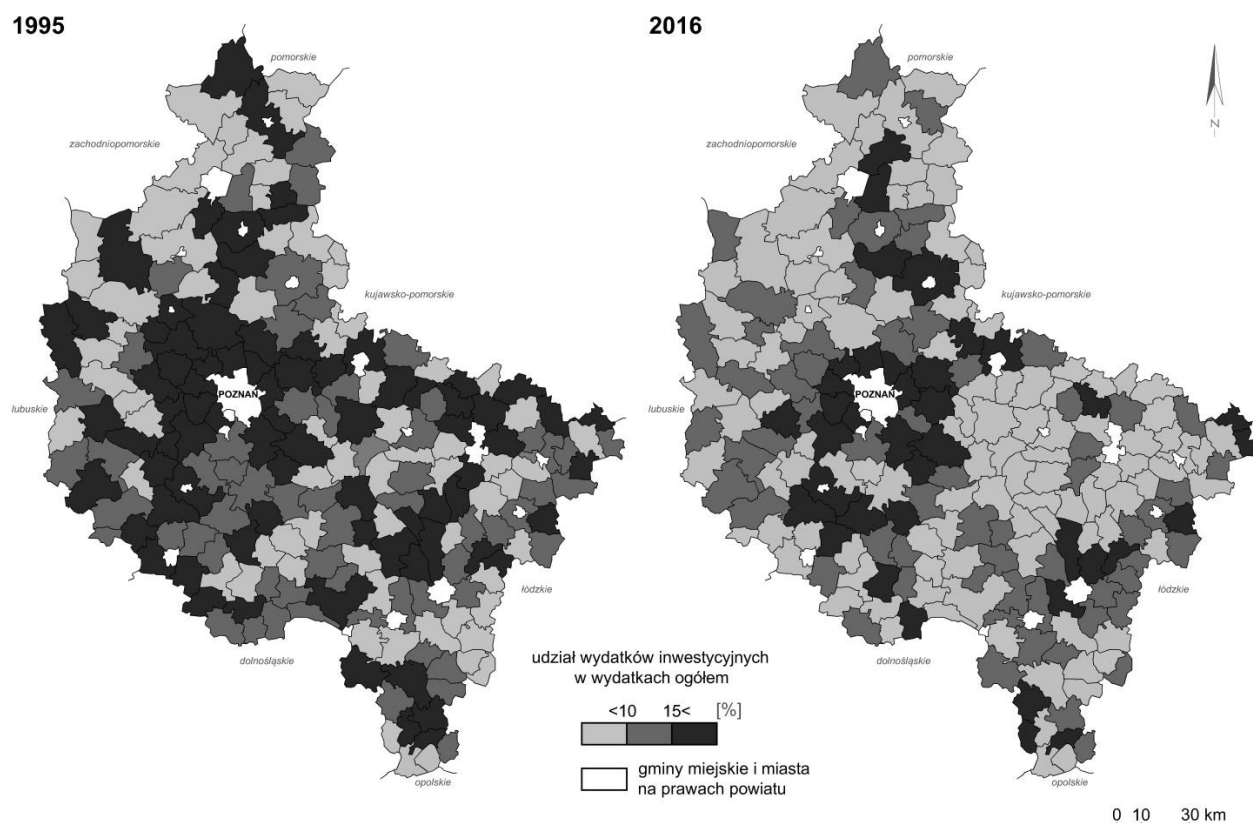
Sumarycznie największe wydatki majątkowe na inwestycje na poziomie powyżej 100 mln zł w latach 2007-2016 poniosły gminy:

- a) miejsko-wiejskie (uwzględniony wynik miasta): Gostyń, Jarocin, Kępno, Kleczew, Śmigiel, Krotoszyn, Międzychód, Nowy Tomyśl, Oborniki, Pleszew, Kórnik, Mosina, Swarzędz, Rawicz, Szamotuły, Środa, Śrem i Września.
- b) wiejskie: Kościan, Czerwonak, Dopiewo, Komorniki, Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Wolsztyn, Złotów.

Zwłaszcza w przypadku pierwszej grupy widoczny jest wpływ miast odgrywających znaczącą rolę w województwie. W obydwóch natomiast najliczniej reprezentowany jest powiat poznański. Suchy Las, Swarzędz i Tarnowo Podgórne przeznaczyły w analizowanym okresie powyżej 300 mln zł na wydatki inwestycyjne.

Najmniej tj. poniżej 15 mln zł na inwestycje w latach 2007-2016 przeznaczono w gminach: Mieleszyn, Pogorzela, Rychtal, Chodów, Dąbie, Kuślin, Dominowo, Brodnica, Wapno, Kołaczkowo, Tarnówka, czyli gminach małych, często położonych na peryferiach województwa.

Ryc. 47. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995 i 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na podstawie przeprowadzonej analizy i charakterystyki społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego należy stwierdzić, że mimo poziomu rozwoju relatywnie wysokiego względem innych części kraju, są one zróżnicowane. W zdecydowanej większości przypadków korzystne wskaźniki notowane były w gminach leżących w bezpośrednim sąsiedztwie Poznania (powiat poznański), poddane silnym procesom suburbanizacyjnym. Wyróżnić należy również obszary wiejskie w sąsiedztwie większych ośrodków miejskich o znaczeniu regionalnym, przede wszystkim Leszna. Najmniej korzystnymi wskaźnikami charakteryzują się gminy na północy i wschodzie województwa, przede wszystkim peryferyjne.

4. Typologia obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim

Spadek znaczenia rolnictwa jako sektora gospodarki, procesy urbanizacji i industrializacji, a także przeobrażenia społeczno-gospodarcze w okresie transformacji doprowadziły do silnego pogłębiania się ich zróżnicowania pod względem funkcjonalnym i rozwojowym. Dziś wieś to nie zawsze obszar kojarzony wyłącznie z rolnictwem, ale powiązany także z innymi formami działalności, np. turystyką czy handlem, rzadziej przemysłem, zwłaszcza na terenach, na których zaciera się płynna granica pomiędzy tym, co miejskie, a tym, co wiejskie.

Obszary wiejskie przedstawiane są w dwojaki sposób, z jednej strony jako jednostka osadnicza (wieś, osiedle, miejscowość, sołectwo), z drugiej jako pewna, określona przestrzeń terenu (Czarnecki, 2009). Ich typologia natomiast rozumiana jest jako klasyfikacja na podstawie charakterystyki i w oparciu o pewne mierzalne cechy (zmiennie), odnosząca się do przestrzennego zróżnicowania tych terenów w zakładanej skali, w tym przypadku mowa o województwie wielkopolskim, która prowadzi do uzyskania względnie homogenicznych grup (typów).

Celem tej części pracy nie jest stworzenie nowej, odrębnej typologii obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w oparciu o dokonaną ich charakterystykę przy wykorzystaniu wybranych zmiennych i użyciu adekwatnej metodyki, a jedynie wskazanie oraz wykorzystanie opracowanych i funkcjonujących już w badaniach naukowych klasyfikacji obszarów wiejskich. Zabieg ten służy podsumowaniu, w oparciu o prace źródłowe, przy wykorzystaniu dostępnych wyników badań, dokonanej w poprzednim rozdziale charakterystyki. Ponadto przywołane typologie stanowią punkt wyjścia do rozważań na temat lokalizacji i funkcjonowania stref aktywności gospodarczej w przestrzeni obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, tak aby w dalszej kolejności mogła nastąpić próba powiązania opisanych typów z rozmieszczeniem zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Obszary wiejskie województwa wielkopolskiego nie są jednolite pod względem cech społeczno-gospodarczych, wręcz przeciwnie, w ich obrębie zarysowują się wyraźne różnice. Przedstawiony przegląd typologii pozwoli na uporządkowanie wiedzy w zakresie zróżnicowania przestrzennego wybranych parametrów.

Jak wskazuje J. Bański (2014), zarówno w polskiej, jak i zagranicznej literaturze przedmiotu spotkać można liczne koncepcje typologizacji czy taksonomii obszarów wiejskich. Bazują one na ogół na analizie zbioru wskaźników diagnostycznych. Można wyróżnić trzy podstawowe podejścia typologiczne: lokalizacyjne (pozwala określić granicę pomiędzy

obszarami oddziaływania miasta a tradycyjnymi obszarami wiejskimi), strukturalne (umożliwia grupowanie ze względu na cechy społeczno-ekonomiczne i funkcje) oraz kombinacyjne (łącznie obydwa poprzednie podejścia).

Zatem pierwszy, podstawowy problem, jaki pojawia się podczas próby typologizacji obszarów wiejskich dotyczy ich definicji, a więc określenia tego, co traktować powinno się jako wieś, a co już jako miasto. Mnogość wyjaśnień wynika z odmienności przyjmowanych kryteriów (administracyjno-statystycznych, demograficznych, ekonomicznych, przestrzennych), a ostatecznie każde z rozwiązań jest dyskusyjne z uwagi na arbitralny charakter wskazania sztywnej granicy pomiędzy tym co wiejskie, a tym co miejskie.

Rozwój koncepcji wielofunkcyjności prowadzi do różnicowania się gmin z punktu widzenia pełnionych funkcji. O typie danej gminy decydują, bowiem m.in. struktura gospodarki oraz zatrudnienia czy walory krajobrazowo-przyrodnicze. Przyjmując, jako kryterium różnicowania gmin strukturę gospodarki, podzielić można je na pięć typów: rolnicze, rolniczo-przemysłowe, przemysłowe, uprzemysławiane i usługowe. Z kolei typy gmin według struktury zatrudnienia, z których każdemu towarzyszy odpowiedni poziom infrastruktury, charakter zabudowy, cechy środowiska przyrodniczego, charakterystyka społeczności lokalnej to gminy: rolnicze, mieszane, uprzemysławiane, zurbanizowane z przemysłem, zurbanizowane, ale ubogie w przemysł, przemysłowe, centralne, centralne – uprzemysławiane (Planck, 1971²⁶, za: Duczkowska-Małysz, 1998b).

Podobną klasyfikację zaproponowano już na początku XXI w. w raporcie Europa 2000 Plus (za: Wysocki, 2010). Wyróżnione wówczas podgrupy nawiązują do struktury zatrudnienia, położenia względem miast, a także uwarunkowań przyrodniczych. Obszary wiejskie podzielono bowiem na pięć grup, z których pierwsza dotyczy terenów sąsiadujących z miastami, a więc silnie urbanizujących się. Druga nawiązuje do kategorii turystycznych obszarów wiejskich, trzecia natomiast przypada na tereny o zróżnicowanej strukturze. W grupie czwartej znalazły się obszary wiejskie wykorzystywane przede wszystkim rolniczo, a w grupie ostatniej trudno dostępne z uwagi na dominujący krajobraz.

Swój podział zaproponowali również J. Bański i W. Stola (2002), którzy wyróżnili najważniejsze, dominujące funkcje gospodarcze w jednostkach terytorialnych, po czym uporządkowali je do jednej z pięciu klas funkcjonalnych: gminy (1) o przewadze funkcji rolniczych, (2) o równorzędnym udziale różnych funkcji, (3) o przewadze leśnictwa, (4) o przewa-

---

²⁶ Planck U., 1971: *Die Landgemeinde*, Niedersachs., Hannover.

dze funkcji turystyczno-wypoczynkowych, (5) o przewadze funkcji pozarolniczych – przemysłowych, mieszkalnych, usługowych itp.

W podejściu zaproponowanym przez M. Stanny (2008) obszary wiejskie również zostały zróżnicowane przestrzennie z punktu widzenia funkcji. Zastosowano trzy kryteria do utworzenia typologii:

- 1) stopień dezagrarnizacji struktury gospodarczej, czyli proporcji sektora rolniczego i nierolniczego w gminach;
- 2) poziom rozwoju rolnictwa określonego przez udziały gospodarstw dużych, towarowych, prowadzonych przez osoby wykwalifikowane;
- 3) poziom rozwoju pozarolniczego rynku pracy będącego funkcją: udziału zatrudnionych w usługach publicznych w zatrudnieniu pozarolniczym, podmiotów świadczących usługi publiczne wśród podmiotów zarejestrowanych w REGON oraz liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Na tej podstawie wyróżniono pięć opisowych typów gmin:

- 1) monofunkcyjne o wysokim poziomie rozwoju funkcji rolniczej i niewielkim funkcji nierolniczych;
- 2) monofunkcyjne rolnicze w zdecydowanie największym stopniu;
- 3) o strukturze wyraźnie nierolniczej, zazwyczaj w zasięgu oddziaływania dużych ośrodków miejskich i turystyczne;
- 4) popegeerowskie, o dobrze rozwiniętej funkcji rolniczej, ale przeciętnie nierolniczej;
- 5) o najlepiej rozwiniętym rolnictwie i wysokim stopniu dezagrarnizacji struktury gospodarczej, rozwiniętym rynkiem pozarolniczym.

Wśród podejść kombinacyjnych przywołać należy pracę zbiorową M. Mazura, J. Bańskiego, K. Czapiewskiego i P. Śleszyńskiego (2015) wykorzystująca równocześnie podejście lokalizacyjne i strukturalne w typologizacji wiejskich obszarów funkcjonalnych. Autorzy w pierwszym etapie wyłonili podzbiór gmin, które na podstawie przyjętego kryterium uznali za obszary wiejskie. Następnie na podstawie analizy danych empirycznych wyodrębnili takie obszary, które cechują się relatywną homogenicznością pod względem dostępności transportowej, dynamiki rozwoju i wewnętrznej struktury gospodarki. W każdej z wymienionych trzech płaszczyzn analizy wskazano dwie lub trzy kategorie gmin. Wyniki tych klasyfikacji umożliwiły wyznaczenie 12 typów funkcjonalnych obszarów wiejskich, stanowiących różne kombinacje klas możliwych do uzyskania, a wśród nich:

- a) Wiejskie obszary dobrze dostępne o funkcjach:
  - a. konsumpcyjnych, uczestniczące w procesach rozwojowych,

- b. produkcyjnych, uczestniczące w procesach rozwojowych,
  - c. mieszanych, uczestniczące w procesach rozwojowych,
  - d. konsumpcyjnych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych,
  - e. produkcyjnych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych,
  - f. mieszanych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych,
- b) Wiejskie obszary peryferyjne o funkcjach:
- a. konsumpcyjnych, uczestniczące w procesach rozwojowych,
  - b. produkcyjnych, uczestniczące w procesach rozwojowych,
  - c. mieszanych, uczestniczące w procesach rozwojowych,
  - d. konsumpcyjnych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych,
  - e. produkcyjnych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych,
  - f. mieszanych, wymagające wsparcia procesów rozwojowych.

Godnym uwagi w tym przypadku wyzwaniem metodycznym było jednoczesne uwzględnienie trzech niezależnych wymiarów analizy określających cechy obszaru wiejskiego pod względem jego struktury gospodarczej, lokalizacji i tempa rozwoju. Ostatecznym poza przyporządkowaniem konkretnej klasy do każdej badanej gminy, wykreowano również pewne większe zwarte obszary funkcjonalnych, homogenicznych pod względem analizowanych kryteriów.

Przechodząc już szczegółowej do typologizacji obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim należy przywołać klasyfikację przyjętą na poziomie UE z punktu widzenia kryterium przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego. Wyróżniono w niej następujące typy (Rural Developments..., 1997):

- 1) Zintegrowane obszary wiejskie (ang. *integrated rural areas*) znajdujące się w pobliżu większych miast, gdzie główne dochody mieszkańców pochodzą ze źródeł pozarolniczych, rolnictwo odgrywa niewielką rolę w strukturze gospodarki, a stopa bezrobocia jest stosunkowo niska. Są to tereny silnie funkcjonalnie powiązane z dużymi miastami, a ich cechą charakterystyczną jest zwiększanie się liczby mieszkańców w wyniku migracji ludności z miast. W województwie wielkopolskim do tej grupy należeć mogą przede wszystkim obszary wiejskie leżące w obrębie aglomeracji poznańskiej;
- 2) Pośrednie obszary wiejskie (ang. *intermediate rural areas*) o dużym znaczeniu rolnictwa, w tym wielkoobszarowego, których integralną częścią są małe miasteczka spełniające funkcje administracyjne, usługowe i zaopatrzeniowe ludności rolniczej. Występuje tu mniejsza gęstość zaludnienia niż w poprzedniej kategorii. W województwie wielkopolskim do tej grupy należeć mogłaby większość obszarów wiejskich w gminach miejsko-

wiejskich, w których prężnie rozwijają się ośrodki miejskie, takie jak Ostrów Wlkp., Gniezno, Nowy Tomyśl, a także Piła, Września, Śrem, Środa Wlkp., Rawicz, Szamotuły czy Oborniki.

- 3) Peryferyjne obszary wiejskie (ang. *remote rural areas*) charakteryzujące się niską i stale zmniejszającą się gęstością zaludnienia, dominacją gospodarstw rolnych o małym obszarze i niskiej sile ekonomicznej, wysoką stopą bezrobocia ukrytego oraz słabo rozwiniętą infrastrukturą techniczną i społeczną. W województwie wielkopolskim występują tego typu gminy położone zazwyczaj z dala od ośrodków miejskich i głównych ciągów komunikacyjnych, często z trudnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi. Należą do nich mogą gminy powiatów złotowskiego czy czarnkowsko-trzcianeckiego.

Z punktu widzenia badań nad lokalizacją i funkcjonowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej, jeden z najlepiej oddających informacje na temat poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz predyspozycje do powodzenia istnienia zorganizowanych terenów inwestycyjnych podział obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim, zaproponowany został łącznie w publikacji F. Wysockiego (2010). Różnicuje on obszary wiejskie zagregowane do powiatów pod względem dominujących funkcji (metodą Dunna-Bezdeka) oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (rozmytą metodą TOPSIS). Przy tworzeniu typologii w oparciu o funkcje autor wykorzystał zmienne statystyczne w obrębie sześciu podstawowych aspektów takich jak ludność, rynek pracy, infrastruktura, przemysł, rolnictwo i turystyka (dane z końca 2008 r.). Ich analiza pozwoliła na wyznaczenie siedmiu typów subregionów, dla których scharakteryzowano obszary wiejskie. Następnie przyporządkowano poszczególne powiaty województwa wielkopolskiego wyodrębnionym klasom (tab. 11).

Dzięki tak wykonanej delimitacji uzyskano podział przestrzenny obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego ze względu na pełnione przez nie dominujące funkcje (ryc. 48):

Typ I – obszary ekonomicznie zintegrowane ograniczył się do gmin powiatu poznańskiego. Wyraźny jest tutaj zasięg oddziaływania Poznania i aglomeracji. Subregion charakteryzował się najwyższą gęstością zaludnienia (średnio 160 osób/km²), która przy klasyfikacji OECD przyporządkowałaby część terenów do kategorii miejskiej. Efektem suburbanizacji było dodatnie saldo migracji. Wysoka renta położenia uczyniła teren powiatu poznańskiego jednym z najatrakcyjniejszych dla inwestorów oraz deweloperów. Jest to obszar wciąż korzystnie ulokowany do rozwoju funkcji mieszkaniowej. Według nomenklatury F. Wysockiego (2010) obszary wiejskie powiatu poznańskiego, dzięki ponadprzeciętnym wartościom wskaźników społeczno-gospodarczych (m.in. najwyższa liczba podmiotów gospodarczych na 100 osób

w wieku produkcyjnym, najwyższa wartość produkcji sprzedanej przemysłu, najniższa stopa bezrobocia, najwięcej osób pracujących w przemyśle i budownictwie) są najlepiej funkcjonalnie rozwinięte i mają najlepsze predyspozycje oraz największy potencjał do rozwoju funkcji przemysłowych i usługowych, jednocześnie najwyraźniej zatraciły swój wiejski charakter, co wskazywano już podczas ich charakterystyki w rozdziale 3.

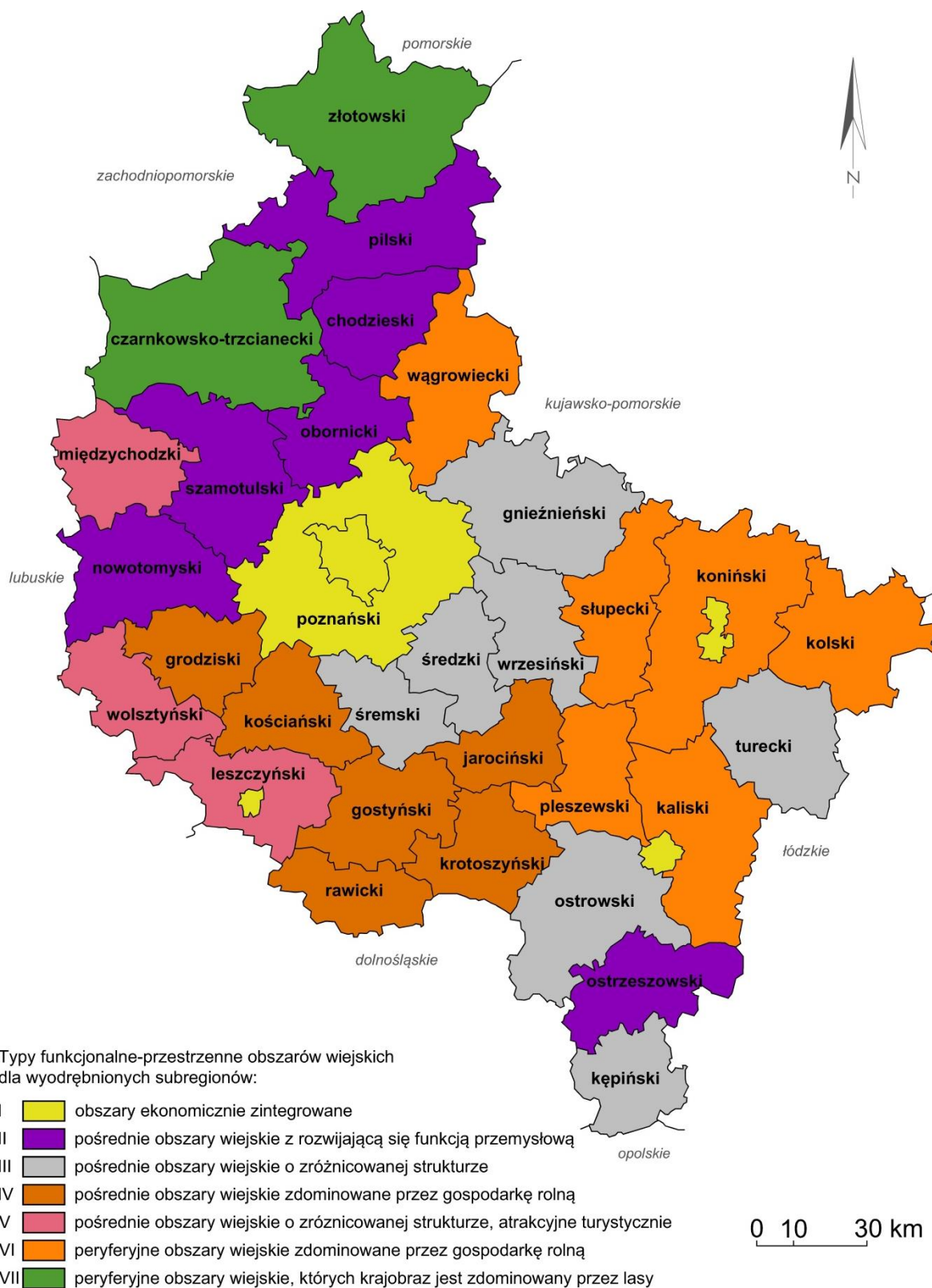
Tab. 11. Charakterystyka typów funkcjonalnych obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Typ – subregion	Charakterystyka obszarów wiejskich	Liczba powiatów	Powiaty tworzące subregiony
I	obszary ekonomicznie zintegrowane, rozwijające się ekonomicznie i demograficznie, zlokalizowane wokół Poznania	1	poznański
II	pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej, słabiej rozwijające się ekonomicznie niż w subregionie I, o wyższym niż przeciętnie w województwie udziale pracujących w przemyśle i w budownictwie w stosunku do ogółu pracujących	6	chodzieski, nowotomyski, obornicki, ostrzeszowski, pilski, szamotulski
III	pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej, słabiej rozwijające się ekonomicznie niż w subregionie I, w większości uzależnione od rolnictwa, choć powstają na nich dodatkowe działalności (wiejski przemysł, rzemiosło, usługi, przetwórstwo)	7	gnieźnieński, kępiński, ostrowski, średzki, śremski, turecki, wrzesiński
IV	pośrednie obszary wiejskie zdominowane przez gospodarkę rolną	6	gostyński, grodziski, jarociński, kościański, krotoszyński, rawicki
V	pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze, w większości uzależnione od rolnictwa, słabiej rozwijające się niż w subregionie I, atrakcyjne turystycznie	3	leszczyński, międzychodzki, wolsztyński
VI	peryferyjne obszary wiejskie o dominacji funkcji rolniczych, wysokim udziale pracujących w rolnictwie, regresyjnej gospodarce	6	kaliski, kolski, koniński, pleszewski, słupecki, wągrowiecki,
VII	peryferyjne obszary wiejskie, których krajobraz jest zdominowany przez lasy, o słabym i rozproszonym zaludnieniu	2	czarnkowsko-trzcianiecki, złotowski

Źródło: Wysocki, 2010. s. 334.

Typ II – pośrednie obszary wiejskie z rozwijającą się funkcją przemysłową utworzony przez powiaty pasa północno-zachodniego województwa, w tym: nowotomyski, szamotulski, obornicki, chodzieski i pilski. Zwraca uwagę przede wszystkim wyższy niż przeciętnie odsetek osób zatrudnionych w przemyśle i budownictwie oraz niższy udział osób zatrudnionych w rolnictwie. Jest to subregion, na terenie którego mogłaby się rozwijać produkcja przemysłowa na obszarach wiejskich, niestety istnieją bariery związane z przede wszystkim dostępem do wysoko wykwalifikowanej kadry.

Ryc. 48. Delimitacja przestrzenna typów funkcjonalnych obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim.

Źródło: Wysocki, 2010, s. 336.

Typ III – pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze utworzyły powiaty położone głównie w centrum województwa. Charakteryzują się one dużym znaczeniem rolnictwa, ale jednocześnie wyraźne jest oddziaływanie aglomeracji poznańskiej (powiaty śremski, wrzesiński). Mają one szansę do stopniowego rozwoju przedsiębiorczości i funkcji pozarolniczych – usługowych, przemysłu spożywczego. Zwłaszcza powiaty położone korzystnie w stosunku do najważniejszych ciągów komunikacyjnych w województwie przejawiają potencjał.

Typ IV – pośrednie obszary wiejskie zdominowane przez gospodarkę rolną, do którego należały powiaty: gostyński, grodziski, jarociński, kościański, krotoszyński, rawicki, czyli część południowo-zachodnia oraz centralna regionu, to obszary wiejskie zdominowane przez gospodarkę rolną (intensywne rolnictwo, wysoki wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej). Subregion szczególnie predysponowany do rozwoju agrobiznesu oraz stopniowego dywersyfikowania rynku pracy, ale w dużej mierze w oparciu o zasoby lokalne (produkcja rzemieślnicza, handel, specjalistyczna produkcja rolna).

Typ V – pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze, atrakcyjne turystycznie występuje w trzech powiatach zachodniej części województwa (leszczyńskim, międzychodzkiem i wolsztyńskim) predysponowanych do rozwoju turystyki, w tym agroturystyki (liczne jeziora, gęsto zalesione, z dobrze rozwiniętą bazą turystyczną).

Typ VI – peryferyjne obszary wiejskie zdominowane przez gospodarkę rolną utworzyły peryferia województwa, w skład których weszło siedem powiatów na wschodzie województwa w obrębie aglomeracji kalisko-ostrowskiej oraz miast: Konina, Koła, Słupcy, Pleszewa. Charakteryzują się dominującą funkcją rolniczą (wysoki udział pracujących w tym sektorze, wysoki udział użytków rolnych w strukturze użytkowania gruntów). Choć wpływ aglomeracji jest zauważalny to jednak nieporównywalny z Poznaniem, w tym przypadku poziom wielofunkcyjnego rozwoju jest na niskim poziomie, mimo wyraźnych predyspozycji. Szansą upatrywać należy w rozwoju przemysłu lub pełniejszym wykorzystaniu zasobów ziemi. Zwłaszcza powiaty na północy dzięki zasobom naturalnym oraz korzystnej lokalizacji względem choćby autostrady mają potencjał na wyraźny wzrost gospodarczy i dywersyfikację funkcji. Było to widoczne już w przypadku części charakteryzowanych w 3 rozdziale wskaźników, częściowo nieuwjętych w badaniu F. Wysockiego (2010).

Typ VII – peryferyjne obszary wiejskie, których krajobraz jest zdominowany przez lasy występuje w powiatach czarnkowsko-trzcianeckim i złotowskim. Wpływ na przyporządkowanie ma przede wszystkim poziom lesistości na tym obszarze przewyższający znacząco średnią. Rezultatem jest niska gęstość zaludnienia i niekorzystna struktura demograficzna. Obszar

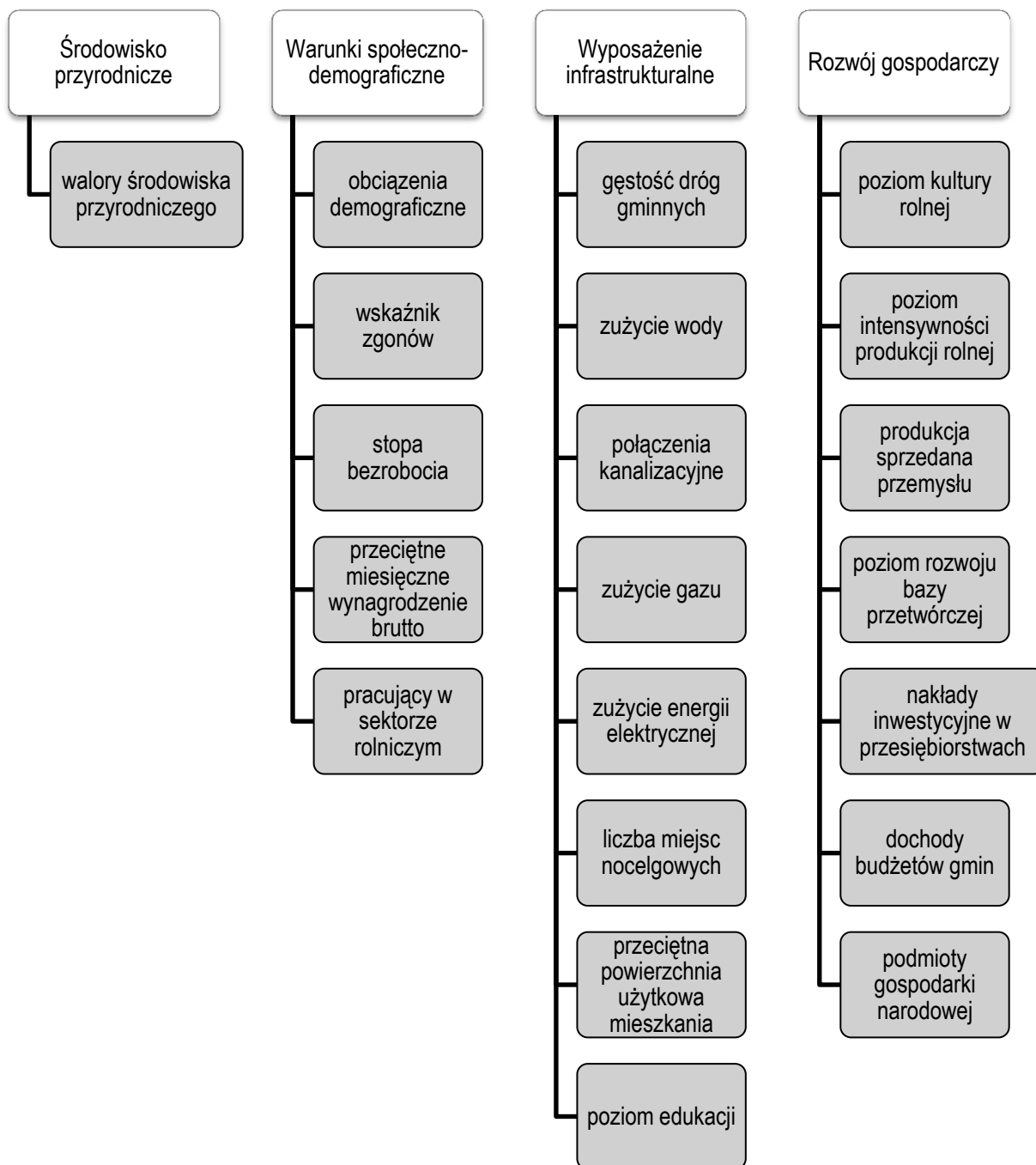
predysponowany do turystyki wiejskiej, agroturystyki oraz przedsięwzięć związanych z gospodarką leśną.

Druga z przyjętych przez F. Wysockiego (2010, s. 340) typologii obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego dotyczyła zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, który autor na etapie badań rozumiał za K. Heffnerem (2007) jako „korzystne zmiany w potencjale społeczno-gospodarczym oraz tworzenie i utrzymanie warunków pracy i jakości życia satysfakcjonujących mieszkańców”. Zmienne wykorzystane w badaniu prowadzące do stworzenia klasyfikacji zawarto w trzech obszarach: środowisko przyrodnicze, warunki społeczno-demograficzne, wyposażenie infrastrukturalne oraz rozwój gospodarczy (ryc. 49).

Efektem badania stał się podział obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie powiatów na pięć podstawowych poziomów rozwoju społeczno-gospodarczego w zależności od wartości branych pod uwagę parametrów (ryc. 50).

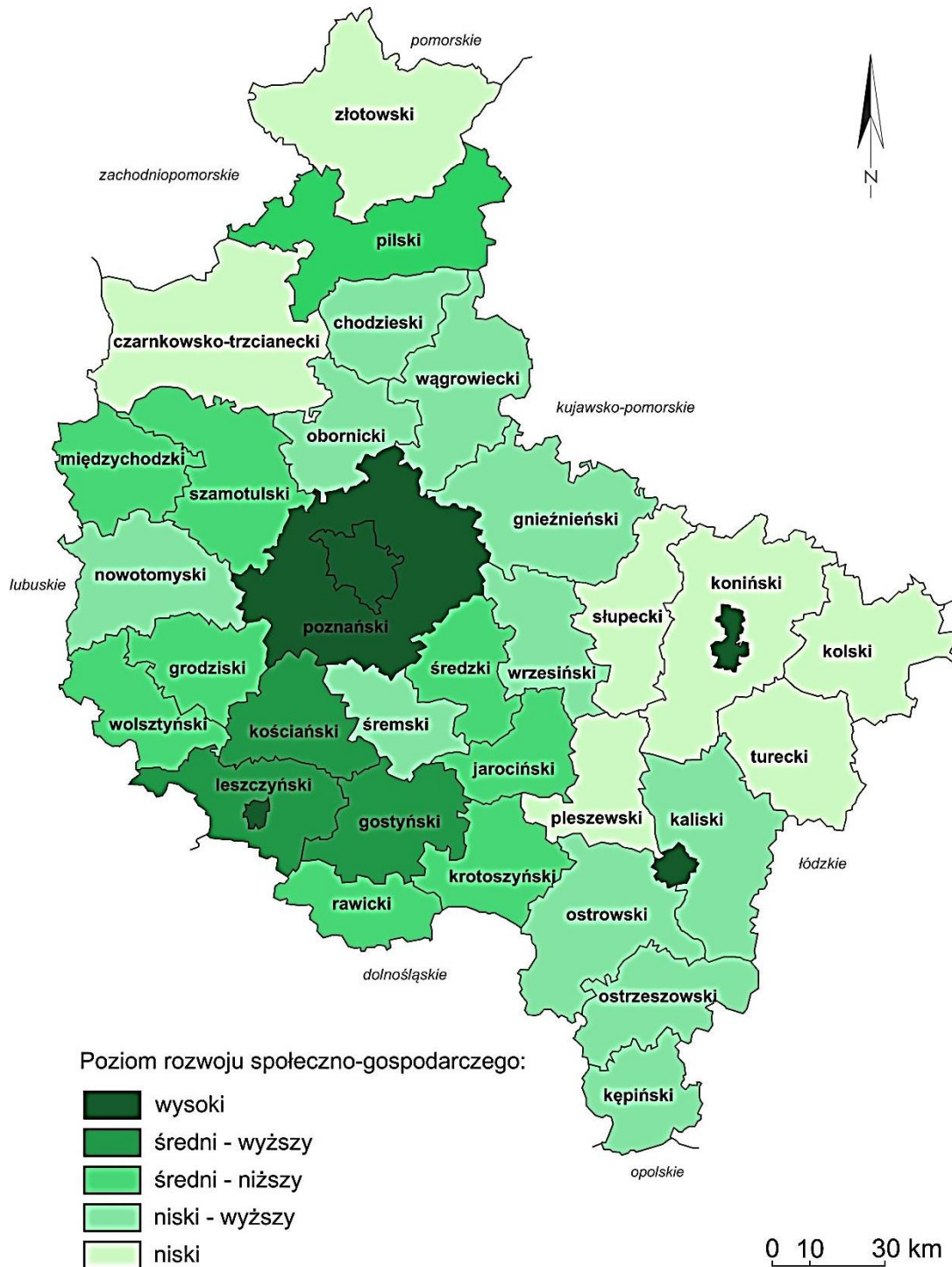
Po raz kolejny wyraźnie zaznaczyły się różnice wynikające z położenia obszarów wiejskich w województwie. W typie pierwszym o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego znalazł się jedynie powiat poznański, tym samym podobnie jak w przypadku klasyfikacji wg funkcji, zaznaczyła się wyraźna przewaga rozwojowa gmin położonych w aglomeracji poznańskiej nad terenami reszty regionu. Do drugiego typu (poziom średni – wyższy) zaliczyły się obszary wiejskie w powiatach: kościańskim, leszczyńskim i gostyńskim, położone przy trasie łączącej Poznań z Wrocławiem, o wysokiej kulturze rolnej, jednocześnie znajdujące się w strefie oddziaływania aglomeracji poznańskiej. Trzeci typ (średni – niższy) utworzyło dziewięć powiatów z południowej i zachodniej części województwa. Najbardziej liczna grupa charakteryzowała się poziomem typu czwartego (niski – wyższy) - 11 powiatów. Najniższy rozwój społeczno-gospodarczy mają obszary wiejskie położone na wschodzie i północy (peryferia) regionu.

Ryc. 49. Zmienne wykorzystane przy ocenie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: Wysocki, 2010, s. 341.

Ryc. 50. Delimitacja przestrzenna typów poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim.

Źródło: Wysocki, 2010, s. 349.

Zauważalne są pewne podobieństwa pomiędzy przedstawionymi typologiami ze względu na funkcje i rozwój społeczno-gospodarczy. Tereny zdominowane przez niskiej jakości rolnictwo, gęsto zalesione, peryferyjne, turystyczne stoją pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego na drugim biegunie w stosunku do obszarów zintegrowanych

z dużym miastem, predysponowanych do funkcji przemysłowych, dywersyfikacji rynku pracy.

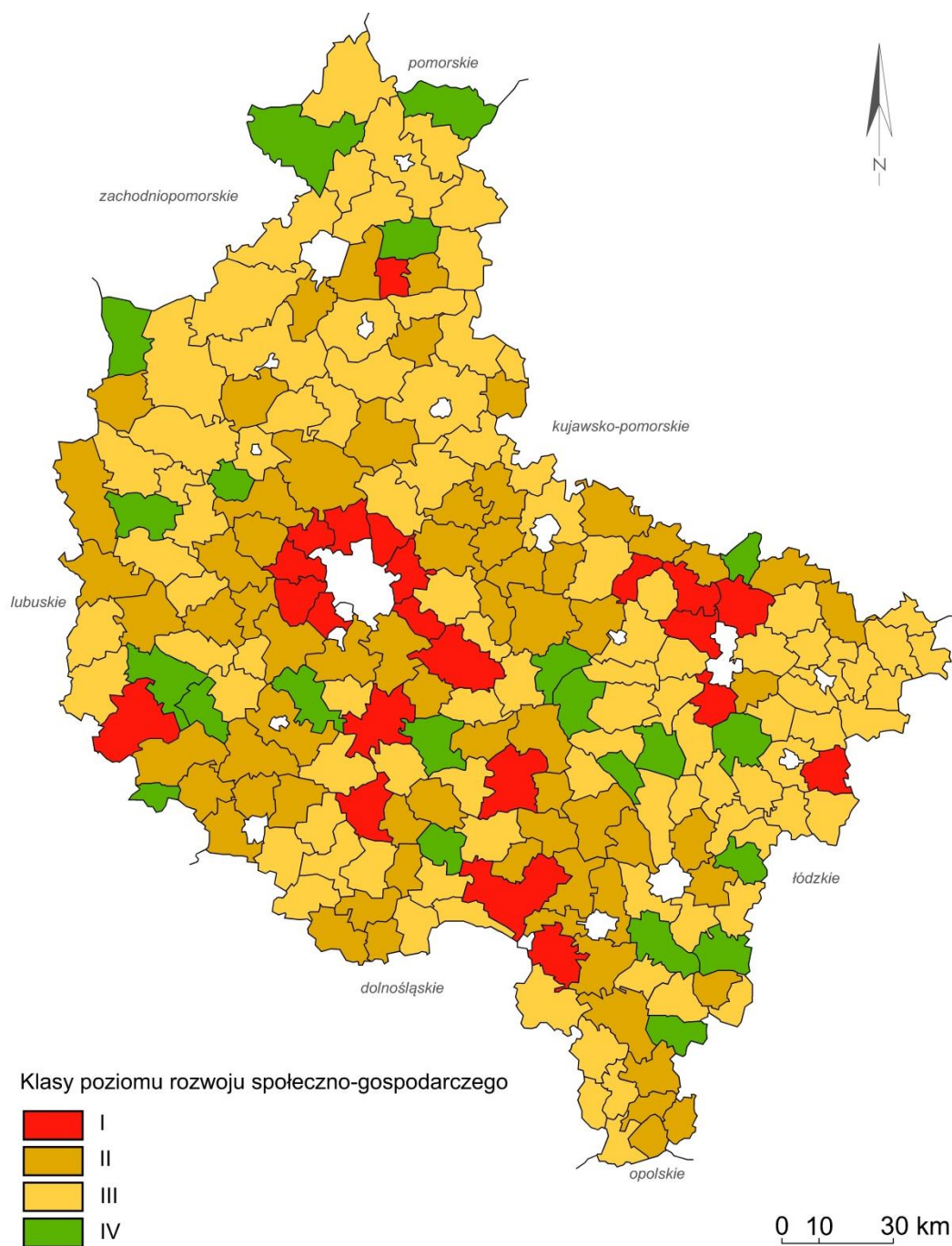
Wśród nowszych prac poświęconych delimitacji obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego zwrócić uwagę należy przede wszystkim na pracę N. Bartkowiak-Bakun (2015) dotyczącą zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystującą inne metody, zmienne i zakres czasowy. Autorka sklasyfikowała obszary wiejskie województwa wielkopolskiego na wyższym poziomie uszczegółowienia (wszystkie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie) wg danych statystycznych z 2012 r. ujętych we wskaźniki z sześciu grup: renta położenia, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna, kapitał ludzki, kapitał społeczny i finanse lokalne. W badaniu wykorzystana została zbudowana miara agregatowa, służąca do pomiaru poszczególnych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich oraz jego syntetycznego poziomu. Badanie wykonano, posługując się między innymi metodą syntetycznej miary rozwoju Hellwiga. W wyniku typologizacji i obranego postępowania badawczego udało się ustalić cztery klasy poziomu rozwoju społecznego i przyporządkować im poszczególne jednostki samorządu terytorialnego (ryc. 51).

I klasa to 21 gmin, które charakteryzowały się wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednostki te zlokalizowane były przede wszystkim w powiatach poznańskim oraz konińskim, ponadto pojawiały się częściej w części południowej niż północnej województwa. Gminy należące do tej klasy uzyskały najlepsze wyniki w zakresie renty położenia, infrastruktury technicznej oraz finansów. Według autorki są to obszary o najkorzystniejszych warunkach do inwestowania, zakładania działalności gospodarczej oraz osiedlania się.

Drugą klasę stanowiło 66 gmin o średnim poziomie rozwoju. Rozmieszczone były głównie w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji poznańskiej, przy drodze krajowej nr 11 oraz wokół Leszna. O ich pozycji zdecydowała niższa samodzielność finansowa niż w przypadku gmin z klasy I. Braki widoczne były w poziomie rozwoju infrastruktury technicznej (sieć kanalizacyjna i gazowa) oraz społecznej. N. Bartkowiak-Bakun (2015, s. 10) sugeruje, że „rozpoczęte inwestycje w tych obszarach powinny być kontynuowane”.

Trzecią klasę utworzyła prawie połowa gmin (99). Były to tereny o poziomie rozwoju poniżej przeciętnej, wyjątek stanowiły zmienne dotyczące kapitału ludzkiego. Najliczniej skupiły się w północnej i wschodniej części województwa. Obszary te cechowała mniej korzystna renta położenia (dostępność komunikacyjna, naturalne bariery, mniej korzystne warunki dla rolnictwa), w efekcie niższa gęstość zaludnienia, niższe nakłady inwestycyjne, w rezultacie słabiej rozbudowana infrastruktura techniczna.

Ryc. 51. Poziom rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: Bartkowiak-Bakun, 2015, s. 11.

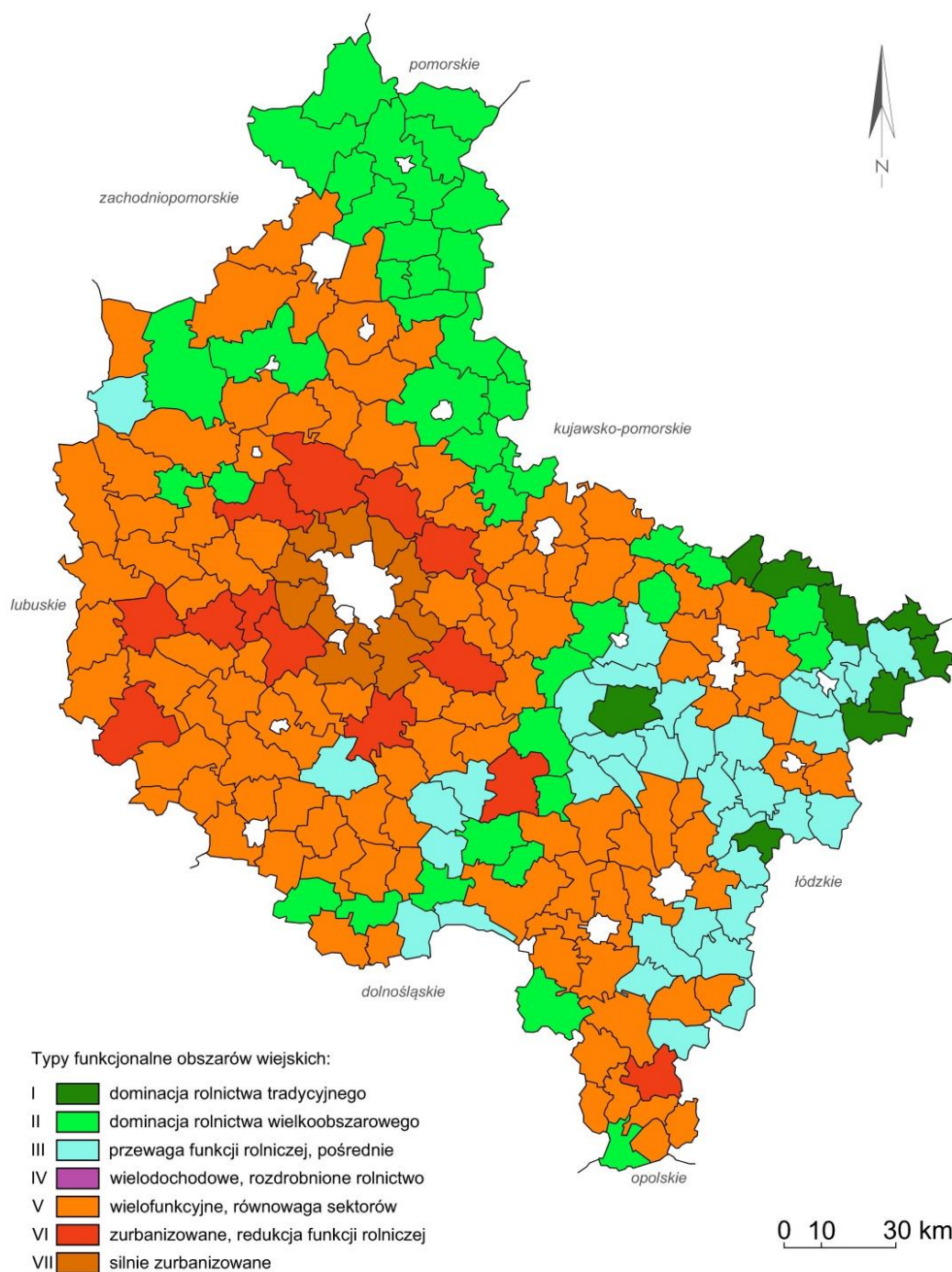
Do klasy czwartej należało 21 gmin charakteryzujących się niskim poziomem rozwoju (deficyty w infrastrukturze technicznej, zły stan finansów). Wyraźnie zauważalne jest ich peryferyjne położenie, zwłaszcza względem Poznania. Podjęcie działań inwestycyjnych może być szansą wyrwania się z gospodarczego marazmu.

Dzięki uzupełnieniu badania o metodę z użyciem współczynnika autokorelacji I Morana możliwe było zdiagnozowanie skupień obszarów danego typu w przestrzeni. Tym sposobem w trzech miejscach: aglomeracja poznańska oraz okolice Konina i Kalisza, zaobserwowano koncentrację obszarów wysokiego poziomu rozwoju, zaś „klastry” niskiego poziomu rozwoju wystąpiły w północnej części regionu (powiat złotowski), podregionie konińskim i powiecie międzychodzkiem.

W tym miejscu należy również zwrócić uwagę, że istnieją typologie obszarów wiejskich poświęcone szerszemu zakresowi terytorialnemu (poziom krajowy), obejmujące swym zasięgiem województwo wielkopolskie, utrzymujące podobny poziom uszczegółowienia. Są to klasyfikacje odnoszące się do różnych kwestii różnicujących analizowany obszar. Nawiązując do pracy F. Wysokiego (2010) można przedstawić wyniki jednego z najnowszych badań nad typologią obszarów wiejskich Polski, w tym województwa wielkopolskiego, tworzonego w ramach projektu Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) przy uczestnictwie Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN) pn. „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich”. Jest to wieloletni projekt badawczy rozpoczęty w 2012 r. mający na celu obserwację zachodzących na obszarach wiejskich w Polsce zmian na poziomie gmin. Jednymi z etapów badania były: ocena zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, a także wyznaczenie typów funkcjonalnych gmin. Interesujący jest szczególnie drugi z nich, w którym zaproponowano podział na siedem typów obszarów wiejskich będących wynikiem grupowania jednostek terytorialnych według podobieństwa struktury badanego w pierwszej kolejności poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Wyróżnione kategorie gmin wraz z charakterystyką to (ryc. 52):

- typ 1 – z dominacją rolnictwa tradycyjnego – dezagraryzacja na poziomie poniżej przeciętnej, niekorzystna dostępność przestrzenna oraz struktura demograficzna i warunki mieszkaniowe, słabość sektora pozarolniczego; w Wielkopolsce występuje jedynie w kilku peryferyjnych gminach na wschodzie województwa;
- typ 2 – z dominacją rolnictwa wielkoobszarowego – przeciętny poziom dezagraryzacji, sektor rolniczy dobrze rozwinięty, korzystna struktura demograficzna; pojawia się głównie w peryferyjnych gminach części północnej regionu;
- typ 3 – z przewagą funkcji rolniczej, pośrednie – podobne do typu pierwszego, jednak poziom dezagraryzacji jest tu wyższy (ale niższy od przeciętnej krajowej), podobnie dostępność przestrzenna, poziom rozwoju sektora rolniczego jest przeciętny; występuje przede wszystkim na wschodzie województwa;

Ryc. 52. Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: Rosner, Stanny, 2014, s. 226.

– typ 4 – z wielodochodowym, rozdrobnionym rolnictwem – dobra dostępność, wysoki poziom dezagraryzacji, niski poziom rozwoju rolnictwa, przeciętny rozwój sektora pozarolniczego; w obrębie tego typu pojawiają się duże i bardzo duże wsie o rozdrobnionym rolnictwie; nie występuje w województwie wielkopolskim;

- typ 5 – wielofunkcyjne, z równowagą sektorów – zaawansowany proces dezargaryzacji, korzystnie rozwinięte cechy społeczne, zrównoważony rynek pracy, stabilne finanse publiczne; najliczniejszy w regionie;
- typ 6 – zurbanizowane, redukcja funkcji rolniczej – słaba funkcja rolnicza, silnie zdezagryzowane, zlokalizowane w pobliżu dużych miast, społeczeństwo zamożne, wykształcone; w województwie dotyczy przede wszystkim drugiego pierścienia gmin poza powiatem poznańskim;
- typ 7 – silnie zurbanizowane – pod względem każdej cechy pozytywnie odbiegają od reszty gmin i pozostałych typów funkcjonalnych (z wyjątkiem sektora rolniczego), obszar silnie powiązany z miastem; są to gminy powiatu poznańskiego.

Typologizacji funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce w połowie lat 90. XX w. dokonał również T. Kaczmarek (1998), który dla jej egzemplifikacji wybrał 8 gmin charakterystycznych ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, położenie geograficzne oraz charakter pełnionych funkcji i podzielił je na cztery kluczowe kategorie: gminy w aglomeracjach, turystyczne, przygraniczne i popegeerowskie. Przedstawiona typologia wykazała istotne różnice w podstawach i szansach rozwoju gospodarczego gmin. Po raz kolejny podkreślono znaczenie położenia obszarów wiejskich w aspekcie oceny ich poziomu rozwoju wielofunkcyjnego.

Wśród innych ważnych, wartych uwagi prac nad typologizacją obszarów wiejskich, które zawierają również badania w obrębie województwa wielkopolskiego wymienić należy choćby pracę A. Rosnera (2012) poruszającą nieomówiony szczegółowo temat klasyfikacji w oparciu o elementy struktury demograficznej, w tym typologię gmin wyludniających się i koncentrujących ludność wiejską. Temat kategoryzacji obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś, w tym problematykę dostępności transportowej poruszyli w swojej publikacji T. Komornicki i P. Śleszyński (2009). Badanie wzajemnych relacji pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a dynamiką występowania przedsiębiorstw prowadził P. Zarębski (2015). Wyróżnił on w efekcie cztery typy gmin: powolnego rozwoju, stabilnego rozwoju, niestabilnego rozwoju oraz zamknięte dla rozwoju.

Z przedstawionych typologii jednoznacznie wynika, że w obrębie obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego występują znaczące różnice w typach funkcjonalnych gmin oraz poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Wiejskie obszary sukcesu obejmują, podobnie jak w przypadku całej Polski, w większości gminy podmiejskie, aglomeracyjne (Bański, 2008b). Jest to skutek nasilenia niektórych zjawisk społecznych i demograficznych takich jak (zwiększona mobilność mieszkańców w związku z tym migracje, aktywność ekonomicz-

na, poziom wykształcenia) oraz ekonomicznych (napływ inwestycji, ruch budowlany, rozwinięta infrastruktura, obecność dużego rynku zbytu i rynku pracy). W efekcie, przy tylu sprzyjających czynnikach, obszary te są wręcz „skazane na sukces”. Podobne obserwacje poczynili choćby K. Heffner, A. Rosner i M. Stanny badający poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich (Rosner, 2007). Z kolei obszary peryferyjne, o niekorzystnych warunkach przyrodniczych dla inwestycji, wykazujące problemy gospodarcze i demograficzne wpadają w błędne koło rozwoju wsi. Tym samym trudniej o sukces w postaci zainteresowania inwestorów. Jak podsumowuje J. Bański (2008a, s. 220) „obszary wiejskie położone w większej odległości od krajowych lub regionalnych centrów ekonomicznych są zdecydowanie mniej atrakcyjne dla inwestorów oraz mają mniejsze szanse rozwoju różnorodnych funkcji gospodarczych”.

5. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim

5.1. Klasyfikacja i charakterystyka lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim na tle Polski

Lokalne strefy aktywności bądź aktywizacji gospodarczej występują na terenie całego kraju. Zaczęły powstawać już na początku lat 90. XX w. we wstępnym okresie transformacji gospodarczej. Stopniowe przyswajanie zasad gospodarki rynkowej przez polskie przedsiębiorstwa, napływ zagranicznego kapitału do Polski, rosnąca konkurencyjność pomiędzy gminami (o inwestorów, o podatników) oraz większa władza skupiona w rękach samorządów oraz wiele innych przyczyn skutkowało wzrostem popularności procesu organizowania terenów inwestycyjnych stanowiących zachętę dla przedsiębiorców.

Początkowo największym zainteresowaniem cieszyły się przede wszystkim obszary korzystnie położone względem sieci komunikacyjnej lub na terenie dużych miast, a także w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Samorządy, które wówczas uświadomiły sobie istniejącą szansę i podjęły działania zmierzające do aktywizacji gospodarczej stanowią dziś o sile regionów. Przykładem takiej gminy jest Tarnowo Podgórne położone w powiecie poznańskim. Pobudzanie i rozwój przedsiębiorczości był od początku lat 90. XX w. priorytetem jej władz. Gmina jest rozpoznawalna jako atrakcyjne miejsce do prowadzenia działalności gospodarczej. Urząd oferował liczne ulgi i zachęty dla potencjalnych inwestorów. Zapewniał dostęp do podstawowej infrastruktury. Tarnowo Podgórne postrzegane jest jako spontanicznie wytworzona strefa gospodarcza, która jest rezultatem działań oddolnych. Inwestycje napływały do Tarnowa Podgórnego bez interwencji zewnętrznych na poziomie krajowym czy regionalnym (Kłodziński, 2006, Płoszaj, 2016). Podobny przykład stanowi gmina Kobierzyce leżąca w powiecie wrocławskim, która w 1992 r. uchwałą rady gminy przeznaczyła grunty na cele produkcyjno-handlowo-usługowe. Doskonała lokalizacja tych terenów w aglomeracji wrocławskiej, konsekwentna polityka władz gminnych, budowa infrastruktury technicznej oraz ulgi podatkowe przyczyniły się do napływu zagranicznych inwestorów. Od lat Kobierzyce i Tarnowo Podgórne to gminy wiejskie, które należą do jednych z najbogatszych w Polsce²⁷.

Punktem zwrotnym w procesie rozwoju stref aktywności gospodarczej w Polsce było wprowadzenie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych w 1994 r., w wyniku której powstały tereny uprzywilejowane do rozwoju działalności gospodarczej wykazujące wcześniej problemy z adaptacją do nowego modelu gospodarczego kraju. Z czasem SSE powiększały

---

²⁷ online: <http://samorzad.pap.pl/depesze/redakcyjne.praca.akty/171632/Najbogatsze-i-najbiedniejsze-gminy-w-Polsce-czesc-pierwsza-1-499>, [dostęp: 29.09.2017 r.]

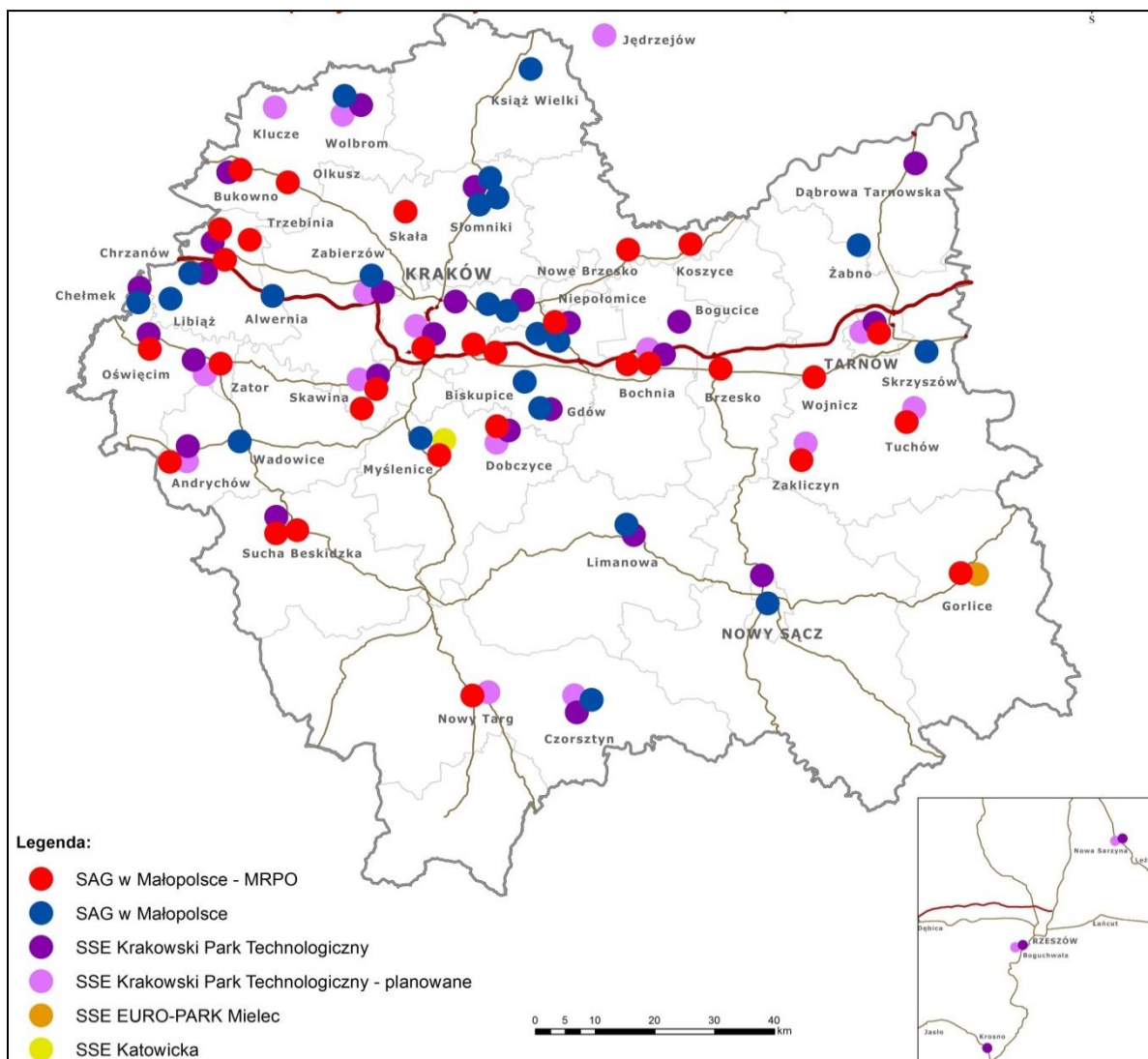
się, zajmując tereny coraz to bardziej rozproszone i rozdrobnione, niebędące już odpowiedzią na pierwotny zamysł ustawodawcy. Obok SSE powstawały liczne niepowiązane z nimi strefy aktywizacji gospodarczej. Nie bez znaczenia dla rozwoju tej sytuacji było wprowadzenie dwóch następujących po sobie ustaw sankcjonujących polski system planowania przestrzennego: pierwszej z 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym i zastępującej jej drugiej, z 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Strefy aktywności gospodarczej, bowiem w praktyce były wyznaczonymi w polityce przestrzennej gmin konkretnymi obszarami do rozwoju przedsiębiorczości.

Namnożenie się stref miało miejsce od początku XXI w. Zapowiadający przystąpienie Polski do Unii Europejskiej okres przedakcesyjny i wreszcie członkostwo na pewno w dużym uwiarygodniła Polskę na arenie międzynarodowej, także wśród inwestorów zagranicznych, którzy coraz chętniej lokowali na jej obszarze kapitał. Środki pomocowe UE dostępne w trzech okresach finansowania pozwalały samorządom na rozbudowę infrastruktury technicznej, rozwój kapitału ludzkiego, promocję, a więc budowanie coraz to lepszego klimatu inwestycyjnego, już nie tylko w obrębie dużych miast czy aglomeracji, ale także na obszarach wiejskich, choć należy podkreślić, że nadal w kraju nagromadzenie stref aktywności gospodarczej, czy szerzej rozumianych terenów inwestycyjnych i ich lepsza efektywność, rozumiana, w tym przypadku jako stopień zainwestowania, są obserwowane w sąsiedztwie ośrodków miejskich mających znaczenie co najmniej regionalne (głównie wojewódzkich) oraz w pobliżu dróg ponadlokalnych, w tym przede wszystkim dróg ekspresowych i autostrad.

Z czasem same projekty lokalnych stref aktywności gospodarczej doczekały wsparcia finansowego z Unii Europejskiej. W województwie małopolskim dotuje się tworzenie lokalnych stref aktywności gospodarczej właśnie dzięki dofinansowaniu ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, czego efektem jest bardzo liczna reprezentacja zorganizowanych terenów inwestycyjnych w stosunku do wielkości tego regionu. Działanie w ramach 3. Osi Priorytetowej „Przedsiębiorcza Małopolska” nosi nazwę „Strefy aktywności gospodarczej”. W wyniku konkursu realizowane są przedsięwzięcia dotyczące tworzenia nowych lub rozbudowy istniejących LSAG przez kompleksowe uzbrojenie lub częściowe dozbrojenie tych terenów inwestycyjnych. W ramach Osi Priorytetowej 4 „Infrastruktura dla rozwoju gospodarczego” przewidziano dofinansowanie m.in. tworzenia nowych stref aktywności gospodarczej w gminach województwa małopolskiego. Łącznie w latach 2009-2014 wsparto 36 projektów utworzenia i rozbudowy SAG o łącznej warto-

ści 355,7 mln zł, w wyniku czego w 2016 r. na terenie całego województwa działały 54 strefy zlokalizowane w 42 gminach²⁸ (ryc. 53).

Ryc. 53. Lokalne strefy aktywności gospodarczej i podstrefy specjalnych stref ekonomicznych w województwie małopolskim w 2016 r.

Źródło: <http://businessinmalopolska.pl/strona/strefy--aktywno%C5%9Bci--gospodarczej/> [dostęp: 15.09.2016 r.]

Również w województwie wielkopolskim w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 (działanie 1.7) wspierane były przedsięwzięcia związane głównie z przygotowaniem infrastrukturalnym terenów inwestycyjnych.

Z kolei dla Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego opracowano w 2015 r. „Koncepcję rozwoju stref zwiększonej aktywności gospodarczej”. Jest to jeden z dokumentów służą-

²⁸ online: <http://www.portalsamorzadowy.pl/inwestycje/malopolskie-powstana-nowe-strefy-aktywnosci-gospodarczej,96048.html>, [dostęp: 20.10.2017 r.]

cych planowaniu strategicznemu rozwoju aglomeracji rzeszowskiej. Głównym celem było „określenie możliwości lokowania i uzasadnionego funkcjonowania stref zwiększonej aktywności gospodarczej przy zapewnieniu ich dostępności komunikacyjnej, zaopatrzenia w odpowiednią infrastrukturę techniczną i wymaganą dokumentację środowiskową”. Działania realizowane przez projekty inwestycyjne związane są przede wszystkim z tworzeniem nowych i poprawą funkcjonowania istniejących stref aktywności gospodarczej.

W ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki powstał również współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego raport pt. „Zarządzanie Strefami Aktywności Gospodarczej. Podręcznik dobrych praktyk” (2015), mający ułatwić proces budowania i utrzymywania LSAG.

Na podstawie powyżej przedstawionych działań można zaobserwować, jak wzrosło znaczenie i zaufanie wobec projektów, jakimi są zorganizowane tereny inwestycyjne. Samorządy zarówno szczebla lokalnego, jak i regionalnego upatrują wyraźnie szansy na wzrost społeczno-gospodarczy właśnie w takiej formie wsparcia przedsiębiorczości.

W Polsce lokalne strefy aktywności gospodarczej zlokalizowane są na terenie wszystkich województw (tab. 12). Najczęściej występują one w obrębach dużych aglomeracji, na terenie lub w sąsiedztwie miast o znaczeniu regionalnym, ale także w lokalnych ośrodkach miejskich, rzadziej na peryferyjnych obszarach wiejskich. Pierwszoplanową cechą wspólną jest korzystna lokalizacja względem krajowego i regionalnego układu komunikacyjnego. Corocznie kolejne LSAG są na etapie planowania lub wdrażania. Szczególne nagromadzenie podstref specjalnych stref ekonomicznych ma miejsce w południowo-zachodniej części Polski (Informacja o realizacji... 2016).

Klasyfikacja lokalnych stref aktywności gospodarczej występujących zarówno w województwie wielkopolskim, jak i na terenie całego kraju różnić się będzie w zależności od przyjętego kryterium. Prezentowana typologia uwzględnia kategorie w ramach spełniania następujących warunków: przynależność do specjalnej strefy ekonomicznej, poziom sformalizowania, zgodność z modelową definicją, lokalizacja, stopień zainwestowania, przygotowanie planistyczne, przygotowanie infrastrukturalne (tab. 13). Dobrane kryteria stanowią wynik analizy licznych przypadków występowania stref aktywności/aktywizacji gospodarczej na terenie Polski tak, aby każdy ze zbiorów zawierał przynajmniej jeden przykład spełniający w pełni dane kryterium. Jednocześnie zakładając, że zbiory wyodrębnione w ramach jednego warunku muszą być rozłączne.

Tab. 12. Przykłady lokalnych stref aktywności gospodarczej w Polsce.

Województwo	Wybrane przykłady LSAG
dolnośląskie	Dolnośląska Strefa Aktywności Gospodarczej – S3 Jawor, Gminna Strefa Aktywności Gospodarczej w Siechnicach, Zespół Podstrefy Wrocław-Kobierzyce , Tarnobrzaska Specjalna Strefa Ekonomiczna Euro-Park Wisłosan
kujawsko-pomorskie	Nadnotecki Park Przemysłowy w Paterku, Włocławska Strefa Rozwoju Gospodarczego Park Przemysłowo – Technologiczny, Park Przemysłowy w Solcu Kujawskim,
lubelskie	Zamojska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej przy Porcie Lotniczym Lublin w Świdniku
lubuskie	Strefa Aktywności Gospodarczej „Spalony Las” w Zielonej Górze, Lubuskie Park Przemysłowo-Technologiczny
łódzkie	Piotrkowska Strefa Aktywności Gospodarczej,
małopolskie	Olkuska Strefa Aktywności Gospodarczej, Zielony "Park Przemysłowy" Kryształowy w Tarnowie, Niepołomska Strefa Inwestycyjna, Bocheńska Strefa Aktywności Gospodarczej
mazowieckie	Przysuskiej Strefy Aktywności Gospodarczej, Garwolińska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Serocku
opolskie	Strefa Aktywności Gospodarczej w gminie Ujazd
podkarpackie	Park Przemysłowy Gminy Leżajsk
podlaskie	Strefy Aktywności Gospodarczej w Augustowie
pomorskie	Redzikowo, Wieszyno - podstrefy SSE
śląskie	Lokalna Strefa Aktywności Gospodarczej w Czerwionce-Leszczyny, Jastrzębska Strefa Aktywności Gospodarczej Ożarówicka Strefa Aktywności Gospodarczej
świętokrzyskie	SSE Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko Kamienna
warmińsko-mazurskie	Strefa Aktywności Gospodarczej w Augustowie, Warmińsko-Mazurska oraz Suwalska SSE - podstrefy
wielkopolskie	Park Przemysłowy Buk w Niepruszewie, Goślińska Strefa Przemysłowa
zachodniopomorskie	Strefa Aktywności Gospodarczej w Bobolicach

Źródło: opracowanie własne.

Lokalne strefy aktywności gospodarczej podzielić można także ze względu na liczne pozostałe cechy je charakteryzujące jak np. ze względu na typ inwestycji i zastaną formę zagospodarowania na tereny *greenfield* lub *brownfield*, ze względu na własność na tereny należące do samorządu lub będące w posiadaniu prywatnych właścicieli, spółek, instytucji itp., biorąc pod uwagę kryterium efektywności (wymagające badania) na efektywne – dające pozytywne skutki społeczno-gospodarcze oraz nieefektywne. Ponadto lokalne strefy aktywności gospodarczej można klasyfikować również z uwagi na przygotowanie strategiczne do ich tworzenia, a więc drogę negocjacyjną z inwestorem czy obecność LSAG w gminnych dokumentach i planach strategicznych.

Tab. 13. Klasyfikacja lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Kryterium	Typ	Opis
przynależność do specjalnej strefy ekonomicznej	podstrefy specjalnych stref ekonomicznych	teren inwestycyjny zorganizowany w ramach specjalnych stref ekonomicznych działających na podstawie Ustawy z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60) i rozporządzeń (por. podrozdział 2.1)
	lokalne strefy aktywności gospodarczej nienależące do specjalnych stref ekonomicznych	zorganizowane (planistycznie, infrastrukturalnie, promocyjnie, fiskalnie, prawnie itp.) przez samorządy terytorialne tereny inwestycyjne, których działanie nie jest powiązane z przynależnością do specjalnych stref ekonomicznych, w przyszłości podstrefy specjalnych stref ekonomicznych mają zostać przekształcone w ten typ,
	lokalne strefy aktywności gospodarczej częściowo należące do specjalnych stref ekonomicznych	lokalne strefy aktywności gospodarczej, których teren tylko częściowo został włączony do specjalnej stref ekonomicznej
poziom sformalizowania	sformalizowane	– specjalna strefa ekonomiczna jest ustanawiana przez Radę Ministrów na wniosek ministra do spraw gospodarki w drodze rozporządzenia, po uzyskaniu opinii zarządu województwa oraz zgody rady gminy; wyłączenia oraz włączenia nowych terenów (podstrefy SSE) dokonywane są w drodze rozporządzenia – uchwała rady gminy/miasta ustanawiająca LSAG – powstanie dla danego terenu inwestycyjnego aktu prawa miejscowego, jakim jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego określający jego funkcję – wybraną formę aktywizacji gospodarczej, jeżeli spełnia on inne przesłanki do traktowania go jako LSAG (np. ulgi podatkowe dla przedsiębiorców)
	niesformalizowane	LSAG, dla których nie ustanowiono żadnej z form formalizacji
zgodność z modelową definicją	modelowe	LSAG spełniająca warunki modelu (definicji): LSAG jest sformalizowanym terenem inwestycyjnym, uprzywilejowanym poprzez dostępne dla przedsiębiorców działających w jej ramach preferencyjne warunki fiskalne (np. ulgi podatkowe), którego celem jest pobudzenie przedsiębiorczości na danym terenie
	niemodelowe	LSAG niespełniająca warunków zaproponowanego modelu
lokalizacja	miejskie	położone na terenie miast na prawach powiatu i w gminach miejskich
	miejsko-wiejskie	położone na terenie miast w gminach miejsko-wiejskich
	wiejskie	położone na obszarach wiejskich delimitowanych wg kryterium administracyjnego
stopień zainwestowania	strefy aktywności gospodarczej (faktyczne)	zакtywizowane, w pewnym stopniu wykorzystane, tzn. działają na ich terenie podmioty gospodarcze
	strefy aktywizacji gospodarczej (potencjalne)	dotychczas niewykorzystany, ale przygotowany teren inwestycyjny, miejsce gotowe na przyjęcie przedsiębiorcy, nieefektywne
przygotowanie planistyczne	pełne	dla części lub całości terenu uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego;
	niepełne	teren przeznaczony został pod funkcje aktywizacji gospodarczej jedynie w SUIKZP
przygotowanie infrastrukturalne	uzbrojone	teren LSAG z dostępem do drogi, podstawowych mediów (sieć wodna i elektroenergetyczna), opcjonalnie z drogami wewnętrznymi, bocznica kolejową, oświetleniem, przyłączem kanalizacyjnym i gazowym w głębi terenu itp.
	nieuzbrojone	teren LSAG bez uzbrojenia lub z niepełnym dostępem do infrastruktury

Źródło: opracowanie własne.

Obowiązek uchwalenia dla obszaru całej gminy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, jaki nałożył ustawodawca na samorządy, a przy tym niezrozumienie wagi tego dokumentu, sprokurowały praktykę wyznaczenia planowanych funkcji przeznaczenia terenów często w oderwaniu od realnych potrzeb. Ponadto przyczyniła się do tego roszczeniowość właścicieli gruntów, co do przyszłego zagospodarowania ich nieruchomości, partykularne interesy, a także chęć władz samorządowych na szybką zmianę dotychczasowych funkcji i charakteru gminy, często nieudolna próba podniesienia atrakcyjności danej jednostki. Część terenów inwestycyjnych doczekała się miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Inne rozwijano na podstawie wydanych *ad hoc* decyzji o warunkach zabudowy. Decyzje te nie wynikały jednak spójnej polityki na rzecz rozwoju, wizji aktywizacji terenów inwestycyjnych mogących służyć podniesieniu konkurencyjności. W wyniku tego w zdecydowanej większości gmin (również w województwie wielkopolskim, jak wynika z przeprowadzonego badania), wyznaczono tereny inwestycyjne o przeznaczeniu: aktywizacji gospodarczej, przemysłowo-usługowe, produkcyjne, składów i magazynów itp. (Wojtyra, 2016). Namnożyło się teoretycznych, „zamrożonych” terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich niezwiązanych z funkcją rolniczą, mieszkalnictwem, turystyką czy drobnym handlem. Taki stan rzeczy spowodował konieczność zoperacjonalizowania definicji lokalnej strefy aktywności gospodarczej, aby odróżnić je od pozostałych terenów inwestycyjnych na obszarach wiejskich związanych z dywersyfikacją rynku pracy.

W rzeczywistości istnieją w województwie wielkopolskim zatem następujące kategorie zorganizowanych terenów inwestycyjnych – lokalnych stref aktywności gospodarczej:

- podstrefy specjalnych stref ekonomicznych,
- lokalne strefy aktywności gospodarczej funkcjonujące jako zwarte tereny inwestycyjne, sformalizowane, przygotowane przede wszystkim fiskalnie, często również infrastrukturalnie czy promocyjnie na przyjęcie inwestorów bądź już zaktywizowane i efektywne,
- lokalne strefy aktywności gospodarczej, na których co prawda nie funkcjonują ulgi podatkowe, ale są przygotowane infrastrukturalnie na przyjęcie inwestorów, nazywane strefami aktywności gospodarczej przez tworzące je samorządy, często działające już od lat w przestrzeni gospodarczej,
- pozostałe, pojawiające się jedynie jako oferty terenów inwestycyjnych, zapisane w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, czasami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, niewynikające ze strategicznej polityki rozwoju społeczno-gospodarczego gmin, zazwyczaj dopiero aktywizowane.

Do dalszych szczegółowych badań wybrano zorganizowane tereny inwestycyjne spełniające łącznie dwa kluczowe warunki zaproponowanego w pracy modelu LSAG tzn.:

- są sformalizowane (poprzez uchwałę ustanawiającą LSAG bądź SSE lub uchwalono dla ich terenu miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego);
- są uprzywilejowane dzięki preferencyjnym warunkom fiskalnym (np. ulgi podatkowe) dla nowych inwestorów.

Dobór kryteriów podyktowany został faktem wagi, jaką wg badań innych autorów (m.in. Domański, 2001) oraz opinii ekspertów przywiązują inwestorzy do możliwości skorzystania z ulg podatkowych, natomiast formalizacja wskazuje na strategiczny, w tym przypadku również rozstrzygający, charakter podejmowanych decyzji samorządu co do tworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Tak przyjęte założenia pozwoliły na wyróżnienie stref aktywności gospodarczej i wskazanie na ich odmienność względem pozostałych terenów inwestycyjnych.

Wyjątkiem od przyjętej zasady stały się jedynie lokalne stref aktywności gospodarczej działające od lat, często bez możliwości powiększenia, klasyfikowane przez instytucje takie jak Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera (obecnie często niespełniające już wymogów modelowych, przykład może stanowić Grodziska Strefa Przemysłowa) lub których istnienie wprost zadeklarowały w ankiecie urzędy gmin. Zatem w wybranych przypadkach w ramach odstępstwa tereny inwestycyjne przygotowane infrastrukturalnie i planistycznie, dodatkowo promowane, ale jednocześnie niegotowe na ustępstwa w kierunku inwestorów w zakresie obniżenia podatków, stały się przedmiotem analizy. Wynika to z faktu ich celowego powstania, świadomości gminy podczas ich tworzenia. Koronny przykład stanowi tutaj Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Czerniejewie. Teren inwestycyjny z szeroką gamą udogodnień infrastrukturalnych i planistycznych przygotowanych dla inwestora, silnie promowany, jednak na etapie badań bez przedstawionej oferty preferencyjnych warunków podatkowych, niestety nieefektywny jak dotychczas. Podobnie wygląda sytuacja chociażby w przypadku Kramskiej Strefy Inwestycyjnej. Z drugiej strony tereny inwestycyjne spełniające wymogi zoperacjonalizowanej definicji, a nienazywane wprost przez samorządy strefami aktywności gospodarczej również znalazły się wśród wybranych.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w dalszym etapie badań, podczas diagnozy wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne nie brano pod uwagę również lokalnych stref aktywizacji gospodarczej, które są dopiero aktywizowane. Niejednokrotnie gminy, na których terenie znajdują się takie strefy, nie udostępniły wyprzedzająco możliwości skorzystania z ulg podatkowych, z uwagi na brak inwestorów do nego-

cji. Wskazywałyoby to na niepokojące zjawisko błędnego koła tworzącego się przy okazji tworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Wstrzymywanie się z ofertą ulg podatkowych w strefie aktywizacji gospodarczej do momentu negocjacji z zainteresowanym przedsiębiorcą, który jednak oczekiwał funkcjonowania tych ulg jako części oferty już na etapie poszukiwania terenu inwestycyjnego.

Wreszcie z uwagi na przyjęty w pracy zakres terytorialny pominięto strefy aktywności gospodarczej położone na terenie miast na prawach powiatu (Kalisz, Konin, Leszno i Poznań) oraz gmin miejskich (Chodzież, Czarnków, Gniezno, Koło, Kościan, Sulmierzyce, Ostrów Wielkopolski, Piła, Luboń, Puszczykowo, Słupca, Obrzycko, Turek, Wągrowiec, Złotów, a także wyłączono tereny górnicze, eksploatacji złóż i związanych z nimi terenów gospodarczych kopalń, a także obszarów, na których rozwija się przemysł cechujący się tzw. przymusem lokalizacyjnym wynikającym z miejsca występowania złóż surowców mineralnych i innych zasobów.

Uwzględniono natomiast LSAG położone na terenie miast w gminach miejsko-wiejskich z uwagi na:

- ich zazwyczaj peryferyjne położenie względem centrum miasta w tzw. kontinuum miejsko-wiejskim,
- efekty ich powstania służące całej jednostce samorządu terytorialnego (te same władze, dbanie o rozwój całej gminy, w tym obszarów wiejskich);
- znaczenie mniejszych, lokalnych ośrodków miejskich w rozwoju obszarów wiejskich (Heffner, 2002b, 2003, 2005, Heffner, Marszał, 2005, Kłodziński, 2006, Rydz, 2006).

Należy zdawać sobie sprawę, że przedstawiona lista stref aktywności gospodarczej może być niepełna, co wynika z podejścia metodycznego do zbierania materiału badawczego (przeprowadzona kwerenda w urzędach gmin, a więc poleganie na deklaracji, poziom dostępności informacji, wybiórczość danych podawanych na stronach internetowych instytucji i urzędów), może również w zależności od podejścia badawczego wydać się zbyt rozszerzona. Nasuwające się wątpliwości wynikają z faktu niepodjęcia dotychczas tematu lokalnych stref aktywności gospodarczych w polskiej literaturze, a skupianiu się jedynie na dosyć szeroko opisanych specjalnych strefach ekonomicznych. Pojawił się, zatem problem rozpoznania tego co dotychczas nie zostało zdefiniowane jednoznacznie.

Na podstawie przeprowadzonego badania według przyjętych jak wyżej kryteriów zdiagnozowano na terenie województwa 61 lokalnych stref aktywności gospodarczej, z czego 24 stanowią podstrefy specjalnych stref ekonomicznych, jedna jest objęta jej patronatem, na-

tomiast pozostałe 36 funkcjonuje na warunkach podyktowanych jedynie przez samorząd gminny (tab. 14).

Jedenaście spośród lokalnych stref aktywności gospodarczej działających w ramach specjalnych stref ekonomicznych należy do Kostrzyńsko-Słubickiej SSE i zlokalizowane są w gminach: Chodzież, Przemęt, Wronki, Swarzędz, Stęszew, Buk, Kwilcz, Międzychód, Nowy Tomyśl, Śmigiel i Krobia. Druga pod względem liczebności jest Wałbrzyska SSE „Invest Park”, w ramach której grunty leżą na terenie gmin: Września, Książ Wielkopolski, Śrem, Rawicz, Pleszew, Krotoszyn, Kościan oraz Jarocin. Najmniej podstref przypada na Łódzką SSE i znajdują się one w gminach: Przykona, Nowe Skalmierzyce, Ostrzeszów, Słupca i Opatówek. Teren położony w Jaworówce w gminie Mieścisko został objęty patronatem Słupskiej SSE (ryc. 54).

Warto zaznaczyć, że na terenie województwa wielkopolskiego działa również podstrefa Kamiennogórskiej SSE w Kaliszu, ale z uwagi na przyjęte w badaniu założenia nie jest ona brana pod uwagę. Ponadto na uwagę zasługuje fakt, że żadna spośród 5 specjalnych stref ekonomicznych mających swoje tereny w województwie wielkopolskim nie posiada tutaj swojej siedziby. Obrazuje to doskonale efekt „pączkowania”, o którym szerzej omówiono w podrozdziale 2.1.

Zdecydowanie najwięcej podstref SSE zlokalizowanych jest w południowej części województwa, w pasie ciągnącym się z zachodu na wschód od gminy Przemęt w powiecie wolsztyńskim do gminy Opatówek w powiecie kaliskim. Trzy podstrefy położone są w powiecie poznańskim, po dwie w międzychodzkiem i śremskim. Na północ od autostrady A2 leży zaledwie pięć tego typu terenów inwestycyjnych. W tej części można zaobserwować brak stref na obszarach peryferyjnych województwa.

Podstrefy SSE zlokalizowane są w 17 gminach miejsko-wiejskich i tylko w 7 wiejskich. W przypadku tych pierwszych jednak zdecydowana większość położona jest na obszarze wiejskim, poza granicami miasta. Są to zazwyczaj tereny nieprzekraczające 50 ha. Wszystkie zostały przyłączone do specjalnych stref ekonomicznych dopiero po 2000 r. Najwcześniej, bo w 2005 r. Chodzież i Swarzędz (do K-SSSE) oraz Krotoszyn (do WSSE). Najmłodsze podstrefy znajdują się w gminach: Pleszew (początek 2017 r.), Książ Wlkp., Kwilcz i Międzychód (2015 r.).

Tab. 14. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

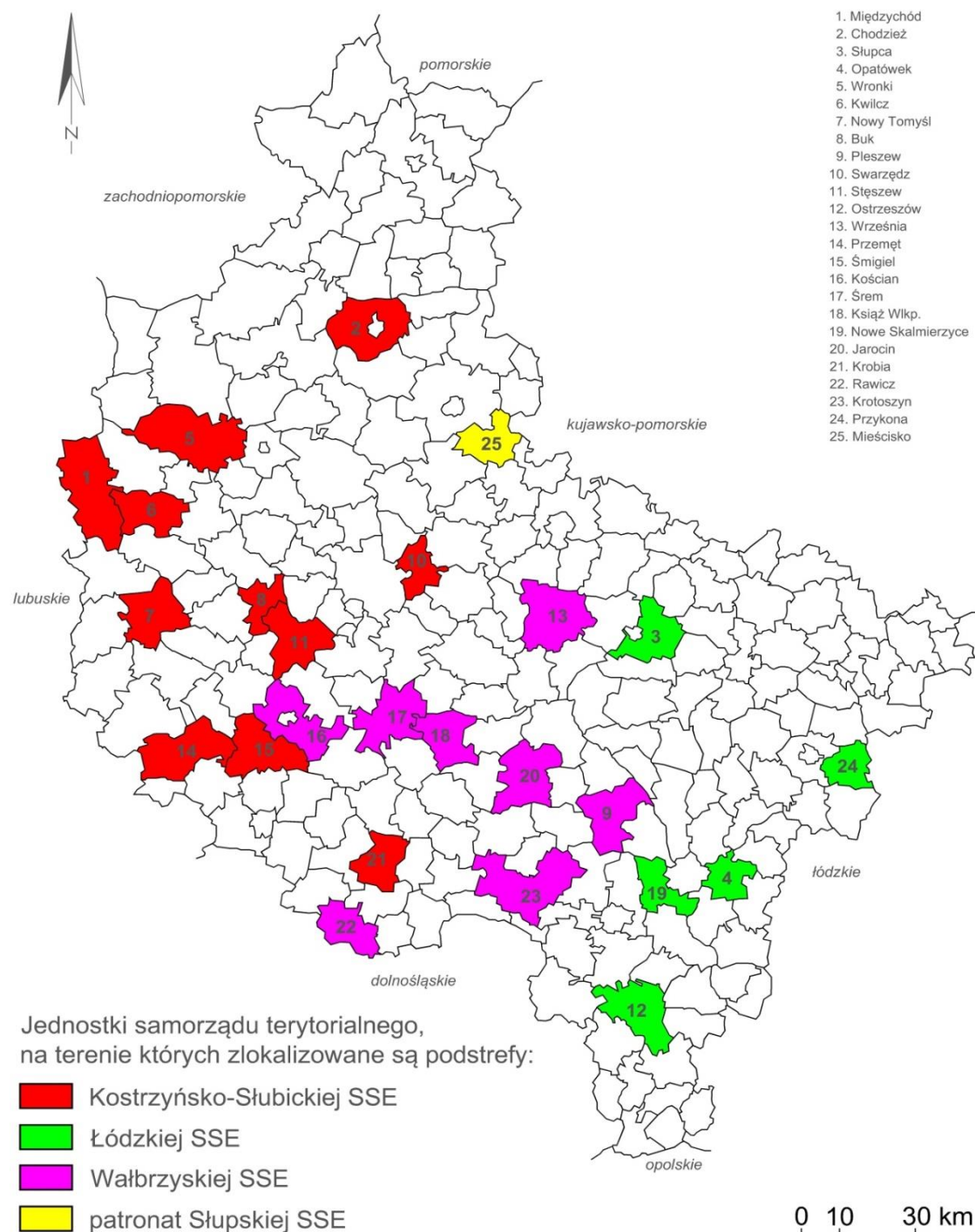
L.p.	Nazwa	Powiat	Gmina	Typ gminy	Miejscowość	Lokalizacja	Powierzchnia [ha]	Ulgi podatkowe	Podstawowa infrastruktura	Rok powstania	Stopień zainwestowania
Podstrefy specjalnych stref ekonomicznych											
1	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Chodzież	chodzieski	Chodzież	w	Podanin	wieś	<50	tak	tak	2005	aktywna
2	Specjalna Strefa Przemysłowa	wolsztyński	Przemęt	w	Mochy	wieś	<50	tak	nie	2009	nieaktywna
3	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Wronki	szamotulski	Wronki	m-w	Wronki	miasto	<50	tak	tak	2011	aktywna
4	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Swarzędz	poznański	Swarzędz	m-w	Jasin	wieś	51-100	tak	tak	2005	aktywna
5	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Sęszew	poznański	Sęszew	m-w	Strykowo	wieś	<50	tak	tak	2013	aktywna
6	Park Przemysłowy Buk w Niepruszewie	poznański	Buk	m-w	Niepruszewo	wieś	>100	tak	tak	2009	aktywna
7	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Kwilcz	międzychodzki	Kwilcz	w	Kwilcz	wieś	<50	tak	tak	2015	nieaktywna
8	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Międzychód	międzychodzki	Międzychód	m-w	Muchocin	wieś	<50	tak	tak	2015	nieaktywna
9	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Nowy Tomyśl	nowotomyski	Nowy Tomyśl	m-w	Nowy Tomyśl	miasto	<50	tak	tak	2008	aktywna
10	Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Śmigiel	kościański	Śmigiel	m-w	Przysieka	wieś	<50	tak	tak	2014	aktywne
11	Strefa Aktywizacji Gospodarczej Pudliszki	gostyński	Krobia	m-w	Pudliszki	wieś	<50	tak	tak	2010	aktywna
12	Strefa Aktywności Gospodarczej we Wrześni	wrzesiński	Września	m-w	Białężyce...	wieś	>100	tak	tak	2007/2014	aktywna
13	Podstrefa Wałbrzyskiej SSE Książ Wielkopolski	śremski	Książ Wielkopolski	m-w	Radoszkowo	wieś	<50	tak	tak	2015	nieaktywna
14	Śremski Park Inwestycyjny	śremski	Śrem	m-w	Śrem	miasto	<50	tak	tak	2006	aktywna
15	Podstrefa Wałbrzyskiej SSE Rawicz	rawicki	Rawicz	m-w	Rawicz...	miasto/wieś	<50	tak	tak	2010	aktywna
16	Podstrefa Wałbrzyskiej SSE Pleszew	pleszewski	Pleszew	m-w	Pleszew	miasto	<50	tak	tak	2017	nieaktywna
17	Podstrefa Wałbrzyskiej SSE Krotoszyn	krotoszyński	Krotoszyn	m-w	Krotoszyn	miasto	<50	tak	tak	2005	aktywna
18	Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Widziszewie	kościański	Kościan	w	Widziszewo	wieś	<50	tak	tak	2008	aktywna
19	Podstrefa Wałbrzyskiej SSE Jarocin	jarociński	Jarocin	m-w	Golina	wieś	<50	tak	tak	2009	nieaktywna
20	Podstrefa Łódzkiej SSE Przykona	turecki	Przykona	w	Przykona	miasto	<50	tak	tak	2009	aktywna
21	Podstrefa Łódzkiej SSE Nowe Skalmierzyce	ostrowski	Nowe Skalmierzyce	m-w	Ociąż	wieś	<50	tak	tak	2006	aktywna

L.p.	Nazwa	Powiat	Gmina	Typ gminy	Miejscowość	Lokalizacja	Powierzchnia [ha]	Ulgi podatkowe	Podstawowa infrastruktura	Rok powstania	Stopień zainwestowania
22	Podstrefa Łódzkiej SSE Ostrzeszów	ostrzeszowski	Ostrzeszów	m-w	Rojów	wieś	<50	tak	tak	2007	aktywna
23	Podstrefa Łódzkiej SSE Słupca	słupecki	Słupca	w	Kąty	wieś	<50	tak	nie	2008	aktywna
24	Podstrefa Łódzkiej SSE Opatówek	kaliski	Opatówek	w	Opatówek	wieś	<50	tak	tak	2008	aktywna
25	Patronat Słupskiej SSE Mieścisko	wągrowiecki	Mieścisko	w	Jaworówko	wieś	<50	tak	tak	2013	nieaktywna
Lokalne strefy aktywności gospodarczej nienależące do specjalnych stref ekonomicznych											
26	Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Czarniejewie	gnieźnieński	Czarniejewo	m-w	Czarniejewo	miasto	<50	nie	tak	2014	nieaktywna
27	Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie	gostyński	Gostyń	m-w	Czachorowo	wieś	51-100	tak	tak	2002	aktywna
28	Strefa przemysłowa w Poniecu	gostyński	Poniec	m-w	Poniec	miasto	<50	tak	b/d	2011	aktywna
29	Grodziska Strefa Przemysłowa	grodziski	Grodzisk Wlkp.	m-w	Grodzisk	miasto	<50	nie	tak	1993/2003	aktywna
30	Kramska Strefa Inwestycyjna	koniński	Kramsk	w	Kramsk, Wielany	wieś	51-100	nie	nie	2006/2007	nieaktywna
31	Strefa aktywizacji gospodarczej w Rychwale	koniński	Rychwał	m-w	Rychwał	miasto	51-100	tak	tak	2003	aktywna
32	Wielkopolskie Centrum Logistyczne	koniński	Stare Miasto	w	Modła Królewska	wieś	>100	tak	tak	2001	aktywna
33	Strefa Przemysłowa w Rydzynie	leszczyński	Rydzyzna	m-w	Rydzyzna, Kłoda	miasto/wieś	51-100	tak	tak	poł. lat 90.	aktywna
34	Tereny inwestycyjne Garbatka	obornicki	Rogoźno	m-w	Garbatka	wieś	>100	tak	tak	2003	nieaktywna
35	Strefa działalności gospodarczej Czerwonak-Bolechowo	poznański	Czerwonak	w	Bolechowo	wieś	>100	tak	częściowo	po 2000	aktywna
36	Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Kleszczewie	poznański	Kleszczewo	w	Krzyżowniki	wieś	<50	tak	tak	2005	nieaktywna
37	Goślińska Strefa Przemysłowa	poznański	Murowana Goślina	m-w	Murowana Goślina	miasto	>100	tak	tak	2007	aktywna
38	Gminna Strefa Gospodarcza w Pobiedziskach	poznański	Pobiedziska	m-w	Pobiedziska	miasto	<50	tak	tak	2008	aktywna
39	Tereny inwestycyjne w Rakoniewicach	grodziski	Rakoniewice	m-w	Rakoniewice	miasto	<50	tak	nie	b/d	nieaktywna
40	Tereny inwestycyjne w Pępowie	gostyński	Pępowo	w	Pępowo	wieś	<50	tak	tak	2001	aktywna
41	Tereny inwestycyjne w Trzcinicy	kępiński	Trzcinica	w	Trzcinica	wieś	<50	tak	tak	2009	aktywna
42	Tereny aktywizacji gospodarczej w gminie Dąbie	kolski	Dąbie	m-w	Dąbie	miasto	>100	tak	tak	2004	aktywna
43	Tereny inwestycyjne w gminie Golina	koniński	Golina	m-w	Sługocinek...	wieś	>100	tak	częściowe	po 2007	nieaktywna

L.p.	Nazwa	Powiat	Gmina	Typ gminy	Miejscowość	Lokalizacja	Powierzchnia [ha]	Ulgi podatkowe	Podstawowa infrastruktura	Rok powstania	Stopień zainwestowania
44	Tereny inwestycyjne gminy Kleczew	koniński	Kleczew	m-w	Genowefa	wieś	>100	tak	tak	2015	nieaktywna
45	Tereny inwestycyjne w Budziniu	chodzieski	Budzyń	w	Budzyń	wieś	>100	tak	częściowe	2016	aktywna
46	Tereny inwestycyjne w Margoninie	chodzieski	Margonin	m-w	Margonin	miasto	<50	tak	tak	2011	aktywna
47	Tereny inwestycyjne gminy Lubasz	czarnk.-trzcian.	Lubasz	w	Klempicz	wieś	<50	tak	tak	2004	nieaktywna
48	Tereny inwestycyjne w Krzywiniu	kościąński	Krzywiń	m-w	Krzywiń	miasto	<50	tak	tak	b/d	aktywna
49	Tereny inwestycyjne w Świąciechowej	leszczyński	Świąciechowa	w	Świąciechowa	wieś	<50	tak	częściowo	2003	nieaktywna
50	Tereny inwestycyjne w gminie Komorniki	poznański	Komorniki	w	Komorniki...	wieś	>100	tak	b/d	90. XX w.	aktywna
51	Tereny aktywizacji gospodarczej w Mrowinie	poznański	Rokietnica	w	Mrowino	wieś	51-100	tak	tak	2006	aktywna
52	Tereny inwestycyjne w gminie Suchy Las	poznański	Suchy Las	w	Suchy Las...	wieś	>100	tak	tak	po 2000	aktywna
53	Strefa gospodarcza w Tarnowie Podgórnym	poznański	Tarnowo Podgórne	w	Tarnowo Podg...	wieś	>100	tak	tak	90. XX w.	aktywna
54	Tereny inwestycyjne w Pniewach	szamotulski	Pniewy	m-w	Pniewy	miasto	51-100	tak	tak	2003	aktywna
55	Tereny inwestycyjne w gminie Tuliszków	turecki	Tuliszków	m-w	Tuliszków	miasto	>100	tak	częściowo	2016	aktywna
56	Tereny inwestycyjne w gminie Władysławów	turecki	Władysławów	w	Kuny, Leonia	wieś	51-100	tak	nie	2013	aktywna
57	Tereny inwestycyjne w Borzykowie	wrzesiński	Kołaczkowo	w	Borzykowo	wieś	<50	tak	tak	2014	aktywna
58	Tereny inwestycyjne w Orzechowie	wrzesiński	Miłosław	m-w	Orzechowo	wieś	<50	tak	nie	2011	aktywna
59	Tereny inwestycyjne w Nekli	wrzesiński	Nekla	m-w	Nekla	miasto	<50	tak	b/d	2000	aktywna
60	Tereny inwestycyjne w gminie Okonek	złotowski	Okonek	m-w	Okonek, Podgaje	miasto/wieś	>100	tak	tak	2010	nieaktywna
61	Tereny inwestycyjne w gminie Sompolno	koniński	Sompolno	m-w	Sompolno, Biele...	miasto/wieś	<50	tak	tak	2007	nieaktywna

Źródło: opracowanie własne na podstawie Siudak i in. (2011), danych PAiH, COIe, przeprowadzonej ankiety w urzędach gmin, informacji zamieszczonych na stronach internetowych gmin wielkopolskich oraz specjalnych stref ekonomicznych, portalach systemów informacji przestrzennej gmin.

Ryc. 54. Wybrane podstrefy specjalnych stref ekonomicznych na terenie województwa wielkopolskiego.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonego badania można stwierdzić, że nieco ponad 30% podstref jest nieaktywnych, tzn. nie funkcjonują na ich obszarze podmioty gospodarcze i trwają poszukiwania inwestora.

Lokalne strefy aktywności gospodarczej działające w ramach specjalnych stref ekonomicznych mogą liczyć na: przygotowanie infrastrukturalne ze strony gminy, zwolnienia z podatku od nieruchomości czy częściowe zwolnienie z podatku dochodowego od dochodu uzyskanego w strefie.

Istnieją gminy, na terenie których funkcjonują podstrefy specjalnych stref ekonomicznych, ale obok nich równolegle istnieją także inne tereny inwestycyjne noszące znamiona lokalnej strefy aktywności gospodarczej (np. gminy Słupca, Rawicz). Niejednokrotnie jedynie fragment LSAG został przyłączony do SSE, ale całość funkcjonuje jako zwarta jednostka, choć na nieco innych warunkach. Czasami powstanie np. w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego terenów aktywizacji gospodarczej wiąże się z kontynuacją funkcji istniejącej w sąsiedztwie. Jest to zatem działanie zamierzone, zazwyczaj poparte dbałością o ład przestrzenny, wówczas cała strefa działalności gospodarczej również może być rozpatrywana kompleksowo. W innych sytuacjach w danej gminie funkcjonuje kilka odrębnych zwartych zorganizowanych terenów inwestycyjnych. W badaniu daną strefę/gminę brano pod uwagę jeden raz, wymieniając różne tereny inwestycyjne (np. gmina Rawicz). Zdając sobie sprawę ze stanu rzeczywistego, należało odnotować powyższe fakty.

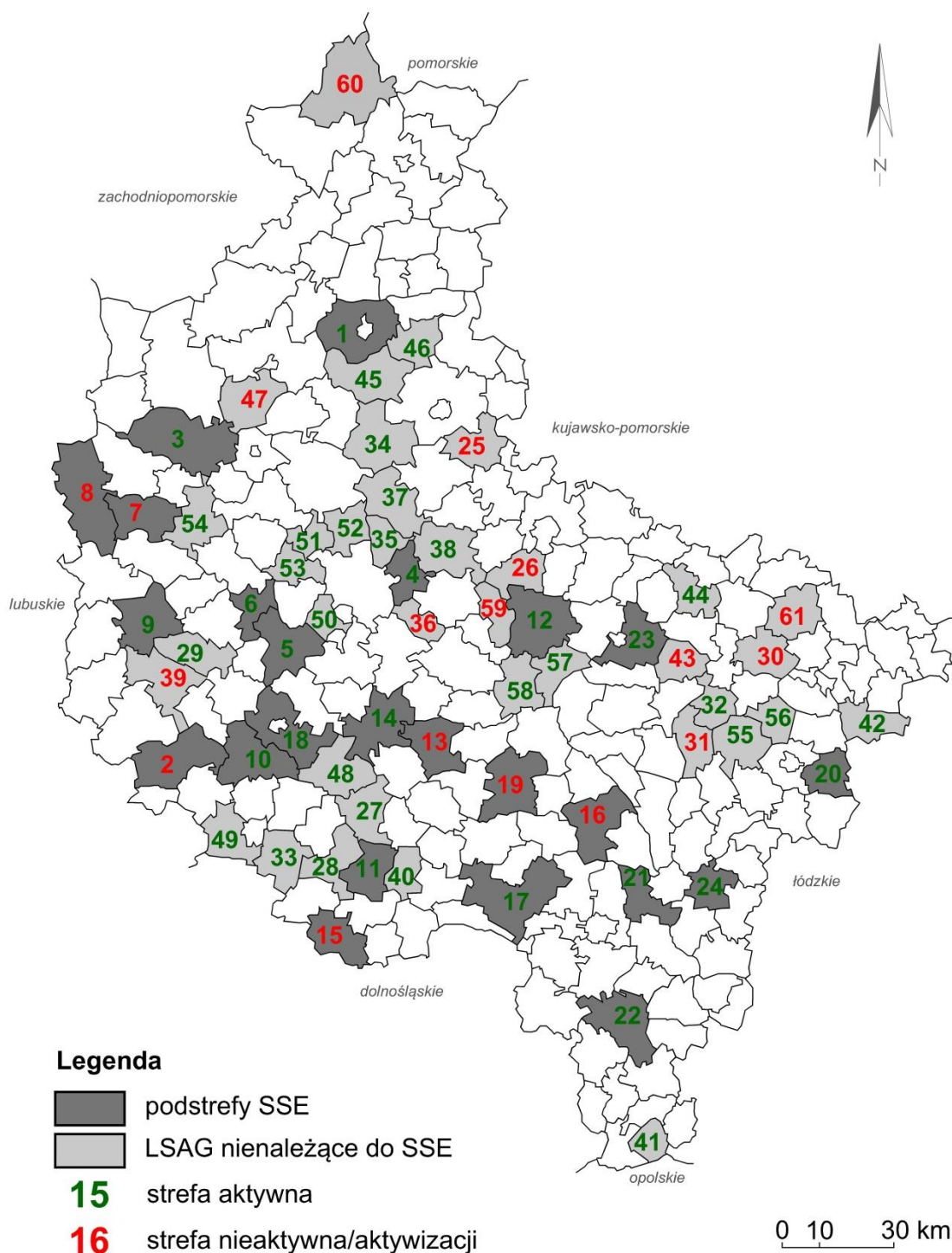
Wśród lokalnych stref aktywności gospodarczej nienależących do SSE znajdują się zorganizowane tereny inwestycyjne, dla których sporządzono MPZP i na których inwestorzy mogą liczyć na ulgi podatkowe. W przygotowanym zestawieniu widnieją w ramach wyjątku trzy strefy niespełniające powyższego warunku tj. Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Czarniejewie, Kramska Strefa Inwestycyjna oraz Grodziska Strefa Przemysłowa, co uzasadniono powyżej.

Lokalne strefy aktywności gospodarczej należące do drugiej grupy charakteryzuje dużo większa różnorodność, która znacznie utrudniała próby ich zdefiniowania i sklasyfikowania. Znalazły się tutaj strefy aktywności gospodarczej funkcjonujące od lat zarówno takie, których nazwy bezpośrednio kojarzą się przedmiotem badania (np. Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie, Goślińska Strefa Przemysłowa), które nierzadko funkcjonują na podstawie osobnych ustanawiających je uchwał rad gmin, jak i strefy wprost nienazwane, które spełniły warunki badania i oznaczone zostały w większości poprzez określenie „tereny inwestycyjne” w danej gminie/miejscowości bądź „tereny aktywizacji/aktywności gospodarczej”.

Wśród sklasyfikowanych LSAG 18 położonych jest na obszarze administracyjnym miasta, zazwyczaj jest to strefa oddalona od centrum miasta, często w kontinuum miejsko-wiejskim. W czterech przypadkach przedmiotowe tereny inwestycyjne leżą i w mieście, i na wsi. Pozostałe 39 gmin ma tereny położone na wyłącznie obszarze wiejskim.

Jeżeli rozpatrywać lokalne strefy aktywności gospodarczej nienależące do SSE a wymienione w zestawieniu w odniesieniu do typu gminy, na obszarze jakiej są położone, to należy stwierdzić, że przeważają gminy miejsko-wiejskie (21 przypadków) w stosunku do wiejskich (15 przypadków; ryc. 55).

Ryc. 55. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

*numeracja na rycinie zgodnie z tab. 14
 Źródło: opracowanie własne.

Najbogatszy w LSAG jest powiat poznański, co zgodnie z przedstawionymi w pracy założeniami nie może stanowić zaskoczenia. Na jego terenie strefy znajdują się w siedmiu gminach. Co ważne z punktu widzenia analizy, tereny inwestycyjne zlokalizowane są na obszarze wszystkich 17 gmin wchodzących w skład powiatu poznańskiego i żadna z nich nie ma typowo rolniczego charakteru, ale w większości z nich władze nie przewidują ulg podatkowych dla inwestorów, nie przygotowują też w sposób szczególny stref aktywności gospodarczej, prawdopodobnie wychodząc z założenia, że bardzo korzystna lokalizacja oraz uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powodują wystarczająco intensywne zainteresowanie gruntami.

Omawiane lokalne strefy aktywności gospodarczej powstawały od początku lat 90. XX w., stopniowo procedowane i wdrażane w życie założenia polityki przestrzennej oraz przywileje dla inwestorów w przypadku kilku gmin są strategią długookresową, trwającą ponad 20 lat. Jednak tak, jak w przypadku podstref SSE, większość terenów inwestycyjnych została zorganizowana w strefy dopiero po 2000 r., w związku z tym część LSAG, zwłaszcza utworzonych w drugiej dekadzie XXI w. nadal pozostaje nieaktywnych.

Schemat rozmieszczenia podstref specjalnych stref ekonomicznych w województwie wielkopolskim uzupełniony o LSAG nienależące do tej grupy daje obraz do analizy lokalizacji tych terenów w skali województwa. Zauważalne jest nagromadzenie stref w okolicach przebiegu autostrady A2 (powiaty wrzesiński i koniński) oraz przy trasie Poznań-Piła. Mozaika zostaje gęściej wypełniona również w części południowo-wschodniej województwa (powiaty gostyński i leszczyński). Nadal „martwym” obszarem są tereny peryferyjne na północy regionu.

Zgodnie z wynikami przeprowadzonej na końcu 2015 r., w trybie udzielenia informacji publicznej na podstawie Ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2014 r. poz. 1240), ankiety na temat funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej nienależących do SSE, wśród urzędów wielkopolskich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, w której udział wzięło 171 jednostek samorządu terytorialnego spośród 207 istniejących (83%), najczęściej wskazywanym powodem organizowania terenów inwestycyjnych wśród gmin, które zadeklarowały istnienie lokalnych stref aktywności gospodarczej, była chęć pobudzenia i wsparcia rozwoju przedsiębiorczości, a przez to ożywienie gospodarcze w gminie – szeroko rozumiany „rozwój gospodarczy”. Taką przyczynę wskazano w 49% przypadków. Podobnie istotnymi powodami okazały się: próba walki z bezrobociem poprzez utworzenie nowych miejsc pracy (37%) oraz chęć pozyskania zewnętrznych inwestorów (36%). Pozostałe rzadziej występujące odpowiedzi dotyczyły: próby zwiększenia wpły-

wów do budżetu gminy z podatków lokalnych i ze sprzedaży gruntów (14%), utworzenia dogodnych warunków dla przedsiębiorców (13%). Marginalny wynik, zdecydowanie poniżej 10%, uzyskały w badaniu: dbanie o ład przestrzenny, promocja gminy, zwiększanie jej atrakcyjności, zatrzymanie lokalnych przedsiębiorców, rozwój innowacyjności, aktywizacja terenów przemysłowych, pozyskanie funduszy na uzbrojenie, budowa długofalowej współpracy z biznesem czy chęć przystąpienia do SSE.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że celem tworzenia stref aktywności gospodarczej w pierwotnym zamierzeniu jest przede wszystkim ożywienie gospodarcze poprzez próbę ściągnięcia na teren gminy inwestorów zewnętrznych, którzy mają się stać panaceum na problemy rozwojowe gminy poprzez pobudzenie przedsiębiorczości, zmniejszenie bezrobocia, zwiększenie wpływów do budżetu.

Z jednej strony cieszyć może proinwestycyjne podejście samorządów, które widzą szansę na sukces, podejmują działania prorozwojowe, ryzykują, licząc na pozytywne efekty, podejmują próbę, często mimo niesprzyjających warunków, ponieważ rozumieją reguły konkurencji a także nie lekceważą znaczenia marketingu terytorialnego.

Z drugiej strony wskazywane przyczyny utworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych ukazują nastawienie na generalne cele stawiane przez samorzady. Wyraźnie zaobserwować można pominięcie etapów dochodzenia do sukcesu, drogę na skróty. Tylko w kilku przypadkach tworzenie strefy aktywizacji gospodarczej było poprzedzone rozmowami z potencjalnymi inwestorami, którzy wyraziliby chęć ulokowania kapitału w danej gminie, rzadko wskazywano na początek poprawę atrakcyjności inwestycyjnej czy promocję. Nie uwidoczniła się strategia takich działań, koncepcja scenariuszowa, poprzedzona badaniami, która pozwoliłaby uniknąć niepowodzenia przedsięwzięcia związanego z lokowaniem funduszy w zakup gruntu czy uzbrojenie strefy aktywności gospodarczej.

5.2. Atrakcyjność inwestycyjna i renta położenia a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej

Województwo wielkopolskie stanowi jeden z największych i najlepiej gospodarczo rozwiniętych regionów w Polsce, choć od lat jest również silnie wewnętrznie zróżnicowana (Dyba, Stryjakiewicz, 2012). Najlepiej prosperują obszary sąsiadujące z Poznaniem i jego aglomeracją, silnie zintegrowane i zurbanizowane, najgorzej obszary peryferyjne, zwłaszcza na północy i wschodzie województwa. Niwelowanie różnic w poziomie rozwoju było i jest możliwe m.in. dzięki realizacji polityki regionalnej Unii Europejskiej. Koncentracja środków

na projektach inwestycyjnych służących rozwojowi kapitału materialnego pozwalała uzupełniać braki, jakie występowały w zakresie wyposażenia infrastrukturalnego (Churski, 2008). Działania podejmowane w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego wspierały zarówno spójność, jak i konkurencyjność regionu. Realizacja ekonomicznego wymiaru spójności wyrażała się m.in. w tworzeniu warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, kształtowaniu otoczenia biznesu oraz stanu infrastruktury przedsiębiorstw (Churski, 2009). W rezultacie w drugiej dekadzie XXI w. województwo wielkopolskie rozpatrywane jako całość jawi się jako jeden z regionów o największej atrakcyjności inwestycyjnej w Polsce. Wynika ona przede wszystkim z:

- dogodnego położenia geograficznego na tranzytowej trasie Berlin-Warszawa-Europa Wschodnia,
- dobrze rozwiniętej infrastruktury technicznej i komunikacyjnej (autostrada A2, drogi ekspresowe i krajowe, międzynarodowy port lotniczy Ławica w Poznaniu),
- znaczących zasobów wysoko wykwalifikowanej kadry wraz z zapleczem naukowym (obecność uczelni wyższych cieszący się ugruntowaną renomą),
- dobrych wyników ekonomicznych (trzecie miejsce wśród szesnastu polskich województw pod względem wysokości PKB brutto, jeden z najniższych wskaźników bezrobocia w kraju),
- dużej aktywności inwestycyjnej gmin, związanej z pozyskaniem środków finansowych z UE oraz samofinansowaniem rozwoju,
- rosnącej innowacyjności i wydajności przemysłu oraz usług wysokich technologii,
- dużego udziału sektora prywatnego w gospodarce regionu,
- obecności licznych instytucji wspierających biznes (np. Wielkopolskie Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera, Wielkopolskie Zrzeszenie Handlu i Usług w Poznaniu, Izba Gospodarcza Północnej Wielkopolski w Pile, Wielkopolska Izba Przemysłowo- Handlowa, Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Izba Przemysłowo-Handlowa Południowej Wielkopolski w Ostrowie Wielkopolskim, Polska Izba Gospodarcza Importerów Eksporterów i Kooperacji w Poznaniu, Poznański Park Technologiczno-Przemysłowy, Poznański Park Naukowo–Technologiczny Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza),
- wysokich nakładów inwestycyjnych w przemyśle stanowiących 10,46% nakładów w kraju (czwarte miejsce wśród województw),
- wysokiej pozycji regionu w kraju pod względem zainwestowanego kapitału firm zagranicznych (8%),

– największego w kraju arealu ziemi rolnej oraz wysokiej jakości regionalnych produktów rolnych (Godlewska-Majkowska, 2016).

Badanie nad wewnętrznym zróżnicowaniem atrakcyjności inwestycyjnej województwa wielkopolskiego według gmin przeprowadził zespół prowadzony przez H. Godlewską-Majkowską (2016). W pracy zastosowano dwa podejścia do atrakcyjności inwestycyjnej. W pierwszym wyróżniono potencjalną atrakcyjność inwestycyjną rozumianą jako „*zespół regionalnych walorów lokalizacyjnych, które mają wpływ na osiągnięcie celów inwestora (np. w postaci kształtowania się kosztów prowadzonej działalności gospodarczej, przychodów ze sprzedaży, rentowności netto oraz konkurencyjności danej inwestycji)*”. W drugim natomiast zastosowano pojęcie rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej definiowanej jako „*zdolność regionu do wykreowania satysfakcji klienta - inwestora i wywołania absorpcji kapitału finansowego i rzeczowego w formie inwestycji. Można ją mierzyć za pomocą efektywności poniesionych nakładów kapitału*”.

Ocena atrakcyjności inwestycyjnej gmin opiera się na waloryzacji²⁹. Na jej potrzeby wyznaczono wskaźniki potencjalnej i rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej. Pierwszy z nich opiera się na pięciu podstawowych mikroklimatach: zasobów pracy, infrastruktury technicznej, infrastruktury społecznej, rynku zbytu oraz administracji, rozszerzanych bądź uszczuplanych w ramach poszczególnych różnych rodzajów działalności, na które składa się łącznie około 50 parametrów. Drugi został oparty na danych dotyczących następujących mikroklimatów: produktywność pracy i majątku trwałego przedsiębiorstw, rentowność przedsiębiorstw, nakłady inwestycyjne, gospodarka finansowa. Wskaźnik rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej kładzie zatem duży nacisk na uchwycenie efektu naśladownictwa. Przedsiębiorcy lokują swój majątek na terenach sprawdzonych, na których kwitnie już działalność gospodarcza. Sporządzone raporty pozwalają na zebranie walorów lokalizacyjnych danej jednostki samorządu terytorialnego i ujęcie ich w indyktor, który z kolei umożliwia porównywanie różnych obszarów.

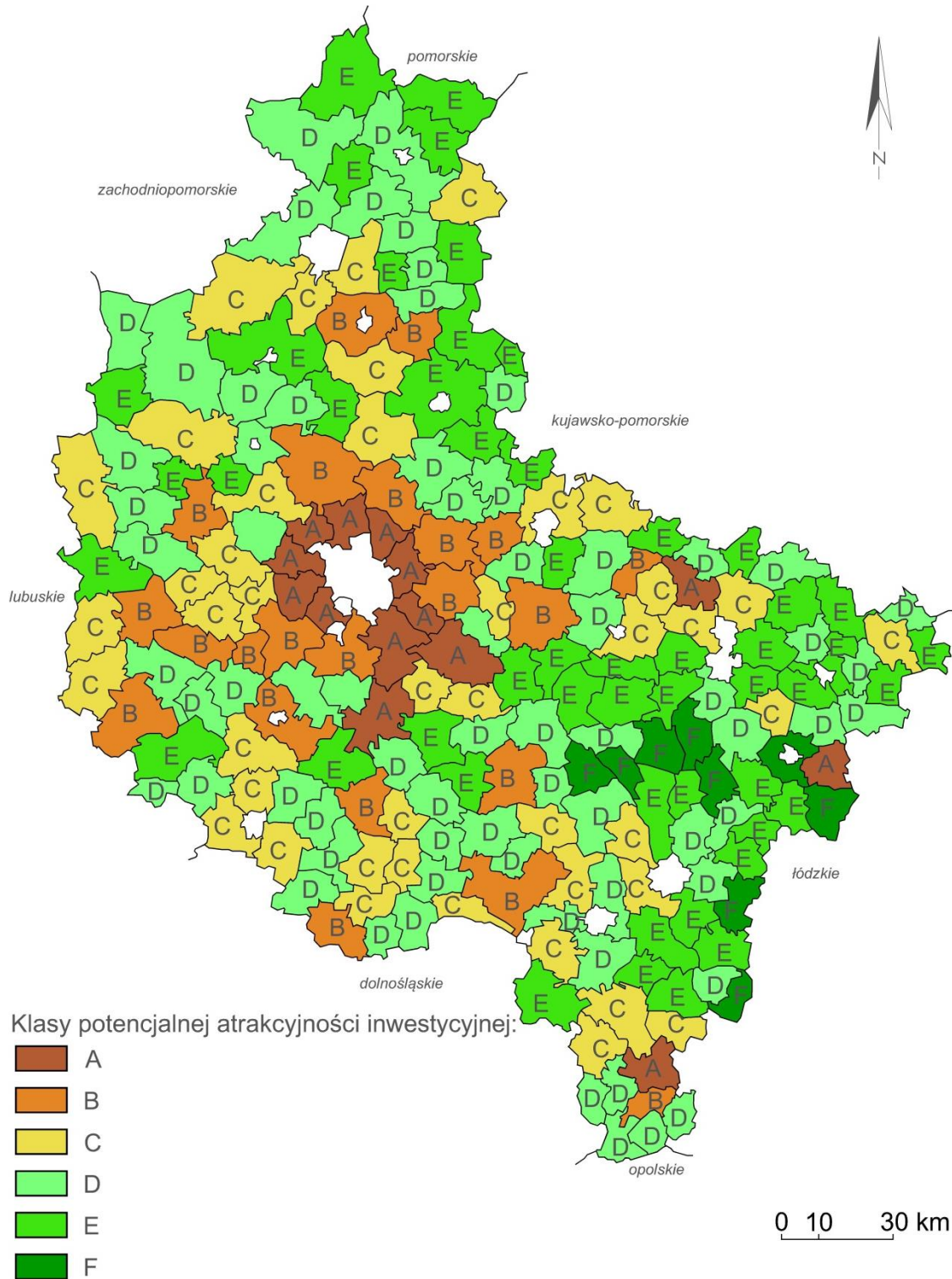
Zastosowanie zaproponowanej metodyki doprowadziło do sklasyfikowania gmin województwa wielkopolskiego w sześć kategorii różniących się pod względem poziomu potencjalnej abstrakcyjności inwestycyjnej (od najwyższej do najniższej - A, B, C, D, E i F, ryc. 56). Według przyjętych założeń najkorzystniejszymi wynikami wśród obszarów wiejskich charakteryzowały się gminy powiatu poznańskiego (z wyłączeniem Mosiny) oraz gminy: Kępno, Kleczew, Środa Wielkopolska, Śrem i Przykona. Najniższymi zaś cechowały

---

²⁹ online: http://www.caril.edu.pl/wp-content/uploads/Metoda_-pomiaru_atrakcyjnosci_inwestycyjnej-_regionow.pdf, [dostęp: 10.05.2017].

się gminy: Mycielin, Szczytniki, Grodziec, Rychwał, Czajków, Chocz, Czermin i Dobra. Atrakcyjność strefy podmiejskiej Poznania potwierdzali badacze z tamtejszych ośrodków (m.in. Wdowicka, 2005, 2007, Matykowski, Tobolska 2005).

Ryc. 56. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w 2015 r.

Źródło: Godlewska-Majkowska (red.), 2016.

Wyraźnie gorzej w zestawieniu wypadają gminy wiejskie i miejsko-wiejskie położone na wschodzie województwa. Jak zauważają autorzy projektu atrakcyjność inwestycyjna wykazuje silne uzależnienie od poziomu rozwoju gospodarczego oraz położenia względem sieci komunikacyjnej. Ponadto obszary o ponadprzeciętnej atrakcyjności mają zwykle bardzo dobrze rozwiniętą przedsiębiorczość.

Według autorów raportu atrakcyjność inwestycyjną można rozpatrywać zarówno z punktu widzenia możliwości zaspokojenia potrzeb przestrzennych i realizacji celów ekonomicznych przedsiębiorców, jak również także pod kątem poszukiwania obszarów o dobrych warunkach dla rozwoju nowych przedsiębiorstw. Postanowiono zatem wykorzystać wyniki powyższej ekspertyzy w celu określenia, czy istnieje związek pomiędzy istnieniem na terenie danej gminy lokalnej strefy aktywności gospodarczej, a poziomem potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej.

Sześć klas potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej na potrzeby obliczeń statystycznych zagregowano w trzy grupy: pierwsza (klasa A i B – najwyższy poziom atrakcyjności inwestycyjnej), druga, klasa (C i D – średni poziom), trzecia (klasa E i F – najniższy poziom), tym samym zwiększono liczebności w każdej z grup, tak aby spełnić założenia testu. Zbudowano tablicę wielodzIELczą, na podstawie której wyliczono statystykę przy poziomie istotności $\alpha = 0,005$ (tab. 15).

Tab. 15. Atrakcyjność inwestycyjna a LSAG – tablica wielodzIELczą.

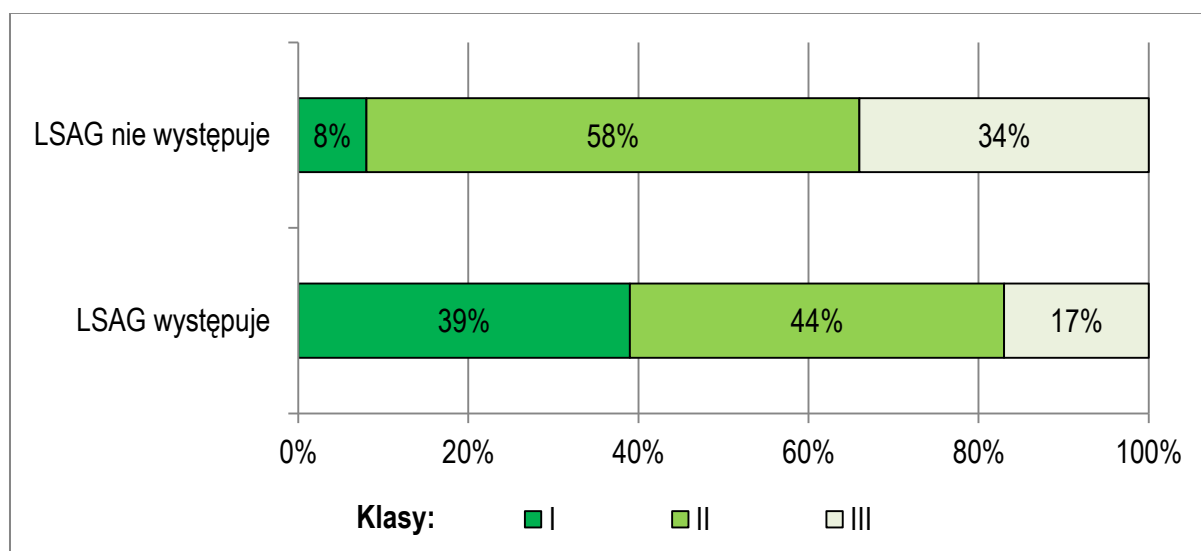
Wyszczególnienie		Zagregowane klasy potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej – liczba gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich			Razem
		I	II	III	
LSAG	występuje	24	27	10	61
	nie występuje	12	84	50	146
Razem		36	111	60	207

Źródło: opracowanie własne.

Wartość statystyki chi-kwadrat wyniosła 30,10 i znalazła się w obszarze krytycznym, zatem na przyjętym poziomie istotności ($\alpha = 0,005$) można odrzucić hipotezę, że zmienne są niezależne i stwierdzić, że istnieje stochastyczna zależność pomiędzy poziomem atrakcyjności gminy, a położeniem na jej obszarze lokalnej strefy aktywności gospodarczej. Wartość współczynnika V Craméra wyniosła 0,381, co wskazuje na umiarkowaną siłę związku pomiędzy zmiennymi.

Analizując procentowy rozkład liczebności w tabeli kontyngencji można zauważyć, jak mało liczna grupa gmin należy do najniższych klas potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej w przypadku występowania lokalnej strefy aktywności gospodarczej na jej terenie (17%). Prawie 40% gmin korzystnie uwarunkowanych inwestycyjnie posiada uprzywilejowane tereny do rozwoju przedsiębiorczości. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że jedynie około co dziesiąta gmina o wysokich walorach nie posiada zorganizowanych terenów inwestycyjnych. (ryc. 57).

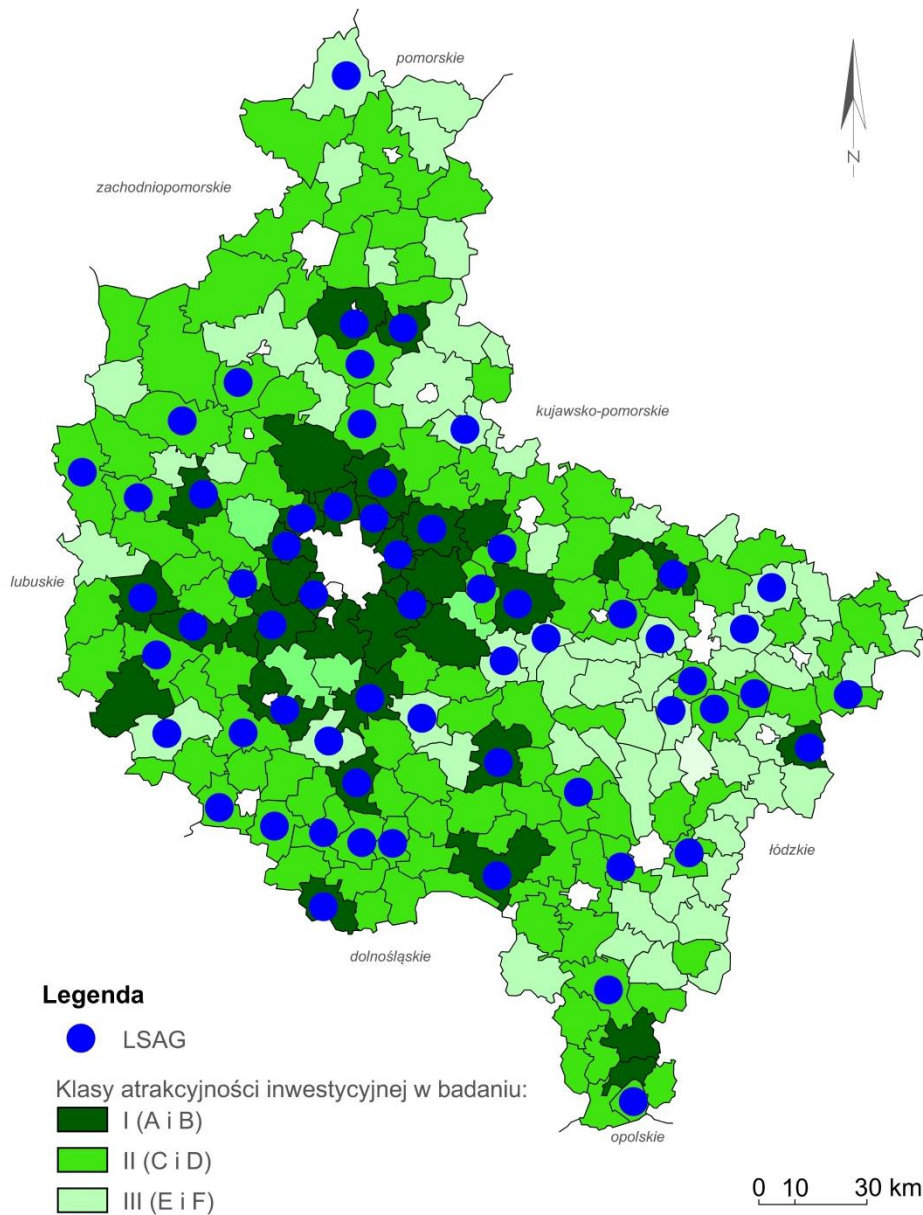
Ryc. 57. Atrakcyjność inwestycyjna a LSAG – rozkład liczebności (w %).

Źródło: opracowanie własne.

Nagromadzenie stref oraz obszarów o najwyższej atrakcyjności inwestycyjnej znajduje się w powiecie poznańskim oraz pierścieniu gmin ją otaczających (ryc. 58). Do najwyższych klas (I i II) należą gminy, na terenie których funkcjonują podstrefy specjalnych stref ekonomicznych (Chodzież, Jarocin, Września, Swarzędz, Krotoszyn, Rawicz, Kościan, Stęszew, Nowy Tomyśl, Przykona, Śrem). Przeciwnie niską atrakcyjnością charakteryzują się gminy powiatu konińskiego, natomiast warto zwrócić uwagę, że znajduje się tam aż sześć LSAG. Podobnie strefy znajdują się w gminach Mieścisko, Okonek, Przemęt, Kołczkowo, Miłosław i Krzywiń, które zaliczono do zbiorczej klasy III.

Ryc. 58. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna gmin wiejskich i miejsko-wiejskich a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne.

Wykorzystując typologię F. Wysockiego (2010) zbadano również czy istnieje związek pomiędzy kategorią funkcjonalną obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego a występowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej. W tym przypadku zmienne zależne umiejscowione są na skali nominalnej, a postępowanie statystyczne jest podobne jak w poprzednim przypadku. Tym razem typologię gmin zgrupowano z siedmiu w trzy kategorie, przyjmując za wyznacznik kryterium przestrzenne (zintegrowane ekonomicznie obszary wiejskie, obszary wiejskie pośrednie, wiejskie obszary peryferyjne; tab. 16).

Tab. 16. Typ obszaru wiejskiego a LSAG – tablica wielodzielcza.

Wyszczególnienie		Typy obszarów wiejskich – liczba gmin			Razem
		zintegrowane ekonomicznie obszary wiejskie	obszary wiejskie pośrednie	wiejskie obszary peryferyjne	
LSAG	występuje	11	37	13	61
	nie występuje	4	87	55	146
Razem		15	124	68	207

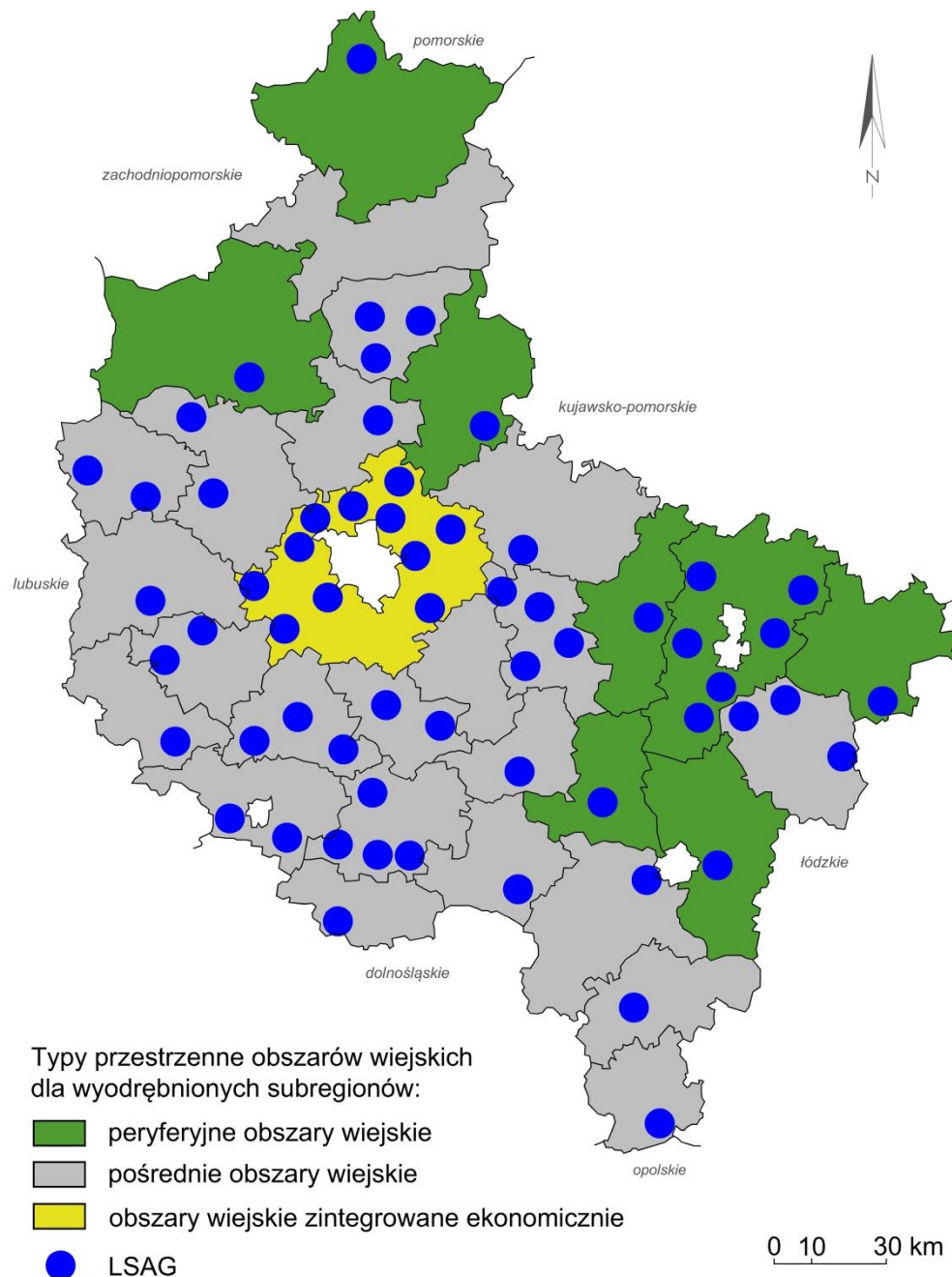
Źródło: opracowanie własne.

Wartość statystyki chi-kwadrat w analizowanym przypadku wyniosła 17,40 i na przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,005$ znalazła się w obszarze krytycznym, tym samym stwierdzono, że istnieje związek pomiędzy przyjętymi typami obszarów wiejskich a występowaniem na ich terenie lokalnych stref aktywności gospodarczej. Najwięcej terenów inwestycyjnych znajduje się na zintegrowanych ekonomicznie obszarach wiejskich w obrębie aglomeracji poznańskiej (ryc. 59). Zaledwie około 20% gmin należących do grupy wiejskich obszarów peryferyjnych posiada lokalne strefy aktywności gospodarczej. Zaobserwowana relacja ma jednak niską siłę statystyczną – współczynnik V Craméra obliczony dla wyniku statystyki chi-kwadrat wyniósł 0,290, co można interpretować jako umiarkowanie słabą zależność. Należy jednak zwrócić uwagę, że przyjęta kategoryzacja obszarów wiejskich opierająca się w pierwotnym założeniu na typach funkcjonalno-przestrzennych większych subregionów – powiatów (Wysocki, 2010) została zagregowana względem jedynie kryterium przestrzennego, co spowodowało generalizację, ale jednocześnie pozwoliło na skorzystanie z testu statystycznego.

Analizując przedstawione wyniki można dostrzec pewną zależność pomiędzy występowaniem danej strefy aktywności gospodarczej w gminie, a jej lokalizacją na terenie województwa. Wiadomo już, że istnieje wyraźny związek pomiędzy atrakcyjnością danej jednostki samorządu terytorialnego będącej gospodarzem oraz typologią obszaru wiejskiego a rozmieszczeniem zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Obydwie przedstawione klasyfikacje łączą się najpewniej z innym pojęciem, które w dużej mierze jest odpowiedzialne za potencjał danej gminy, a mianowicie rentą położenia.

W związku z powyższym postanowiono zbadać również, jak zróżnicowane są wybrane lokalne strefy aktywności gospodarczej na terenie województwa wielkopolskiego pod względem pozaprzyrodniczych elementów składających się na rentę położenia. Ponadto podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, które uwarunkowania najczęściej współwystępują z istnieniem lokalnej strefy aktywności gospodarczej.

Ryc. 59. Typy obszarów wiejskich a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej województwie wielkopolskim.

Źródło: opracowanie własne.

Renta położenia rozumiana jest tutaj za L. Ossowską (2012) jako odległość od wybranych elementów układu lokalnego lub regionalnego, których obecność może stanowić premię lokalizacyjną. Z uwagi na charakter LSAG i form działalności gospodarczej prowadzonych w ich ramach, w badaniu skupiono się na uwarunkowaniach pozaprzyrodniczych, czyli umiejscowieniu w przestrzeni społeczno-gospodarczej. Wśród wybranych elementów znalazły się takie, które odnoszą się przede wszystkim do powiązań danego terenu z układem komunika-

cyjnym oraz bliskością ważnych ośrodków administracyjnych (Heffner, 2002a, Brdulak, 2009, Ossowska, 2012, Wojtyra, 2015).

W ramach przeprowadzonego badania zmierzono najkrótsze odległości w kilometrach, prowadzące dostępnymi drogami publicznymi, pomiędzy daną lokalną strefą aktywności gospodarczej a połączeniem z (w rzeczywistości są to nie zawsze najszybsze trasy; tab. 17):

- autostradą (w większości przypadków była to wielkopolska Autostrada Wolności A2 i węzły: Nowy Tomyśl, Buk, Poznań Zachód, Poznań Komorniki, Poznań Luboń, Poznań Krzesiny, Poznań Wschód, Września, Słupca, Sługocin, Konin Zachód, Konin Wschód, Koło i Dąbie, w dwóch pojedynczych przypadkach autostrady A4 – węzeł Przylesie i A8 – węzeł Pawłowice);
- drogą krajową lub drogą ekspresową (kategorie te połączono z uwagi na fragmentaryczny udział dróg ekspresowych w sieci komunikacyjnej województwa wielkopolskiego),
- drogą wojewódzką,
- centrum ośrodków aglomeracyjnych (Poznań w aglomeracji poznańskiej lub Kalisz lub Ostrów Wielkopolski w aglomeracji kalisko-ostrowskiej; PZPW, 2010).

W badaniu, aby oddać w sposób bardziej dokładny stan rzeczywisty, postanowiono nie posłużyć się ekwidystantami, które mierzyłyby odległości pomiędzy obiektami w linii prostej, a zdecydowano się na dokładne określenie odległości przy wykorzystaniu dostępnych narzędzi GIS oraz portalu maps.google.com. Badanie obarczone jest błędem pomiarowym, który szacuje się na około 1 km.

Tab. 17. Zmienne charakteryzujące rentę położenia w badaniu.

Zmienna	Opis zmiennej	Jednostka
x_1	odległość do najbliższego połączenia drogowego z autostradą (A2 lub A4)	km
x_2	odległość do ośrodków aglomeracyjnych, mierzona jako odległość od centrum Poznania, Kalisza bądź Ostrowa Wielkopolskiego	
x_3	odległość do najbliższego połączenia drogowego z drogą krajową bądź ekspresową	
x_4	odległość do najbliższego połączenia drogowego z drogą wojewódzką	

Źródło: opracowanie własne.

Największe odległości dzieliły LSAG od ośrodków aglomeracyjnych, średnia arytmetyczna wyniosła 53,6 km (mediana = 58), nieco mniejsze w przypadku węzłów autostradowych ($\bar{z} = 40,48$, mediana = 33). Najbliżej natomiast zlokalizowane są drogi wojewódzkie ($\bar{z} = 6,08$, mediana = 3) oraz krajowe ($\bar{z} = 7,58$, mediana = 5). Wynika to przede wszystkim z największej gęstości, tym samym dostępności tych kategorii dróg. Wszystkie z wyników w obrębie danej zmiennej charakteryzowały się dużą zmiennością (od 48% do 126%). Naj-

większy rozstęp odnotowano w przypadku odległości od ośrodków aglomeracyjnych (tab. 18). Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że podobną rolę, co Kalisz i Ostrów Wielkopolski, w innych rejonach województwa spełniają ośrodki o znaczeniu regionalnym, tj: Leszno, Piła, Gniezno czy Konin, ich znaczenie w porównaniu z Poznaniem jest jednak zdecydowanie mniejsze.

Tab. 18. Charakterystyki statystyczne zmiennych diagnostycznych dotyczących renty położenia.

Zmienna	Średnia $\bar{z}$	Maksimum Z_{max}	Minimum Z_{min}	Odchylenie standardowe s	Współczynnik zmienności V	Mediana
z_1	40,48	152	2	30,24	75%	33
z_2	53,60	149	10	25,29	48%	58
z_3	7,58	32	0	7,92	104%	5
z_4	6,08	50	0	7,63	126%	3

Źródło: opracowanie własne.

Do sklasyfikowania LSAG w województwie wielkopolskim pod względem poziomu renty położenia użyto zmodyfikowanej metody K. Heffnera (2002a). W zależności od odległości od obiektu danej strefie przyznawane były punkty w skali 0-3 w czterech przedziałach (tab. 19). Im teren inwestycyjny znajdował się bliżej, tym otrzymywał więcej punktów, zgodnie z kluczem, którego bazą była średnia odległość LSAG od danego elementu.

Tab. 19. Warunki punktacji przyznawanej poszczególnym LSAG w ramach badania.

Punktacja x	3	2	1	0
Warunek	$z < \frac{1}{2} \bar{z}$	$\frac{1}{2} \bar{z} \leq z < \bar{z}$	$\bar{z} \leq z < \frac{3}{2} \bar{z}$	$z \geq \bar{z} + \frac{1}{2} \bar{z}$
z_1	0 – 20 km	21 – 40 km	41 – 60 km	>60 km
z_2	0 – 27 km	28 – 54 km	55 – 81 km	>81 km
z_3	0 – 4 km	5 – 8 km	9 – 12 km	>12 km
z_4	0 – 3 km	4 – 6 km	7 – 9 km	>9 km

$\bar{z}$ – średnia odległość od obiektu w obrębie danej zmiennej,

z – odległość od obiektu w obrębie danej zmiennej,

Źródło: opracowanie własne.

Przy ocenianych czterech elementach składających się na rentę położenia dana strefa aktywności gospodarczej mogła uzyskać maksymalnie 12 punktów. Średnio najwięcej punktów przyznawano za odległość od drogi wojewódzkiej (1,967). Średnia sumaryczna liczba punktów uzyskanych przez LSAG na terenie województwa wielkopolskiego ($\bar{x}$) wyniosła 7,25 punktów ($s = 2,43$). Maksymalną liczbę punktów zgromadziły tereny inwestycyjne

w gminie Suchy Las w powiecie poznańskim, co oznacza, że znajduje się ona w rejonie zagęszczenia krajowego i regionalnego układu drogowego oraz w bliskim sąsiedztwie Poznania oraz autostrady A2. Gmina ta charakteryzowała się najwyższą klasą atrakcyjności inwestycyjnej i należała do zintegrowanych ekonomicznie obszarów wiejskich. Najmniej, bo zaledwie 2 punkty, zgromadziła Strefa Przemysłowa w Poniecu, w powiecie gostyńskim, położona na południu województwa wielkopolskiego. Zadecydowało o tym niekorzystne położenie względem ośrodków aglomeracyjnych, autostrady oraz nieco większa niż przeciętnie odległość od krajowej i wojewódzkiej sieci drogowej. Gmina Poniec została przyporządkowana klasie D atrakcyjności inwestycyjnej (Godlewska-Majkowska, 2016; tab. 20, ryc. 60).

Tab. 20. Klasyfikacja LSAG ze względu na poziom renty położenia.

Klasa gminy	Opis klasy renty położenia	Kryterium klasyfikacji	Liczba LSAG
I	wysoka	$x \geq \bar{x} + s$	12 (20%)
II	umiarkowanie wysoka	$\bar{x} \leq x < \bar{x} + s$	15 (25%)
III	umiarkowanie niska	$\bar{x} - s \leq x < \bar{x}$	28 (46%)
IV	niska	$x < \bar{x} - s$	6 (10%)

x – liczba zdobytych punktów w klasyfikacji przez daną LSAG,

$\bar{x}$ – średnia punktów wszystkich LSAG,

s – odchylenie standardowe od średniej punktów dla wszystkich LSAG.

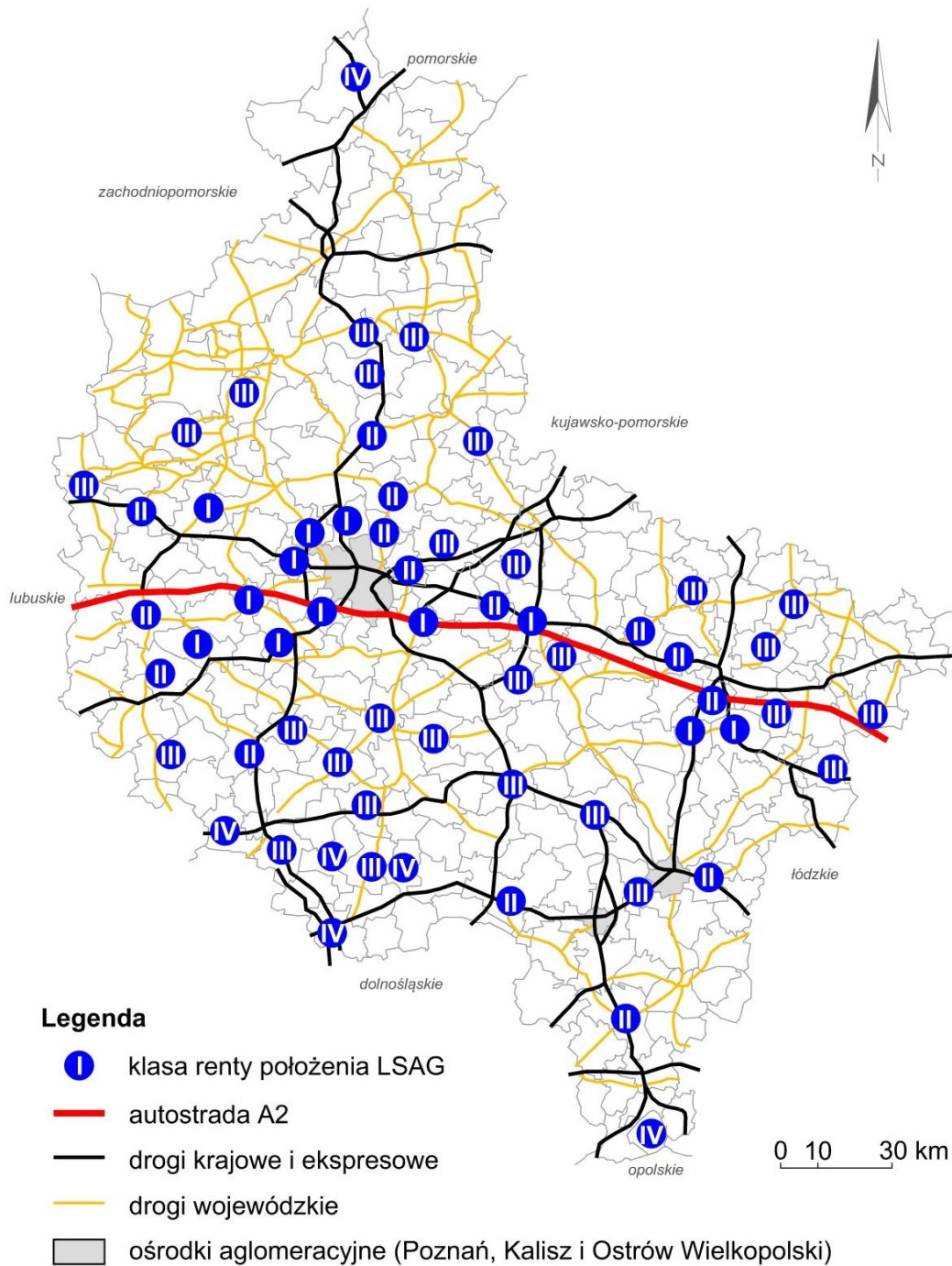
Źródło: opracowanie własne.

Prawie 50% obserwowanych LSAG znalazło się w dwóch pierwszych klasach renty położenia, zatem cechują się one wysoką lub umiarkowanie wysoką rentą położenia (w rzeczywistości wyższą niż średnia sumaryczna punktacją). Wśród najwyższej klasyfikowanych znalazło się siedem stref położonych w powiecie poznańskim (ryc. 60).

Aż 1/3 lokalnych stref aktywności gospodarczej jest zlokalizowana w odległości do 20 km od autostrady, co wskazuje jak istotny według samorządów i przyciągający inwestorów jest to element krajowego układu komunikacyjnego.

Ciekawym przypadkiem jest strefa aktywizacji gospodarczej w Rychwale, która uzbierała 11 punktów i znalazła się na szczycie listy, podczas gdy potencjalną atrakcyjność inwestycyjną gminy Rychwał oceniono jako najniższą (klasa F). Zaledwie co dziesiąty zorganizowany teren inwestycyjny charakteryzuje się niską punktacją pozaprzyrodniczych czynników lokalizacyjnych. Przeprowadzone badanie pozwala wysunąć wniosek, że lokalizacja względem układu komunikacyjnego oraz najważniejszych ośrodków miejskich w województwie znacząco wpływa na występowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Ryc. 60. Elementy pozaprzyrodnicze renty położenia a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

Źródło: opracowanie własne.

Wskazanie relacji pomiędzy rentą położenia a lokalizacją stref aktywności gospodarczej może stanowić punkt wyjścia do rozważań nad określeniem potencjalnych terenów, które miałyby predyspozycje do tworzenia na ich terenie zorganizowanych terenów inwestycyjnych.

5.3. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w planowaniu przestrzennym gmin

Przygotowanie planistyczne jest, a na pewno powinno być, jednym z pierwszych etapów organizowania terenów inwestycyjnych. Rozumie się przez to przede wszystkim jakości i aktualność obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub ogólniej rzecz ujmując (w przypadku zmieniających się uwarunkowań prawnych), dokumentów planistycznych, które w sposób jednoznaczny ustalają sposób i charakter przeznaczenia danego obszaru.

W zależności od tego, jaką drogę zaktywizowania lokalnej strefy gospodarczej wybiera samorząd (poszukiwania inwestora zainteresowanego gruntem przed lub po jej utworzeniu) określenie aktem prawa miejscowego funkcji oraz warunków i parametrów kształtowania zabudowy jest formalizacją istnienia lokalnej strefy aktywności gospodarczej lub tylko usankcjonowaniem kierunków jej rozwoju przestrzennego.

Planowanie przestrzenne w aspekcie tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej jest o tyle istotne, że wpływa bezpośrednio na jej lokalizację, a więc także powodzenie prowadzonej na jej terenie działalności gospodarczej, skutki społeczno-gospodarcze oraz przestrzenne.

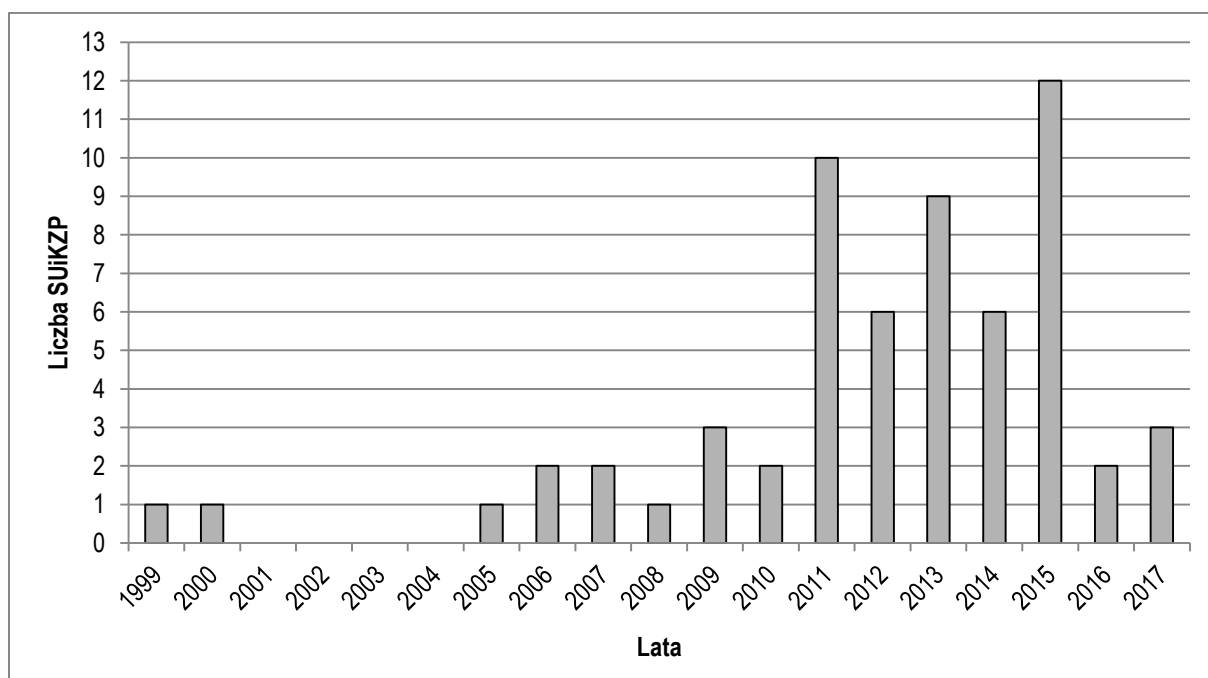
W ramach przeprowadzonej analizy przygotowania planistycznego gmin do tworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych sprawdzono, jak sytuowane są tereny aktywizacji gospodarczej w SUIKZP oraz MPZP oraz jakie niesie to za sobą skutki w przestrzeni po realizacji przedsięwzięcia, tzn. jak lokalizowane są tereny przemysłowe, które dominują w LSAG, względem tkanki ruralistycznej, urbanistycznej lub w przypadku łączenia tych dwóch struktur w kontinuum miejsko-wiejskim. W badaniu uwzględniono gminy, na terenie których znajdują się zarówno strefy aktywne, jak i nieaktywne.

Należy mieć na uwadze fakt, że w przypadku tej analizy zakres czasowy obejmuje okres od 1994 r. do połowy 2017 r., kiedy to obowiązywały dwie różne, wielokrotnie nowelizowane ustawy ustalające system planowania przestrzennego w Polsce. Ustawa z 1984 roku przetrwała równą dekadę i została zastąpiona 7 lipca 1994 roku przez pierwszą, powstałą w demokratycznej Polsce, ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym. Zwiększono wówczas rolę, jaką odgrywały w kreowaniu polityki przestrzennej władze samorządowe oraz w ramach partycypacji społeczności lokalne. Stworzono podstawy prawne do opracowywania nowych dokumentów planistycznych takich, jak choćby kluczowe dla tematu SUIKZP oraz MPZP. Ponadto wprowadzono szereg wymogów towarzyszących procedurze planistycznej m.in.

obowiązek załączania prognoz skutków wpływu ustaleń planu na środowisko przyrodnicze. Nowego wymiaru nabrało prawo własności. Pojawiły się inwestycje zagraniczne na szeroką skalę. Stopniowo akty prawne z lat 90. XX w. traciły ważność. W związku z powyższym analiza w rzeczywistości dotyczy późniejszego okresu, po 2000 r.

Podczas analizy studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego można dojść do wniosku, że opracowanie to nie spełnia do końca ważnej roli, jaką przypisał mu ustawodawca. Chociaż dokumenty objęte analizą dla większości gmin można określić jako teoretycznie zaktualizowane, ponieważ ostatnie ich zmiany miały miejsce najczęściej po 2010 r., a te gminy, których opracowania są sprzed 2000 r. przystąpiły do ich zmiany (gmina Opatówek właśnie na wniosek inwestora z podstrefy SSE, w przypadku gminy Czerwonak uchwalenie zmiany zostało zablokowane z uwagi na zaskarżenie do WSA), to w rzeczywistości są to często jedynie kosmetyczne zmiany naniesione na dokument powstały czasami jeszcze w latach 90. XX w., które dotyczą dostosowania go do nowych wymogów prawnych lub wprowadzenia w życie postulatów wnioskodawców (ryc. 61).

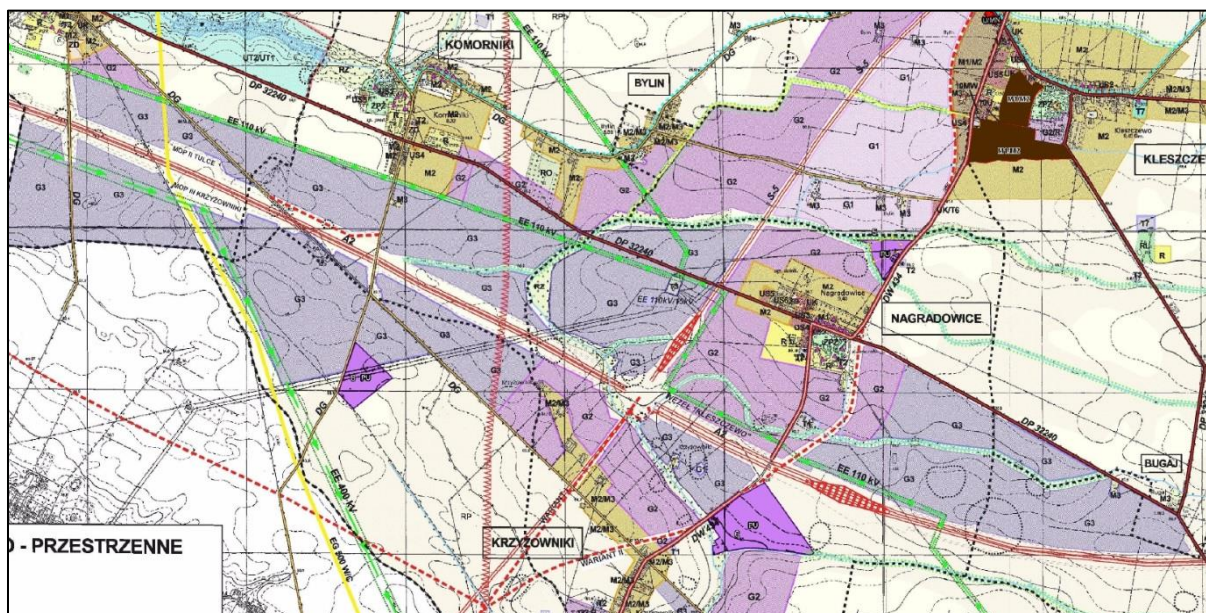
Ryc. 61. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wg daty uchwalenia w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1999-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji na stronach urzędów gmin oraz portali systemów informacji przestrzennej gmin.

W związku z powyższym SUIKZP są rzadko dostosowane do zmieniających się realiów gospodarczych. Zapisy mają niestety charakter ogólnikowy, a wyznaczane tereny pod różnorodne funkcje bywają przeszacowane³⁰. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w omawianych dokumentach planistycznych są, w zależności od aktualności i przyjętej praktyki projektowej, najczęściej określane jako tereny produkcyjne, składów i magazynów (np. gmina Przykona), tereny aktywności bądź aktywizacji gospodarczej (Buk), tereny działalności gospodarczej (Kołaczkowo) lub jako funkcje przemysłowe łączone z usługowymi (Pniewy). Tereny przemysłowe często zostają rozproszone na terenie gminy, choć pojedyncze zorganizowane tereny inwestycyjne stanowią zazwyczaj większe, zwarte struktury (ryc. 62).

Ryc. 62. Fragment dotyczący terenów LSAG w części B (kierunki) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kleszczewo.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kleszczewo, 2013.

Na podstawie źródeł jedynie w postaci tekstów i rysunków SUIKZP, trudno odnieść się do podejścia strategicznego zamierzeń planistycznych samorządów. Lokalizacja terenów działalności gospodarczej jest prawdopodobnie podyktowana szeregiem uwarunkowań: próbą pogodzenia interesów społecznych³¹, niekolidującym funkcją sąsiedztwem czy korzystną lokalizacją względem sieci komunikacyjnej, wreszcie wnioskami pojedynczych inwestorów lobbujących za konkretnym umiejscowieniem. Wszystkie te uwarunkowania uwidaczniają się

³⁰ Konieczność uwzględniania bilansu terenów w SUIKZP opartego na analizach ekonomicznych, demograficznych, społecznych i środowiskowych pojawiła się w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym dopiero w 2015 r.

³¹ W gminie Przemęt przed utworzeniem podstrefy SSE protestowała Wolsztyńska Izba Gospodarcza (online: <https://www.pb.pl/przelom-w-przemecie-494947>, [dostęp: 10.10.2017 r.]

w analizie materiału źródłowego. Wydaje się, że nie ma korzystnej lokalizacji dla funkcji, która może potencjalnie wywoływać konflikty przestrzenne i dlatego tak trudne jest podejmowanie przez samorząd decyzji w tym zakresie.

Jak zaznaczono w raporcie „Zarządzanie Strefami Aktywności Gospodarczej. Podręcznik dobrych praktyk” (2015) przygotowanym na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego popartym badaniami przeprowadzonymi wśród potencjalnych inwestorów, brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „*utrudnia procesy inwestycyjne zarówno w fazie przygotowywania terenów inwestycyjnych, jak i w fazie realizowania inwestycji*”.

Obszary lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim w ponad 85% przypadków posiadają miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Wyjątkami są niektóre podstrefy SSE np. Wronki czy Międzychód lub tereny, dla których idea powstania LSAG sięga lat 90. XX w. jak np. w gminie Grodzisk Wielkopolski. Dla niektórych stref miejscowy plan uchwalono jedynie dla nowych, potencjalnych inwestycji, a nie obowiązywał on w momencie badania dla istniejących obok zakładów. Sytuacja taka ma miejsce w przypadku strefy aktywizacji gospodarczej Pudliszki w gminie Krobia (ryc. 63).

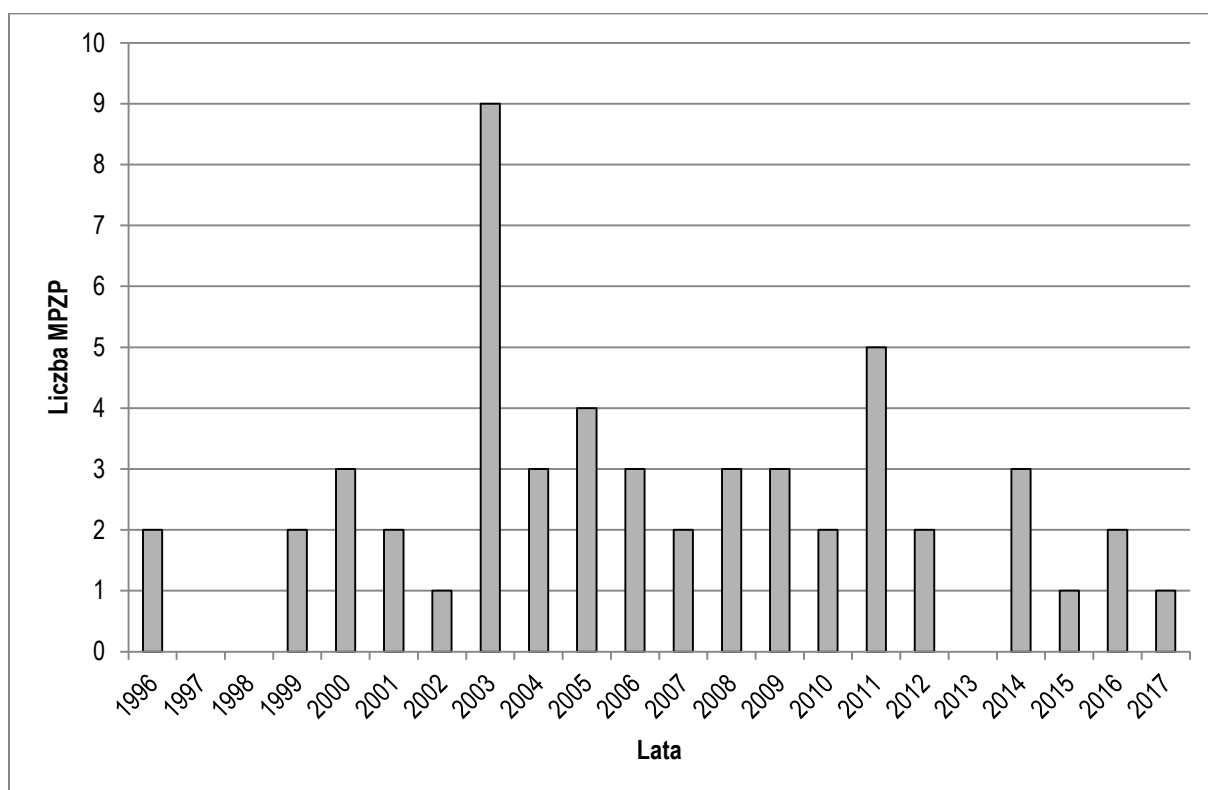
Ryc. 63. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego na terenie strefy aktywizacji gospodarczej Pudliszki w gminie Krobia.

Źródło: system informacji przestrzennej gminy – krobia.e-mapa.net.

Zazwyczaj dla jednej lokalnej strefy aktywności gospodarczej w analizowanym okresie powstawało i obowiązuje kilka MPZP. Część z nich została zastąpiona nowymi, część najstarszych przestała obowiązywać na podstawie wymogów ustawowych. Najwięcej planów sankcjonujących przeznaczenie terenów pod działalność gospodarczą w formie, pod jaką w pracy rozumie się lokalną strefę aktywności (pominięto MPZP, które rozszerzają jej zasięg w kolejnych latach), uchwalono w 2003 r. w przeddzień wejścia w życie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (ryc. 64).

Ryc. 64. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wg daty uchwalenia w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1996-2017.

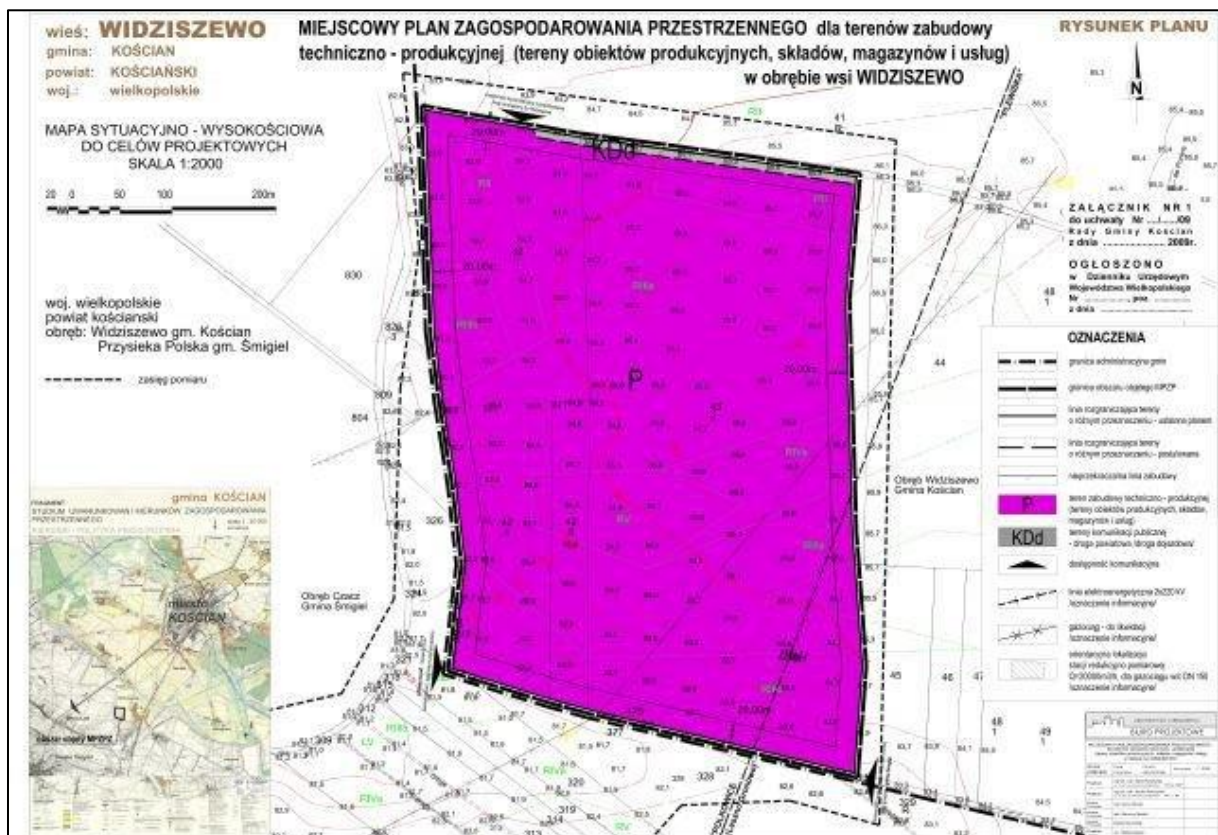

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji na stronach urzędów gmin oraz portali systemów informacji przestrzennej gmin.

Zapisy dotyczące określenia funkcji przeznaczenia terenu w MPZP odzwierciedlają zazwyczaj zapisy SUiKZP, tym samym w planach z przełomu wieków są to tereny aktywizacji gospodarczej z przeznaczeniem na cele rozwoju przedsiębiorczości, natomiast w bardziej aktualnych opracowaniach po 2003 r., zgodnych z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu

miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego są one oznaczane jako tereny produkcyjne, składów i magazynów i/lub tereny usługowe (ryc. 65).

Ryc. 65. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Widziszewo - Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Widziszewie w gminie Kościan

Źródło: Uchwała Nr XXV/241/09 Rady Gminy Kościan z dnia 25.03.2009 roku.

Ostatecznym przeznaczeniem realizowanym na podstawie zapisów MPZP są m.in.: hale magazynowe, zakłady produkcyjne, centra logistyczne, budynki biurowo-handlowe i gospodarcze. Poziom zainwestowania na LSAG, a więc pośrednio poziom realizacji postanowień MPZP i wcielania w życie jego zapisów w przypadku terenów aktywnych (43 spośród 61 stref) należy ocenić jako wysoki. Trudno jednak stwierdzić dokładnie, jakie są plany inwestycyjne gmin i czy planują powiększać istniejące obszary inwestycyjne.

Wybieranie położenia dla lokalnych stref aktywności gospodarczej z punktu widzenia planowania przestrzennego, którego jednym z celów nadrzędnych jest zachowanie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego, jest zadaniem niezwykle trudnym. Wprowadzanie tego typu funkcji zwłaszcza na obszary wiejskie w większości przypadków spowoduje, że powstające obiekty np. przemysłowe będą sprawiały wrażenie obcych

w dotyczącym zagospodarowaniu przestrzennym. Wynika to nie tylko z funkcji tej zabudowy, ale także z gabarytów, używanych do budowy materiałów, zajmowanej powierzchni, kształtów budynków, które istotnie oderwane są od istniejącej tkanki ruralistycznej i mają niebagatelny, negatywny wpływ na kształt i percepcję krajobrazu wiejskiego. Przykład może stanowić budynek firmy Baumit w Pobiedziskach stanowiący mało chwalebny dominantę w przestrzeni gminy (56 m).

Wśród stref aktywności gospodarczej na terenie województwa wielkopolskiego można wyróżnić pewne standardowe, powielane lokalizacje, umiejscowienia względem układu komunikacyjnego czy sieci osadniczej, które w wielu przypadkach nakładają się na siebie. Należą do nich, położenie:

- przy głównych szlakach komunikacyjnych – głównie drogach o znaczeniu regionalnym lub krajowym wpływających na dogodne warunki dla transportu (ryc. 66);

Ryc. 66. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone przy głównych szlakach komunikacyjnych.

A – Podstrefa SSE Chodzież w Podaninie, gm. Chodzież, przy drodze krajowej nr 11, B – Tereny inwestycyjne w Mrowinie, gm. Rokietnica, przy drodze wojewódzkiej nr 184.
Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

- przy węzłach autostradowych i dróg ekspresowych – jest to kolejna droga wykorzystywania wysokiej renty położenia, możliwość zjazdu z / wjazdu na autostradę podnosi automatycznie atrakcyjność danego terenu dla inwestorów (ryc. 67),

Ryc. 67. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone przy węzłach autostradowych i dróg ekspresowych.

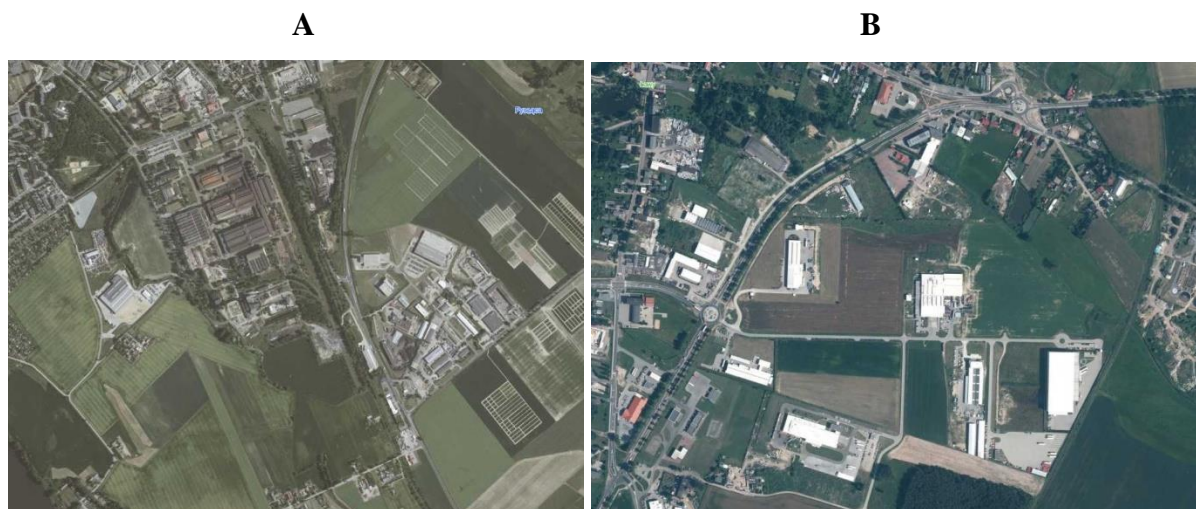

A – Wielkopolskie Centrum Logistyczne Konin-Stare Miasto w Modle Królewskiej przy węźle Modła na autostradzie A2, B – Park Przemysłowy Buk w Niepruszewie przy węźle Komorniki na autostradzie A2.

Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

– na obrzeżach miasta, w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego – a więc poza obszarami zwartej zabudowy, w myśl koncepcji strefowania obszarów o różnych funkcjach i „wypychania” poza teren ścisłego centrum miasta terenów o przeznaczeniu innym niż mieszkaniowe czy usługowe (ryc. 68),

Ryc. 68. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone na obrzeżach miasta, w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego.

A – Śremski Park Inwestycyjny, B – Grodziska Strefa Przemysłowa.

Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

- w zurbanizowanej strefie podmiejskiej w aglomeracji – w województwie wielkopolskim szczególnie widoczny w aglomeracji poznańskiej (ryc. 69).

Ryc. 69. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone w zurbanizowanej strefie podmiejskiej aglomeracji na administracyjnym obszarze wiejskim.

Tereny inwestycyjne w gminie Tarnowo Podgórne

Podstrefa SSE Swarzędz w Jasinie

Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

- na obszarze wiejskim – z dala od terenów zwartej zabudowy mieszkaniowej, w sąsiedztwie obszarów wykorzystywanych rolniczo, często z uwagi na niższe podatki, ceny gruntów, ale rosnące koszty związane z uzbrojeniem i eksploatacją i wydolnością systemu gospodarki komunalnej gminy (ryc. 70),

Ryc. 70. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone na obszarze wiejskim.

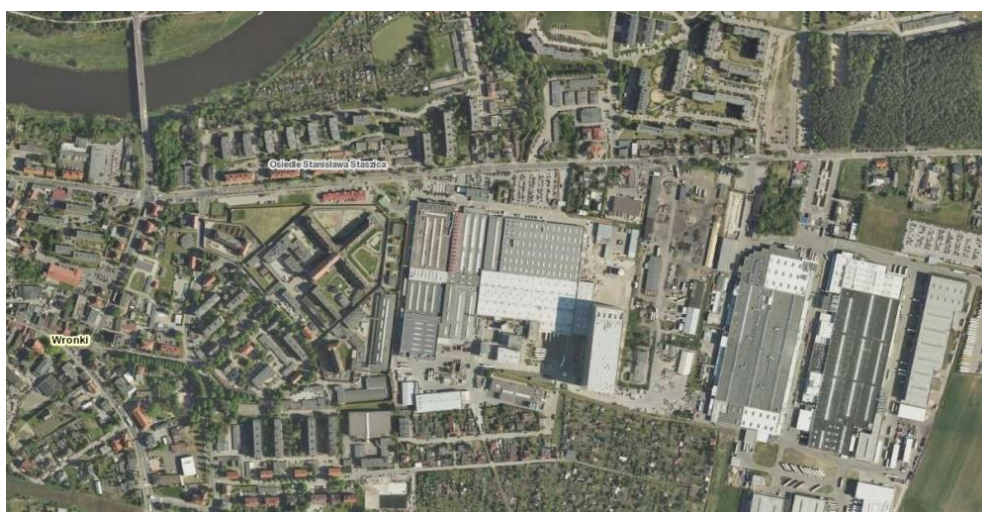

A – Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie, B – Podstrefa SSE Nowe Skalmierzyce w Ociążu.

Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

- w mieście – w centrum zwartej tkanki miejskiej, wydaje się, że jest to efekt braku dostępnych rozwiązań, konieczności podjęcia decyzji co do lokalizacji pod wpływem presji inwestycyjnej, czasami niekontrolowany efekt rozwoju przestrzennego miasta (ryc. 71),

Ryc. 71. Lokalna strefa aktywności gospodarczej położona w zwartej zabudowie miejskiej – Podstrefa SSE Wronki.

Źródło: geoportal.gov.pl, [dostęp: 12.09.2017].

Dla aglomeracji poznańskiej została opracowana Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego aglomeracji poznańskiej (2016), w której pojawiły się rekomendacje co do kształtowania terenów produkcyjno-usługowych na jej obszarze. Wskazano w niej konieczność zrationalizowania przeznaczania kolejnych terenów pod tę formę zabudowy, z uwagi na skutki finansowe zwiększania i tak już nadmiernego potencjału inwestycyjnego gmin w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin. Zarekomendowano, aby obszary inwestycyjne z przeznaczeniem pod zabudowę produkcyjno-usługową, które nie znalazły się w obrębie tzw. aglomeracji kanalizacyjnych, zapewniających możliwość korzystania z sieci infrastruktury technicznej, były zagospodarowywane jedynie w przypadku, gdy inwestor zgodzi się pokryć koszty uzbrojenia tych terenów. W obszarze aglomeracji silnie widoczny jest chaos przestrzenny, który wynika z dużego, często niekontrolowanego przyrostu nowej zabudowy. W takich obszarach szczególnie ważne jest wyznaczanie konkretnych, popartych analizami ekonomicznymi i środowiskowymi obszarów, na których mogłaby być realizowana działalność gospodarcza, co pozwoliłoby ograniczyć występowanie konfliktów przestrzennych.

Odrębną kategorię w analizie stanowią pozorne lokalne strefy aktywności gospodarczej, a więc strefy aktywizacji. Prawie 1/3 stref w województwie wielkopolskim może zostać zaliczona do tego typu, co oznacza, że tereny, na których ma rozwijać się przedsiębiorczość są na etapie planu strategicznego samorządów. Jeżeli przyjąć do badania inne założenia co do definicji LSAG, liczba tych nieaktywnych jest jeszcze większa (Wojtyra, 2016b). Zorganizowane planistycznie tereny inwestycyjne, które czekają na pojawienie się inwestora, o ile nie zostały poniesione wcześniej nakłady na zaawansowane usprawnienia infrastrukturalne, stanowią jedynie zapis planistyczny, który w razie sytuacji, gdy zamierzenia strategiczne zostają niekorzystnie zweryfikowane przez rynek, może zostać przekształcony z czasem na inną funkcję. Przypadek ten może zostać zobrazowany przez Strefę aktywizacji gospodarczej w Czarniejewie – teren utworzony jako LSAG w 2014 r., planistycznie przygotowany już w 2001 r. (uchwała XXVII/176/2001 Rady Miejskiej Gminy Czarniejewo z dnia 28 maja 2001 w sprawie zmiany planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Czarniejewo na obszarze części miasta Czarniejewo), w międzyczasie uzbrojony (sieć wodno-kanalizacyjna, telekomunikacyjna, gazowa, oświetlenie uliczne, przyłącza elektroenergetyczne, drogi i chodniki) korzystnie zlokalizowany, który mógłby w mniejszej skali powtórzyć sukces leżącej niedaleko Wrześni – do 2017 r. nie doczekał się jednak chętnego inwestora. Być z może z biegiem czasu, przy odpowiedniej promocji i zbudowanym klimacie

inwestycyjnym, teren zostanie zaktywizowany na cele działalności gospodarczej (ryc. 72, 73 i 74).

Istnienie strefy staje się bardziej skomplikowane, jeżeli bez prognozy i odpowiedniej promocji teren nie zostaje długo zagospodarowany, a jego uzbrojenie (ważne, choć nie najistotniejsze) staje się chybioną inwestycją.

Ryc. 72. Lokalizacja Strefy aktywizacji gospodarczej w Czerniejewie.

Źródło: system informacji przestrzennej gminy – czerniejewo.e-mapa.net, [dostęp: 14.09.2017].

Ryc. 73. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla Strefa aktywizacji gospodarczej w Czerniejewie.

Źródło: system informacji przestrzennej gminy – czerniejewo.e-mapa.net, [dostęp: 14.09.2017].

Ryc. 74. Przygotowanie infrastrukturalne Strefy aktywizacji gospodarczej w Czerniejewie.

Źródło: www.czerniejewo.pl, [dostęp: 12.09.2017].

„Zamrożenie” terenu powierzchniowo niewielkiego nie niesie za sobą takich skutków, jak w przypadku dużych połąci terenów rolnych przeznaczonych bez głębiej zakorzenionej idei na strefę gospodarczą. Istnieją również niezagospodarowywane tereny inwestycyjne, które mają z punktu widzenia jednostki samorządu terytorialnego znaczeniem strategiczne i mogłyby zostać zaadoptowane na inną funkcję, którą wyrażane jest w danej chwili większe zainteresowanie. Za taką uznano tereny o powierzchni 148 ha we wsi Garbatka pod Rogoźnem zgodnie z przeprowadzoną w 2016 r. Oceną aktualności Studium i Planów Miejscowych gminy Rogoźno, które jednocześnie stało się tematem pracy badawczej zespołu naukowców (Barełkowski i in., 2016). Autorzy zwrócili uwagę na następujące problemy: nieskonsumowane, duże arealy terenów z obowiązującym planem miejscowym, nieatrakcyjne dla inwestora, tereny pod zabudowę wyznaczone w nieoptymalnych miejscach. Jednocześnie zauważano występowanie silnej presji inwestycyjnej na obszarach, gdzie brak jest uchwalanych planów miejscowych.

Strefy aktywności/aktywizacji gospodarczej znajdują swoje miejsce w dokumentach planistycznych, zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, jak i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. O ile zapisy ich dotyczące nie są silnie zróżnicowane, o tyle rozmieszczenie LSAG w poszczególnych gminach już tak. Problem stanowi wkomponowywanie w przestrzeń obiektów, które kolidują z otaczającą przestrzenią. Władze samorządowe starają się unikać konfliktów przestrzennych oraz mieć na uwadze prognozy finansowe przez lokalizowanie terenów działalności gospodarczej w zwartych strefach, zazwyczaj oddzielonych od zabudowy mieszkaniowej. Sam charakter zabudowy powoduje jednak, że zmienia się sposób użytkowania dużych powierzchni terenów czy też przysłaniany zostaje wiejski krajobraz.

6. Lokalne strefy aktywności gospodarczej – studia przypadków

W celu przyjrzenia się procesowi tworzenia oraz funkcjonowaniu lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich przeprowadzono analizę wybranych studiów przypadku. Kryteriami, którymi kierowano się podczas doboru, a pod względem których analizowane *case study* miały się znacząco różnić, były:

- typ i położenie lokalnej strefy aktywności gospodarczej,
- typ gminy i obszaru wiejskiego,
- poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i atrakcyjności inwestycyjne gminy.

Ostatecznie wyselekcjonowano trzy strefy aktywności gospodarczej, a wraz z nimi jednostki samorządu terytorialnego, na terenie których są położone (tab. 21, ryc. 75). Były to Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Przemysłowa w Rydzynie oraz Strefa działalności gospodarczej Bolechowo w gminie Czerwonak.

Tab. 21. Charakterystyka wybranych lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

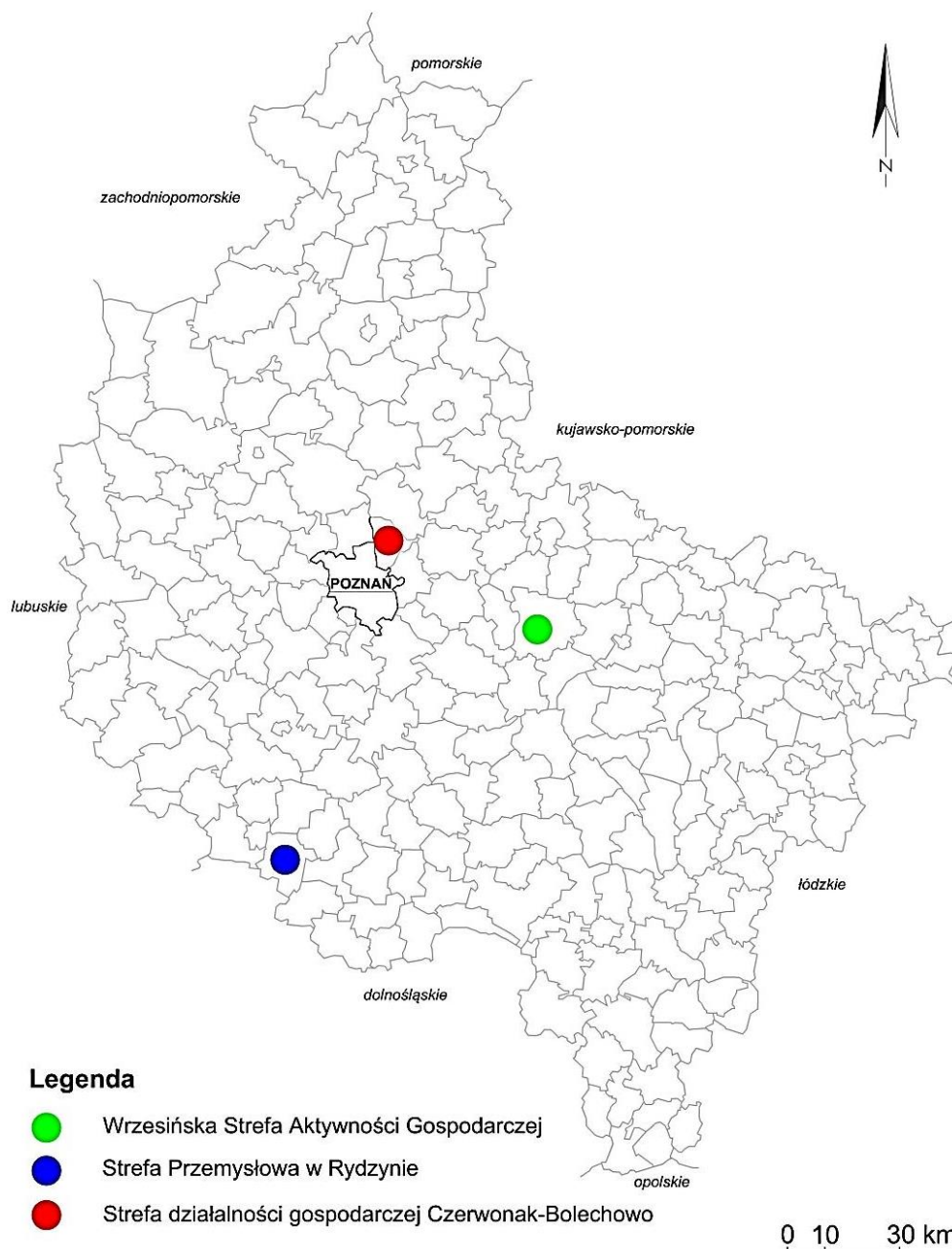
Nazwa LSAG	Typ LSAG	Gmina/ powiat	Typ gminy	Lokalizacja	Typ funkcjonalny obszaru wiejskiego (Wysocki, 2010)	Klasa poziomu rozwoju społ. gosp. (Bartkowiak- Bakun, 2015)
Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej	Podstrefa SSE	Września wrzesiński	miejsko- wiejska	na obszarze wiejskim w sąsiedztwie miasta	pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze	II
Strefa Przemysłowa w Rydzynie	Lokalna Strefa Aktywności Gospodarczej nie należąca do SSE	Rydzyna leszczyński	miejsko- wiejska	na granicy miasta	pośrednie obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze, atrakcyjne turystycznie	III
Strefa działalności gospodarczej Czerwonak- Bolechowo	Lokalna Strefa Aktywności Gospodarczej nie należąca do SSE	Czerwonak poznański	wiejska	obszar wiejski w aglomeracji poznańskiej	obszary ekonomicznie zintegrowane	I

Źródło: opracowanie własne.

Wybrane do szczegółowego badania gminy reprezentują różny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz podstawowy typ funkcjonalny obszaru wiejskiego. Należą

również do trzech różnych kategorii atrakcyjności inwestycyjnej: gmina Czerwonak - A, gmina Września - B, gmina Rydzyna – C (Atrakcyjność..., 2016).

Ryc. 75. Lokalizacja wybranych lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.

Źródło: opracowanie własne.

Wrzeșińska SAG położona jest w pobliżu przebiegu autostrady A2, w całości na obszarze wiejskim gminy, dodatkowo reprezentuje LSAG będące podstrefami specjalnych stref ekonomicznych. Strefa Przemysłowa w Rydzynie leży na granicy miasta Rydzyna i obszaru wiejskiego, niedaleko trasy łączącej Poznań z Wrocławiem. Strefa działalności

gospodarczej w Czerwonaku natomiast położona jest w gminie wiejskiej, w aglomeracji i bliskim sąsiedztwie Poznania. Podobnie jak rydzyskie LSAG nie ma statusu SSE.

Podstawowym badaniem wykorzystanym w studiach przypadku były wywiady eksperckie przeprowadzone z pracownikami urzędów gmin. Ich celem było możliwie szczegółowe scharakteryzowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej (lokalizacji, powierzchni, dostępnej infrastruktury, warunków planistycznych, aktywnych podmiotów gospodarczych itp.), omówienie procesu jej powstawania i funkcjonowania oraz obserwowanych efektów wdrożenia.

6.1. Wrzeńska Strefa Aktywności Gospodarczej

Września to gmina miejsko-wiejska położona w środkowej części województwa, w powiecie wrzeńskim, w odległości około 50 km na wschód od Poznania. Sąsiaduje bezpośrednio z gminami: Kołaczkowo, Miłosław i Nekla (powiat wrzeński), Dominowo (średzki), Strzałkowo (słupecki), Witkowo, Niechanowo i Czarniejewo (gnieźnieński). Gmina Września ma powierzchnię 222 km², co stanowi nieco ponad 31% powiatu. W jej skład wchodzi: miasto Września (około 13 km²) oraz 52 inne miejscowości, z czego 33 stanowią sołectwa.

Na koniec 2016 r. gminę zamieszkiwało 46 tys. mieszkańców, z czego około 30 tys. mieszka w mieście, a pozostałe 16 tys. żyje na obszarze wiejskim. Na jej terenie odnotowano sukcesywny wzrost liczby ludności od lat 90. XX w., co było wynikiem dodatniego salda migracji i przyrostu naturalnego. Gęstość zaludnienia wynosiła 207 os./km², przy czym na obszarze wiejskim jest to 77 os./km² w 2016 r.

Krajobraz obszaru wiejskiego gminy ma typowo rolniczy charakter, 85,3% jego powierzchni zajmują użytki rolne, lesistość jest na bardzo niskim poziomie – około 8%, a niecałe 6% stanowią natomiast grunty zabudowane i zurbanizowane w 2014 r.

Położenie w centralnej Polsce, podobna odległość dzieląca gminę od Warszawy (258 km) i Berlina (350 km) oraz bardzo dobry dostęp do infrastruktury drogowej sprawia, że gmina jest atrakcyjna pod względem inwestycyjnym (kategoria B w Raporcie „Atrakcyjność Inwestycyjna Regionów 2016). Na terenie miasta Września znajduje się łącznie 61 km dróg gminnych, a na terenach wiejskich – 135 km (w przeliczeniu na 100 km² jeden z najwyższych wskaźników w regionie). Przez gminę przebiegają również drogi wojewódzkie. Należą do nich: droga nr 432 Leszno – Krzywiń – Śrem – Środa Wlkp. – Września oraz droga nr 442 Września – Puzdry – Gizalki – Kalisz.

Ponadto swój przebieg mają tu dwie drogi krajowe: nr 15 (Trzebnica – Krotoszyn – Września – Gniezno – Toruń - Ostróda) oraz nr 92 (Nowy Tomyśl – Poznań – Września – Słupca – Konin – Łowicz). Września usytuowana jest przy autostradzie A2, łączącej Berlin z Warszawą, co stanowi jeden z głównych atutów lokalizacyjnych.

Na obszarze wiejskim odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej wynosi ponad 92%, dużo niższy, niezadowalający jest poziom skanalizowania, który na wsi obejmuje zaledwie 11,6% mieszkańców, natomiast wskaźnik ten ma tendencję wzrostową w wyniku poczynionych inwestycji.

Liczba pracujących na obszarze wiejskim w jednostce stale rośnie od 2012 r. i przekraczała znacząco 100 osób na 1000 ludności (164 w 2016 r.). Przeważa zatrudnienie w przemyśle (ponad 40%). Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest na poziomie poniżej 5%. Gmina Września w 2016 r. charakteryzowała się wysokim wskaźnikiem liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarze wiejskim wynoszącym 96.

Gmina notuje w XXI w. dobre wyniki budżetowe. W 2016 r. dochody na mieszkańca wynosiły ponad 3865 zł, podczas gdy wydatki to w przeliczeniu niecałe 3370 zł. Według wskaźnika podstawowych dochodów podatkowych na mieszkańca gminy przyjętego do obliczania subwencji wyrównawczej na 2017 r. gmina Września plasowała się wśród 500 najbogatszych gmin w Polsce (492. miejsce na 2478 sklasyfikowanych).

W sierpniu 2017 r. przeprowadzono wywiad ekspercki z pracownikami Referatu Obsługi Inwestorów Urzędu Miasta i Gminy Września, którego tematem przewodnim była Wrześnińska Strefa Aktywności Gospodarczej. Debata prowadzona była w trzech obszarach: charakterystyka lokalnej strefy aktywności gospodarczej, mechanizm jej powstawania i funkcjonowania oraz efekty.

Wrześnińska Strefa Aktywności Gospodarczej stanowi podstrefę Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest-Park” i zlokalizowana jest na obszarze wiejskim gminy, w miejscowościach: Białężyce, Chocicza Mała, Obłaczkowo i Grzymysławice, położonych na południowy zachód od Wrześni (ryc. 76).

W połowie 2017 r. WSAG obejmowała swoim zasięgiem 331 ha skonsolidowanego obszaru (90 ha zaktywizowane). Tereny niegdyś należące do właścicieli prywatnych, gminy, powiatu oraz Skarbu Państwa zostały przejęte przez Invest-Park, a następnie wykupione przez inwestorów.

Ryc. 76. Lokalizacja Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Przestrzennej Miasta i Gminy Września.

Decyzję o ustanowieniu lokalnej strefy aktywności gospodarczej podjęła Rada Miejska we Wrześni 12 lutego 2014 r. w uchwale w sprawie utworzenia Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej. Zgodnie z uzasadnieniem celem jej utworzenia była aktywizacja regionu w zakresie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, przyciągnięcie nowych inwestorów na teren gminy, podniesienie poziomu inwestycji, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej tej części gminy, rozwój przedsiębiorczości, a w konsekwencji utworzenie nowych miejsc pracy.

W marcu 2014 r. doszło do zawarcia porozumienia 6-stronnego pomiędzy Wojewodą Wielkopolskim, Powiatem Wrzesińskim, Gminą Września, Ministerstwem Gospodarki, Polską Agencją Inwestycji i Handlu oraz Wałbrzyską Specjalną Strefą Ekonomiczną „Invest-Park”. Jego podpisanie jednoznacznie wskazywało na rangę przedsięwzięcia. Podmioty w nim uczestniczące zdawały sobie, bowiem sprawę z potencjalnych efektów mnożnikowych nie tylko lokalnych, ale również regionalnych oraz krajowych utworzenia strefy i rozpoczęcia działalności przez rekomendowane podmioty, w tym fabrykę Volkswagena. Przedmiotem porozumienia było uzgodnienie warunków w zakresie zapewnienia niezbędnych warunków jej funkcjonowania. Strony oświadczyły, że WSAG zostanie wyposażona w następującą infrastrukturę:

a) drogową – w celu połączenia obszaru WSAG z istniejącym układem komunikacyjnym, a konkretnie:

- budowę drogi gminnej zlokalizowanej w północno-zachodniej części strefy, mającej zapewniać dojazd do parkingów publicznych dla samochodów osobowych oraz ciężarowych w obrębie WSAG;
- budowę drogi gminnej zapewniającej dojazd do terenów inwestycyjnych z autostrady A2;
- budowę parkingów publicznych dla samochodów osobowych i ciężarowych zlokalizowanych w rejonie drogi publicznej;
- zmianę przebiegu odcinka drogi wojewódzkiej nr 432 poprzez wyłączenie z użytkowania odcinka przebiegającego przez tereny WSAG oraz budowę nowego znajdującego się po południowej stronie;

b) kolejową, w tym:

- przebudowę urządzeń sterowania ruchem kolejowym na stacji Września i szlaku Miłosław-Września;
- przebudowę infrastruktury kolejowej na szlaku Miłosław-Września obejmującą wybudowanie rozjazdu w torze głównym zasadniczym linii nr 281 Oleśnica-Chojnice;

c) systemu rowów melioracyjnych, w ramach którego nastąpiła przebudowa i rozbudowa rowów melioracyjnych oraz budowa zbiornika zapewniającego retencję wód opadowych spływających z terenów utwardzonych znajdujących się w obrębie WSAG;

d) wodno-kanalizacyjną, w tym:

- likwidację odcinka rurociągu tłoczego kanalizacji sanitarnej znajdującej się w obrębie WSAG oraz budowę nowego zapewniającego możliwość odprowadzania ścieków sanitarnych z miejscowości Chwalibogowo;
- budowę sieci wodociągowej oraz kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej i sanitarnej tłocznej;
- budowę zbiornika retencyjnego dla potrzeb odprowadzania wód opadowych z terenu WSAG;
- budowę sieci hydrantów dla potrzeb systemu przeciwpożarowego.

Ponadto tereny WSAG zostały uzbrojone w sieć energetyczną, gazową oraz telekomunikacyjną. Prace budowlane zostały poprzedzone badaniami geologicznymi i hydrologicznymi gruntów, archeologicznymi, uporządkowaniem zieleni nieurządzonej (usunięcie zbędnej i nowe nasadzenia). Część terenów w ramach WSAG położonych na

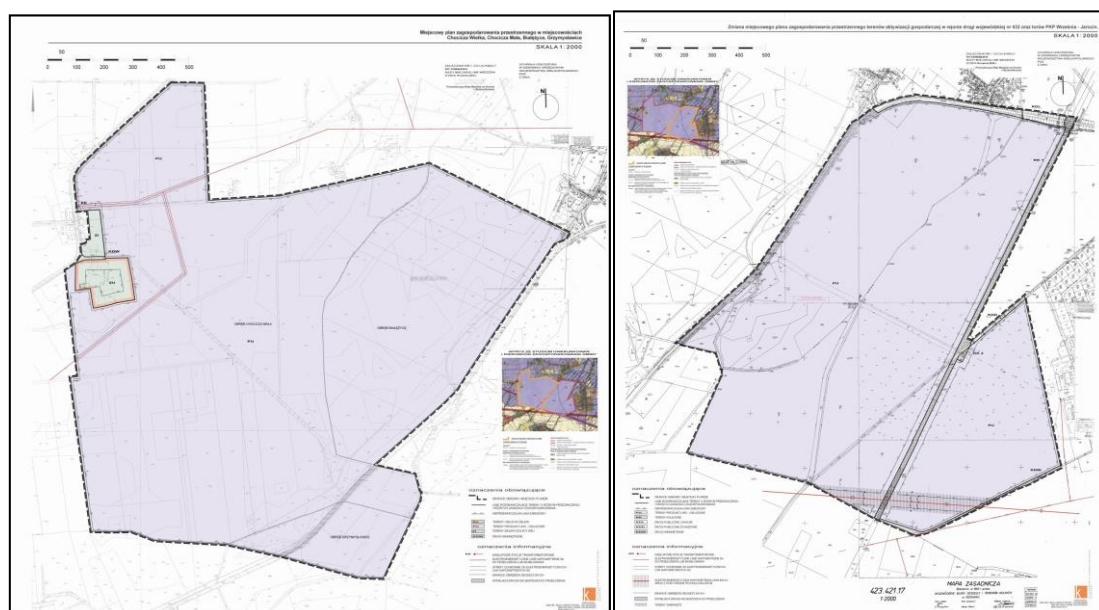
gruntach o wysokich klasach bonitacyjnych (I-III) otrzymała wyprzedzająco zgodę na zmianę przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne. Inwestycje prowadzone na terenie WSAG zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi ochrony środowiska przyrodniczego musiały uzyskać komplet pozwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wałbrzyskiej specjalnej strefy ekonomicznej (Dz. U. z 2014 r. poz. 572) wprowadziło zmiany do zasięgu obszarowego SSE rozszerzając ją m.in. o trzy kompleksy terenów inwestycyjnych w ramach podstrefy Września, do których należy WSAG, tym samym strefa została sformalizowana zarówno przez samorząd, jak i władze na szczeblu państwowym.

Teren strefy pokryty jest w całości MPZP, które weszły w życie na podstawie:

- Uchwały Nr XXXIII/403/2014 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 10 czerwca 2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowościach Chocicza Wielka, Chocicza Mała, Białężyce, Grzymysławice;
- Uchwały Nr XXXIII/402/2014 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 10 czerwca 2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów aktywizacji gospodarczej w rejonie drogi wojewódzkiej 432 oraz torów PKP Września – Jarocin (ryc. 77).

Ryc. 77. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie Wrzeńskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.

Źródło: Biuletyn Informacji Publicznej Miasta i Gminy Września.

Dla przedmiotowych terenów przewidziano jako funkcję dominującą: tereny produkcyjno-usługowe.

Na terenie gminy Września obowiązują ulgi podatkowe dla przedsiębiorców, które stanowią dodatkową zachętę dla inwestorów, chcących zainwestować zarówno w strefie gospodarczej, jak i na pozostałej części gminy. Uchwała Nr XXXIV/404/014 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 16 września 2014 r. w sprawie zwolnień od podatku od nieruchomości udzielanych w ramach pomocy *de minimis* zwalnia z podatku od nieruchomości budynki lub ich części związane z prowadzeniem działalności gospodarczej o charakterze produkcyjnym oraz wybranym usługowym. Okres zwolnienia przysługujący podmiotom jest uzależniony od liczby utworzonych w wyniku nowej inwestycji miejsc pracy, maksymalnie jest to 5 lat w przypadku 300 zorganizowanych stanowisk. Podmioty gospodarcze działające w Wrześnińskiej Strefie Gospodarczej w wyniku jej przynależności do specjalnej strefy ekonomicznej mogą liczyć na związane z tym dodatkowe przywileje, w tym zwolnienie z podatku CIT.

Podmioty, które dotychczas zainwestowały na terenie Wrześnińskiej SAG to: Inalfa Roof Systems (powstała w styczniu 2014, w więc przed oficjalnym powstaniem WSAG; ryc. 78), Volkswagen (ryc. 79) oraz podmioty z nim bezpośrednio kooperujące w systemie *Just-in-Sequence* (dostarczanie produktu w wyznaczonym czasie i w odpowiedniej kolejności na linię produkcyjną), tj. SITECH Sp. z o.o. Zakład Września Oddział w Chociczy Małej i Benteler Automotive Poland Sp. z o.o. W 2017 r. WSAG posiadała jeszcze wolne tereny przygotowane dla potencjalnych inwestorów.

Ryc. 78. Fabryka Inalfa Roof Systems w Białężycach na terenie Wrześnińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.

Źródło: zdjęcie autora, sierpień 2017 r.

Inalfa Roof Systems to firma zajmująca się produkcją systemów dachowych do samochodów osobowych klasy premium. Fabryka pod Wrześnią zajmująca około 10 tys. m² skupia się na montowaniu szyberdachów z dostarczonych elementów. Spółka ma swoją główną siedzibę w Holandii dostarcza wyroby takim marką jak BMW, Volvo, Rolls-Royce, Ford, Honda, Land Rover, Renault i Volkswagen.

We Wrześni produkowana jest nowa generacja modelu Volkswagen Crafter. Od 2016 r. nowy zakład stał się obok fabryki w Poznaniu drugim ośrodkiem produkcyjnym marki Volkswagen Samochody Użytkowe w Polsce. Teren Zakładu Crafter obejmuje 220 ha. Produkowane ma być tu docelowo 100 tys. aut rocznie³².

Ryc. 79. Fabryka Volkswagena w Białężycach na terenie Wrzeńskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.

Źródło: online: <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/51,36001,20881334.html?i=1>, [dostęp: styczeń 2017].

Firma Sitech jest renomowaną spółką należącą do koncernu Volkswagen. Specjalizuje się w produkcji metalowych stelaży siedzisk samochodowych do wybranych modeli samochodów. Oddział Września w Chociczy Małej jest trzecią fabryką SITECH sp. z o.o., po głównej siedzibie w Polkowicach i zakładzie w Głogowie. Hala produkcyjna zajmuje około 5 tys. m².

Benteler Automotive Poland Sp. z o.o. należący do niemieckiego koncernu Benteler-Group producent konstrukcji samochodowych, silników i układów wydechowych oraz

---

³² online: <http://volkswagen-poznan.pl/pl/podstawowe-informacje-na-temat-fabryki-craftera>, [dostęp: 10.10.2017 r.]

elementów podwozi i komponentów zajmuje na terenie WSAG powierzchnię około 6,6 tys. m².

Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej formalnie działa od 2014 r., w tym samym roku pojawiło się na jej terenie pierwsze przedsiębiorstwo. Zaledwie po 2 latach można już zauważyć liczne efekty społeczno-gospodarcze jej funkcjonowania. Wśród skutków przeważają te pozytywne. Cele, jakie postawił sobie samorząd, uruchamiając zorganizowany teren inwestycyjny, są stopniowo realizowane.

Wrzesińska Strefa Aktywności Gospodarczej niewątpliwie jest jedną z największych w Polsce w tak dużym stopniu aktywnych i jednocześnie położonych w całości na obszarze wiejskim. Powoduje to, że rezultaty jej działania są widoczne zarówno w skali lokalnej, jak i również w skali regionalnej, a nawet krajowej. Dzięki LSAG wykorzystano w dużej mierze drzemiący w gminie potencjał, przede wszystkim związany z korzystnym położeniem geograficznym. Władze gminy wykazały się wiedzą i determinacją we wdrażaniu pomysłu w sposób godny odnotowania. W ciągu dwóch lat na terenie strefy rozpoczęła działalność największa inwestycja zagraniczna w Polsce – fabryka Volkswagena.

Do najważniejszych obserwowanych skutków powstania WSAG, w tym również bezpośrednio dotyczących obszarów wiejskich gminy, zaliczyć można:

a) ekonomiczne:

- utworzenie nowych miejsc pracy; firma Sitech zatrudnia około 80 osób, Benteler około 100, Inalfa Roof Systems około 650, natomiast Volkswagen ma docelowo dać pracę 3000 osób; taka liczba utworzonych stanowisk powoduje, że zatrudnienie znajdują w strefie nie tylko mieszkańcy gminy, w tym jej części wiejskiej, ale także osoby z powiatu wrzesińskiego, a nawet całego województwa z uwagi choćby na poszukiwania fachowców, w tym kadry wysoko wykwalifikowanej (jednym z wymagań firmy Volkswagen na etapie negocjacji o lokalizacji inwestycji było sporządzenie przez gminę Raportu z dostępności siły roboczej);
- dywersyfikacja lokalnego rynku pracy, pojawienie się przedsiębiorstw spoza sektora rolniczego, w tym produkcyjnych zaawansowanych technologii;
- wzrost znaczenia przedsiębiorczości lokalnej; firma Volkswagen zaprasza do współpracy lokalnych przedsiębiorców zainteresowanych świadczeniem usług oraz produkcją części na potrzeby zakładu w ramach kooperacji, outsourcingu;
- docelowo zwiększenie wpływów z podatków od nieruchomości, po wygaśnięciu ulg podatkowych;

b) społeczne:

- zmniejszenie bezrobocia, wzrost liczby ludności gminy;
- inwestycje w zakresie szkolnictwa zawodowego oraz szkoleń: w Grzymysławicach powstanie Centrum Badań i Rozwoju Nowoczesnych Technologii oraz rozbudowane zostanie Centrum Oświatowe we Wrześni – działalność podmiotów w ramach WSAG wywołała zapotrzebowanie na intensywne kształcenie w nowoczesnych technologiach – zarówno uczniów, jak i nauczycieli; z CBiRNT korzystać będzie mogło wiele firm, jednostek naukowo-badawczych i placówek oświatowych, przedsiębiorstwa będą miały możliwość wykorzystania oferty szkoleniowej Centrum wraz z jego wyposażeniem, jak i wynajmowania w nim pomieszczeń i pracowni³³; ponadto dokonano wsparcia finansowego Centrum Edukacji Zawodowej we Wrześni;
- sponsorowanie przez firmę Volkswagen warsztatów terapii zajęciowej;
- dzięki szkoleniom zaobserwowano wzrost pewności pracowników (wyższe wymagania finansowe dzięki nabytym umiejętnościom, stabilizacja finansowa, łatwość w przypadku zmiany pracy, przekwalifikowania);
- powstanie nowej siedziby Państwowej Straży Pożarnej w Białężycach;
- sponsorowanie i organizacja akcji społecznych oraz imprez kulturalnych i sportowych np. „Akcja Zebra”, mecze towarzyskie piłki nożnej, przez podmioty gospodarcze działające na terenie WSAG;
- budowa boiska do piłki nożnej w Chociczy Wielkiej z funduszu zaangażowania społecznego Volkswagena, którego celem jest wsparcie najbliższego sąsiedztwa fabryki;
- „Niebieskie granty” organizowane przez Volkswagena we współpracy z Fundacją Nasza Ziemia; celem konkursu jest przygotowanie oraz realizacja działań w formie projektu, programu lub instalacji na rzecz poszerzania wiedzy o ochronie przyrody, kształtowania postaw i świadomości ekologicznej społeczeństwa, propagowania aktywnej edukacji ekologicznej, zwycięskie projekty otrzymują finansowanie;
- liczne spotkanie dialogowe przedsiębiorców z mieszkańcami wsi, w granicach których leży WSAG, zarówno na etapie budowy zakładów przemysłowych, jak i w trakcie działalności;

c) przestrzenno-środowiskowe:

---

³³ online: <http://wrpo.wielkopolskie.pl/e-biuletyn/2017/7/index-16.html#page>, [dostęp: 03.11.2017]

- zmiana charakteru wsi, w których obrębie powstała WSAG, pojawienie się nowych, dominujących w krajobrazie funkcji terenu;
- nowe relacje przestrzenne, w tym wzrost ruchu samochodowego w związku z dojazdami do pracy oraz transportami dostaw;
- podwyższone zanieczyszczenie środowiska, utrata ekosystemów rolnych, utwardzenie gruntów, zmiana stosunków wodnych, zabudowanie gruntów wysokich klas bonitacyjnych itp. efekty środowiskowe;
- rozbudowa infrastruktury technicznej, uzbrojenia terenów inwestycyjnych, poprzez uzyskanie dofinansowania z UE (ponad 16 mln zł) w ramach projektu kluczowego pt. „Uzbrojenie strategicznych terenów inwestycyjnych w pobliżu autostrady A2 na terenie Gminy Września” (WRPO 2007-2013);
- rozwój budownictwa mieszkaniowego; w raporcie GUS dotyczącym budownictwa mieszkaniowego w Polsce w 2016 r. gmina Września uzyskała wysoki wynik w zakresie liczby mieszkań oddanych do użytku – ogółem udostępniono 423 mieszkania, a całkowita powierzchnia użytkowa oddanych lokali wyniosła 26 182 m², tym samym Września poprawiła znacznie statystyki; w stosunku do 2015 r., w 2016 r. oddano do użytku o 189 mieszkań więcej, co jednocześnie daje 9 509 m² powierzchni więcej niż w poprzednim roku;
- rozwój rynku nieruchomości, wzrost cen mieszkań i wynajmu, powstawanie kwater pracowniczych;

d) pozostałe efekty mnożnikowe:

- w otoczeniu zakładu Volkswagena mają docelowo zostać zlokalizowani polscy i zagraniczni dostawcy, co spowoduje dalsze zwiększenie zatrudnienia w regionie,
- inwestycje w WSAG spowodowały wzrost zainteresowania terenami inwestycyjnymi w gminie;
- zarząd Wałbrzyskiej SSE „Invest-Park” wybrał gminę Września jako siedzibę zamiejscowej filii spółki, wskazując ją jako jedno z najatrakcyjniejszych miejsc inwestycji w Europie, ze względu na sąsiedztwo fabryki Volkswagena, doskonale rozwiniętą infrastrukturę, bliskość autostrady A2 oraz Poznania, gdzie mieści się lotnisko oraz liczne ośrodki akademickie;
- stopniowe zwiększenie zapotrzebowanie na podstawowe usługi dla ludności.

Na podstawie przeprowadzonej powyżej analizy studium przypadku Wrzeńskiej Strefy Aktywności Gospodarczej należy stwierdzić, że jest to bardzo dobry przykład owocnej

współpracy na linii samorząd-inwestor przy wykorzystaniu narzędzia, jakim jest lokalna strefa aktywności gospodarczej. Osiągnane efekty są zadowalające już po 2 latach od podjęcia uchwały o jej utworzeniu. Jest to przypadek, który stanowić może w przyszłości kompendium wiedzy na temat zasad udanego procesu tworzenia LSAG, konstruktywnego wykorzystania dostępnych zasobów oraz mocnych stron gminy, podejścia do dużego, w pewnym stopniu ryzykownego przedsięwzięcia ze strony samorządu, wreszcie stopniowego odkrywania skutków nowych inwestycji.

Bezpośredni wpływ na obszar wiejski gminy Września, jak wskazano w przedstawionych efektach działania WSAG jest bardzo znaczący. Dotyka ona sfery społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Charakter obserwowanych zmian, których skutkiem jest odejście od wsi rozumianej jako strefa rolnicza, ma znamiona nie ewolucyjne, a wręcz rewolucyjne. Bliskie sąsiedztwo Wrześni i przedmiotowych, ulegających przemianom terenów wiejskich, nasuwa skojarzenie z procesami suburbanizacyjnymi. W analizowanym przypadku jednak jest to wynik procesu kontrolowanego, strategicznie przygotowanego, przemyślanego, co w rzeczywistości naturalnie nie wyklucza zaistnienia negatywnych, często nieprzewidywalnych zjawisk, ale może je w znacznym stopniu ograniczyć. Próbując odpowiedzieć na pytanie o zaistniałe problemy, należałoby w przyszłych badaniach sprawdzić, jak społeczność wiejska Grzymysławic, Obłaczkowa, Chociczy Małej i Białężyc zapatruje się na przeobrażenia, które nastąpiły w dosyć krótkim czasie. Na etapie obecnych badań zmiany te postarano się jedynie zdiagnozować. Ich ocena z punktu widzenia rozwojowego, ekonomicznego wydaje się być na pierwszy rzut oka pozytywna. Dokonane przeobrażenia stały się szansą rozwoju wielofunkcyjnego wsi, choć wykonany został nie krok, a potężny skok w tym kierunku, co wymaga czasu koniecznego na adaptację do nowych warunków.

Jak wiadomo, żywotność specjalnych stref ekonomicznych określono ustawowo na maksymalnie kolejne 10 lat, tj. do 2026 r. Po tym czasie Wrzeșińska Strefa Aktywności Gospodarczej zostanie najprawdopodobniej przekształcona w całości w LSAG. Nie istnieją niestety jak dotychczas żadne szczegółowe ustalenia, co do działalności podmiotów gospodarczych po tym okresie. Sprawa ta została poruszona w wspomnianym porozumieniu 6-stronnym, w którym zaznaczono jednak, że zostanie ona uregulowana w późniejszym czasie. Jest to zagadnienie o tyle istotne, że LSAG mogą w przyszłości mieć tendencje to stawiania się jedynie „hotelami” dla przedsiębiorców, co oznaczałoby, że po okresie ochronnym, w którym są objęte przywilejami, zmienią swoją lokalizację, poszukując kolejnych korzystnych ofert. W przypadku jednak tak dużych inwestycji, jak choćby fabryka

Volkswagena, wydaje się to mało prawdopodobne. Warto zaznaczyć w odniesieniu do polityki proinwestycyjnej prowadzonej przez gminę Września, że na jej obszarze funkcjonują również inne tereny przeznaczone pod aktywizację gospodarczą nienależące do SSE, co również pokazuje jak szeroki wachlarz ofert został przygotowany dla potencjalnych i obecnych inwestorów.

6.2. Strefa Przemysłowa w Rydzynie

Rydzyzna to gmina miejsko-wiejska położona w południowej części województwa, w powiecie leszczyńskim, w odległości około 80 km na południe od Poznania. Sąsiaduje bezpośrednio z gminami: Świąciechowa, Osieczna, Krzemieniewo, miastem Leszno (powiat leszczyński), Poniec (gostyński), Bojanowo (rawicki), Góra (górowski, województwo dolnośląskie). Gmina Rydzyzna ma powierzchnię 135,5 km², co stanowi prawie 27% powiatu. W jej skład wchodzi: miasto Rydzyzna (około 2,2 km²) oraz 22 inne miejscowości wiejskie, z czego 16 posiada status sołectwa.

Na koniec 2016 r. gminę zamieszkiwało 9 063 mieszkańców, z czego 6 288 na obszarze wiejskim. Na jej terenie notowano niewielki wzrost liczby ludności od lat 90. XX w., która wahała się w zakresie 7500-9000 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosiła 67 os./km², przy czym na obszarze wiejskim jest to 47 os./km² w 2016 r.

Krajobraz gminy ma charakter typowo rolniczy. Wyłączając miasto na obszarze wiejskim użytki rolne zajmowały 68,3% jego powierzchni w 2014 r. Lesistość jest na przeciętnym poziomie – około 26%. Niecałe 4,3% stanowią natomiast grunty zabudowane i zurbanizowane, w tym wysoki, jak na obszar wiejski odsetek terenów przemysłowych (0,25%).

Gmina jest dosyć atrakcyjna pod względem inwestycyjnym (kategoria C w Raporcie „Atrakcyjność Inwestycyjna Regionów 2016). Atutem Rydzyny jest położenie pomiędzy dwoma dużymi centrami administracyjno-gospodarczymi – Poznaniem i Wrocławiem, przy drodze krajowej nr 5 (od każdego z miast Rydzyne dzieli podobna odległość) oraz w bliskim sąsiedztwie miasta Leszno. Przez gminę przebiega magistralna linia kolejowa relacji Poznań-Wrocław. Trwają prace związane z budową drogi ekspresowej S5, łączącej województwo dolnośląskie z wielkopolskim, która planowo ma przebiegać przez teren gminy. Połączenie z węzłami komunikacyjnymi tych miast sprawi, że warunki inwestowania i gospodarowania mogą jeszcze znacząco się poprawić.

Obszar wiejski gminy dobrze wyposażony jest w infrastrukturę sieciową. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej wynosi ponad 96%, przeciętny jest poziom skanalizowania, który na wsi obejmuje 43% mieszkańców, natomiast do sieci gazowej ma dostęp 36% mieszkańców (2016 r.).

Zatrudnienie w poszczególnych sektorach gospodarki jest porównywalne z przewagą rolnictwa, jednak zauważalny jest dynamiczny rozwój przemysłu. Liczba pracujących na wsi po 2012 r. stale rosła i przekraczała znacząco 100 osób na 1000 ludności. Od początku XXI w. znacznie spadło bezrobocie na obszarze wiejskim. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest na poziomie poniżej 2,8% w 2016 r. Obszar wiejski gminy Rydzyna w 2016 r. charakteryzował się wysokim wskaźnikiem liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców wynoszącym 88.

Według wskaźnika podstawowych dochodów podatkowych na mieszkańca gminy przyjętego do obliczania subwencji wyrównawczej na 2017 r. gmina Rydzyna plasowała się na 532. miejscu na 2478 sklasyfikowanych jednostek samorządu terytorialnego najniższego rzędu.

Strefa Przemysłowa zlokalizowana jest w miejscowości Kłoda oraz częściowo na terenie miasta Rydzyna, przy jej południowej granicy, w sąsiedztwie drogi krajowej nr 5. Ma powierzchnię około 60 ha (ryc. 80 i 81). Właścicielami gruntów należących do LSAG są inwestorzy, którzy prowadzą na jej terenie działalność gospodarczą, gmina Rydzyna oraz właściciele prywatni.

Ryc. 80. Lokalizacja Strefy Przemysłowej w Rydzynie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Przestrzennej Miasta i Gminy Rydzyna.

Teren jest w pełni uzbrojony w infrastrukturę techniczną: sieć elektroenergetyczną, telekomunikacyjną, wodociągową, gazową, kanalizację sanitarną (Strategia..., 2014). Po terenie strefy poruszać się można po utwardzonej drodze, powstałej w wyniku realizacji projektu „Przebudowy drogi gminnej dojazdowej do strefy przemysłowej i pól uprawnych wraz ze ścieżką rowerową i zatoką autobusową na terenie Gminy Rydzyna”. Inwestycja realizowana była w ramach przygotowanego przez Radę Ministrów Narodowego Programu Przebudowy Dróg Lokalnych na lata 2008-2011. Droga finansowana była ze środków budżetu państwa, w partnerstwie z powiatem leszczyńskim oraz firmami z rydzynskiej strefy przemysłowej. Na terenie strefy w celu polepszenia warunków komunikacyjnych wykonano również przepust drogowy na Rowie Rydzynskim.

Ryc. 81. Strefa Przemysłowa w Rydzynie.

Źródło: online: <http://rydzyna.pl/galeria/8.strefa-przemyslowa>, [dostęp: 05.08.2017 r.]

Zainicjowanie powstania pod Rydzyńską lokalnej strefy aktywności gospodarczej miało miejsce na początku lat 90. XX w. W 1996 r. jako pierwsza grunt, około 10 ha, zakupiła firma Winkhaus Polska Beteiligungs Sp. z o.o. Sp. k., należąca do Grupy Winkhaus, znanego w Europie niemieckiego producenta okuć okiennych, zamków drzwiowych, wkładek patentowych i systemów klucza. Z czasem w strefie pojawiły się kolejne przedsiębiorstwa. W 2000 r. pracę rozpoczęła firma ViaCon Polska Sp. z o.o., potentat w zakresie produkcji rur i konstrukcji podatnych ze stali. W 2003 r. był to zakład Inforges Polska Sp. z o.o., specjalizujący się w kuciu matrycowym i obróbce stopów miedzi, mosiądzu i aluminium. W 2004 r. (rozbudowany w 2008 r.) w strefie pojawił się Jamalex Sp. z o.o., zakład działający

Strefa Przemysłowa w Rydzynie ma niebagatelny wpływ na sferę społeczno-gospodarczą zarówno miasta, jak i pozostałej wiejskiej części gminy. Spełnione zostają stopniowo cele, jakie przyświecały jej stworzeniu, a mianowicie chęć pozyskania inwestorów i zbudowanie z nimi trwałej, wieloletniej współpracy, a w wyniku tego wykreowanie nowych miejsc pracy. Założenia te są nadal aktualne, a gmina dąży do udoskonalania oferty, co zostało uwidocznione w Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Rydzyna na lata 2016-2022 (2016), gdzie wśród ośmiu celów strategicznych aż pięć odnosi się do szeroko rozumianej aktywizacji gospodarczej:

- zwiększenie atrakcyjności dla inwestorów lokalnych i zewnętrznych, poprzez inwestycje infrastrukturalne,
- zwiększenie możliwości zatrudnienia, poprzez poprawę infrastruktury lokalnej,
- zwiększenie szans mieszkańców w dostępie do edukacji, samokształcenia i doskonalenia zawodowego,
- tworzenie przyjaznych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości,
- zwiększenie szans rolników oraz przedsiębiorców w funkcjonowaniu na jednolitym rynku europejskim,

a proponowane przedsięwzięcia programowe skupiają się na rozbudowie infrastruktury technicznej, służącej pośrednio celom głównym.

Istniejące na terenie strefy przedsiębiorstwa utworzyły setki nowych miejsc pracy, z której mogą skorzystać mieszkańcy obszaru wiejskiego gminy, co pozwoliło znacznie zdywersyfikować lokalną gospodarkę opartą przede wszystkim na rolnictwie, potwierdzając w tym przypadku hipotezę o przyjęciu się funkcji przemysłowych na obszarach wiejskich w ramach rozwijania wielofunkcyjności.

Firmy, które zadomowiły się na terenie strefy stały się swoistą reklamą gminy i warunków inwestowania na jej terenie. Corocznie stanowią dodatkowo źródło dochodów w postaci podatków. Współfinansowały również projekty rozbudowy infrastruktury technicznej. Firma Jamalex jest przedsiębiorstwem, które aktywnie działa na rzecz społeczności lokalnej, w tym wspiera sport. ViaCon organizuje cykliczne wydarzenia biznesowo-kulturalne na terenie gminy, ponadto może się poszczycić współpracą z ośrodkami naukowo-badawczymi, dającymi szansę rozwoju młodym, zdolnym ludziom. Działające na terenie strefy przedsiębiorstwa dają możliwość rozwoju zawodowego, przekwalifikowania się swoim pracownikom.

Położenie Rydzyńskiej Strefy Przemysłowej na obrzeżach miasta i wsi Kłoda pozwoliło uniknąć brzemiennech w skutkach konfliktów przestrzennych, a jednocześnie dało szansę na wykorzystanie terenów o korzystniejszej lokalizacji względem krajowego układu transportowego. Wydzielona strefa nie ma bezpośredniego sąsiedztwa większych osiedli mieszkaniowych, zachowując przy tym niewielkie rezerwy terenowe, dające szansę na dalszy jej rozwój.

Należy zaznaczyć, że niedalekiej odległości na południe od przedmiotowej strefy znajdują się kolejne tereny przemysłowe, gdzie zlokalizowane są przedsiębiorstwa działające w branży spożywczej, choćby Agro-Rydzyń Sp. z o.o. Gmina jest więc nastawiona na rozwój przemysłu, który lokalizowany jest poza obszarem miasta, z dala od terenów zabudowy mieszkaniowej, a stanowiący kontinuum z terenami wiejskimi.

Strefa Przemysłowa w Rydzynie stanowi przykład lokalnej strefy aktywności gospodarczej nienależącej do SSE, która mimo braku odgórnego sformalizowania funkcjonuje jako inicjatywa oddolna, oparta na długofalowej, strategicznej polityce przestrzennej i gospodarczej.

6.3. Strefa działalności gospodarczej Czerwonak-Bolechowo

Czerwonak to gmina wiejska położona w północnej części powiatu poznańskiego. Sąsiaduje bezpośrednio z gminami: Murowana Goślina, Suchy Las, Pobiedziska, Swarzędz oraz Miastem Poznań. Gmina Czerwonak ma powierzchnię 82,2 km², co stanowi nieco ponad 4% powiatu. W jej skład wchodzi 17 miejscowości, w tym 11 sołectw.

Na koniec 2016 r. gminę zamieszkiwało 27 279 mieszkańców, z czego najwięcej żyło w Koziegłowach. Na jej terenie podobnie jak w przypadku gminy Września odnotowano sukcesywny, regularny wzrost liczby ludności od lat 90. XX w. (20 tys. osób w 1997 r.), co było wynikiem dodatniego salda migracji i przyrostu naturalnego. Gęstość zaludnienia wynosiła 331 os./km² w 2016 r.– wyższym wynikiem na obszarze wiejskim w województwie wielkopolskim charakteryzuje się jedynie gmina Komorniki.

W strukturze użytkowania gruntów gminy wyraźnie zaznacza się wpływ suburbanizacji. Użytki rolne zajmują raptem 43,8% jej powierzchni, natomiast grunty zabudowane stanowiły ponad 11% w 2014 r., co plasuje Czerwonak w pierwszej trójce najbardziej zurbanizowanych obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim. Ponad 2% gminy zajmują tereny przemysłowe. Na uwagę zasługuje wysoka lesistość (spowodowana

obecnością Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka oraz Dolina Warty) na poziomie 41% powierzchni gminy.

Położenie w aglomeracji poznańskiej, w związku z tym dostęp do rozbudowanej infrastruktury technicznej, lotniska, ośrodków naukowo-badawczych sprawia, że gmina jest atrakcyjna pod względem inwestycyjnym (kategoria A w Raporcie „Atrakcyjność Inwestycyjna Regionów 2016). Przez obszar gminy przebiega droga wojewódzka nr 196 Poznań-Wągrowiec oraz drogi powiatowe: Poznań – Bolechowo nr 2406P, Poznań – Wierzonka nr 2407P, Boduszewo – Tuczno nr 2394P oraz Owińska – Mielno nr 2434P.

Ponadto przez gminę przebiega linia kolejowa Poznań-Wągrowiec, a w odległości około 22 km znajduje się autostrada A2.

Długość dróg gminnych to około 140 km. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej wynosi ponad 96,4%, zadowalający jest również rosnący poziom skanalizowania (ponad 70%) w 2016 r.

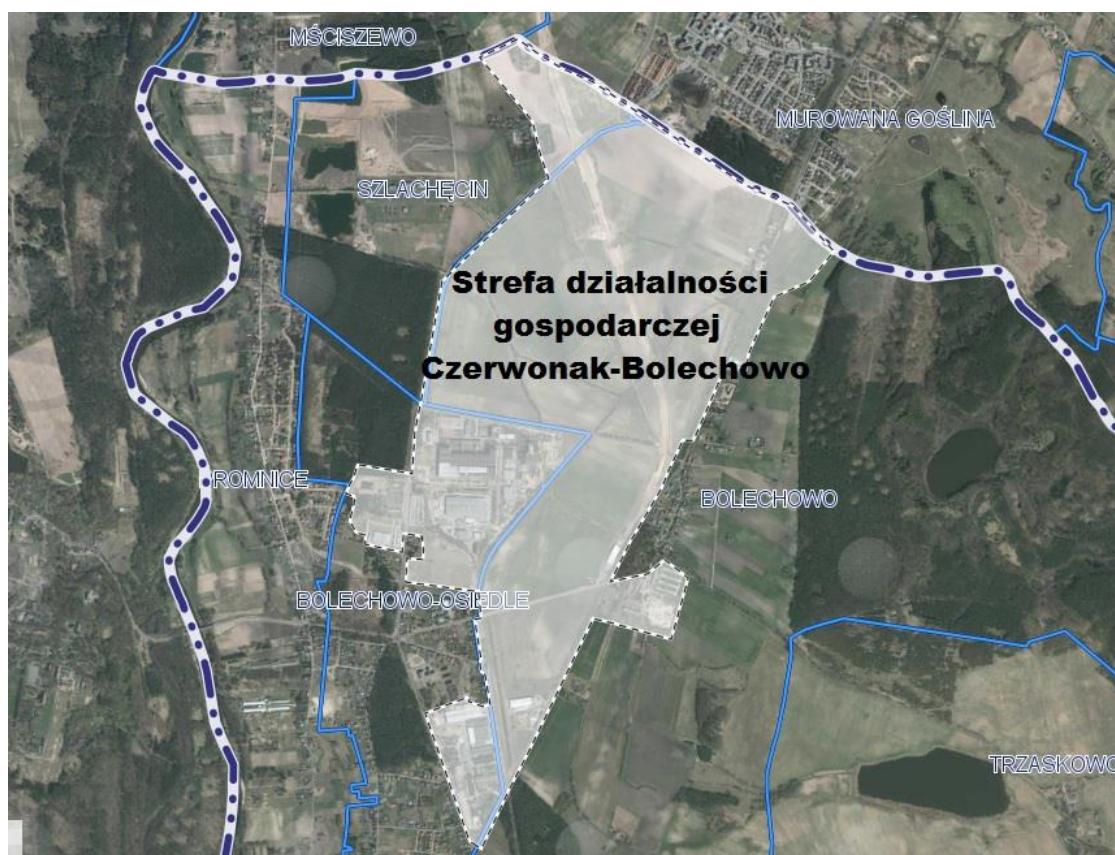
Liczba pracujących w jednostce po 2005 r. utrzymuje się na poziomie powyżej 220 osób na 1000 ludności. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest na poziomie poniżej 5% w 2016 r. Gmina Czerwonak w 2016 r. charakteryzowała się jednym z najwyższych w województwie wskaźników liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarze wiejskim wynoszącym 123. Zdecydowanie przeważa zatrudnienie w przemyśle i usługach.

Według wskaźnika podstawowych dochodów podatkowych na 4 mieszkańca gminy przyjętego do obliczania subwencji wyrównawczej na 2017 r. gmina Czerwonak uplasowała się wśród 200 najbogatszych gmin w Polsce (187. miejsce na 2478 sklasyfikowanych).

W sierpniu 2017 r. przeprowadzono wywiad ekspercki z zastępcą wójta gminy Czerwonak oraz pracownikiem Wydziału Gospodarowania Majątkiem Urzędu Gminy Czerwonak, którego tematem przewodnim były zorganizowane tereny inwestycyjne w gminie.

Strefa działalności gospodarczej Bolechowo w gminie Czerwonak stanowi lokalną strefę aktywności gospodarczej nienależącą do specjalnej strefy ekonomicznej. Zlokalizowana jest na obszarze wiejskim w miejscowościach Bolechowo i Bolechowo-Osiedle, położonych na północnym krańcu gminy w pobliżu przebiegu drogi wojewódzkiej nr 196. Zajmuje w przybliżeniu powierzchnię 370 ha (ryc. 83).

Ryc. 83. Lokalizacja Strefy działalności gospodarczej Czerwonak-Bolechowo.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Przestrzennej Gminy Czerwonak.

Rozmieszczenie przedsiębiorstw w tej części gminy było naturalną konsekwencją polityki przestrzennej prowadzonej od początku lat 90. XX w., w tym gminnego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uchwalonego w 2000 r. oraz jego zmiany w 2010 r. Pierwszy duży zakład produkcyjny został zlokalizowany w Bolechowie w 1996 r. i była to wówczas fabryka autobusów i tramwajów Neoplan Polska, obecnie Solaris Bus&Coach S.A. W XXI w. LSAG jest odpowiedzią na rosnącą konkurencyjność pomiędzy gminami, zainteresowanie inwestorów gruntami w aglomeracji poznańskiej o wysokiej rencie położenia oraz wykorzystanie lokalnych zasobów m.in. wykwalifikowanej, młodej kadry pracowniczej.

LSAG posiada jedynie nazwę zwyczajową, nie powstała na podstawie odrębnej uchwały, a jej sformalizowanie opiera się na częściowo obowiązujących na jej terenie miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, stąd należy mieć na uwadze, że i przyjęta granica strefy w tym przypadku jest umowna. Ponadto trzeba zwrócić uwagę na fakt niejednolitej struktury przestrzennej LSAG, która ma układ nieregularny, poprzecinany odmiennymi funkcjami terenu, co skutkuje niełatwym sąsiedztwem i możliwymi w przyszłości konfliktami przestrzennymi. Bariera, która często zaznacza się w projektowaniu tego

typu zamierzeń, jest struktura własności gruntów, która i w tym przypadku jest dosyć zróżnicowana. Występują tu tereny należące do gminy, właściciele prywatnych, w tym inwestorów, a także oddane w użytkowanie wieczyste.

Tereny przeznaczone pod aktywizację gospodarczą są rozproszone w północnej części gminy. Na części obszaru objętego Strefą działalności gospodarczej Bolechowo funkcjonują podmioty gospodarcze, m.in. wspomniana fabryka Solarisa, Global Pack, Podłogi Bolechowo, Tartaki Bolechowo, York Polska Sp. z o.o., ATK-Retreads – Kabat, Eko-Tom, Promag S.A., El Cab Sp. z o.o. oraz drobna przedsiębiorczość usługowa. Centrum obszaru stanowią niezabudowane grunty rolne ciągnące się wzdłuż drogi wojewódzkiej. Część z nich jest promowana przez gminę w ramach ofert w bazie dostępnych gruntów inwestycyjnych „Invest in Poland” Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu.

Teren Strefy działalności gospodarczej Bolechowo został etapowo przygotowany infrastrukturalnie. Dostępne jest podstawowe uzbrojenie wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych z możliwością ich rozbudowy i doprowadzenia do pozostałych terenów. W ciągu drugiej dekady XXI w. rozpoczynano i finalizowano kilka przedsięwzięć. W 2012 r. zrealizowano rozbudowę infrastruktury technicznej w ramach projektu „Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej gminy Czerwonak – uzbrojenie terenów aktywizacji gospodarczej w Bolechowie”. Przedmiotem było stworzenie potencjalnym przedsiębiorcom korzystnych warunków do inwestowania na terenach położonych w Strefie działalności gospodarczej. Tereny należące do gminy o powierzchni około 40 ha (trzy działki ewidencyjne) przeznaczone planistycznie na cele aktywizacji gospodarczej zostały zaopatrzone w sieć wodociągowo-kanalizacyjną. Projekt został dofinansowany w 65% ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach działania 1.7 – Przygotowanie terenów inwestycyjnych WRPO na lata 2007-2013. Ponadto od 2014 r. w celu poprawienia infrastruktury transportowej na obszarze LSAG dokonano modernizacji ul. Obornickiej w Bolechowie-Osiedle oraz przygotowano dokumentację na potrzeby rewitalizacji dworców kolejowych i terenów przydworcowych wzdłuż linii nr 356.

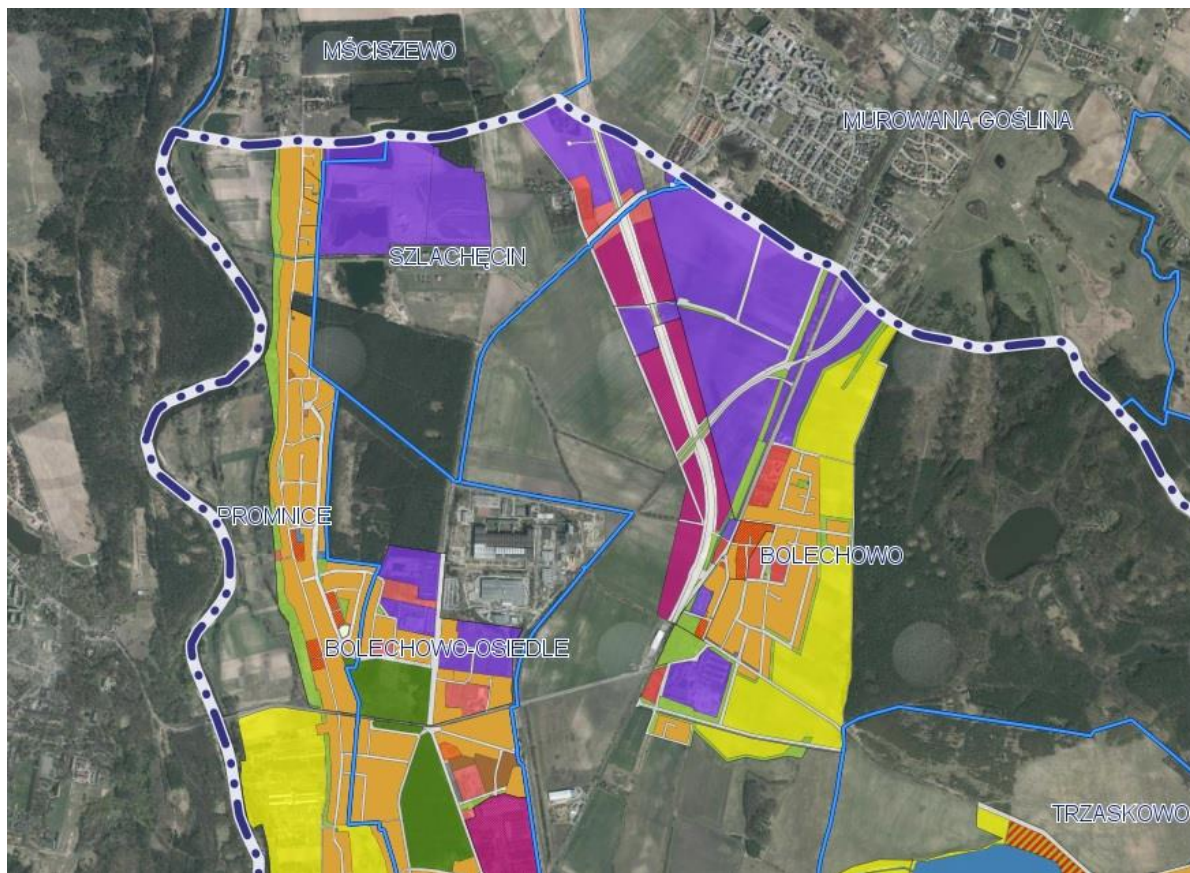
Podmioty inwestujące na terenie gminy Czerwonak, w tym na obszarze Strefy działalności gospodarczej Bolechowo mogą liczyć na zwolnienie od podatku od nieruchomości z tytułu realizacji nowych inwestycji i tworzenia nowych miejsc pracy w ramach pomocy *de minimis*, jeżeli liczba zatrudnionych przekroczy pułap 20 osób. Ulga przysługuje na okres od 2 do 4 lat.

Teren LSAG jest częściowo przygotowany planistycznie. W obowiązującym SUiKZP przeznaczony został na tereny aktywizacji gospodarczej. W połowie 2017 r. na terenie Strefy

w Bolechowie funkcjonowało kilka MPZP, uchwalonych po 2000 r., głównie z przeznaczeniem na tereny produkcyjne, składów i magazynów, działalności gospodarczej, usługowe (ryc. 84).

Lokalizacja przedmiotowego LSAG może generować potencjalnie konflikty przestrzenne w związku z funkcjami terenów sąsiadujących z nią bezpośrednio. Wątpliwości budzi chociażby bliskość terenów zabudowy mieszkaniowej przy południowej i wschodniej granicy. W tych miejscach gęsta zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna towarzyszy rozwijającym się terenom przemysłowym, czy to w stanie istniejącym, czy też projektowanym. Na północny zachód LSAG graniczy z terenami eksploatacji kruszywa naturalnego w miejscowości Szlachęcín. Znajduje się tam również oczyszczalnia ścieków. Mniej więcej połowa przedmiotowej strefy to nadal tereny rolne, nieaktywne, których ewentualna zmiana przeznaczenia wiąże się z utratą dalszych przestrzeni biologicznie czynnych o dużej powierzchni, co jest niezwykle istotne z punktu widzenia stanu środowiska przyrodniczego w gminie.

Ryc. 84. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w północno-zachodniej części gminy Czerwonak.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Przestrzennej Gminy Czerwonak.

Kolejnym problemem może być fakt, że dla znacznej części strefy aktywności gospodarczej nie uchwalono MPZP, a przeznaczenie na cele działalności gospodarczej wynika jedynie z polityki przestrzennej gminy zapisanej w SUiKZP. Dla terenów wzdłuż ul. Poligonowej, na południowy wschód od siedziby Solarisa, zamierzenia inwestycyjne realizowane są na podstawie wydania decyzji o warunkach zabudowy, co przy aktualnym stanie prawnym (DWZ nie musi być zgodne ze SUiKZP), budzi rodzi obawy co do przyszłego kierunku zagospodarowania tych terenów, które mogłoby zburzyć planowany zwarty teren aktywizacji gospodarczej i dodatkowo naruszyć ład przestrzenny.

Prognozowane problemy związane z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym powinny być w pierwszej kolejności rozwiązane, tak aby nie przysłoniły licznych korzyści, które przynosi intensywny rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy, a do których należy zaliczyć m.in.: spadek bezrobocia wskutek zatrudnienia mieszkańców w zakładach LSAG (sam tylko Solaris zatrudnia w Bolechowie 1 400 osób), wzrost liczby pracujących oraz podmiotów gospodarczych, silnie postępująca dywersyfikacja rynku pracy, wypromowanie kilku lokalnych przedsiębiorstw, współpraca inwestorów z lokalną społecznością np. powstanie żłobka „Pod zielonym jamniczkiem”, szkolenia pracowników, wpływy z podatków od nieruchomości, zaangażowanie przedsiębiorstw w gminne projekty rewitalizacyjne i wiele innych pozytywnych efektów aktywizacji gospodarczej.

W przypadku gmin położonych w aglomeracji dużego miasta, tj. Poznania, trudno mówić o procesie dochodzenia do rozwoju wielofunkcyjnego w takim samym rozumieniu, jak ma to miejsce w przypadku wsi peryferyjnych. W zintegrowanych obszarach wiejskich często odbywa się on samoczynnie i władze lokalne nie muszą intensywnie do niego dążyć. Przychodzi on wraz z napływową nierolniczą ludnością emigrującą z ośrodka miejskiego, z przedsiębiorstwami szukającymi jakiegokolwiek dobrze skomunikowanej lokalizacji w jego pobliżu. Następuje jedynie modyfikowanie tego procesu, nadawanie mu siły i kierunku. Takim działaniami, na które gmina ma wpływ, jest tworzenie warunków do koegzystowania w przestrzeni funkcji, które często wzajemnie się wykluczają. Próbę wykonania tego niełatwego zadania podjęły władze gminy Czerwonak, tworząc Strefę działalności gospodarczej Bolechowo, która poza częściowym przygotowaniem planistycznym, oferuje przedsiębiorcom dostępną infrastrukturę techniczną oraz ulgi podatkowe. Ponadto promuje swoje tereny inwestycyjne, prowadzi współpracę z biznesem, buduje klimat proinwestycyjny.

7. Ocena oddziaływania lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1989-2016

7.1. Wpływ lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny

W jednej z postawionych na wstępie pracy hipotez stwierdzono, że lokalne strefy aktywności gospodarczej mają przypuszczalnie istotny wpływ na rozwój obszarów wiejskich, którego kierunek można określić jako pozytywny. Zakładano w szczególności oddziaływanie zorganizowanych terenów inwestycyjnych na wielofunkcyjność wsi. W celu weryfikacji przedstawionej hipotezy podjęto próbę oceny rozwoju społeczno-gospodarczego i wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego i określono związek pomiędzy ich poziomem w poszczególnych gminach a występowaniem na ich terenie lokalnych stref aktywności gospodarczej (zakres czasowy statyczny – 2016 r.). Zbadano również, jak kształtowała się dynamika zmian czynników społeczno-gospodarczych, zdiagnozowanych jako te, które potencjalnie mogą odzwierciedlać efekty funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej po jej wprowadzeniu, w wybranych gminach województwa wielkopolskiego (zakres czasowy dynamiczny).

W pierwszej części badania podjęto się oceny zróżnicowania poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego za pomocą wzorca rozwoju Hellwiga (m.in. Hellwig, 1968, Ostasiewicz, 1998, Ilnicki, 2002, Salamon, 2005, Ślusarz, 2005, Stec, 2011, Adamowicz, Janulewicz, 2012, 2016, Bąk, 2016). W tym celu wyodrębniono wskaźniki charakteryzujące wielofunkcyjność wsi według następującego postępowania:

- 1) w wyniku studiów literatury dotyczącej wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich dokonano wyboru wstępnej grupy 20 zmiennych diagnostycznych mogących charakteryzować poziom wielofunkcyjności,
- 2) ze względu na niekompletność dostępnych danych, tym samym brak możliwości porównywania, wyeliminowano zmienne takie jak: liczba miejsc w obiektach noclegowych na km², obsada zwierząt gospodarskich w SD na 100 ha UR, towarowa produkcja rolnicza w gospodarstwach indywidualnych na 1 pełnozatrudnionego w zł, udział gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 10 ha w % w liczbie gospodarstw rolnych; odrzucono również zmienną określającą wydatki inwestycyjne na mieszkańca, z uwagi na duże fluktuacje tego wskaźnika w czasie,

- 3) zgodnie z warunkami formalnymi zastosowanej metody zbadano współczynnik zmienności zmiennych diagnostycznych i uznano, że wszystkie spełniają założony warunek $V > 10\%$.
- 4) przeprowadzono analizę macierzy współczynników korelacji Pearsona zmiennych, w wyniku czego wyeliminowano jeszcze cztery wskaźniki: liczbę nowych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, udział terenów zabudowanych i zurbanizowanych powierzchni ogólnej w %, gęstość sieci kanalizacyjnej w km/km^2 oraz współczynnik salda migracji, uznając je jako nadmiernie skorelowane z pozostałymi zmiennymi.

W wyniku przeprowadzonej analizy wyodrębniono ostatecznie grupę 11 wskaźników diagnostycznych (tab. 22 i 23).

Tab. 22. Wybrane zmienne diagnostyczne do pomiaru poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Zmienna	Opis zmiennej diagnostycznej	Jednostka	Rok pochodzenia danych
x_1	gęstość zaludnienia	osób/ km^2	2016
x_2	współczynnik przyrostu rzeczywistego	‰	2016
x_3	liczba pracujących na 1000 mieszkańców	-	2014
x_4	udział bezrobotnych w grupie ludności w wieku produkcyjnym	%	2016
x_5	liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców,	-	2016
x_6	zatrudnieni w usługach w grupie ludności w wieku produkcyjnym	%	2015
x_7	udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej	%	2014
x_8	udział liczby gospodarstw domowych z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej w liczbie gospodarstw ogółem,	%	2010
x_9	udział terenów przemysłowych w powierzchni ogólnej	%	2014
x_{10}	dochody budżetowe gminy w przeliczeniu na mieszkańca*	zł	2016
x_{11}	współczynnik starości demograficznej	-	2016

* dane dotyczą budżetów gmin bez rozróżnienia na część wiejską i miejską
Źródło: opracowanie własne.

Tab. 23. Charakterystyki statystyczne zmiennych diagnostycznych.

Zmienna	Średnia $\bar{x}$	Maksimum x_{max}	Minimum x_{min}	Odchylenie standardowe s	Współczynnik zmienności V
x_1	61,3147	404,7700	10,5200	43,5810	71%
x_2	3,1243	53,8320	-16,9158	10,4647	335%
x_3	139,8905	881,0924	11,4218	110,9064	79%
x_4	4,0841	10,7097	1,3068	1,9487	48%
x_5	79,3916	223,4367	35,2196	26,4140	33%
x_6	11,5897	84,0000	1,3677	11,6032	100%
x_7	68,8466	95,4798	18,2857	15,6171	23%
x_8	15,8201	50,6667	2,1226	8,4424	53%
x_9	0,0015	0,0201	0,0001	0,0024	163%
x_{10}	4044,5497	7253,7555	3383,8538	561,1643	14%
x_{11}	0,1619	0,2176	0,0797	0,0180	11%

Źródło: opracowanie własne.

Wśród wybranych zmienną x_4 , x_7 oraz x_{11} uznano jako destymulanty, a więc cechy, których niskie wartości są pożądane z punktu widzenia przeprowadzanego badania. Dane pochodziły przede wszystkim z 2016 r. (w sześciu przypadkach), a także z 2014 r. (w trzech przypadkach) oraz z lat 2010 i 2015 (po jednym wskaźniku).

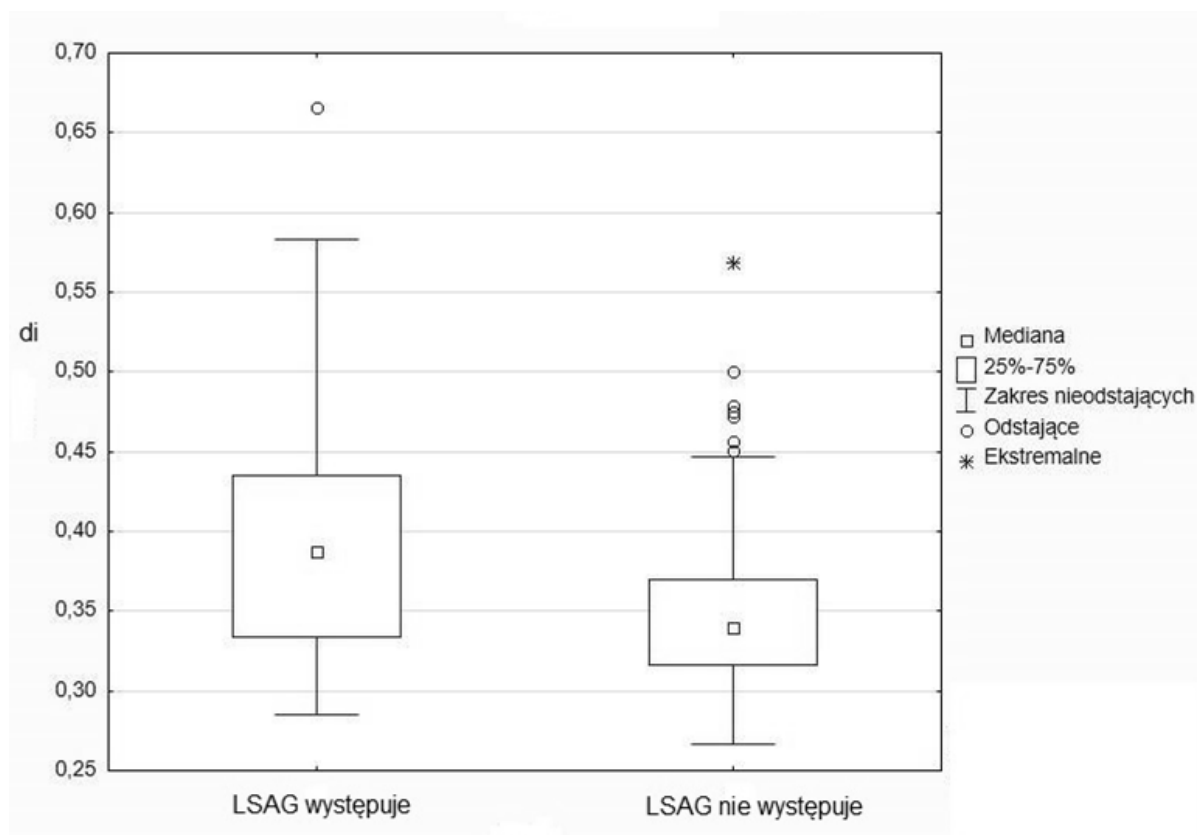
W dalszej części cechy będące destymulantami zostały przekształcone. W kolejnym etapie przystąpiono do koniecznej z punktu widzenia metody Hellwiga standaryzacji danych w obrębie zmiennych diagnostycznych, z uwagi na różnice w jednostkach. Następnie przyjęto istnienie tzw. obiektu wzorcowego (modelowego), w stosunku, do którego wyznaczono odległości badanych obiektów. Cechy obiektu wzorcowego wyznaczone zostały przez maksymalne wartości zmiennych diagnostycznych. W kolejnym etapie obliczono odległości taksonomiczne obiektów od ustalonego wzorca, w wyniku czego otrzymano ciąg wartości odległości, dla którego obliczono średnią. Następnie obliczono finalne syntetyczne miary rozwoju Hellwiga.

Uzyskane wskaźniki uporządkowano od największych do najmniejszych. Wartości miary rozwoju Hellwiga dla obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego wahały się pomiędzy 0,666 (taki wynik uzyskała gmina Tarnowo Podgórne) a 0,267 (gmina Białośliwie, rozstęp – 0,399). Średnia dla badanych 207 jednostek wyniosła 0,359. Powyżej tej wartości sklasyfikowano 84 obszary wiejskie.

W kolejnym etapie przy pomocy testu U Manna-Whitneya, porównującym dwie grupy niezależne, wybranym w tym przypadku z uwagi na ich nierównoliczność, zbadano związek pomiędzy istnieniem lokalnej strefy aktywności gospodarczej, a poziomem rozwoju wielofunkcyjnego wyliczonym zgodnie z metodą syntetycznego wzorca Hellwiga. Liczba wyodrębnionych faktycznych LSAG, tzn. takich, na których funkcjonują podmioty gospodarcze wyniosła 43, natomiast łączna liczba przebadanych gmin – 207.

Dla przeprowadzonego testu $U = 2406$. Na podstawie przyjętego poziomu istotności $\alpha = 0,05$ i statystyki $Z = 3,202$ testu U Manna-Whitneya (zarówno z poprawką na ciągłość, jak i bez niej) o $p = 0,001365$ można przyjąć, że istnieją ważne statystycznie różnice pomiędzy poziomem rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich, na terenie których funkcjonują z powodzeniem lokalne strefy aktywności gospodarczej, a pozostałymi gminami wiejskimi i częściami wiejskimi gmin miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim. Różnice te polegają na tym, że średnia rang wartości syntetycznego miernika rozwoju Hellwiga jest znacznie wyższa w pierwszej badanej grupie (130), aniżeli w drugiej (97), podobnie w przypadku median (ryc. 85).

Ryc. 85. Występowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej a poziom rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: opracowanie własne.

Zależność sprawdzono również przy pomocy statystyki chi-kwadrat, tym razem biorąc pod uwagę wszystkie 61 stref aktywności gospodarczej wyodrębnionych w badaniu. Obszary wiejskie województwa wielkopolskiego podzielono na cztery klasy mieszące się w czterech przedziałach syntetycznej miary rozwoju Hellwiga (tab. 24):

Tab. 24. Kryteria klasyfikacji gmin ze względu na poziom rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Klasa gminy	Poziom rozwoju wielofunkcyjnego	Kryterium klasyfikacji
I	wysoki	$d_i \geq \bar{d}_i + s_{d_i}$
II	umiarkowanie wysoki	$\bar{d}_i \leq d_i < \bar{d}_i + s_{d_i}$
III	umiarkowanie niski	$\bar{d}_i - s_{d_i} \leq d_i < \bar{d}_i$
IV	niski	$d_i < \bar{d}_i - s_{d_i}$

gdzie:

d_i – wartość wskaźnika syntetycznego poziomu rozwoju wielofunkcyjnego i -tej gminy,

$\bar{d}_i$ – wartość średnia wskaźnika syntetycznego d_i ,

s_{d_i} – odchylenie standardowe wskaźnika d_i .

Źródło: opracowanie własne.

Klasę I (wartość miernika Hellwiga na poziomie 0,419 i więcej) stanowiły obszary wiejskie o najwyższym poziomie rozwoju wielofunkcyjnego, cechujące się dużą dywersyfikacją gospodarki i lokalnego rynku pracy, ze stopniowo zanikającym charakterem wiejskim, o dużej liczbie gospodarstw utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych oraz wysokimi dochodami w przeliczeniu na mieszkańca. Charakteryzują się niskim bezrobociem, rozwijającą się przedsiębiorczością i wysokim udziałem osób aktywnych zawodowo, często w sektorze usług. W województwie wielkopolskim zlokalizowane przede wszystkim w sąsiedztwie Poznania i pozostałych ośrodków miejskich o znaczeniu regionalnym jak Konin czy Leszno.

W klasie II (0,359 – 0,419) znalazły się gminy, w skład których wchodziły obszary wiejskie o przeciętnym lub nieco wyższym od przeciętnego poziomie rozwoju wielofunkcyjnego. Charakteryzują się nieco niższymi niż w przypadku obszarów wiejskich należących do klasy I, ale wyższymi od pozostałych, wskaźnikami dotyczącymi liczby podmiotów gospodarczych, zatrudnionych w sektorze nierolniczym, aktywności zawodowej mieszkańców, stosunkowo młodym społeczeństwie. W województwie wielkopolskim do tej klasy zaliczono gminy zlokalizowane w części zachodniej oraz południowo-wschodniej.

Do klasy III (0,299 – 0,358) zaliczają się obszary wiejskie o umiarkowanie niskim poziomie rozwoju wielofunkcyjnego, poniżej średniej dla województwa. Są to tereny, na których nadal rolnictwo odgrywa ważną rolę, poziom zatrudnienia w innych sektorach jest nieco niższy od przeciętnej. Odzwierciedlone zostaje to w strukturze użytkowania ziemi, w której niewielki udział mają grunty przemysłowe i zurbanizowane. W badanym regionie obszary te rozmieszczone są głównie w jego centrum.

Klasa IV (mniej niż 0,299) to obszary wiejskie o zdecydowanie najniższym poziomie wielofunkcyjności. Cechują się zazwyczaj bardzo niskim poziomem przedsiębiorczości i znacznym udziałem użytków rolnych w strukturze użytkowania gruntów. Rolnictwo również odgrywa ważną rolę w strukturze zatrudnienia. Liczba pracujących jest niższa niż w pozostałych rejonach, wysoka jest natomiast stopa bezrobocia. W województwie wielkopolskim do obszary te znajdują się w szczególności na obszarach peryferyjnych części północnej i północno-wschodniej.

Liczebności pogrupowane w dwie kategorie w każdej z klas przedstawiono w tabeli wielozmiennych, która stała się podstawą do wyliczenia statystyki chi-kwadrat (tab. 25).

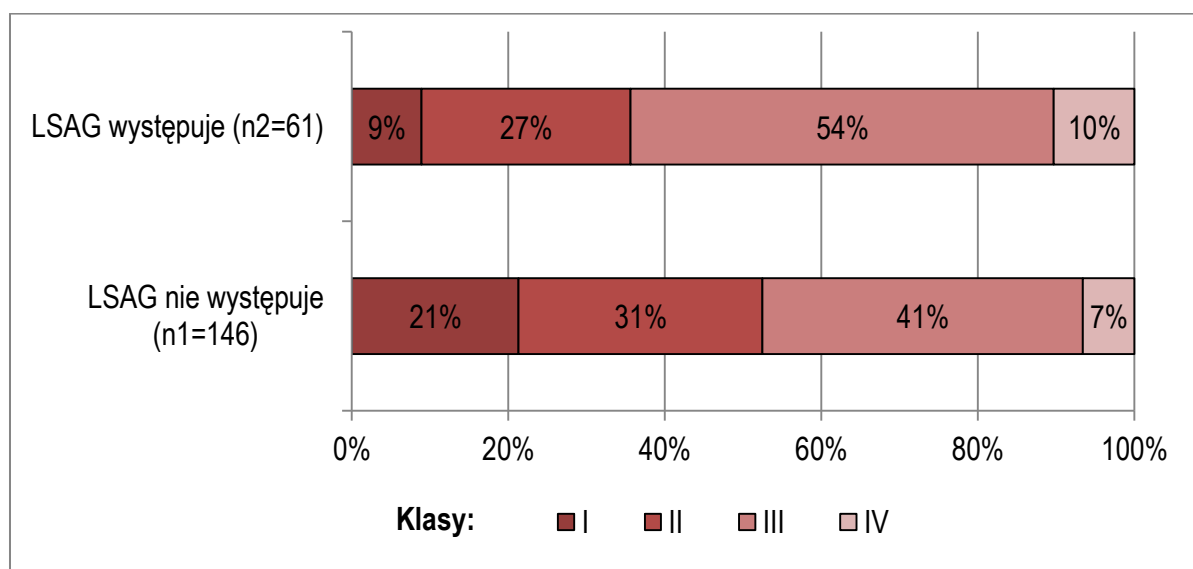
Tab. 25. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego a występowanie LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – tablica wielodzielcza.

Wyszczególnienie		Klasy poziomu rozwoju wielofunkcyjnego				Razem
		I	II	III	IV	
LSAG	występuje	13	19	25	4	61
	nie występuje	13	39	79	15	146
Razem		26	58	104	19	207

Źródło: opracowanie własne.

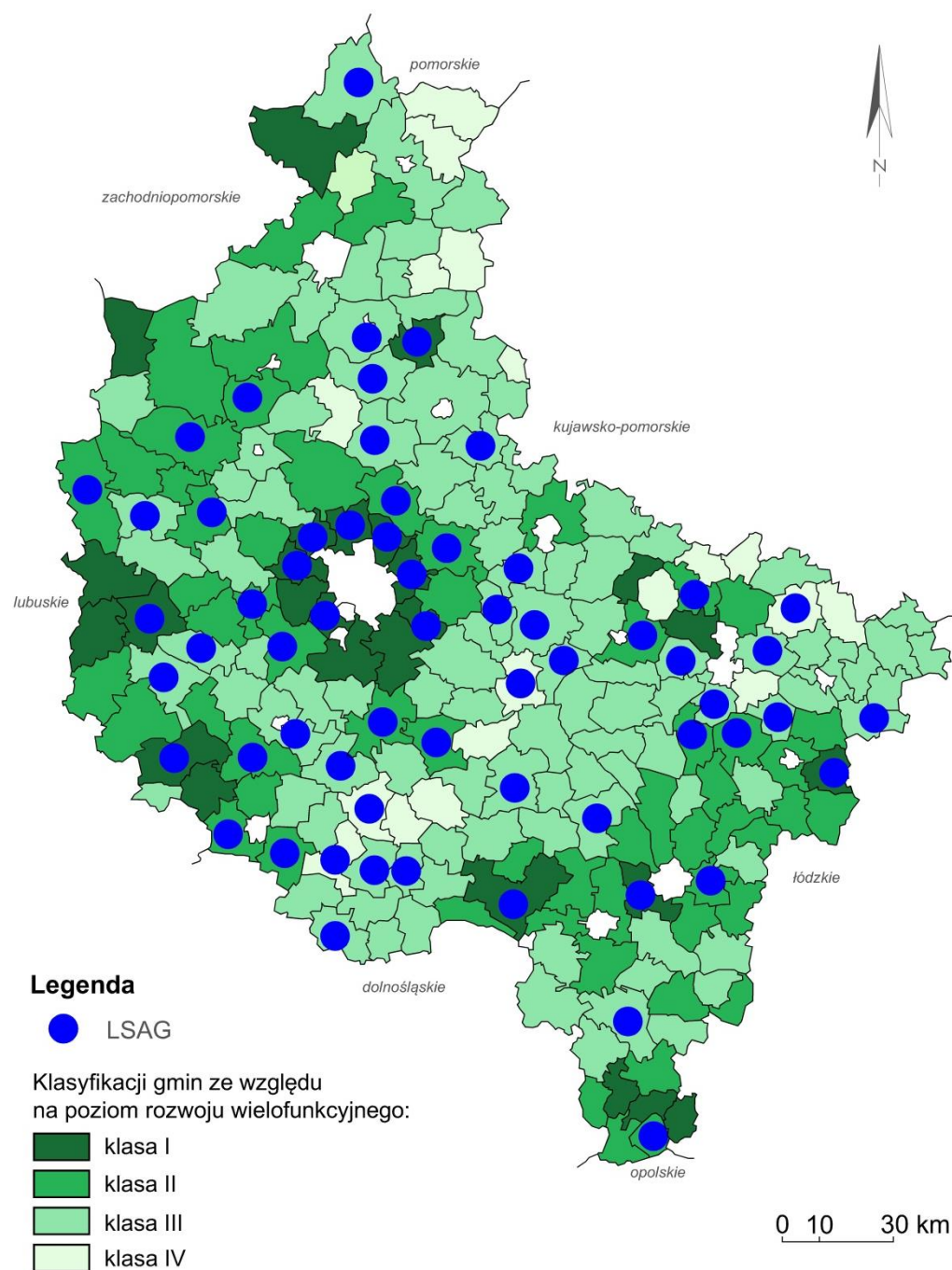
Wartość statystyki chi-kwadrat wyniosła 7,7 i znalazła się w obszarze krytycznym, zatem na przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,1$ można odrzucić hipotezę, że zmienne są niezależne i stwierdzić, że istnieje stochastyczna zależność pomiędzy klasą poziomu rozwoju wielofunkcyjnego gminy, a położeniem na jej obszarze lokalnej strefy aktywności gospodarczej. Wartość współczynnika V Craméra wyniosła 0,193, co ostatecznie wskazuje jednak na niewielką siłę związku pomiędzy zmiennymi. W grupie gmin o najwyższym poziomie rozwoju wielofunkcyjnego dokładnie połowa gmin posiada lokalną strefę aktywności gospodarczej. Nagromadzenie LSAG w gminach o wysokim i średnio wysokim (klasy I i II) poziomie wielofunkcyjności ma miejsce przede wszystkim w powiecie poznańskim oraz w części zachodniej regionu (ryc. 86 i 87).

Ryc. 86. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego a występowanie LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – rozkład liczebności (w %).

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 87. Zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.

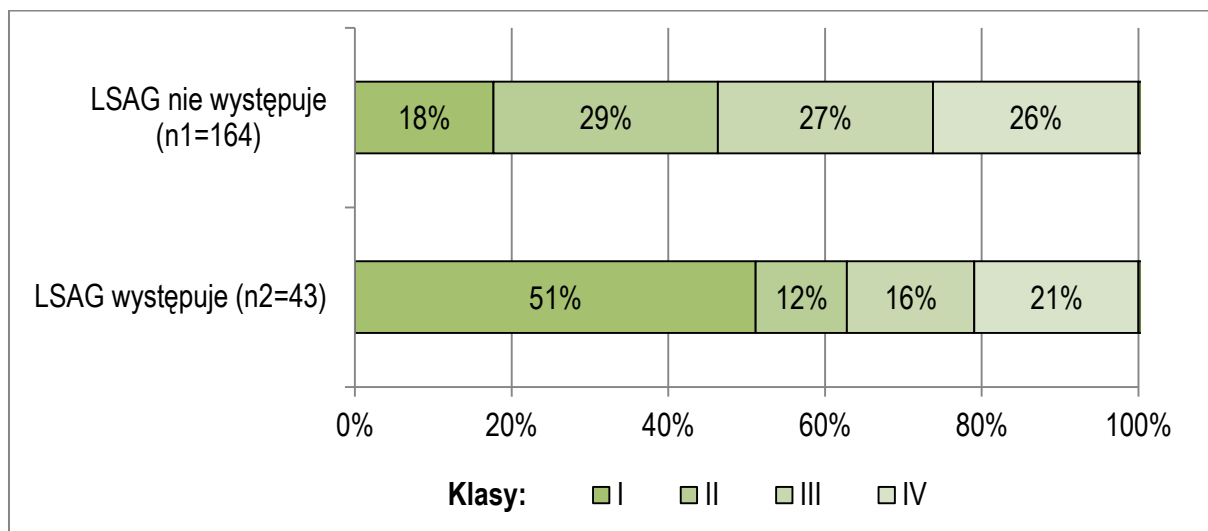

Źródło: opracowanie własne.

Jeżeli zastosowane zostaną jednak mniej rygorystyczne zasady klasyfikacji pod względem poziomu rozwoju wielofunkcyjnego np. rozkład na grupy równoliczne (51, 52, 52 i 52 obserwacje w poszczególnych klasach) wyznaczone na podstawie median zbioru głównego i podzbiorów oraz brane pod uwagę będą jedynie aktywne strefy gospodarcze, to okazu-

je się, że zmienne są zależne na znacznie wyższym poziomie istotności ($\alpha = 0,005$), a wartość współczynnika V Craméra, która wynosiła 0,322, wskazywałaby na silniejszą niż poprzednio zależność (ryc. 88).

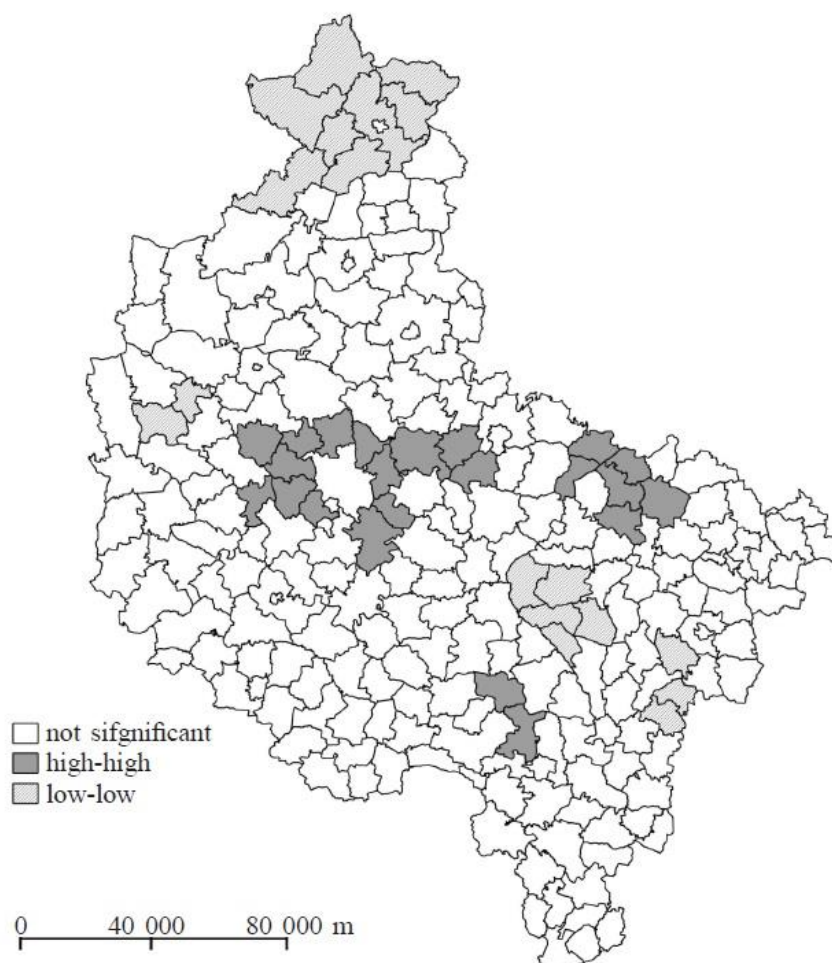
Ryc. 88. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego (grupy równoliczne) a występowanie faktycznych LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – rozkład liczebności (w %).

Źródło: opracowanie własne.

Zestawiono również wyniki badania N. Bartkowiak-Bakun (2015; por. rozdział 4.) podsumowane w postaci wyznaczonych czterech klas poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego z rozmieszczeniem zorganizowanych terenów inwestycyjnych. Na potrzeby badania zagregowano wyniki do trzech klas (klasy 3 i 4 – mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego poniżej przeciętnej – złączono w jedną grupę) i poddano testowi chi-kwadrat, aby zbadać występowanie zależności pomiędzy zmiennymi, podobnie, jak w przypadku oceny związku z wielofunkcyjnością wsi. Wyniki statystyki pozwoliły na przyjęcie hipotezy alternatywnej, wykluczającej niezależność zmiennych. Dodatkowo porównując rezultaty badania rozmieszczenia zależności przestrzennej z wykorzystaniem współczynnika autokorelacji I Morana (pozwalającej na zdiagnozowanie skupień jednostek o podobnych wartościach syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego tworzących klastry) oraz lokalizacji LSAG zaobserwowano pokrywanie się obszarów koncentracji wysokiego poziomu rozwoju (w nomenklaturze Morana: *high-high*), z obszarami występowania lokalnych stref aktywności gospodarczej, zwłaszcza w obrębie aglomeracji poznańskiej (ryc. 89).

Ryc. 89. Rozkład klastrów zależności przestrzennej poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województw wielkopolskiego wyznaczonych na podstawie lokalnej statystyki I Morana (LISA).

Źródło: Bartkowiak-Bakun, 2015, s. 12.

Na podstawie przeprowadzonego badania można stwierdzić, że istnieje pewna zależność pomiędzy występowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej, szczególnie tych z funkcjonującymi już na ich terenie przedsiębiorstwami, a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym wielofunkcyjnego. Trudno jednak jednoznacznie określić co w tym przypadku może być przyczyną, a co skutkiem takiego stanu rzeczy. Wydaje się bowiem, że lokalna strefa aktywności gospodarczej może być z jednej strony bodźcem do rozwoju wielofunkcyjnego, poprzez dywersyfikowanie lokalnej gospodarki, z drugiej jednak strony prawdopodobnym jest, że jej utworzenie to wynik działania samorządu, który zauważa postępujące na terenie danej gminy odejście od funkcji typowo rolniczych na rzecz wsi urbanizującej się. Wówczas jest to jedynie wsparcie przemian, które nastąpiły w wyniku innych czynników, jak obecność dużego ośrodka miejskiego, np. Poznania, a to dalej jedynie dwa z możliwych sce-

nariuszy. Inna delimitacja obszarów wiejskich np. pomijająca obszary poddane suburbanizacji, prawdopodobnie znacząco wpłynęłaby na wynik.

Zakładając jednak, że lokalne strefy aktywności gospodarczej nie mają negatywnego wpływu na wielofunkcyjny rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich, a mogą mieć wpływ pozytywny (mniejszy lub większy), to na podstawie przeprowadzonego badania stwierdzenie, że w wielu przypadkach ich funkcjonowanie dodatkowo przyczynia się do postępującej wielofunkcyjności wydaje się prawdziwe.

Warto w tym miejscu jednak zwrócić uwagę, że w badaniach zróżnicowania przestrzennego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego na początku XXI w. (m.in. Stanny, 2009), jeszcze przed okresem namnożenia się stref aktywności gospodarczej, obszary koncentracji wysokich wskaźników syntetycznych mierzących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego pokrywały się z rozmieszczeniem LSAG w 2017 r. (dominacja powiatu poznańskiego i gmin ościennych, część zachodnia województwa). Wskazywałoby to na możliwość wystąpienia efektu biegu jałowego a więc sytuacji, w której wzrost aktywności gospodarczej i generowanego popytu na pracę nastąpiłyby niezależnie od istnienia LSAG.

Koniecznym było zatem prześledzenie zmian poszczególnych wskaźników mogących służyć pomiarowi poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym przede wszystkim wielofunkcyjności na obszarach wiejskich w ujęciu dynamicznym. W tym celu zbadano, czy i jak w przypadku 25 wybranych gmin przemianom ulegały wartości pięciu czynników mogących wpływać na rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny, po utworzeniu strefy aktywności gospodarczej.

Do szczegółowej analizy wybrano gminy, na terenie których lokalna strefa aktywności gospodarczej powstała w latach 2001-2010, tak aby przy wykorzystaniu dostępnych danych statystycznych zbadać średnioroczną dynamikę zmian poszczególnych wskaźników w całym okresie funkcjonowania LSAG, w ciągu pierwszych 5 lat jej działania oraz 5 lat przed jej utworzeniem. Ponadto wybrane strefy zróżnicowano pod względem typu przynależności do SSE. Wyniki odniesiono do średniorocznego tempa zmian średniej wskaźników dla obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Analizowane wskaźniki to: liczba pracujących na 1000 mieszkańców, liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców, dochody gminy w przeliczeniu na mieszkańca oraz liczba ludności (tab. 26).

Tab. 26. Indeks średniorocznej dynamiki zmian wybranych wskaźników dla poszczególnych gmin w okresie po powstaniu lokalnej strefy aktywności gospodarczej.

Lp.	LSAG powstałe w latach 2001-2010	Zakres czasowy działania		Liczba pracujących na 1000 mieszkańców			Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców			Dochody gminy na 1 mieszkańca			Liczba ludności			Liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców**
				w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG
				INDEKS ŚREDNIOROCZNEJ DYNAMIKI WSKAŹNIKA [%]												
1	Chodzież*	2005	2016	3,23	-6,40	-2,93	2,97	1,65	1,86	7,55	7,27	7,52	0,89	0,65	1,02	-9,63
2	Gostyń	2002	2016	6,84	6,06	15,45	3,44	5,62	3,75	8,24	8,74	12,95	0,61	0,11	0,46	-8,07
3	Krobia*	2010	2016	0,99	b/d	1,53	4,26	5,31	4,67	8,66	8,94	7,55	-0,06	0,24	-0,08	-10,16
4	Pępowo	2001	2016	2,62	-3,26	0,79	1,82	9,05	0,35	7,71	13,11	8,49	0,04	-0,29	0,11	-7,00
5	Grodzisk Wielkopolski	2003	2016	8,02	-4,58	9,77	0,97	14,52	0,93	8,47	7,31	12,37	0,48	-7,49	0,40	-6,44
6	Opatówek*	2008	2016	5,51	-9,18	4,07	2,20	-0,15	2,76	5,66	8,51	4,24	0,57	0,72	0,99	-7,59
7	Trzcinica	2009	2016	3,46	9,76	-0,21%	1,90	3,86	1,84	7,72	12,07	8,51	0,39	0,29	0,61	-5,50
8	Dąbie	2004	2016	1,67	-13,40	b/d	3,62	12,07	6,52	7,62	9,45	12,34	-0,30	-0,81	-0,53	-7,39
9	Rychwał	2003	2016	4,01	-4,00	-3,69	4,16	10,77	1,78	7,61	8,31	11,97	-0,09	-0,34	-0,31	-7,70
10	Stare Miasto*	2001	2016	10,48	-6,67	17,85	5,27	9,46	6,02	8,66	13,23	13,67	1,59	2,20	1,97	-6,26
11	Kościan*	2008	2016	2,17	-0,45	6,67	0,99	1,51	-0,12	8,17	10,26	6,09	0,60	0,41	0,70	-0,09
12	Krotoszyn*	2005	2016	3,00	b/d	b/d	1,71	-0,66	0,87	8,11	8,96	9,49	0,43	-0,13	0,23	-10,70
13	Nowy Tomyśl*	2008	2016	2,13	-4,57	2,20	2,16	1,75	1,72	8,21	11,86	5,91	2,30	2,24	2,21	-5,73
14	Nowe Skalmierzyce*	2006	2016	9,47	b/d	11,07%	4,02	0,35	4,45	9,53	9,52	7,98	0,42	0,27	0,44	-12,50
15	Ostrzeszów*	2007	2016	6,97	-4,57	0,17	4,24	-1,21	5,11	7,54	7,83	6,43	0,69	1,48	0,89	0,89
16	Buk*	2009	2016	9,02	b/d	6,77%	3,54	5,02	3,42	7,22	6,40	6,78	0,63	1,56	0,44	-3,52
17	Murowana Goślina	2007	2016	-1,21	-11,22	-1,41	1,65	5,14	2,40	6,03	9,56	5,21	1,08	1,42	1,74	-4,77
18	Pobiedziska	2008	2016	8,00	0,91	11,40	3,39	5,01	4,61	6,60	12,04	4,62	1,98	2,89	2,51	3,61
19	Rokietnica	2006	2016	-1,07	1,21	-1,48	2,65	3,69	3,76	6,57	4,63	6,21	5,31	3,94	6,66	-7,43

Lp.	LSAG powstałe w latach 2001-2010	Zakres czasowy działania		Liczba pracujących na 1000 mieszkańców			Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców			Dochody gminy na 1 mieszkańca			Liczba ludności			Liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców**
				w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG	5 lat przed LSAG	5 lat po LSAG	w okresie działania LSAG
				INDEKS ŚREDNIOROCZNEJ DYNAMIKI WSKAŹNIKA [%]												
20	Swarzędz*	2005	2016	0,43	b/d	b/d	1,49	0,36	1,88	7,59	5,01	7,41	5,05	3,70	4,94	-13,43
21	Rawicz*	2010	2016	0,34	b/d	-2,35	1,92	2,95	2,13	7,75	8,26	4,05	1,27	2,17	1,17	-12,57
22	Słupca*	2008	2016	7,17	5,59	9,06	3,13	4,10	1,28	5,23	10,45	4,96	0,05	0,70	0,24	-1,66
23	Pniewy	2003	2016	0,26	-1,89	-0,69	3,52	9,20	5,12	7,72	13,70	11,05	0,19	-2,07	-0,31	-8,83
24	Śrem	2006	2016	-0,80	b/d	3,42	3,66	-0,60	5,45	7,83	7,06	9,36	1,96	1,77	2,44	-11,29
25	Przykona	2009	2016	0,75	-1,43	-4,17	6,45	3,95	7,10	5,35	8,71	5,03	0,68	0,36	0,81	-13,79
Aktywne LSAG powstałe w latach 2001-2010 (n = 25)		2001	2016	3,32			2,83			7,71			1,29			-9,13
Obszary wiejskie woj. wlkp. (n = 207)		2001	2016	2,33			2,44			7,94			0,73			-8,76
Wszystkie aktywne LSAG (n = 40)		1995	2016	2,63			4,35			11,13			1,11			-8,97
Obszary wiejskie woj. wlkp. (n = 207)		1995	2016	1,44			4,30			11,52			0,53			-8,76

indeks średniorocznej dynamiki wskaźnika w badanym okresie powyżej średniej (dla stymulacyjny)/poniżej średniej (dla destymulacyjny) dla obszarów wiejskich woj. wielkopolskiego w latach 2001-2016

indeks średniorocznej dynamiki wskaźnika w okresie 5 lat przed powstaniem LSAG powyżej (dla stymulacyjny)/poniżej (dla destymulacyjny) średniej dla okresu 5 lat po powstaniu LSAG

indeks średniorocznej dynamiki wskaźnika w okresie 5 lat po powstaniu LSAG powyżej (dla stymulacyjny)/poniżej (dla destymulacyjny) średniej dla okresu 5 lat przed powstaniem LSAG

* LSAG na terenie gminy należy do SSE

** zakres czasowy dla danych dotyczących liczby bezrobotnych to lata 2003-2016

b/d brak danych dla lat 2004-2005

Źródło: opracowanie własne.

Jednym z podstawowych założeń było stwierdzenie, że LSAG nie wywołuje natychmiastowego efektu, a raczej są to skutki zauważalne po jej zaktywizowaniu, a więc rozpoczęciu działalności przez podmioty gospodarcze na jej terenie, która w praktyce nie równa się momentowi jej utworzenia. Jednocześnie należy przy tej okazji zwrócić uwagę na trudności związane z ustaleniem jednoznacznie, kiedy nastąpiła aktywizacja danej strefy z uwagi na dynamikę zmian w przestrzeni gospodarczej (np. liczność stref, podmiotów gospodarczych, zmiany statusu i lokalizacji przedsiębiorstw, brak zestawień danych dotyczących zjawisk ekonomicznych w LSAG itp.). W celu upewnienia się co do prezentowanych wniosków prześledzono również zmiany wybranych wskaźników w okresie przed utworzeniem w danej gminie LSAG.

Na podstawie przeprowadzonej analizy wybranych wskaźników stwierdzono, że tylko w około 43% przypadków, w gminach po utworzeniu lokalnej strefy aktywności gospodarczej następowała korzystna zmiana danego parametru (mierzona w postaci indeksu średniej dynamiki dla okresu), tzn. jego wartości kształtowały się powyżej średniej (dla stymulanty) lub poniżej średniej (dla destymulanty) dla obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Najwięcej gmin, bo w 15 na 25 przypadków, odnotowało wzrost liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców powyżej średniej dla województwa – regionu, w którym przedsiębiorczość jest głęboko zakorzeniona w społeczeństwie, co wynika również z przeszłości historycznej. Przy czym należy zauważyć, że w okresie przed utworzeniem LSAG indeks średniorocznej dynamiki zmian wskaźnika w tych gminach był wyższy niż po jej powstaniu, zatem trudno wskazywać tutaj na istotną rolę odgrywaną przez zorganizowane tereny inwestycyjne. W tej sytuacji najczęściej korzystnie kształtowała się liczba pracujących na 1000 mieszkańców – 14 na 25 gmin powyżej średniej dla obszarów wiejskich województwa i zaledwie w jednym wśród tych przypadków średnioroczny wzrost wskaźnika wyższy był przed utworzeniem LSAG.

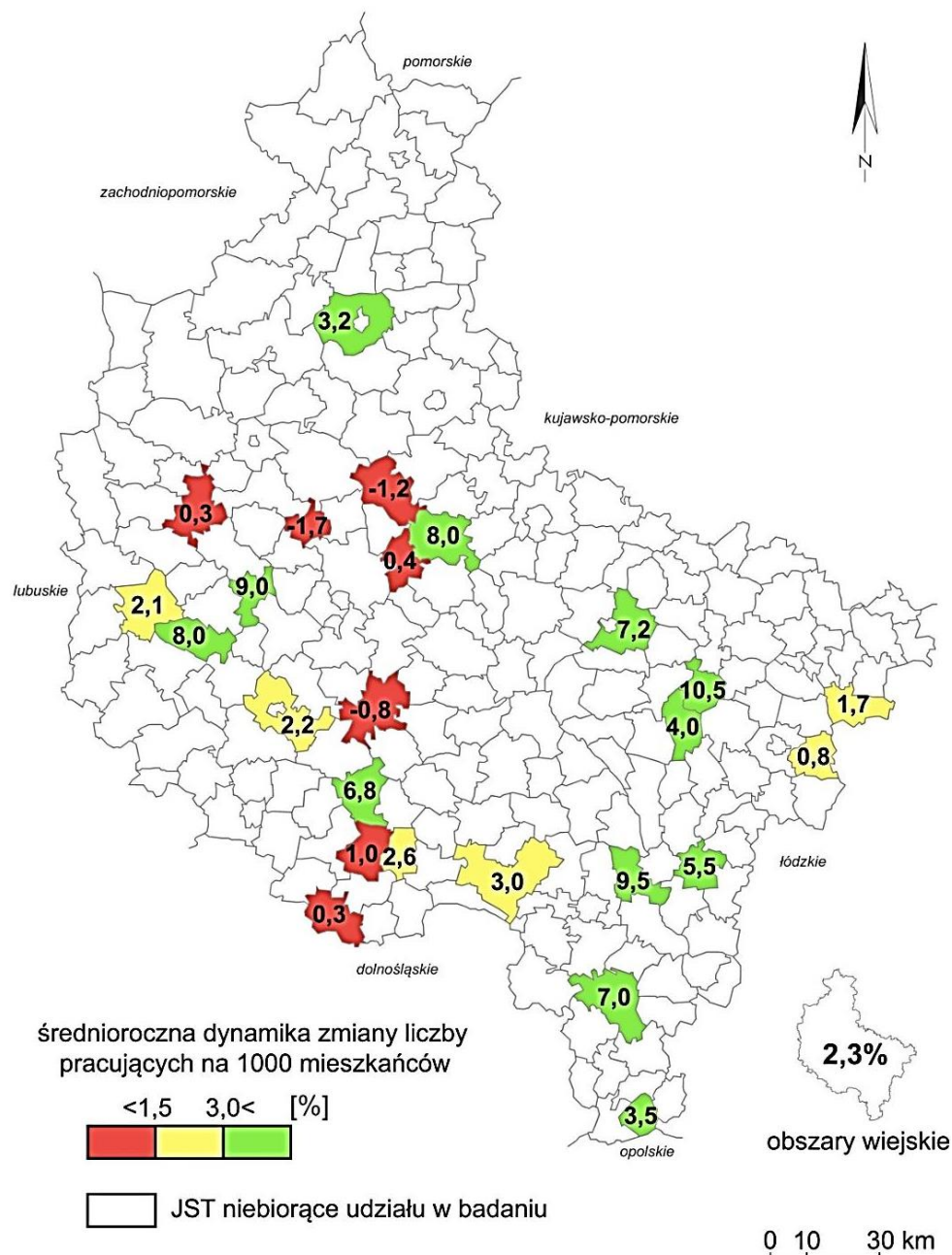
Mniej niż 1/3 analizowanych jednostek samorządu terytorialnego (32%) mogła się pochwalić po utworzeniu strefy średnim spadkiem liczby bezrobotnych na 1000 mieszkańców większym niż przeciętnie. W żadnej z gmin nie zaobserwowano korzystnej średniej dynamiki zmian we wszystkich mierzonych wskaźnikach. Najlepszy wynik pod tym względem uzyskała gmina Stare Miasto w powiecie konińskim, w której jedynie liczba bezrobotnych spadała nieco wolniej niż w przypadku obszarów wiejskich województwa.

Na podstawie wyników można stwierdzić, że pozytywny wpływ lokalnej strefy aktywności gospodarczej na wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze jest trudny do potwierdzenia. Nawet ponadprzeciętne korzystne zmiany wartości parametrów nie zawsze mogą być

uzasadnione obecnością LSAG. Zwraca jednak uwagę fakt, że w około 80% przypadków zmiana wskaźników miała charakter prorozwojowy, nawet jeżeli nieodstający wyraźnie od średniej dla województwa.

Analizując zmiany poszczególnych wskaźników w czasie można jednak wychwycić pojedyncze przykłady sukcesu, np. dla wskaźnika liczby pracujących na 1000 osób (ryc. 90).

Ryc. 90. Średnioroczna dynamika zmian liczby pracujących na 1000 mieszkańców obszarów wiejskich gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.

Źródło: opracowanie własne.

W latach 2001-2010 najkorzystniejszy wynik, powyżej 10%, odnotowano we wspomianej już gminie Stare Miasto. W ciągu pierwszych pięciu lat XXI w. nastąpił wyraźny średnioroczny wzrost liczby pracujących na 1000 mieszkańców w stosunku do końca lat 90. XX w. – z poziomu -6,67% do 17,85%. Należy zaznaczyć, że w gminie tej znajduje się węzeł autostrady A2 Modła. Również wysokie wzrosty obserwowano w gminach Grodzisk Wlkp. czy Gostyń, w których LSAG powstawały na początku XXI w.

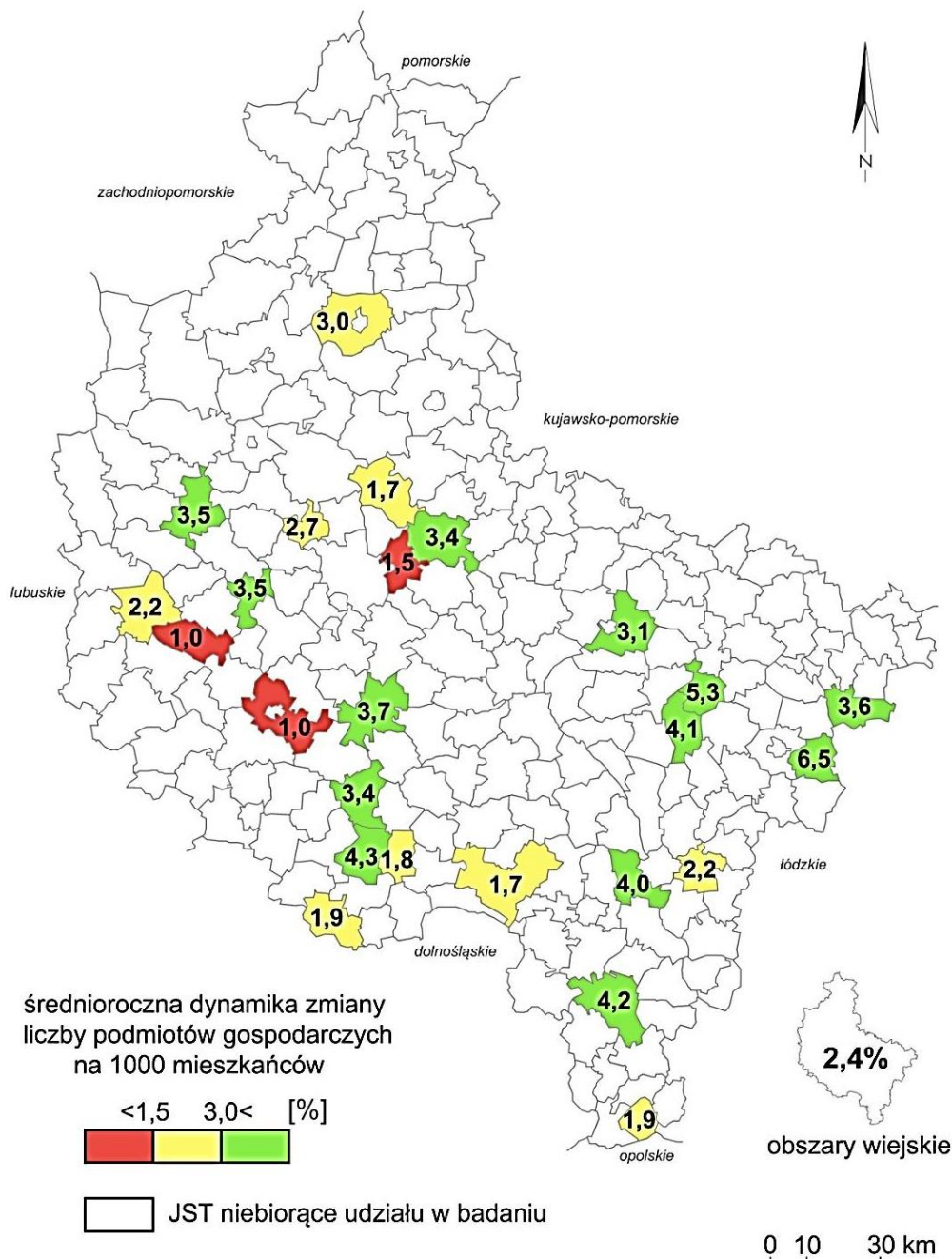
Wyraźnie zauważalne są pozytywne zmiany, które mogą być skorelowane z powstaniem lokalnej strefy aktywności gospodarczej, a konkretnie z rozpoczęciem działalności gospodarczej przez przedsiębiorstwa na ich terenie. Dowód stanowi gmina Chodzież, gdzie w 2011 r. działalność w ramach podstrefy SSE rozpoczął w Podaninie „Europol Meble” – firma, która zatrudnia około 1000 pracowników. Wskaźnik liczby pracujących na 1000 osób na koniec 2012 r. wzrósł w stosunku do roku poprzedniego ponad dwuipółkrotnie. W kolejnych latach do 2016 r. notowany był jednak jego spadek. Podobnie w gminie Nowe Skalmierzyce wzrost liczby pracujących zszedł się z powstaniem w latach 2006-2008 zakładów firmy Correct w ramach podstrefy SSE. Większość gmin nie notowała jednak spektakularnych zmian wartości wskaźnika, a raczej utrzymywała go na stałym poziomie.

Wśród nieuwjętych w badaniu wyraźny skok zanotowano w części wiejskiej gminy Września w latach 2015-2016, a więc po uruchomieniu Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej i rozpoczęciu działalności firmy Volkswagen. Jedne z najlepszych wskaźników we wszystkich kategoriach parametrów uzyskiwała gmina Tarnowo Podgórne – niewątpliwy obszar sukcesu gospodarczego oraz prekursor tworzenia uprzywilejowanych warunków dla przedsiębiorców.

Poza wzrostem liczby zatrudnionych pożądanym skutkiem rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej powinien nastąpić zgodnie z definicją modelową wzrost przedsiębiorczości na danym terenie. Z jednej strony ma być on wynikiem powstania zakładów w obrębie zorganizowanych terenów inwestycyjnych (zazwyczaj mniej przedsiębiorstw, ale większych) oraz efektu mnożnikowego w postaci powstawania przedsiębiorstw mniejszych, także działających na rzecz firm z LSAG.

Analizując liczbę podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców można zauważyć, że we wszystkich badanych przypadkach zaobserwowano regularny wzrost wskaźnika, który co jest warte uwagi, wzrastał jednak często szybciej jeszcze zanim LSAG w danej jednostce samorządu terytorialnego powstała (ryc. 91).

Ryc. 91. Średnioroczna dynamika zmian liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców obszarów wiejskich gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.

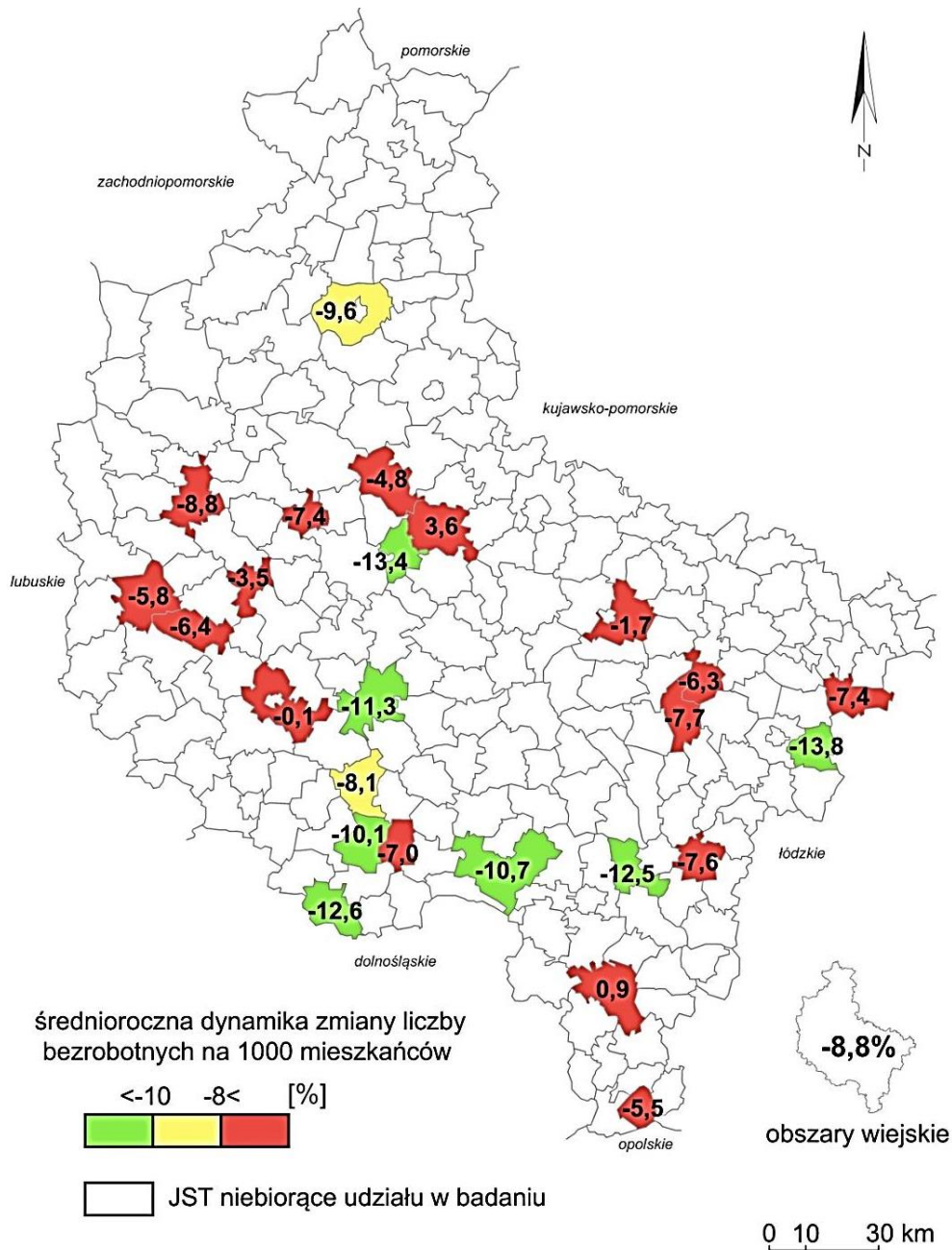
Źródło: opracowanie własne.

Spośród analizowanych 25 jednostek 13 odnotowało średnią dynamikę tego zjawiska powyżej 3%. Wydawać by się mogło po raz kolejny, że wzrost wskaźnika mierzącego czy też opisującego rozwój społeczno-gospodarczy jest wynikiem powstania lokalnej strefy aktywności gospodarczej, w rzeczywistości jednak prawdopodobnie efekt zwiększania się liczby podmiotów gospodarczych w analizowanych przypadkach i tak by nastąpił (efekt biegu jał-

wego), a zorganizowanie przywilejów dla przedsiębiorców jedynie go wzmocniło i rozszerzyło pozytywny rezultat. W gminach o niższej rencie położenia ani wzrost wskaźnika nie był tak znaczący, ani jego poziom tak wysoki (choćby Trzcinica czy Grodzisk Wlkp.).

Analizując liczbę bezrobotnych na 1000 mieszkańców w latach 2003-2016 można zauważyć dla większości gmin jednolitą tendencję (ryc. 92).

Ryc. 92. Średnioroczna dynamika zmian liczby bezrobotnych na 1000 mieszkańców na obszarze wiejskim gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszy wyraźny spadek liczby bezrobotnych ma miejsce na początku okresu i powinien być wiązany z akcesją Polski w struktury Unii Europejskiej. Otwarcie granic spowodowało odpływ ludności z terenów mniej zamożnych, wiejskich, za granicę, w celach zarobkowych. Po okresie regularnego spadku, po 2008 r. nastąpił wzrost bezrobocia, który może mieć związek z echem ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego, co w dobie ścisłej współpracy gospodarczej i powiązania ze sobą rynków międzynarodowych mogło doprowadzić do niekorzystnych zmian w strukturze zatrudnienia również w województwie wielkopolskim.

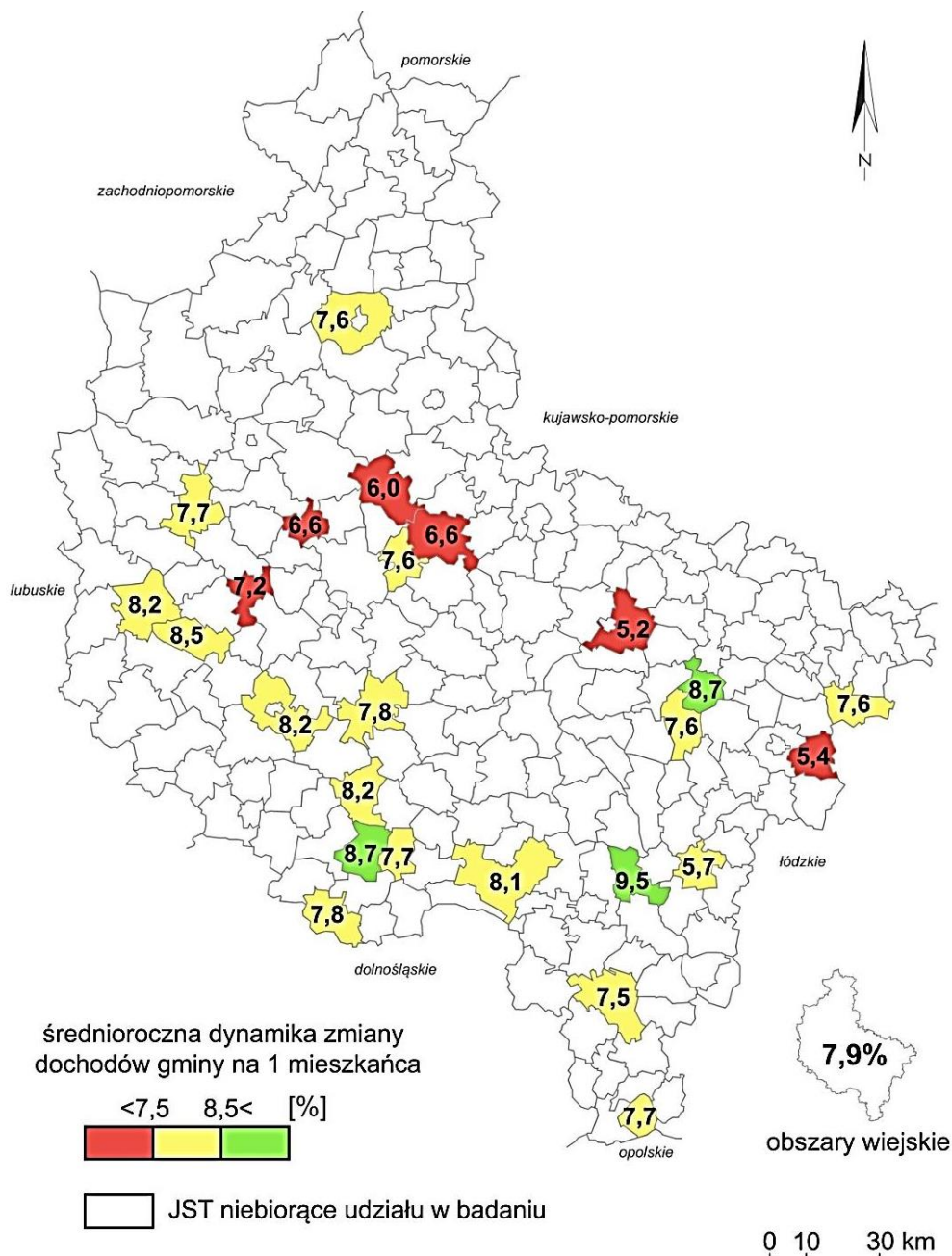
Liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców nie wykazuje żadnego związku liczbą pracujących (współczynnik korelacji Pearsona = 0,1), zatem spadek pierwszego wskaźnika nie koreluje z spadkiem drugiego. W zdecydowanej większości gmin po utworzeniu LSAG liczba bezrobotnych nie malała średniorocznie szybciej niż w obszarów wiejskich całego województwa.

Trudno doszukać się podczas analizy jednoznacznie uzasadnionego wpływu LSAG na wartości tego wskaźnika. Po raz kolejny jest to raczej element towarzyszący w pojedynczych przypadkach zmianom wywołanym innymi przyczynami.

W przypadku analizy dochodów budżetowych przypadających na mieszkańca można mówić o odzwierciedleniu trendów dla obszarów wiejskich całego województwa (ryc. 93). Należy przede wszystkim zauważyć znaczącą tendencję rosnącą we wszystkich badanych okresach w przedmiotowych gminach. Jest to również obraz tego, jak kształtował się ten wskaźnik dla zdecydowanej większości gmin w województwie, a wywołany był czynnikami, o których mowa szerzej w podrozdziale 3.5.

Najwyższe dochody w okresie funkcjonowania LSAG osiągały gminy powiatu poznańskiego, Pniewy, Kościan oraz Przykona. O ile w przypadku gminy Swarzędz jak najbardziej można mówić o pozytywnym efekcie polityki proinwestycyjnej na taki stan rzeczy, konsekwentnie prowadzonej od lat 90. XX w., o tyle gmina Przykona jest beneficjentem zasobów lokalnych w postaci złóż węgla brunatnego i rozwoju górnictwa odkrywkowego. Wysokie dochody wymienionych gmin notowane w analizowanym okresie nie zostały uwypuklone średniorocznym tempie wzrostu, która była ustabilizowana. Największy indeks dynamiki zanotowały gminy: Krobia, Stare Miasto i Nowe Skalmierzyce.

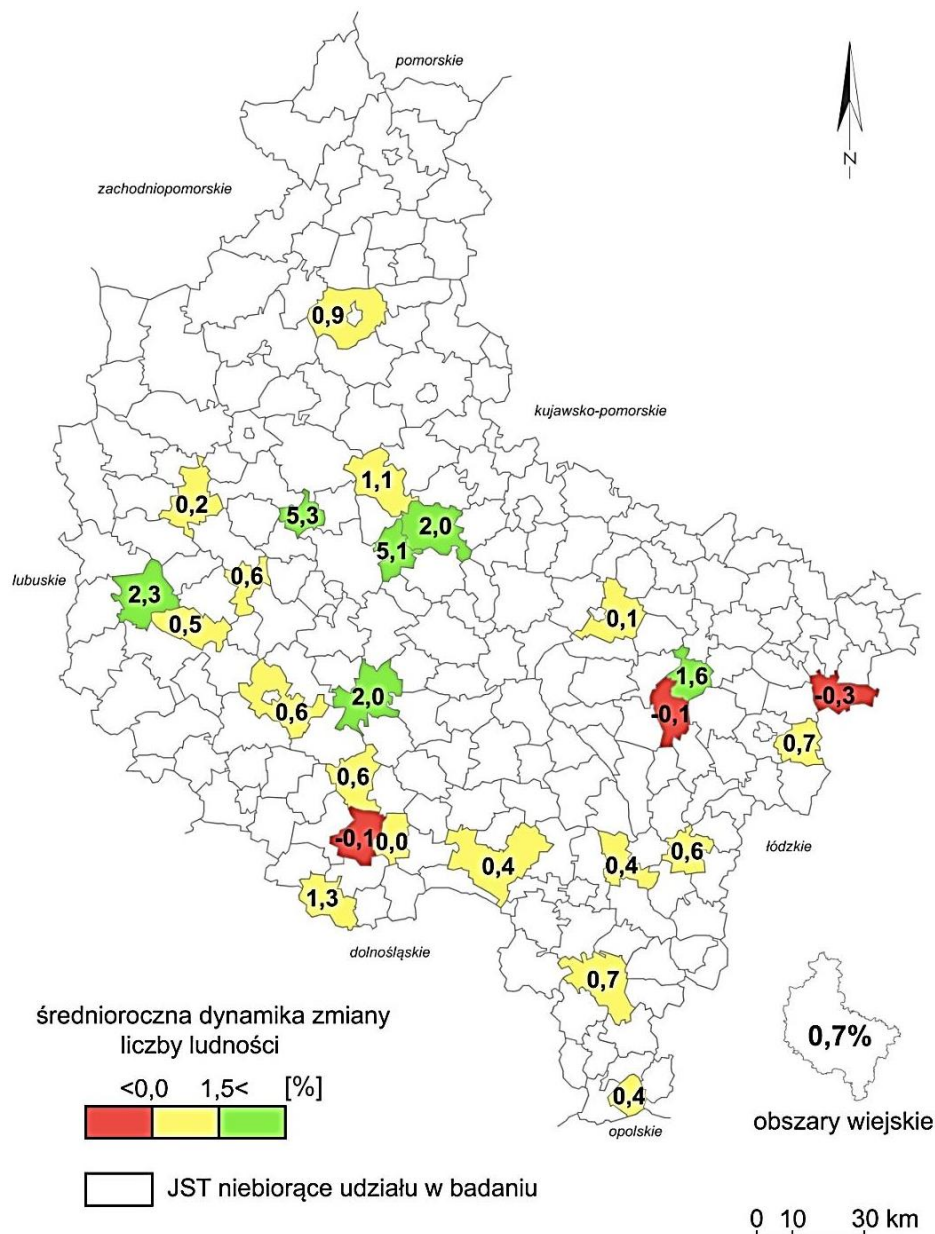
Ryc. 93. Średnioroczna dynamika zmian dochodów na mieszkańca w gminach województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.

Źródło: opracowanie własne.

Liczba ludności rosła w badanych gminach w umiarkowanym stabilnym tempie w zdecydowanej większości przypadków. Wyjątkiem są obszary wiejskie w powiecie poznańskim. Niewątpliwie rozwój przedsiębiorczości na tych obszarach przyczynił się pośrednio do wzrostu gospodarczego, natomiast nie był on wywołany wyłącznie polityką proinwestycyjną (ryc. 94).

Ryc. 94. Średnioroczna dynamika zmian liczby ludności na obszarze wiejskim gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.

Źródło: opracowanie własne.

Wymiernym, namacalnym skutkiem powstawania lokalnych stref aktywności gospodarczej są na pewno przedsiębiorstwa, które działają na ich obszarze (tab. 27, ryc. 95). To zazwyczaj jedno z największych podmiotów gospodarczych działających w danej gminie, które dały pracę setkom osób. Trudno, bez przeprowadzenia szczegółowych badań ocenić, jak duży udział wśród pracowników stanowią osoby mieszkające na wsi. Nie mniej jednak niewątpliwie umożliwiają one zdywersyfikowanie rynku pracy, tym samym należy domniemać, że zaobserwowany wzrost liczby pracujących w gminach po utworzeniu LSAG dotyczy przede wszystkim działalności pozarolniczej.

Tab. 27. Przedsiębiorstwa działające na obszarze wybranych LSAG w województwie wielkopolskim.

Lokalna strefa aktywności gospodarczej	Wybrane przedsiębiorstwa
Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Chodzież	Europol Meble Polska
Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Swarzędz	CLIP Group Intermodal Container Terminal
Park Przemysłowy Buk w Niepruszewie	Hempel Paints Poland Sp. z o.o.
Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej SSE Nowy Tomyśl	Phoenix Contact Wielkopolska Sp. z o.o.
Strefa Aktywizacji Gospodarczej Pudliszki	HJH Polska Sp. z o.o. Heinz Poland
Strefa Aktywności Gospodarczej we Wrześni	Volkswagen, Benteler, InAlfa Room Systems
Śremski Park Inwestycyjny	BASF Poliuretany Polska Sp.z.o.o.
Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Widziszewie	Creaton Polska
Podstrefa Łódzkiej SSE Przykona	Ambro Logistic
Podstrefa Łódzkiej SSE Nowe Skalmierzyce	Correct
Podstrefa Łódzkiej SSE Opatówek	Colian Holding
Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie	Mann&Hummel, Frost&Meat by Mroz
Grodziska Strefa Przemysłowa	Ampol, Pago
Wielkopolskie Centrum Logistyczne	WCL, Grenne
Strefa Przemysłowa w Rydzynie	Winkhaus, Viacon
Goślińska Strefa Przemysłowa	Hilding Anders Polska, Inline, IMA Polska
Gminna Strefa Gospodarcza w Pobiedziskach	Baunit sp. z o.o.
Tereny inwestycyjne w Pniewach	Honda Logistics Center

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 95. Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie.

Źródło: http://www.gostyn.pl/Informacja_o_gruntach.html, [dostęp: 22.07.2017 r.].

Podjęta w badaniu próba pozwoliła stwierdzić, że wpływ lokalnych stref aktywności gospodarczej może być oceniany jedynie jako umiarkowanie pozytywny. Zorganizowane tereny inwestycyjne nie przyczyniły się do powstania negatywnych zjawisk gospodarczych. Nie zaobserwowano np. tzw. efektu wypierania (Kryńska, 2000) lub sytuacji, w której duże przedsiębiorstwo opuszcza strefę, co odbija się bardzo negatywnie na lokalnym rynku pracy lub charakter prowadzonej działalności gospodarczej spotyka się z dużymi otwartymi protestami, a scenariusze takie są prawdopodobne. Przeciwnie, korzystne efekty ich działania są sporadycznie zauważalne jako znaczące. Najczęściej skutki ich funkcjonowania wpisują się w ogólne trendy dotyczące zjawisk ekonomicznych na danym obszarze, czasami wzmacniając zmiany w obrębie danego wskaźnika rozwoju. Należy pamiętać, że przedstawiona analiza dotyczy zmian jedynie na obszarach wiejskich gmin. LSAG mają jednak często efekt silniej odczuwalny jako regionalny. Wzrost zatrudnienia w przypadku branż specjalistycznych nie będzie widoczny w skali lokalnej, ale raczej przyczyni się np. do drenażu mózgow z ośrodka akademickiego. Również kooperanci nie zawsze rozpoczną działalność w bezpośrednim sąsiedztwie podmiotu, do którego dostarczają towar lub usługę. Pozytywne efekty działania LSAG częstokroć są zatem obecne, ale niemierzalne na poziomie gminy. Było to wyraźnie widoczne podczas szczegółowej analizy studiów przypadku, gdzie skupienie się na konkretnej LSAG dawało znacznie więcej odpowiedzi na pytanie o jej wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy.

Na temat efektów działania specjalnych stref ekonomicznych powstały dziesiątki opracowań, do których wyników odwołano się w podrozdziale 2.1. W nich również pojawiają się wnioski dotyczące występowania efektu biegu jałowego, enklawy (brak powiązań kooperacyjnych pomiędzy podmiotami w strefie i poza nią) czy ograniczonego wpływu stref na rozwój społeczno-gospodarczy.

7.2. Lokalne strefy aktywności gospodarczej a zagospodarowanie przestrzenne

Postawiona we wstępie pracy druga z hipotez wskazuje na pozytywny wpływ lokalnych stref aktywności gospodarczej na ład przestrzenny obszarów wiejskich. Zgodnie z nią zapobiegają one konfliktom przestrzennym i chaotycznemu przemieszaniu funkcji. Prowadzą do rozwoju infrastruktury i nowych powiązań przestrzennych. Są wreszcie elementem strategicznego planowania przestrzennego. W tym przypadku również poszczególne *case studies*, dały znacznie bardziej szczegółowy, choć mniej pełny, a bardziej fragmentaryczny obraz zjawiska.

Wpływ na zagospodarowanie przestrzenne jest nie mniej ważnym zagadnieniem niż poruszany wcześniej związek LSAG z rozwojem społeczno-gospodarczym, ale wydaje się jednak dużo trudniejszy do ujęcia w wartości liczbowe i wskaźniki, przez to wręcz niemierzalny. Pewne próby oceny polityki przestrzennej za pomocą wskaźników w skali gminnej były podejmowane, ale w analizowanym przypadku byłyby nieefektywne (Fogel, 2012). Analiza wpływu na zagospodarowania przestrzenne sprowadziła się zatem do wysnuć ogólnych wniosków i spostrzeżeń na ten temat.

Przed wszystkim efekty lokalnych stref aktywności gospodarczej w przestrzeni będą inne w przypadku stref zaktywizowanych i inne dla stref nieaktywnych. W przeciwieństwie do wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, w tej części analizy wyraźniej zaznaczą się negatywne skutki.

Nie ulega wątpliwości, że przygotowanie oferty terenów inwestycyjnych, które mogą nosić znamiona strefy aktywności gospodarczej np. poprzez sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz otwartość na udzielenie ulg podatkowych dla przedsiębiorców jest wyrazem strategicznego podejścia do rozwoju danej jednostki samorządu terytorialnego, a w powiązaniu z nim do strategicznego planowania przestrzennego. Z pojedynczymi wyjątkami poddane badaniom LSAG są przygotowane planistycznie. Pojawiają się zarówno w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, jak i MPZP. W części gmin polityka proinwestycyjna znalazła swoje odzwierciedlenie również w zapisach strategii rozwoju. Stanowić to może dowód na poparcie części hipotezy mówiącej o podejściu strategicznym. Decyzje o lokalizacji podmiotów gospodarczych nie odbywają się *ad hoc*, ale są rezultatem pewnej spójnej wizji rozwoju przestrzennego gminy. Niejednokrotnie wątpliwości budzi jakość opracowań planistycznych i strategicznych. Pierwsze z nich są często bardzo nieaktualne, utrzymujące zapisy nawet sprzed ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r., a ich zapisy oderwane od dobrej praktyki planistycznej – trudno na ich podstawie liczyć na wdrożenia odzwierciedlające intencje autorów. Drugie z kolei cierpią na problem jednorodności i ogólnikowości, tzn. cele zawarte w strategii rozwoju nie odwołują się do wyjątkowości uwarunkowań danej gminy, a są niestety kalką powielaną również w przypadku gmin zdecydowanie różniących się między sobą charakterystyką.

Często tworzenie terenów inwestycyjnych nie jest poparte realnym zapotrzebowaniem na nie, co oznacza w konsekwencji „zamrożenie” obszarów, które mogłyby spełniać inną funkcję. Takie przeszacowanie nie jest jednak sytuacją nieodwracalną. Dużo poważniejszy problem pojawia się, gdy za planistycznym przeznaczeniem terenu idą środki finansowe na udogodnienia infrastrukturalne, które mogą zostać w dłuższej perspektywie czasu niewyko-

rzystane, a wygenerowały już koszty (często ograniczają się również jedynie do obszaru strefy lub sąsiadującego z nią). Odpowiedzią wówczas może być zwiększona promocja obszaru i uzbrojenie się w cierpliwość lub zmiana strategii i wykorzystanie na inne cele w ostateczności. Z drugiej strony rozwój infrastruktury technicznej (np. drogowej, kanalizacyjnej) niewykorzystanej na potrzeby LSAG, ale służącej lokalnej społeczności jest jak najbardziej skutkiem pozytywnym.

Z powyższym wiąże się inne niekorzystne zjawisko, mianowicie poddawanie się presji inwestora i przeznaczanie terenów podyktowanych wyłącznie jego warunkami. Efektem jest często rozfragmentaryzowana, niewpisująca się wiejski charakter, wywołująca konflikty przestrzenne zabudowa przemysłowa.

Rzeczywisty wpływ na zagospodarowanie przestrzenne mają jednak dopiero strefy zaktywizowane (faktyczne). Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że, lokalizacja LSAG uwarunkowana jest przede wszystkim dostępnością do układu drogowego i relacji z ośrodkami miejskimi. Zwłaszcza rozmieszczenie stref na obrzeżach miast, ich „strefowanie” w stosunku do zespołów zabudowy mieszkaniowej wydaje się uzasadnione z punktu widzenia planowania przestrzennego dbającego o ład przestrzenny, ale też choćby ekonomii. Z drugiej strony podstrefy SSE w efekcie pączkowania nie zajmują zdegradowanych terenów przemysłowych, jak wyglądało to w początkowych zamierzeniach ustawodawcy, ale raczej tereny inwestycyjne typu *greenfield* w korzystnych lokalizacjach.

Jeżeli skupić się wyłącznie na strefach powstałych na obszarze typowo wiejskim, to można dojść do wniosku, że niedostatecznie wpisują się one w krajobraz wiejski. Specyficzna tkanka ruralistyczna, zwłaszcza na polskiej wsi, gdzie zabudowa jest często silnie rozporozszona, powoduje, że wyrastające obiekty przemysłowe sprawiają wrażenie obcych w krajobrazie. Trudno o dostosowanie parametrów kształtowania zabudowy, które zminimalizowałyby niekorzystny efekt. W rzeczywistości jest sytuacja rzadka i LSAG lokalizowane przy głównych szlakach komunikacyjnych, w sąsiedztwie miast zapobiegają rozpraszaniu m.in. funkcji przemysłowej. Ponadto należy pamiętać o potencjalnych negatywnych skutkach środowiskowych działania LSAG, które w pracy nie stały podane szczegółowej analizie. Jak wskazuje L. Kaźmierczak-Piwko (2017, s. 135) „*ryzyko ekologiczne, spowodowane wprowadzaniem gazów i pyłów do powietrza, wytwarzaniem odpadów i ścieków, znaczącym korzystaniem z zasobów środowiska, emitowaniem hałasu czy zagrożeniem w postaci awarii jest tym większe, im więcej tworzy się stref i im większy areal one zajmują*”.

Jednoznaczna ocena wpływu lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne jest niezwykle

trudna, dlatego przedstawione wyniki badań należy traktować z ostrożnością. Z jednej strony mamy bowiem do czynienia z ewidentnymi obszarami sukcesu gospodarczego wprowadzania takiej formy polityki proinwestycyjnej jak choćby gminy powiatu poznańskiego czy gmina Września, które jednak w rezultacie zmieniają charakter obszaru wiejskiego, przekształcając go w strukturę urbanizującą się. Z drugiej strony pojawiają się gminy, które przygotowanie LSAG potraktowały jako potencjalny wabik dla inwestorów, który swojego celu nie wypełnia lub poziom zainwestowania jest niewielki, inne zaś zbierają negatywne skutki w krajobrazie gminy.

W przypadku zmiany zakresu terytorialnego w pracy i wykluczeniu obszarów wiejskich podlegających silnym procesom suburbanizacyjnym w obrębie aglomeracji i potraktowaniu ich jako tereny quasi miejskie, wyniki badań różniłyby się prawdopodobnie diametralnie, dlatego z dużą dozą niepewności należy traktować efekty badań zwłaszcza w ujęciu statycznym, które mogłyby zasugerować błędnie bardzo istotny wpływ lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich, przeceniając ich znaczenie.

Wydaje się bowiem, że to postępujący rozwój społeczno-gospodarczy przy występowaniu wysokiej renty położenia przyczynił się do jeszcze większej konkurencji pomiędzy gminami bogatymi, np. w obrębie aglomeracji poznańskiej i w rezultacie spowodował zabiegi w postaci tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej jako działania z zakresu marketingu terytorialnego, budowania klimatu inwestycyjnego, próby pełniejszego wykorzystania potencjału. Zatem przypuszczalnie lokalne strefy aktywności gospodarczej, a w rzeczywistości przedsiębiorstwa funkcjonujące na ich terenie nie przyczyniały się do wzrostu gospodarczego w sposób wiodący, ale raczej stanowiły zjawisko jemu towarzyszące.

Z drugiej strony nie należy jednak bagatelizować wyników badania, wskazując choćby na inne obszary sukcesu gospodarczego, na terenie których lokalne strefy aktywności gospodarczej powstawały już na końcu XX w. Mogą one bowiem stać się biegunami wzrostu, co udowadniają przykłady pojawienia się dużych inwestorów gminach, którzy rewolucjonizują często lokalny rynek pracy (np. gmina Chodzież), wpływają na zmianę użytkowania potężnych połączy terenów rolniczych (np. gmina Września).

8. Model *ex post* funkcjonowania lokalnych stref aktywności na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim

Na podstawie analizy zebranych danych stworzono konceptualizację wyników przeprowadzonego postępowania badawczego w postaci modelu funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej w ujęciu *ex post*. Dokonano weryfikacji uprzednio wykonanego modelu *ex ante* (por. podrozdział 2.2, ryc. 8, s. 50), uwzględniając rezultaty szczegółowych analiz i w oparciu o ich wyniki podjęto próbę odwzorowania rzeczywistości. Na modelu *ex post* oznaczono elementy, które potwierdzono w największym stopniu badaniami (kolor zielony, ryc. 96, s. 251) oraz te, które nie występują lub występują w rzeczywistości częściowo, ale ich waga jest znacznie mniejsza (kolor żółty).

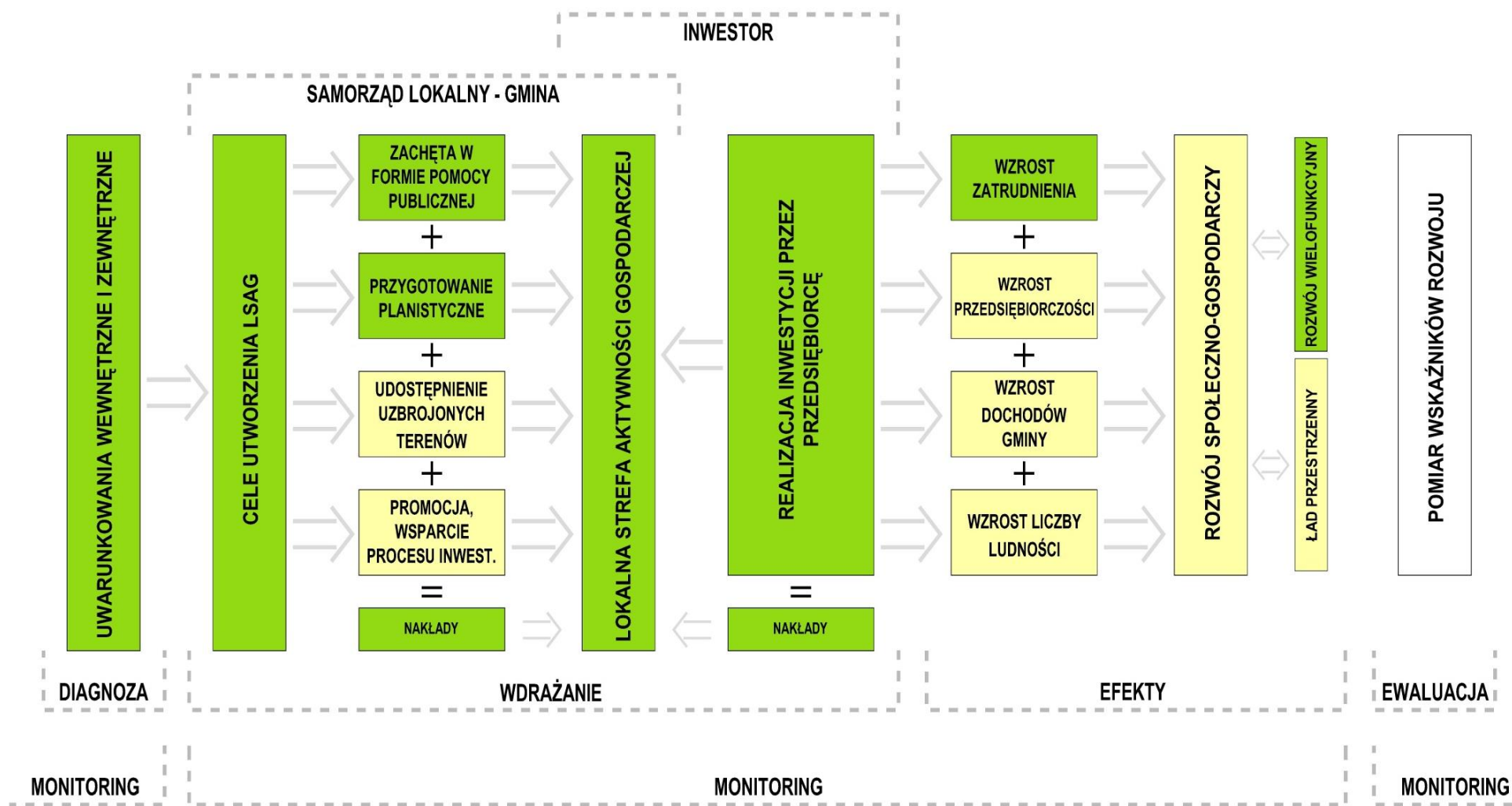
Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że istnieje związek pomiędzy lokalizacją lokalnych stref aktywności gospodarczej a uwarunkowaniami wewnętrznymi składającymi się na atrakcyjność inwestycyjną gminy. Ważną rolę odgrywa również renta położenia, w tym typ gminy wyodrębniony według kryterium przestrzennego. Uwarunkowania zewnętrzne były widoczne zwłaszcza podczas analizy dynamiki zmian poszczególnych wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego, które w dużej mierze odzwierciedlały trendy ogólnopolskie.

W toku badania stwierdzono, że cele samorządów lokalnych, które tworzą LSAG, pokrywają się z celami określonymi jako teoretyczne w modelu *ex ante*. Najczęściej wskazywaną odpowiedzią była chęć pobudzenia i wsparcia rozwoju przedsiębiorczości, a przez to ożywienie gospodarcze w gminie – rozwój gospodarczy.

Ustalono w zgodzie z modelową definicją lokalnej strefy aktywności gospodarczej, że istnieją zorganizowane tereny inwestycyjne, sformalizowane poprzez uchwałę ustanawiającą SAG, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub ustanowienie podstrefy SSE, dla których przewiduje się ulgi podatkowe. Należy sobie jednak zdawać sprawę, że model nie obejmuje wszystkich przypadków, jest pewnym uproszczonym obrazem, zatem nie wyróżnia osobno wyjątków, o których mowa w pracy, m.in. w podrozdziale 5.1.

Tworzenie strefy aktywności gospodarczej spoczywa na samorządzie gminnym, co wiąże się określonymi nakładami finansowymi. Swoją rolę często ma również przedsiębiorca chcący zainwestować na tym konkretnym terenie, a warunki korzystania ze strefy różnią się w zależności od typu LSAG.

Ryc. 96. Model ex post funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku lokalnych stref aktywności gospodarczej, zwłaszcza nienależących do SSE mniejszy nacisk kładziony jest uzbrojenie infrastrukturalne terenu inwestycyjnego. Jako element drugorzędny, ale nadal ważny potraktowano promocję i wsparcie procesu inwestycyjnego. Zostało ono potwierdzone dla badań nad studiami przypadku, ale nie przeprowadzono analizy na szerszą skalę.

Na podstawie przeprowadzonej analizy wskazano w oparciu głównie o liczne przykłady sukcesu wzrost liczby pracujących w gminach po utworzeniu na ich terenie lokalnej strefy aktywności gospodarczej. Efekt ten jest bardziej zauważalny w przypadku podstref SSE. W związku z tym oraz wynikiem testów statystycznych stwierdzono, że lokalne strefy aktywności gospodarczej mają częściowy wpływ na rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich, a przede wszystkim na wzrost liczby nierolniczych miejsc pracy. Nie potwierdziło to jednak spadku liczby bezrobotnych większego niż przeciętnie, co mogłoby wskazywać na problem bezrobocia ukrytego na wsi (pracę podejmowałyby osoby niezgłoszone jako bezrobotne). Ponadto efekt zatrudnieniowy nie był zazwyczaj długotrwały. W wynikach pozostałych wskaźników dynamiki trudno doszukiwać się bezpośredniego wpływu LSAG na ich kształt. Na pewno ich rola się zaznacza, nie jest jednak kluczowa dla rozwoju społeczno-gospodarczego (liczba podmiotów gospodarczych, liczba ludności, dochody gminy).

W związku z powyższym wyeliminowano z modelu potencjalne dalsze efekty LSAG, takie jak wzrost nowych inwestycji, popytu na produkty lokalne, znaczenia drobnych usług, efektu zakorzenienia przedsiębiorstw działających w LSAG.

Podobnie jak w przypadku wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, również rola zorganizowanych terenów inwestycyjnych odgrywana w kształtowaniu ładu przestrzennego na obszarach wiejskich była w założeniach nieco przeceniona, również częściowa. Tereny przeznaczane pod strefy aktywności gospodarczej są często przeszacowane, ich lokalizacja w skali gminy jest pochodną wielu czynników, nie zawsze będących w zgodzie z dobrą praktyką planistyczną, MPZP staje się nierzadko tylko formalnością. Powstające w ramach LSAG obiekty nie odpowiadają funkcją i parametrami zabudowie obszarów wiejskich. Postulowane „strefowanie”, czyli zapobieganie rozproszeniu funkcji generującej rozliczne konflikty przestrzenne sprowadza się do lokalizowania terenów przemysłowych na obrzeżach miast lub terenach urbanizujących się, czyli poza obszarem wiejskim. Inicjowanie terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą dużych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich w zgodzie z zastanym zagospodarowaniem przestrzennym jest niezwykle trudnym zadaniem.

Bardzo istotny element modelu, zarówno w aspekcie kształtowania rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i polityki przestrzennej, który występuje w ujęciu *ex ante*, a jest postulatem w małym stopniu wypełnianym w modelu *ex post* to diagnoza, monitoring i ewaluacja.

Można zaryzykować stwierdzenie, że niższa niż spodziewana efektywność funkcjonowania stref aktywności gospodarczej wynika z pominięcia tych trzech ważnych aspektów procesu planowania. Jak wskazuje to W.C. Baer (1997) w swoim schemacie rzetelna diagnoza i formułowanie celów w oparciu o nią powinny być bazą poprzedzającą jakiegokolwiek decyzje czy wyznaczenie nawet wstępnych kierunków działania. Omawiając LSAG dostrzeżona zostaje potrzeba diagnozy tego, czy warto strefę tworzyć, czy gmina posiada warunki, potencjał, predyspozycje do jej utworzenia, jaka jest jej pozycja konkurencyjna i jak strefa może ją poprawić, czy jest gmina przygotowana na ewentualne niepowodzenie, czy ma plan alternatywny, czy wreszcie wykonała bilans terenów, prognozy społeczno-gospodarcze i wskazują one na zasadność takiego działania.

Nie istnieje bowiem uniwersalna strategia będąca odpowiedzią dla każdego terytorium. Podobnie jak nie każda gmina w Polsce może stać się ośrodkiem turystycznym, tak nie w każdej zaistnieją warunki do stworzenia efektywnej strefy aktywności gospodarczej.

Nawet jeśli spełnione zostaną przesłanki do rozpoczęcia prac, to każde wdrożone działanie wymaga szczegółowej oceny także w trakcie i ewentualnie po jego zakończeniu. Proces bowiem należy nieodłącznie wiązać ze skutkiem i starać się połączyć opracowanie skutku z czynnościami do niego prowadzącymi (Alexander, Faludi, 1989).

Monitoring natomiast powinien dotyczyć wszystkich etapów wdrażania i funkcjonowania LSAG. Bez niego możliwość odpowiednio szybkiej reakcji na zmienne otoczenie staje się utrudniona.

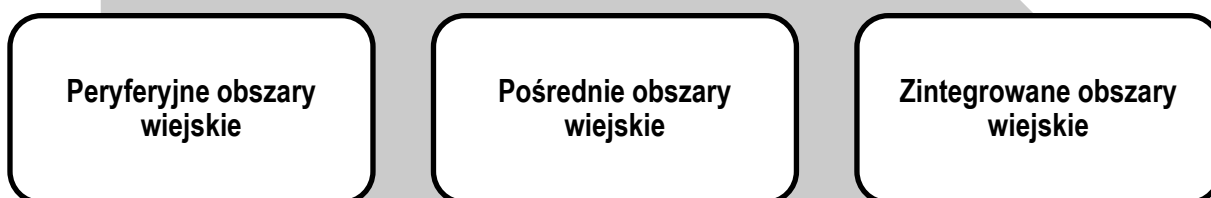
Z uwagi na fakt, że LSAG to tereny zajmujące pewne miejsce w przestrzeni fizycznej, rozumianej za Z. Chojnickim (1999b), mają one silne powiązanie z procesem planowania przestrzennego. Polityka przestrzenna w praktycznym wymiarze łączy się w tym przypadku z polityką rozwoju. Jak wskazuje R. Barełkowski wraz z zespołem (2016) etapy diagnozy, ewaluacji czy monitoringu powinny zatem towarzyszyć również procesowi planowania przestrzennego, przy czym nie można ich sprowadzić do przedsięwzięć ogólnikowych, jak np. analiz pokrycia MPZP terenu gminy, bowiem jest to tylko jeden z mnóstwa czynników, na dodatek co najwyżej trzeciorzędny, choć najłatwiejszy do zdiagnozowania.

Powodzenie lokalnej strefy aktywności gospodarczej wymaga zatem dobrego planu. Stwierdzenie, choć oczywiste, wręcz noszące znamiona frazesu, wydaje się idealnym podsumowaniem, ponieważ wciąż wymaga ono urzeczywistnienia w działaniach samorządów.

Na przedstawionym modelu nie rozrózowano typów obszarów wiejskich, odmiennych pod względem uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które jak już wiadomo wpływają na poziom atrakcyjności inwestycyjnej danej gminy i tym samym powodzenie działalności gospodarczej, o czym wspomniano wyżej. Na podstawie literatury i poczynionych obserwacji wysnuto wniosek, że wraz ze wzrostem znaczenia czynnika lokalizacji związanego z rentą położenia, maleje znaczenie przywilejów np. w postaci ulg podatkowych (ryc. 97).

Ryc. 97. Renta położenia i uprzywilejowanie terenów inwestycyjnych a typ obszaru wiejskiego.

Rośnie znaczenie czynnika lokalizacji związanego z rentą położenia.

Maleje znaczenie przywilejów (np. ulg podatkowych).

Źródło: opracowanie własne.

Największa powierzchnia terenów inwestycyjnych (zurbanizowanych, przemysłowych) występuje na zintegrowanych obszarach wiejskich oraz pośrednich obszarach wiejskich w pobliżu autostrady A2, a więc na terenach o najwyższych walorach lokalizacyjnych, nawet jeżeli gmina nie przygotowywała LSAG. Potwierdzają to liczne tezy naukowców na temat znaczenia aglomeracji dla przedsiębiorców m.in. P.R. Krugmana (1991b). Widoczne jest to zwłaszcza w przypadku stref należących do SSE, z których tylko dwie znalazły się w powiecie poznańskim, a które dostarczają największego pakietu ulg podatkowych. Maleje zatem znaczenie uprzywilejowanych terenów inwestycyjnym na tym obszarze, ponieważ i tak budzą zainteresowanie na rynku nieruchomości.

Z drugiej strony rozsiane tereny inwestycyjne na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego oraz wyniki przedstawiane w literaturze mogą sugerować, że ulgi podatkowe dla przedsiębiorców są kartą przetargową gorzej usytuowanych gmin. Wydawać by się mogło zatem, że zwiększenie dostępności (np. transportowej) obszarów wiejskich, zwłaszcza peryferyjnych w skali województwa mogłoby dać efekt podobny, co stosowanie przywilejów dla przedsiębiorców. Jak wynika z badań wielu autorów rozwój infrastruktury transportowej nie

gwarantuje jednak przyspieszenia procesu konwergencji, zwłaszcza w pierwszych latach jej funkcjonowania, jest to jednak możliwe w perspektywie długofalowej (m.in. Holl, 2004, Teixeira, 2006, Mucha-Leszko, Kąkol, 2010).

9. Kierunki rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim

Mimo wyników prac badawczych dotyczących efektów funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych na terytorium Polski mówiących w zależności od przyjętych parametrów o niespełnieniu pokładanych w nich nadziei bądź efektach umiarkowanie pozytywnych, rozwinęły się one w dosyć popularną formę tworzenia uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych i rozwijania funkcji przemysłowo-usługowych, a więc pobudzania przedsiębiorczości poprzez wzrost liczby i wielkości podmiotów gospodarczych.

Z uwagi na ograniczone możliwości rozwoju przestrzennego miast oraz szereg innych czynników przedsiębiorstwa działające w ramach podstref specjalnych stref ekonomicznych budują swoje obiekty na obszarach wiejskich. Jednocześnie tworzone są lokalne strefy aktywności gospodarczej nienależące do SSE. Wymienione uprzywilejowane tereny inwestycyjne miały stać się formą polityki proinwestycyjnej (instytucjonalny czynnik lokalizacji), której skutki byłyby odczuwalne jako wzrost gospodarczy również na obszarach wiejskich.

Przeprowadzone badanie zaprzeczyło jednak w większości sformułowanym wstępnie hipotezom, a potwierdziło wyniki analiz autorów, którzy skupiali się głównie na efektach działania specjalnych stref ekonomicznych w skali makro. Stawia ono kolejny znak zapytania na drodze rozwoju terenów inwestycyjnych, na których warunki prowadzenia działalności gospodarczej są ułatwione.

Wydaje się, że predysponowane do zabiegów w postaci tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej są gminy na starcie wykazujące korzystniejsze uwarunkowania, m.in. lokalizacyjne, co w połączeniu z zachętą w formie pomocy publicznej, stawia je w pozycji faworyta w wyścigu po potencjalnego inwestora. Ponadto należy zauważyć, że w wyniku tzw. pączkowania podstref SSE nie są one jednak w XXI w. umiejscawiane na obszarach wykazujących problemy rozwojowe, a zajmują raczej wolne tereny pod inwestycje typu *greenfield* o dobrej lokalizacji, tym samym przecząc swoim pierwotnym założeniom, nieco wręcz wymykając się spod kontroli. Powoduje to raczej sytuację, w której instytucjonalny czynnik lokalizacji może stać się formą przewagi konkurencyjnej wobec podobnie dobrze rozwiniętych gospodarczo gmin, co z kolei znowu utrudnia możliwość powodzenia w gminach o mniej korzystnych uwarunkowaniach.

Rozwój wiejskich obszarów peryferyjnych jest zatem utrudniony i nic nie wskazuje na to, że lokalne strefy aktywności gospodarczej mogłoby stać się panaceum na występujące

problemy. Forma aktywizacji gospodarczej musi być dostosowana do lokalnych uwarunkowań, zasobów i możliwości danej jednostki i w związku z tym nie zawsze zakończy się sukcesem.

Nawet powstanie jednego dużego zakładu produkcyjnego w ramach LSAG wpłynie głównie na efekt zatrudnieniowy w gminie, pod warunkiem, że charakter prowadzonej działalności gospodarczej nie będzie wymagał siły roboczej o wysokich kwalifikacjach, co wówczas mogłoby wywołać pozytywny efekt, ale raczej regionalny. Jedno przedsiębiorstwo nie zdywersyfikuje zdominowanego przez rolnictwo rynku pracy, jeżeli nie wywoła efektów mnożnikowych.

Wydaje się zatem, że lokalne strefy aktywności gospodarczej służą przede wszystkim gminom, które chcą dodatkowo wesprzeć przewagę konkurencyjną wynikającą z innych zasobów i uwarunkowań, podtrzymać rozwój społeczno-gospodarczy oraz uporządkować politykę przestrzenną. W województwie wielkopolskim predysponowane do ich rozwoju są zatem jednostki samorządu terytorialnego (a konkretnie obszary wiejskie w ich obrębie):

- położone w aglomeracji poznańskiej i pierścieniu gmin ją otaczających; są to obszary wiejskie silnie urbanizujące się, wymagające kompleksowego podejścia do rozwiązań w ramach polityki przestrzennej, a więc zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego (2010) wymagające *„konieczności wypracowania koegzystencji dominujących form zagospodarowania zabudowy mieszkaniowej i działalności gospodarczej oraz środowiska przyrodniczego, ograniczenia możliwości przekształceń gruntów rolniczych, szczególnie w strefie intensywnej gospodarki rolnej, na cele nierolnicze, zabezpieczenie terenów o różnych funkcjach (...) ograniczenia rozpraszania zabudowy mieszkaniowej i związanej z działalnością gospodarczą”*, o wysokich walorach lokalizacyjnych, potencjale (atrakcyjności) inwestycyjnej, dostępności transportowej, mogące zaoferować bliskość dużego rynku zbytu, ośrodków badawczych, rozwiniętą infrastrukturę itp.; niewątpliwie zainteresowanie terenami inwestycyjnymi na tym obszarze ma miejsce nawet w przypadku bierności samorządu w aspekcie ich promocji;
- o wysokiej dostępności transportowej, korzystnie położone względem sieci dróg krajowych, ekspresowych i autostrad; wsparcie finansowe w postaci ulg podatkowych, uzbrojenia terenu, który jest dobrze skomunikowany w skali krajowej i międzynarodowej podnosi jego atrakcyjność i ma na starcie duży potencjał inwestycyjny; w województwie wielkopolskim należą do tej grupy przede wszystkim gminy, które położone są w pobliżu węzłów autostradowych, w centralnej części regionu w pasie wschód-zachód oraz w przebiegu istniejących i projektowanych dróg ekspresowych;

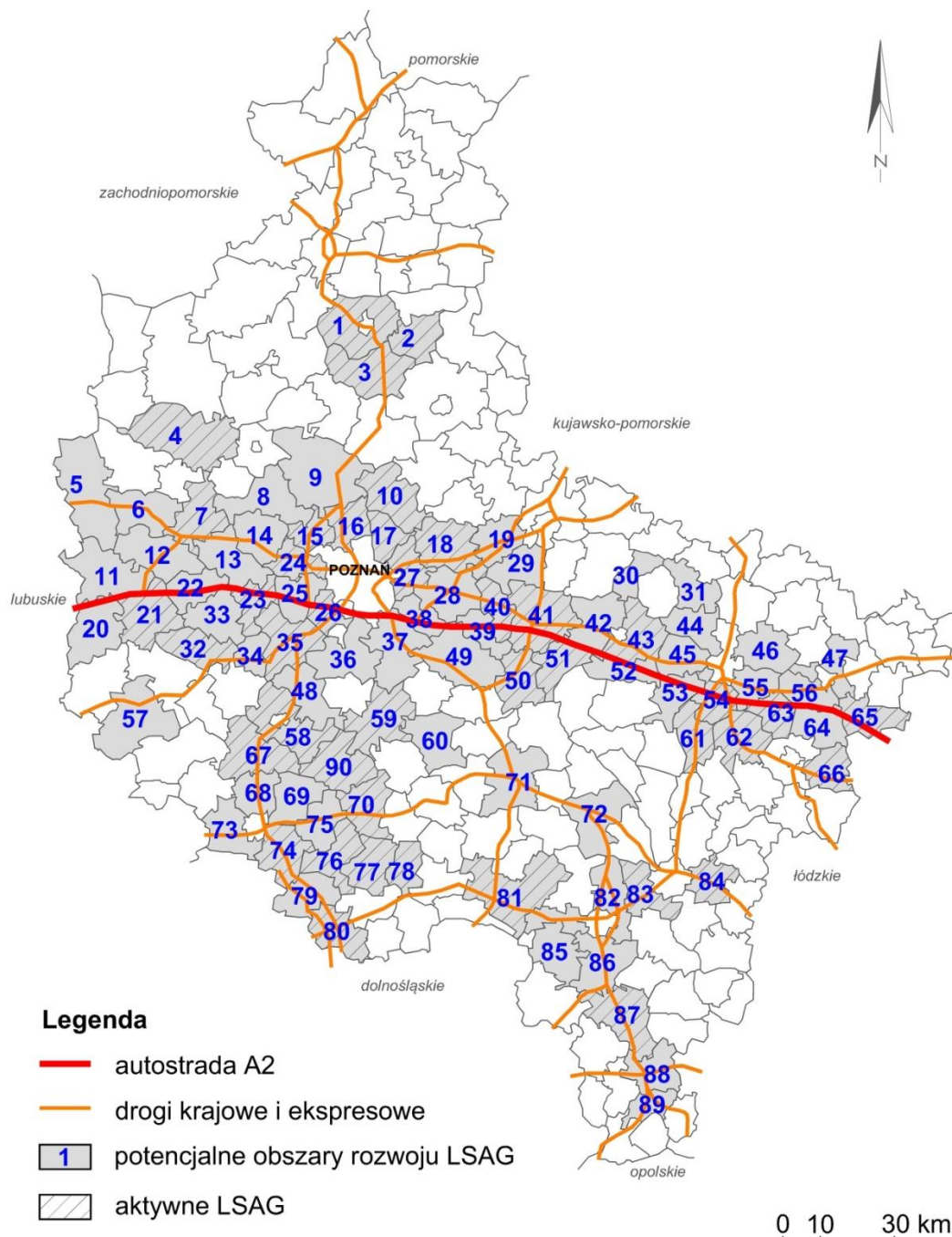
- o wysokiej ocenie atrakcyjności inwestycyjnej na podstawie badań PAIiH (klasa A i B);
- na terenie których z powodzeniem funkcjonują lokalne strefy aktywności gospodarczej, utworzona została podstrefa specjalnej strefy ekonomicznej lub istnieją ośrodki zagęszczenia funkcji przemysłowej, a istnieje możliwość ich rozszerzenia; należy wykorzystać doświadczenie samorządu w kreowaniu zorganizowanych terenów inwestycyjnych i skorzystać z referencji, jakim są podmioty, które już w danej gminie zainwestowały;
- wykorzystujące potencjał małych miast czy ośrodków powiatowych jako centrów lokalnego rozwoju, w tym zabudowy przemysłowo-usługowej.

Do wyróżnionych na tej podstawie gmin, które spełniają jedną z powyższych przesłanek wybrano 90 gmin. (ryc. 98). Zlokalizowane są przede wszystkim w centralnej części województwa w pasie wschód-zachód, który w dużej mierze pokrywa się z przebiegiem autostrady A2, a także na południu regionu, w okolicach istniejącej i projektowanej drogi ekspresowej S5 oraz w pobliżu aglomeracji kalisko-ostrowskiej.

Należy zauważyć, że w polityce rozwoju województwa wielkopolskiego zapisanej w Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020 w wymiarze terytorialnym (ang. *place-based policy*) dąży się do optymalnego wykorzystania czynników endogenicznych przy uwzględnieniu również tych o charakterze zewnętrznym (interwencja dostosowana do typu terytorium) oraz wskazuje się obszary funkcjonalne na potrzeby realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, do których należą miejski obszar funkcjonalny Poznania oraz obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego Kalisza z Ostrowem Wielkopolskim, a także podkreśla się rolę wsparcia strategicznych ośrodków interwencji (Gniezno, Kolin, Leszno, Piła i ich obszary funkcjonalne). Przedstawiona propozycja nie stoi w opozycji do celów strategicznych programu. Jest jedynie zwróceniem uwagi na możliwość rozwinięcia polityki proinwestycyjnej w gminach, które wykazują ku temu predyspozycje ze względu na inne przedstawione kryteria.

Prezentowane rekomendacje co do wymienionych gmin prawdopodobnie nie są wyczerpujące, jak również nie gwarantują powodzenia ewentualnie powstałych lokalnych stref aktywizacji gospodarczej. Nie można również na ich podstawie odmówić szans pozostałym jednostkom samorządu terytorialnego na terenie województwa wielkopolskiego. Stanowią one jedynie wskazanie na gminy, w których realizacja lokalnej strefy aktywizacji gospodarczej daje potencjalnie większą możliwość sukcesu i stwarza szersze perspektywy jej rozwoju. Ostateczne decyzje co do lokalizacji działalności gospodarczej pozostają jednak po stronie inwestorów.

Ryc. 98. Potencjalne tereny rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.

1. Chodzież, 2. Margonin, 3. Budzyń, 4. Wronki, 5. Międzychód, 6. Kwilcz, 7. Pniewy, 8. Szamotuły, 9. Oborniki, 10. Muro-wana Goślina, 11. Miedzichowo, 12. Lwówek, 13. Duszniki, 14. Kazimierz, 15. Rokietnica, 16. Suchy Las, 17. Czerwonak, 18. Pobiedziska, 19. Łubowo, 20. Zbąszyń, 21. Nowy Tomyśl, 22. Kuślin, 23. Buk, 24. Tarnowo Podgórne, 25. Dopiewo, 26. Komorniki, 27. Swarzędz, 28. Kostrzyn, 29. Czerniejewo, 30. Powidz, 31. Kleczew, 32. Grodzisk Wlkp., 33. Opalenica, 34. Granowo, 35. Stęszew, 36. Mosina, 37. Kórnik, 38. Kleszczewo, 39. Dominowo, 40. Nekla, 41. Września, 42. Strzałkowo, 43. Słupca, 44. Kazimierz Biskupi, 45. Golina, 46. Kramsk, 47. Koło, 48. Czempień, 49. Dąbie, 50. Miłosław, 51. Kołaczkowo, 52. Łądek, 53. Rzgów, 54. Stare Miasto, 55. Krzymów, 56. Kościelec, 57. Wolsztyn, 58. Kościan, 59. Śrem, 60. Książ Wlkp., 61. Rychwał, 62. Tuliszków, 63. Władysławów, 64. Brudzew, 65. Dąbie, 66. Przykona, 67. Śmigiel, 68. Lipno, 69. Osieczna, 70. Gostyń, 71. Jarocin, 72. Pleszew, 73. Święciechowa, 74. Rydzyna, 75. Krzemieniewo, 76. Poniec, 77. Krobia, 78. Pępo-wo, 79. Bojanowo, 80. Rawicz, 81. Krotoszyn, 82. Ostrów Wlkp., 83. Nowe Skalmierzyce, 84. Opatówek, 85. Odolanów, 86. Przygodzice, 87. Ostrzeszów, 88. Kępno, 89. Baranów, 90. Krzywiń.

Źródło: opracowanie własne.

Zaobserwowane efekty działania wielkopolskich LSAG ujawniły pojawiające się problemy, które obniżają ich efektywność, powodując niepełne wykorzystanie potencjału. Postawiono wskazać, w obrębie których aspektów mogą nastąpić zmiany w sposobie i kierunku działania zorganizowanych terenów inwestycyjnych.

Pierwszym zaobserwowanym zjawiskiem wymagającym poprawy jest diagnoza, czyli odpowiedź na pytanie czy LSAG jest potrzebne gminie i czy i gdzie ma szansę powodzenia (analiza strategiczna: określenie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń), która powinna być pełna, kompleksowa i rzeczowa. Problem ten w pracy jest poruszany kilkakrotnie m.in. przy okazji omawiania modelu *ex post* funkcjonowania LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 8. rozdziale.

Z popełnionego podczas diagnozy błędu bezpośrednio wynika przeszacowanie terenów inwestycyjnych w gminie przeznaczonych na funkcje przemysłowo-usługowe oraz nakłady inwestycyjne na rozbudowę infrastruktury technicznej nieoparte analizą ekonomiczną (strefy nieaktywne). Gmina, myśląc o utworzeniu LSAG, powinna przyjąć postawę przedsiębiorczą, orientację prorynkową, to znaczy, że np. ewentualne nakłady na infrastrukturę powinny mieć pokrycie we wstępnych analizach opłacalności czy możliwości współfinansowania, podobnie jak podmiot gospodarczy, który rozszerzając swoją aktywność bada popyt na dane dobro, które ma zamiar w przyszłości sprzedawać. Inwestycje bez rozpoznania wymagań rynkowych mogą z dużym prawdopodobieństwem zakończyć się niepowodzeniem.

Przyjęta strategia działania powinna mieć na uwadze promocję, bowiem sam teren, nawet uzbrojony to wciąż za mało, aby stanowić konkurencję wobec korzystnych lokalizacji. Zgodnie z przeprowadzoną analizą w połowie 2017 r. w województwie wielkopolskim ponad 90% gmin, na terenie których rozmieszczone są podstrefy SSE, promowały swoją ofertę w oficjalnej bazie terenów inwestycyjnych Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu, natomiast w przypadku LSAG nienależących do SSE była to zaledwie połowa gmin. Pojawiły się za to w bazie oferty 36 gmin, na terenie których nie sklasyfikowano stref, a które aktywnie reklamują tereny przeznaczone pod działalność gospodarczą. Warto zwrócić uwagę, że podczas prac badawczych natrafiano na oferty lokalnych stref aktywności gospodarczej, które nie były tłumaczone na j. angielski, co w XXI w. przy silnie globalizującej się gospodarce wydaje się niedopuszczalne. Promocja, o czym należy pamiętać, to nie tylko oferta inwestycyjna i utworzona LSAG. Składa się na nią znacznie więcej czynników, jak chociażby współpraca z podmiotami gospodarczymi na terenie gminy, jednostkami odpowiedzialnymi za rozwój przedsiębiorczości, ośrodkami naukowymi (korzystanie z wyników badań) itp. Niezwykle

ważne jest w dobie rozwoju mediów wykorzystanie możliwie wielu dostępnych kanałów informacji.

Władze samorządowe, chcąc zarządzać w pełni strefą, powinny mieć na uwadze strukturę własności gruntów. W województwie wielkopolskim tereny stref aktywności gospodarczej tylko w około 30% stanowią mienie gminne (Wojtyra, 2016b), co potrafi znacznie skomplikować proces inwestycyjny.

Podjęmowane działania samorządu, które również już wielokrotnie wskazano, powinny być nieustannie monitorowane i ewaluowane, a do tego niezbędny jest harmonogram prac nad utworzeniem strefy, prowadzeniem negocjacji z potencjalnym inwestorami, czy ramy czasowe dla osiągnięcia spodziewanych efektów funkcjonowania LSAG.

Wśród lokalnych stref aktywności gospodarczej sformalizowanych jedynie za pomocą MPZP powinno dążyć się do większej spójności działań. Brak skonkretyzowanej oferty powoduje jej rozmycie i spadek znaczenia w stosunku do silnie reklamowanych i umocowanych prawnie podstref SSE. Wydaje się, że odpowiednim przedsięwzięciem byłoby stworzenie strategii rozwoju terenów inwestycyjnych w gminie, która przedstawiała by misję, wizję i konkretne cele jej rozwoju, dawała jasną odpowiedź potencjalnemu inwestorowi z jakim „produktem” ma do czynienia. W czasie zbierania materiału badawczego część urzędników, która otrzymała ankietę na temat zorganizowanych terenów inwestycyjnych nie potrafiła udzielić odpowiedzi, które byłyby zgodne choćby z informacjami przedstawianymi na oficjalnych stronach urzędu gminy.

Poza czynnikami twardymi zwiększa się rola czynników miękkich składających się na tzw. klimat inwestycyjny, a więc proces pozyskiwania inwestora i budowania relacji z nim (por. podrozdział 2.5), który jak wynika z badań innych autorów jest obecnie jednym z kluczowych aspektów decydujących o lokalizacji działalności gospodarczej. Nie mniej jednak w pracy jego jakość nie została poddana badaniom z punktu widzenia przedsiębiorców, do których należałoby się zwrócić o jego ocenę.

Mimo niejednoznacznych ocen LSAG przez ekspertów należy się spodziewać się wzrostu ich liczby w najbliższych kilku latach po 2017 r. Według prognoz dotyczących SSE R. Pastusiaka i J. Kellera (2014, s. 37) „można mówić o okresie bardzo dynamicznego rozwoju stref, który uwzględnia w modelu czas od roku 2000 do 2013, okres dynamicznego rozwoju przewidywany na lata od 2014 do 2021 oraz okres stabilizacji od roku 2022 do 2026. Okresy te różnią się liczbą nowych firm, jakie będą inwestować na terenie stref”. W 2017 r. przygotowana jest nowa ustawa, która traktuje o zasadach wspierania inwestycji. Miałaby za zadanie tworzenie uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych poza specjalnym strefami eko-

onomicznymi, co zapobiegałoby stopniowemu wygaszaniu działania SSE do 2026 r. Podkreślając cytowane w pracy wyniki innych autorów, wskazujące na silne znaczenie przywilejów fiskalnych dla przedsiębiorców w Polsce, wydaje się, że mimo konieczności spełnienia pewnych dodatkowych warunków, pakiet zachęt oferowany w ramach specjalnych stref ekonomicznych bądź innych terenów działających na podobnych zasadach jest bardziej atrakcyjny dla inwestorów, aniżeli to, co oferowane jest zazwyczaj w ramach lokalnych stref aktywności gospodarczej nienależących do SSE. Jak wynika z przeprowadzonego badania największe przedsiębiorstwa korzystały najczęściej z możliwości ulokowania kapitału na terenie podstref SSE lub w pobliżu aglomeracji poznańskiej. LSAG nienależące do SSE odgrywały mniej znaczącą rolę.

Samorządy lokalne obierają różne drogi do osiągnięcia wzrostu poziomu jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich. Nie ulega wątpliwości, że ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego powinna być przedsiębiorczość, która jednocześnie stanowi szansę na kształtowanie się wielofunkcyjności wsi (Zioło, 2015, Bański, 2016). Misją staje się dywersyfikowanie lokalnego rynku pracy, tym samym przejście do pozarolniczych źródeł utrzymania ludności obszarów wiejskich.

Alternatywą dla zorganizowanych terenów inwestycyjnych jest postulowane od lat przez twórców teorii wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich pobudzanie drobnej, lokalnej przedsiębiorczości opartej o zasoby wsi, kapitał ludzki, np. w ramach usług turystycznych, przetwórstwa produktów rolnych, produkcji energii odnawialnych i handlu. Taki model stwarza szansę dla gmin, w których tworzenie LSAG nie ma racjonalnych przesłanek, a więc w rzeczywistości terenów wiejskich peryferyjnych. W województwie wielkopolskim, o czym należy pamiętać, poziom peryferyzacji w stosunku do pozostałych części Polski jest niewielki, zatem tym bardziej zasadne i możliwe wydaje się stopniowe zmierzanie ku wielofunkcyjności wsi, w tym dywersyfikacja rynku pracy. Niezbędne są działania, które w sposób inny niż LSAG pobudzą nierolniczą działalność gospodarczą. Szans można upatrywać np. w podnoszeniu poziomu wykształcenia i kwalifikacji ludności wiejskiej, co stanowi potencjał dla rozwoju postaw przedsiębiorczych, ale również w instytucjach otoczenia biznesu. Potrzebne są również zmiany systemowe, które ułatwiłyby rozpoczynanie i prowadzenie działalności gospodarczej w ogóle, w tym zmniejszenie obciążeń podatkowych małych przedsiębiorstw, walka z przerostem biurokratyzacji, stabilność i prostota uregulowań prawnych (Bański, 2016).

10. Podsumowanie i rekomendacje

Podstawowym problemem badawczym podjętym w pracy było powstawanie i funkcjonowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz określenie ich wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Postępowanie empiryczne przeprowadzone przy zastosowaniu metod zarówno jakościowych, jak i ilościowych, w oparciu o zebrane dane, doprowadziło do uzyskania wyników, które z kolei pozwoliły na realizację założonych na wstępie pracy podstawowych celów: teoretycznych, dotyczących umiejscowienia zagadnienia stref aktywności gospodarczej w teoriach rozwoju lokalnego, ponadto identyfikacji uwarunkowań i zasad ich tworzenia, oraz empirycznych, obejmujących charakterystykę i klasyfikację lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego, ocenę związku ich lokalizacji z atrakcyjnością inwestycyjną i typem obszaru wiejskiego, określenie znaczenia ich renty położenia, a także ocenę wpływu skutków funkcjonowania stref aktywności gospodarczej na lokalny rozwój społeczno-gospodarczy i wielofunkcyjny obszarów wiejskich oraz zagospodarowanie przestrzenne. Efektem zrealizowanego celu metodologicznego była konstrukcja modeli *ex ante* i *ex post* funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. W ramach celu aplikacyjnego sformułowano rekomendacje dla samorządów terytorialnych w zakresie tworzenia lokalnych stref aktywności gospodarczej oraz potencjalnych kierunków wspierania przedsiębiorczości i rozwoju obszarów inwestycyjnych. Osiągnięcie powyższych celów pozwoliło również na weryfikację postawionych hipotez o korzystnym wpływie LSAG na rozwój społeczno-gospodarczy i zagospodarowanie przestrzenne oraz o potencjalnych terenach ich rozwoju w analizowanym regionie.

W pracy podjęto próbę umiejscowienia lokalnych stref aktywności gospodarczych w ramach teoretycznych, bazując na dostępie do wiedzy z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, szczególnie geografii wsi, przemysłu i przedsiębiorstw. Teorie na podstawie, których można wyjaśnić powstawanie i działanie LSAG na obszarach wiejskich dotyczą przede wszystkim rozwoju lokalnego. Gmina, działając na rzecz wzrostu gospodarczego poprzez organizowanie terenów inwestycyjnych, traktowana jest jako lokalny terytorialny system społeczny. Strefa aktywności gospodarczej staje się jego elementem służącym powstaniu miejsc pracy, rozwojowi przedsiębiorczości i racjonalnemu zagospodarowaniu przestrzeni, w wyniku odpowiedzialnie prowadzonej polityki przestrzennej.

W pracy odwołano się do teorii wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, zgodnie z którą dywersyfikacja zatrudnienia na wsi w rezultacie odchodzenia od dominacji rolnictwa powinna być skutkiem głównie rozwijania drobnej przedsiębiorczości, rzemiosła, handlu, turystyki. Według przyjętego paradygmatu tylko takie kierunki zapewnić mogą długotrwały efekt wyjścia gospodarki wiejskiej z monofunkcyjności. Lokalne strefy aktywności gospodarczej są natomiast najczęściej miejscem rozwoju funkcji przemysłowej i dużych zakładów pracy, nierzadko oderwanych od miejscowych zasobów. Ich wprowadzanie na obszary wiejskie kłóci się zatem z podstawowymi założeniami wielofunkcyjności. Koncepcja ta zakłada jednak rozwój wieloaspektowy i wielokryterialny, w związku z tym w pracy możliwe było jedynie zbadanie wpływu lokalnych stref aktywności gospodarczej na wycinek tego, co określać możemy kompleksowym rozwojem wielofunkcyjnym.

Zawarty w rozdziale drugim przegląd koncepcji teoretycznych odwołuje się także w dużej mierze do uwarunkowań i czynników lokalizacji przedsiębiorstw, w tym tworzenia uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych. Na podstawie przeprowadzonej analizy literatury i wyników badań innych autorów można stwierdzić, że nadal bardzo duże znaczenie w rozmieszczeniu działalności gospodarczej ma dostępność transportowa oraz tworzony w jednostkach samorządu terytorialnego klimat inwestycyjny. Autorzy badań na temat funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych z kolei wskazywali na istotne znaczenie ulg podatkowych w podejmowaniu decyzji lokalizacyjnych przez przedsiębiorców. Znacznie rzadziej badacze jednoznacznie oceniali efekty uprzywilejowania terenów inwestycyjnych.

Lokalna strefa aktywności gospodarczej według modelowej definicji to uprzywilejowany, poprzez dostępne dla przedsiębiorców preferencyjne warunki fiskalne (np. ulgi podatkowe), i częściowo sformalizowany teren inwestycyjny, którego celem jest pobudzenie przedsiębiorczości na danym terenie. Są to tereny zazwyczaj zwarte, przygotowane również pod względem infrastrukturalnym.

Na terenie województwa wielkopolskiego wyodrębniono 61 lokalnych stref aktywności gospodarczej według definicji operacyjnej, z czego 43 uznano za aktywne, tzn. takie, na terenie których funkcjonują podmioty gospodarcze. Spośród wybranych 25 stanowi podstrefy specjalnych stref ekonomicznych, będące wynikiem ich tzw. pączkowania. Pozostałe są najczęściej sformalizowane w formie MPZP, rzadziej poprzez uchwałę ustanawiającą LSAG. Wśród sklasyfikowanych LSAG 18 położonych jest na obszarze administracyjnym miasta, w kontinuum miejsko-wiejskim, cztery przedmiotowe tereny leżą i w mieście, i na wsi. W pozostałych przypadkach jest to obszar wiejski. Praktyka tworzenia zorganizowanych terenów inwestycyjnych sięga początku lat 90. XX w. natomiast najwięcej powstało po 2000 r.

Możliwość skorzystania z ulg podatkowych dla potencjalnych inwestorów to poza podstrefami SSE najczęściej zwolnienie od podatku od nieruchomości. Najczęściej podawaną przyczyną organizowania terenów inwestycyjnych wśród gmin, które zadeklarowały istnienie lokalnych stref aktywności gospodarczej, była chęć zwiększenia atrakcyjności, w celu pobudzenia i wsparcia rozwoju przedsiębiorczości, w rezultacie ożywienie gospodarcze.

Analizując rozmieszczenie LSAG w województwie należy stwierdzić, że w dużej mierze jest ono odzwierciedleniem lokalizacji terenów najlepiej rozwiniętych gospodarczo (jak wynika z przeprowadzonej charakterystyki społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa), a także cechujących się korzystnym położeniem względem ważniejszych szlaków układu komunikacyjnego oraz dużych ośrodków miejskich. Widoczne jest zagęszczenie stref w okolicach przebiegu autostrady A2, trasy łączącej Poznań z Wrocławiem oraz w strefie oddziaływania aglomeracji poznańskiej. Najmniej LSAG znajduje się na obszarach peryferyjnych w części północnej regionu.

Na podstawie badania związku pomiędzy poziomem atrakcyjności inwestycyjnej gminy a położeniem na jej obszarze lokalnej strefy aktywności gospodarczej wykazano umiarkowaną siłę związku pomiędzy zmiennymi. Wartość współczynnika V Craméra wyniosła 0,381, przy wartości statystyki chi-kwadrat, która wyniosła 30,10 i znalazła się w obszarze krytycznym, na poziomie istotności $\alpha = 0,005$. Prawie 40% gmin, na terenie których mieszczą się LSAG zaliczono do pierwszych dwóch (na sześć) klas atrakcyjności inwestycyjnej.

Podobne badanie związku przeprowadzono dla typów obszarów wiejskich wydzielonych według kryterium przestrzennego. Wartość statystyki chi-kwadrat na przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,005$ znalazła się w obszarze krytycznym, tym samym stwierdzono, że istnieje związek pomiędzy przyjętymi typami obszarów wiejskich a występowaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej. Najwięcej terenów inwestycyjnych znalazło się na zintegrowanych ekonomicznie obszarach wiejskich w obrębie aglomeracji poznańskiej, natomiast zaledwie około 20% gmin należących do grupy wiejskich obszarów peryferyjnych posiada lokalne strefy aktywności gospodarczej. Zaobserwowana relacja ma jednak niską siłę statystyczną – współczynnik V Craméra równał się 0,290, a badanie obarczone było znaczną generalizacją.

Kontynuując analizę warunków lokalizacji LSAG zmierzono najkrótsze odległości w kilometrach, prowadzące dostępnymi drogami publicznymi, pomiędzy daną lokalną strefą aktywności gospodarczej a połączeniem z autostradą, drogą krajową/drogą ekspresową, drogą wojewódzką i centrum ośrodków aglomeracyjnych, dzięki czemu określono zróżnicowanie poziomu renty położenia. Około 50% obserwowanych LSAG charakteryzowało się zatem

wysoką lub umiarkowaną wysoką rentą położenia. Wśród najwyższej klasyfikowanych znalazło się siedem stref położonych w powiecie poznańskim. Ponad 30% lokalnych stref aktywności gospodarczej położona jest w odległości do 20 km od autostrady. Najkorzystniej w stosunku do wybranych elementów układu regionalnego leżą tereny inwestycyjne w gminie Suchy Las.

Kluczowe badania dotyczyły oceny oddziaływania lokalnych stref aktywności gospodarczej na rozwój obszarów wiejskich regionu. Przy wykorzystaniu metody Hellwiga oraz testu U Manna-Whitneya stwierdzono, że w ujęciu statycznym (2016 r.) istnieją ważne statystycznie różnice pomiędzy poziomem rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich, na terenie których funkcjonują strefy aktywności gospodarczej, a pozostałymi gminami wiejskimi i częściami wiejskimi gmin miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim. Wyniki nie są jednoznaczne i w dużej mierze zależne od przyjętych kryteriów (delimitacja obszarów wiejskich pomijająca suburbia Poznania znacząco mogłaby zmienić rezultaty). Wydaje się bowiem, że z jednej LSAG może być bodźcem do rozwoju wielofunkcyjnego, z drugiej jednak prawdopodobnym jest, że jej utworzenie to już jedynie konsekwencja odejścia od funkcji typowo rolniczych na rzecz wsi urbanizującej się i wsparcie przemian, która nastąpiła w wyniku innych czynników.

Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że jedynie w przypadku lokalnych stref aktywności gospodarczej, które osiągnęły sukces, można mówić o wymiernym wpływie na rozwój społeczno-gospodarczy, w tym na wielofunkcyjność obszarów wiejskich. Odnosi się on wówczas przede wszystkim do wzrostu liczby pracujących – indeks średniorocznej dynamiki zmian w latach 1995-2016 jest znacząco wyższy dla gmin, w których funkcjonuje LSAG (2,63%), aniżeli średnia wartość tego parametru dla obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego (1,44%). Nie zaobserwowano natomiast oczekiwanego wzrostu przedsiębiorczości i liczby ludności, spadku bezrobocia czy wzrostu dochodów gminy w dłuższym okresie. Należy zaznaczyć, że nie odnotowano również wyraźnych negatywnych skutków w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich gmin, które jednoznacznie wywołane byłyby powstaniem LSAG, a jak wiadomo taka forma wspierania wielofunkcyjności poprzez niską barierę wyjścia z niej podmiotów gospodarczych stanowi ryzyko w długotrwałej strategii.

Pozytywny obraz funkcjonowania LSAG wyłania się z analizy studiów przypadku. We wszystkich trzech, a w szczególności w gminie Września zaobserwowano liczne, niemierzalne z punktu widzenia danych statystycznych efekty działania dużych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich. Skala przedsięwzięcia pozwala sądzić, że obserwowany lokalnie efekt

Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej, jest zauważalny również z poziomu regionalnego.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że najmniej pozytywny skutek, wbrew postawionej na wstępie pracy hipotezy, dotyczy i ładu zagospodarowania przestrzennego. Wynika to przede wszystkim z faktu, że wybieranie lokalizacji dla terenów przemysłowych z punktu widzenia planowania przestrzennego jest zadaniem niezwykle trudnym. Funkcja przemysłowa na obszarach wiejskich wywoła w większości przypadków konflikty przestrzenne, w wyniku oderwania od istniejącej tkanki ruralistycznej, dodatkowo negatywnie wpływając na kształt i percepcję krajobrazu wiejskiego. Postulowane strefowanie tej funkcji jest trudne do realizacji w rzeczywistości.

W przypadku często długotrwale nieaktywnych stref tereny inwestycyjne niespełniające oczekiwań przedsiębiorców ulegają „zamrożeniu”. Są to strefy przeszacowane powierzchniowo, nieopłacalne ekonomicznie, generujące koszty rozwoju infrastruktury, wreszcie za słabo promowane. Wśród aktywnych LSAG trudno mówić o ich zbawiennym wpływie na ład przestrzenny. Nie zapobiegają one rozproszeniu funkcji przemysłowej. Ich lokalizacje są dyktowane często czynnikami ekonomicznymi, partykularnymi interesami, nie planistycznymi pryncypiami. Warunek powstania MPZP dla LSAG wskazywać mógłby na realizację pewnej spójnej polityki przestrzennej w gminach, ale w rzeczywistości nie jest to tak oczywiste. Zauważalna jest nieaktualność opracowań planistycznych, ich ogólnikowość. Część hipotezy drugiej mówiącej o roli stref jako elementu strategicznego planowania przestrzennego można uznać więc tylko częściowo za potwierdzoną.

Postulowany dotychczas model wielofunkcyjności stwarza szansę dla gmin, w których tworzenie LSAG nie ma racjonalnych przesłanek, a więc w rzeczywistości terenów wiejskich peryferyjnych, podczas gdy organizowanie terenów inwestycyjnych dotyczy przede wszystkim gmin o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, korzystnie zlokalizowanych. Wydaje się zatem, że tworzenie LSAG to jedynie element wspierający politykę proinwestycyjną, towarzyszący głównie gminom o wysokiej pozycji konkurencyjnej, a wzrost wskaźników opisujących rozwój prawdopodobnie w wielu przypadkach miałby miejsce bez względu na obecność zorganizowanych terenów inwestycyjnych (bieg jałowy). Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju funkcjonująca w nauce wydaje się w tej sytuacji bardziej uzasadniona. Szans należałoby upatrywać we wzroście poziomu wykształcenia na wsi, wspieraniu postaw przedsiębiorczych, zmianach systemowych dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej.

Niezwykle trudno jest zatem w świetle przedstawionych wyników dokonać jednoznacznej oceny efektów funkcjonowania LSAG w województwie wielkopolskim. Opisane obszary sukcesu, zwłaszcza związane z popularnymi podstrefami SSE, są świadectwem, że taka forma polityki proinwestycyjnej ma szanse powodzenia. Wpływa wówczas pozytywnie na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich, wspiera wielofunkcyjność. Nie jest jednak strategią uniwersalną, a raczej zależną od wielu innych czynników. Niewątpliwie nadmierny wzrost liczby uprzywilejowanych terenów inwestycyjnych spowodowałby, że nie zwiększałyby już one efektu podniesienia atrakcyjności gminy, a znowu kluczową rolę zaczęłyby odgrywać inne niż instytucjonalne czynniki lokalizacyjne.

Bardzo ważne jest zatem zrozumienie przez samorzady możliwych dróg dochodzenia do rozwoju, ponieważ powodzenie lokalnych stref aktywności gospodarczej jest głównie efektem połączenia korzystnych uwarunkowań (przede wszystkim położenia geograficznego) oraz strategicznych działań proinwestycyjnych. W związku z powyższym w pracy wskazano liczne rekomendacje. Forma aktywizacji gospodarczej musi być dostosowana do lokalnych uwarunkowań i zasobów danej jednostki – nie zawsze zakończy się sukcesem, a nawet jeżeli to nie można uzależniać dywersyfikacji rynku pracy zdominowanego przez rolnictwo od pojedynczych przedsiębiorstw. Nie ma bowiem wówczas możliwości urzeczywistnienia długotrwałego rozwoju wielofunkcyjnego. Decyzje *ad hoc*, kopiujące „sprawdzone” idee z innych jednostek nie muszą przynieść pożądanych efektów. Polityka proinwestycyjna wymaga działań kompleksowych, wielowymiarowych, jednocześnie prowadzonych na wielu polach, wreszcie zrozumienia ograniczeń i zdiagnozowania mocnych stron. Zbyt duża waga przykładana jest do inwestycji w rozwój infrastruktury technicznej, a za mała w czynniki „miękkie” takie jak promocja terenów inwestycyjnych, strategia ich rozwoju. Lokalne strefy aktywności gospodarczej służą przede wszystkim gminom, które chcą dodatkowo wesprzeć przewagę konkurencyjną wynikającą z innych czynników, podtrzymać rozwój społeczno-gospodarczy oraz uporządkować politykę przestrzenną.

W przypadku województwa wielkopolskiego cieszyć może na pewno duża aktywność inwestycyjna gmin. Istnieją tereny niezaktywizowane gospodarczo, a predysponowane do tego w związku z występującymi na starcie korzystniejszymi uwarunkowaniami tj. wysoką atrakcyjnością inwestycyjną i rentą położenia, doświadczeniem w tworzeniu klimatu inwestycyjnego, wskazywane niejednokrotnie w innych opracowaniach naukowych, strategicznych czy planistycznych. Należą do nich przede wszystkim gminy zlokalizowane w centralnej części województwa w pasie wschód-zachód, pokrywającym się z przebiegiem autostrady A2, oraz na południu regionu, w okolicach istniejącej i projektowanej drogi ekspresowej S5 oraz

w pobliżu aglomeracji kalisko-ostrowskiej. Rozwój obszarów peryferyjnych jest utrudniony i trudno pokładać nadzieję w lokalnych strefach aktywności gospodarczej jako rozwiązaniu tego problemu. Kluczem może stać się natomiast postulowane w teorii wielofunkcyjnego rozwoju pobudzanie drobnej przedsiębiorczości opartej o zasoby lokalne, kapitał ludzki, np. w ramach usług turystycznych, przetwórstwa produktów rolnych, produkcji energii odnawialnych czy handlu. Model ten stwarza alternatywę dla gmin, w których za funkcjonowaniem LSAG nie przemawiają racjonalne argumenty.

Prezentowana praca jest jak dotychczas pierwszą szeroką analizą wpływu lokalnych stref aktywności gospodarczej, również nienależących do specjalnych stref ekonomicznych, na rozwój obszarów wiejskich i należy wyrazić nadzieję, że przyczyni się do lepszego zrozumienia praw rządzących tym zagadnieniem.

Literatura

Adamczuk F., 2000: *Specjalna Strefa Ekonomiczna w Polsce na przykładzie Legnickiej SSE*, Prace Naukowe AE Wrocław, 843: 95-102.

Adamowicz M., 2005: *Wielofunkcyjne rolnictwo w rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, W. Dzun (red.), *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa, 32-56.

Adamowicz M., Janulewicz P., 2012: *Wykorzystanie metod wielowymiarowych w określeniu pozycji konkurencyjnej gminy na przykładzie województwa lubelskiego*, *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, t. XII, 1: 17-28.

Adamowicz M., Janulewicz P., 2016: *Ocena poziomu rozwoju dużych miast w Polsce – wyniki badań wykorzystujących wzorzec rozwoju Hellwiga*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 2(64): 68-86.

Adamowicz M., Smarzewska A., 2009: *Model oraz mierniki trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu lokalnym*, *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 1(50): 251-269.

Adamowicz M., Zwolińska-Ligaj M., 2009: *Koncepcja wielofunkcyjności jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 2(51): 11-38.

Aggarwal A., 2007: *Impact of Special Economic Zones on Employment, Poverty and Human Development*, Working Paper No. 194. Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi.

Alexander E. R., Faludi, A., 1989: *Planning and plan implementation: notes on evaluation criteria*, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 16(2): 127-140.

Allen A., Tynel P., 2011: *Specjalne strefy ekonomiczne po 2020 roku. Analiza dotychczasowej działalności oraz perspektywy funkcjonowania*, Ernst&Young.

Ambroziak A.A., 2003: *Problem udzielania pomocy publicznej w specjalnych stref ekonomicznych w ramach negocjacji Polski o członkostwo w UE*, [w:] E. Kawecka-Wyrzykowska (red.), *Okresy przejściowe w traktacie o przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, 155-197.

Ambroziak A.A., 2010: *Krajowa pomoc regionalna w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*, Wyd. AGH, Warszawa.

Baer W. C., 1997: *General Plan Evaluation Criteria. An Approach to Making Better Plans*, *Journal of American Planning Association*, 63(3): 329-344.

Bański J., 2004: *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, [w:] E. Pałka (red.), *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 4: 9-22.

Bański J., 2008a: *Strefa podmiejska – już nie miasto, jeszcze nie wieś*, [w:] A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski (red.), *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 29-44.

- Bański J., 2008b: *Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego*, Przegląd Geograficzny, 80(2): 199-222.
- Bański J., 2014: *Współczesne typologie obszarów wiejskich w Polsce – przegląd podejść metodologicznych*, Przegląd Geograficzny, 86(4): 441-470.
- Bański J., 2015: *Rola instytucji otoczenia biznesu w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej*, Wieś i Rolnictwo, 2(167): 139-149.
- Bański J., 2016: *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich – diagnoza i wyzwania*, Studia KPZK PAN, t. CLXVII: 274-284.
- Bański J., Czapiewski K.Ł., 2008: *Ekspertyza. Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich*, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Bański J., Stola W., 2002: *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, IGiPZ PAN, Warszawa, 3: 1-62.
- Barański P., Michna M., 2011: *Raport o specjalnych strefach ekonomicznych*, Raport KPMG.
- Barełkowski R., Wardęski Ł., Wojtyra B., 2016: *Metodologiczne i praktyczne aspekty oceny aktualności studium i planów miejscowych na rzecz kreacji polityki przestrzennej*, Przestrzeń i Forma, 28: 143-164.
- Bartkowiak-Bakun N., 2015: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, 102(2): 7-13.
- Bąk A., 2016: *Porządkowanie liniowe obiektów metodą Hellwiga i TOPSIS – analiza porównawcza*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 426: 13-21.
- Biniecki J. Szczupak B., 2004: *Strategiczne myślenie o przyszłości gminy*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Billings S., 2009: *Do Enterprise Zones Work? An Analysis at the Borders*, Public Finance Review, 37: 68-93.
- Blalock H.M., 1975: *Statystyka dla socjologów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Blakely E. J., 1989: *Planning local economic development. Theory and practice*. Sage Library and Social Research, London.
- Blakely E. J., Bradshaw T. K., 2002: *Planning local economic development. Theory and practice*. Third edition, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, London.
- Błuszkowski J., Garlicki J., 1995: *Spółki z udziałem zagranicznym środowisku lokalnym*. Centrum Badań Marketingowych Indicator, PAiIZ, Warszawa.
- Bondonio D., Engberg J., 2000: *Enterprise zones and local employment: Evidence from the States' Programs*, Regional Science and Urban Economics, 30: 519-549.
- Bondonio D., Greenbaum R., 2007: *Do local tax incentives affect economic growth? What mean impacts miss in the analysis of enterprise zone policies*, Regional Science and Urban Economics, 37: 121-136.

- Bourdieu P., 1986: *The forms of capital*, [w:] J. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, Greenwood, 241-258.
- Borsa M., 2008: *Polityka przestrzenna w gospodarce regionalnej i lokalnej*, [w:] Z. Strzelecki (red.) *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 174-196.
- Bräutigam D., Xiaoyang T., 2011: *African Shenzhen: China's Special Economic Zones in Africa*, *The Journal of Modern African Studies* 49(1): 27-54.
- Brdulak J., 2009: *Handel i usługi*, [w:] K. Kuciński (red.), *Geografia ekonomiczna*, Wolters Kluwer, Kraków, 284-316.
- Brol R., 1998: *Gospodarka lokalna w teorii i w praktyce*, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, 785.
- Budner W., 2004: *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Budner W., 2007: *Czynniki lokalizacji inwestycji a możliwości rozwoju ekonomicznego gmin w Polsce*, *Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum*, 6(3): 43-58.
- Chojnicki Z., 1988: *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, *Przegląd Geograficzny*, t. LX, 4: 491-510.
- Chojnicki Z., 1999a: *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Chojnicki Z., 1999b: *Podstawowe problemy filozoficzne i metodologiczne przestrzeni i czasu*, [w:] Z. Chojnicki (red.), *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Chojnicki Z., Czyż T., 1978: *Podstawy metodologiczne zastosowania analizy czynnikowej*, [w:] Chojnicki Z., Czyż T., Parysek J., Ratajczak W. (red.), *Badania przestrzennej struktury społeczno-ekonomicznej Polski metodami czynnikowymi*, PAN, Seria Geografia, 2: 7-19.
- Churski P., 2008: *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Churski P., 2009: *Polityka regionalna w okresie 2004–2006 a spójność i konkurencyjność Wielkopolski*, [w:] T. Czyż (red.), *Charakter regionalny województwa wielkopolskiego*, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, seria *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 9: 97-132.
- Ciżkowicz P., Ciżkowicz-Pękała M., Pękała P., Rzońca A., 2015: *The effects of special economic zones on employment and investment: spatial panel modelling perspective*, Economic Institute, NPB Working Paper, 208, Warszawa.
- Copeland B., 1994: *The Welfare Effect of a Duty free Zone: Tariffs versus Quotas*, University of British Columbia, Discussion Paper, Vancouver.
- Crone M., 2003: *Clustering and cluster development in knowledge-intensive industries: a 'knowledge and learning' perspective on new firm formation and firm-building/firm growth in Ireland's indigenous software industry*, 33rd Annual Conference of RSA: British and Irish Section, St. Andrews.

Cymerman R., 2010: *Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

Czarnecki A., 1997: *Wpływ czynników lokalizacyjnych na rozwój działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, 8(4): 78–82.

Czarnecki A., 2009: *Rola urbanizacji w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.

Dobrowolski Z., 2008: *Prawne uwarunkowania funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych w Polsce*, PWSZ IPIA Studia Lubuskie, 4: 197-215.

Domański B., 2001: *Kapitał zagraniczny w przemyśle Polski. Prawidłowości rozmieszczenia, uwarunkowania i skutki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

Domański B., Gwosdz K. (red.), 2005: *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej*, Kraków-Mielec, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Agencja Rozwoju Przemysłu S.A., Oddział w Mielcu, Urząd Miejski, Mielec.

Domański B., Gwosdz K., 2010: *Multiplier effects in local and regional development*, Quaestiones Geographicae, 29(2): 27-37.

Domański B., Gwosdz K., Huculak M., Wiedermann K., 2005: *Oddziaływanie SSE Euro-Park Mielec na otoczenie lokalne. Powiązania firm i efekty mnożnikowe*, [w:] B. Domański, K. Gwosdz (red.), *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Mielec 1995-2005*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ i ARP O. Mielec, Kraków-Mielec, 89-131.

Domański R., 1990: *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Domański R., 2006: *Gospodarka przestrzenna. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Drake R.L., 1976: *A Short-Cut to Estimates of Regional Input-Output Multipliers*, International Regional Science Review, 1: 1-17.

Drucker P.F., 2000: *Zarządzanie w XXI w.*, Wydawnictwo Muza, Warszawa.

Duczowska-Małysz K., 1993: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*, IRWiR PAN, Warszawa.

Duczowska-Małysz K., 1998a: *Rolnictwo-wieś-państwo. Wokół interwencji państwa w sferę wsi i rolnictwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Duczowska-Małysz K., 1998b: *Typologia obszarów wiejskich – kryteria delimitacji w świetle doświadczeń krajów Unii Europejskiej*, [w:] Z. Więckowicz (red.), *Przekształcenia obszarów wiejskich Makroregionu Południowo-Zachodniego. Tom 1. Typologia gmin pod względem poziomu i warunków rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław, 23-41.

Durand G., van Huylenbroeck G., 2003: *Multifunctionality and Rural Development a General Framework*, Multifunctional Agriculture A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development, Ashgate, Aldershot, 1-16.

- Durski A., 1988: *Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej*, Sprawy Międzynarodowe, 10: 93-104.
- Dyba W. M., Stryjakiewicz T., 2012: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin województwa wielkopolskiego w świetle realizacji polityki intraregionalnej*. Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań.
- Dziemianowicz W., 1997: *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, Studia Regionalne i Lokalne, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa, 21.
- Dziemianowicz W., 1998: *Rola władz samorządowych w stymulowaniu napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] Z. Olesiński (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 214-232.
- Eckstein H., 1975: *Case study and theory in political science*, [w:] F. Greenstein (red.), *Handbook of Political Science*, Addison-Wesley, Reading, Mass., 7: 79-138.
- Feltynowski M., 2009: *Polityka przestrzenna obszarów wiejskich. W kierunku wielofunkcyjnego rozwoju*, CeDeWu, Warszawa.
- Fiedor B., 2007: *Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna Invest-Park. Bilans pierwszej dekady, wpływ na region i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław.
- Fierla I., 1987: *Lokalizacja przemysłu*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Filipiak B., Kogut-Jaworska M., 2009: *Modele pobudzania przedsiębiorczości na poziomie lokalnym*, [w:] R. Bról (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 46: 193-203.
- Flyvbjerg B., 2006: *Five misunderstandings about case study research*, *Qualitative Inquiry*, 12(2): 219-245.
- Fogel P. (red.), 2012: *Wskaźniki oceny polityki i gospodarki przestrzennej w gminach*, KPZK PAN, Warszawa.
- Friedmann J., 1972: *A General Theory of Polarised Development*, [w:] N. Hansen (red.), *Growth Centres in Regional Economic Development Policy*, Free Press, New York, 82-107.
- Gaczek W., 2003: *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań.
- Garnick D.H., 1970: *Differential Regional Multiplier Models*, *Journal of Regional Science*, 10: 35-47.
- Gierańczyk W., Rachwał T., 2012: *Structural changes in the industry of Poland against the background of eastern European Union states*, *Questiones Geographicae*, 31(2): 83-93.
- Gobillion L., Magnac T., Laurent H., 2012: *Do Unemployed Workers Benefit From Enterprise Zones? The French experience*, *Journal of Public Economics*, 96: 881-892.
- Godlewska H., 2001: *Lokalizacja działalności gospodarczej*. Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych, Warszawa.

- Godlewska-Majkowska H., 2009. *Skuteczność specjalnych stref ekonomicznych jako instrumentu polityki regionalnej w Polsce*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
- Godlewska-Majkowska H. (red.), 2015: *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2015. Raport Zbiorczy*, raport przygotowany na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.
- Godlewska-Majkowska H. (red.), 2016: *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2016. Województwo wielkopolskie*, raport przygotowany na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa.
- Goodall B., 1987: *The Penguin Dictionary of Human Geography*, Penguin Books, London.
- Gorzym-Wilkowski W.A., 2006: *Gospodarka przestrzenna samorządu terytorialnego. Zarys*, UMCS, Lublin.
- Grabow B., Henckel D., Hollbach-Grömig D., 1995: *Weiche Standortfaktoren*, Kohlhammer, Stuttgart.
- Greenbaum R., Engberg J., 1999: *The impact of state urban enterprise zones on business outcomes. Manuscript. Heinz School of Public Policy and Management, Carnegie Mellon University*.
- Griffin R.W., 1993: *Management*, Texas A&M University, Boston.
- Grose T.G., Hardt Ł., 2010: *Sektorowa czy zintegrowana, czyli o optymalnej strategii rozwoju polskiej wsi*, Pro Oeconomia Fundacja Ewaluacji i Badań Ekonomicznych, Warszawa.
- Grycuk A., Russel P., 2014: *Zaangażowanie jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w tworzenie instytucji wspierających przedsiębiorczość*, Studia BAS, 1(37): 65-83.
- Grzegorzczak W., 2015: *Studium przypadku jako metoda badawcza i dydaktyczna w naukach o zarządzaniu*, [w:] W. Grzegorzczak (red.), *Wybrane problemy zarządzania i finansów. Studia przypadków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 9-16.
- Grzeszczak J., 1999: *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*, Prace Geograficzne nr 173, IGiPZ PAN, Wydawnictwo Continuo, Wrocław.
- Gwiazda A., 2002: *Kontrowersje wokół specjalnych stref ekonomicznych w Polsce*, Samorząd Terytorialny, 12: 44-58.
- Hamada H., 1974: *An Economic Analysis of the Duty free zone*, Journal of International Economics, 4: 255-241.
- Hamilton F.E.I., 1975: *Współczesne kierunki badań w analizie lokalizacji przemysłu*, Przegląd Geograficzny, t. XLVII, 4: 699-712.
- Hansen N., 1992: *Competition, trust, and reciprocity in the development of innovative regional milieux*. Papers in Regional Science, 71(2): 95-105.
- Hasińska Z., Sipurzyńska-Rudnicka K., 2008: *Wpływ Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na lokalne rynki pracy*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 21: 82-99.

Heffner K., 2002a: *Czynniki osadnicze wpływające na potencjał rozwojowy obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński (red.), *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych*, IRWiR PAN, Warszawa.

Heffner K., 2002b: *Rola małych miasteczek w rozwoju terenów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, B. Fedyszak-Radziejowska (red.), *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, PAN, Warszawa, 74-100.

Heffner K., 2003: *Małe miasta a rozwój obszarów wiejskich*, [w:] A. Stasiak (red.), *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*, Biuletyn KPZK PAN, 207: 227-246.

Heffner K., 2005: *Czynniki rozwoju obszarów wiejskich – rola małych miast*, [w:] A. Rosner (red.), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa, 299-330.

Heffner K., 2007: *Rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich. Definicje-Uwarunkowania-Zależności-Czynniki-Skutki. Badania zróżnicowania rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] A. Rosner (red.), *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 11-26.

Heffner K., 2011: *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w Polsce – rzeczywistość czy mit? Ewolucja zagospodarowania przestrzeni wiejskiej*, *Studia KPZK PAN*, 133: 8-26.

Heffner K., Marszał T. (red.), 2005: *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*, Biuletyn KPZK PAN, 220, Warszawa.

Hellwig Z., 1968: *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, *Przegląd Statystyczny*, 15(4): 307-327.

Hirschman A.O., 1958: *The strategy of economic development*, Yale University Press, New Haven.

Holl A., 2004: *Transport infrastructure, agglomeration economies, and firm birth: empirical evidence from Portugal*, *Journal of Regional Science*, 44(4): 693-712.

Hoover E. M., 1948: *The location of economic activity*, McGraw-Hill, New York.

Hopfer A., Bajeroski T., Suchta J., 2000: *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, [w:] A. Stasiak (red.), *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne*, KPZK PAN, Warszawa, t. CX, 219-240.

Hoyt L., Gopal-Agge D., 2007: *The Business Improvement District Model: A Balanced Review of Contemporary Debates*, *Geography Compass* 1(4): 946-958.

Hryniewicz J.T., 2000: *Endo- i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów*, *Studia Regionalne i Lokalne* 2(2): 53-77.

Hunek T., 2002: *Projekcja modelu rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*, [w:] T. Hunek (red.), *Rolnictwa Polska wobec wyzwań współczesności*, IRWiR PAN, Warszawa, 9-56.

Ilnicki D., 2002: *Próba określenia zmienności czasowej zjawisk przestrzennych metodami wzorcowymi – przykład metody Hellwiga*, [w:] H. Rogacki (red.), *Możliwości i ograniczenia*

zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 185-195.

Isard W., 1956: *Location and Space-Economy*, J. Wiley and Sons, New York.

Jarczewski W., 2007: *Pozyskiwanie inwestorów do gmin*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa.

Jeziarska-Thöle A., 2013: *Modele rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym*, [w:] M. Wójcik (red.), Regionalny wymiar przemian polskiej wsi – aspekty przestrzenno-ekonomiczne, Studia Obszarów Wiejskich, Warszawa, t. XXXIV, 23-37.

John P., 2001: *Local Governance in Western Europe*, SAGE, Thousand Oaks, London-New Delhi.

Kaczmarek T., 1998: *Funkcje gospodarcze obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] B. Głębocki (red.), Przestrzenna transformacja struktury agrarnej a wielofunkcyjny rozwój wsi w Polsce, Poznań, 71-101.

Kamińska W., 2006: *Pozarolnicza indywidualna działalność gospodarcza w Polsce w latach 1988-2003*, Prace Geograficzne, IGiPZ PAN, Warszawa.

Kamińska W., 2011: *Aktywność gospodarcza osób fizycznych na obszarach wiejskich w Polsce*, [w:] W. Kamińska, K. Heffner (red.), Obszary wiejskie. Wielofunkcyjność, migracje, nowe wizje rozwoju, Studia KPZK PAN, Warszawa, 133: 103-127.

Karaszewski W., Szałucka M., 2011: *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – greenfield versus brownfield*, Przegląd Organizacji, TNOiK, 5: 23-26.

Karkosza D., 1999: *Specjalna Strefa Ekonomiczna Euro-Park Mielec jako przykład restrukturyzacji regionu monofunkcyjnego*, Czasopismo Geograficzne, t. LXX, 3: 363-370.

Katoła A., 2013: *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w aspekcie zrównoważonego rozwoju regionu*, [w:] E. Małuszyńska (red.), Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów, Perspektywa europejska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 283-294.

Każmierczak-Piwko L., Dubicki P., Budynek M., Celińska E., Kozak M., Ratajczak J., 2017: *Ekologiczne koszty rozwoju specjalnych stref ekonomicznych i stref aktywności gospodarczej w Polsce*, Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji, 6(1): 129-137.

Kitowski J., 2011: *Uwarunkowania i bariery rozwoju przedsiębiorstw działających w specjalnych strefach ekonomicznych*, [w:] A. Jaki, J. Kaczmarek, T. Rojek (red.), Restrukturyzacja. Teoria i praktyka w obliczu nowych wyzwań, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 750-770.

Klasik A., Kuźnik F., 1998: *Planowanie strategiczne rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] S. Dolata (red.), Funkcjonowanie samorządu terytorialnego – doświadczenia i perspektywy, Uniwersytet Opolski, Opole, t. II, 396-397.

Kłodziński M., 1996: *Wielofunkcyjność warunkiem aktywizacji gospodarczo-społecznej obszarów wiejskich*, [w:] M. Kozakiewicz (red.), Wieś i rolnictwo w badaniach społeczno-ekonomicznych, IRWiR PAN, Warszawa, 154-168.

- Kłodziński M., 1997: *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 41-67.
- Kłodziński M., 1999: *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa.
- Kłodziński M., 2005: *Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej*, [w:] A. Rosner (red.), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa, 29-40.
- Kłodziński M., 2006: *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin i małych miast*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Kłodziński M., 2015: *Zagrożenia i szanse stojące przed rozwojem sektora przedsiębiorczości wiejskiej*, *Wieś i Rolnictwo*, 2(167): 125-138.
- Knickel K., Renting H., 2000: *Methodological and conceptual issues in the study of multifunctionality and rural development*, *Sociologia Ruralis*, 40(4): 512-528.
- Knoth C., 2000: *Special Economic Zones and Economic Transformation. The Case of the People's Republic of China*, University of Konstanz.
- Kolczyński W., Wojtasik W., 2010: *Innowacyjne i społeczne oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych i klastrów w Polsce*, Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, Katowice.
- Kołodziejczak A., 2008: *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego strefy podmiejskiej Poznania*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 13: 49-58.
- Kołodziejczak A., 2013: *Koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi w świetle badań geograficznych*, *Acta Universitatis Lodzianis Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 13: 59-69.
- Komornicki T., Śleszyński P., 2009: *Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*, [w:] J. Bański (red.), *Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 16: 9-31.
- Kopczewska K., 2008: *Renta geograficzna a rozwój społeczno-gospodarczy*. CeDeWu, Warszawa.
- Korenik S., 1998: *Uwarunkowania ekonomiczne tworzenia specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] M. Obrębalski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław, 135-141.
- Kostrowicki J., 1976: *Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna. Zagadnienia badawcze i planistyczne*, *Przegląd Geograficzny*, 48(4): 601-611.
- Krugman P., 1991a: *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge.
- Krugman P., 1991b: *Increasing returns and economic geography*, *Journal of Political Economy*, 99(3): 483-499.
- Kryńska E. (red.), 2000: *Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty*, Scholar, Warszawa.

- Kukliński A., Zdrojewski E., 1982: *Gospodarka przestrzenna morska i regionalna*, KPZK PAN, Warszawa.
- Kvale S., 2004: *Interviews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*, Wydawnictwo TransHumana, Białystok.
- Lebiedzińska D., 2010: *Specjalne strefy ekonomiczne – bilans zysków i strat*, Prawo Pomocy Publicznej, 8: 15-28.
- Lee Hansen W., Tiebout Ch.M., 1963: *An Intersectoral Flows Analysis of the California Economy*, The Review of Economics and Statistics, 45: 409-419.
- Liszewski S., 1985: *Użytkowanie ziemi jako kryterium strefy podmiejskiej*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Geographica, 5: 75-90.
- Lizińska W., Kisiel R., 2008: *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki regionalnej na przykładzie Warmińsko-Mazurskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej*, Wydawnictwo UWM w Olsztynie.
- Lösch A., 1940: *Die räumliche Ordnung der Wirtschaft*, Gustav Fisher, Jena.
- Lösch A., 1961: *Gospodarka przestrzenna: teoria lokalizacji*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Maillat D., 1990: *SMEs, innovation and territorial development*, [w:] R. Cappelin, P. Nijkamp (red.), Spatial context of technological development, Avebury, Aldershot, 331-352.
- Malisz B., 1984: *Podstawy gospodarki i polityki przestrzennej*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Markowska-Bzducha E., 2013: *Rola samorządu terytorialnego we wspieraniu lokalnej przedsiębiorczości*, Finanse Komunalne, 9: 5-23.
- Markowski T., 2008: *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] Z. Strzelecki (red.), Gospodarka regionalna i lokalna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 13-28.
- Marshall A., 1890: *Principles of Economics*, Macmillan and Co. 8th ed., London.
- Matykowski, R., Siwek, M., 2008: *Proces „pączkowania” podstref w ramach specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] D. Świątek, M. Bednarek, P. Siłka (red.), Współczesne problemy badawcze geografii polskiej – geografia człowieka, Dokumentacja Geograficzna, Poznań, 36: 213-217.
- Matykowski R., Tobolska A., 2005: *Nowe inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe w gminie Tarnowo Podgórne (w strefie podmiejskiej Poznania)*, Biuletyn KPZK PAN, 216: 98-111.
- Mayer T., Mayneris F., Py L., 2013: *The Impact of Urban Enterprise Zones on Establishments' Location Decisions: Evidence From French ZFUs'*, Banque de France Working Paper, 458, Banque de France.
- Mazur K., 2004: *Specjalne strefy ekonomiczne jako nowe obszary przemysłowe*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.

- Mazur M., Bański J., Czapiewski K., Śleszyński P., 2015: *Wiejskie obszary funkcjonalne – próba metodyczna wyznaczenia ich obszarów i granic*, Studia Obszarów Wiejskich, 37: 7-36.
- McCarthy H.H., Lindberg J.B., 1966: *A Preface to Economic Geography*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Miłaszewicz D., 2011: *Specjalne strefy ekonomiczne jako narzędzie modernizacji gospodarki*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, 22: 7-34.
- Miszczuk A., Miszczuk M., Żuk K., 2007: *Gospodarka samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Miyagiwa K., 1986: *A Reconsideration of the Welfare Economics of a Free Trade Zone*, Journal of International Economics, 21: 337-350.
- Morçöl G., Hoyt L., Meek J.W., Zimmermann U., 2008: *Business Improvement Districts: Research, Theories and Controversies*, CRC Press Taylor&Francis Group.
- Mucha-Leszko B., Kąkol M., 2010: *Rozwój infrastruktury a proces konwergencji gospodarczej*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, 16: 127-139.
- Myrdal G., 1957: *Economic theory and underdeveloped regions*, Duckworth, London.
- Namyślak B., 2004: *Kapitał zagraniczny w specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*, Prace Komisji Geografii Przemysłu, 7: 19-30.
- Nelec W., Prusek A., 2006: *Funkcje państwa i specjalnych stref ekonomicznych w Polsce w zakresie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 709: 19-37.
- Ofiarska M., 2000: *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce – zagadnienia publicznoprawne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- O’Keefe S., 2003: *Job Creation in California’s Enterprise zones: a Comparison Using a Propensity Score Matching Model*, Journal of Urban Economics, 55: 131-150.
- Okuniewski J., 1989: *Kierunki odnowy i modernizacji wsi i rolnictwa w Polsce*, [w:] D. Gałąj (red.), *Ku wielofunkcyjnemu rozwojowi wsi i modernizacji rolnictwa*, materiały z konferencji Rady Naukowej Krajowego Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych oraz IRWiR PAN, Warszawa.
- Ossowska L., Poczta W., 2009: *Endogenne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich Pomorza Środkowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Ossowska L., 2012: *Renta położenia jako determinanta rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Ossowska L., Janiszewska D.A., 2015: *Zróżnicowanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. XVII, 4: 220-224.
- Ostasiewicz W. (red.), 1998: *Statystyczne metody analizy danych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

- Pałka E., 2010: *Kierunki rozwoju pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich w Polsce*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, PAN Oddział w Krakowie, 1: 163-174.
- Parysek J.J., 2001: *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Parysek J.J., 2006: *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej. Wybrane aspekty praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Pastusiak R., Keller J., 2014: *Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na gospodarkę Polski*. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, 65: 29-39.
- Paszkowski S., 2001: *Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich*, [w:] M. Kłodziński (red.), *Gospodarka, człowiek, środowisko na obszarach wiejskich*, IRWiR PAN, WFOŚiGW woj. zachodniopomorskiego, AR w Szczecinie, Warszawa, 205-206.
- Perroux F., 1955: *Note sur la notion de pôle de croissance*, *Ekonomie Appliquée*, 1, 2.
- Pilarska C., 2008: *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki ekonomicznej państwa*, [w:] Z. Dach (red.), *Państwo a rynek*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne w Krakowie, 52-76.
- Planck U., 1971: *Die Landgemeinde*, Niedersachs., Hannover.
- Plawgo B. (red.), 2007: *Kierunki rozwoju lokalnego w województwie podlaskim. Rola samorządu gminnego w aktywizacji obszarów wiejskich*, Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr, Białystok.
- Płaziak M., Szymańska A.I., 2014: *Rola nowoczesnych czynników lokalizacji w procesie decyzyjnym przedsiębiorstw na przykładzie firm sektora budowlanego*, *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 28: 144-161.
- Płoszaj A., 2016: *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna - studium przypadku: Tarnowo Podgórne*, [w:] G. Gorzelak (red.), *Polska gmina 2015*, Euroreg, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, 300-316.
- Poczta J., 2012: *Renta położenia jako warunek powodzenia działalności agroturystycznej oraz kształtowania produktów turystycznych na obszarach wiejskich*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług*, 86: 301-315.
- Porter M.E., 2001: *Porter o konkurencji*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Predöhl A., 1925: *Das Standortsproblem in der Wirtschaftslehre*, *Werwirtschaftliches Archiv*, 21: 294-331.
- Prusek A., Nelec W., 2004: *Analiza oddziaływania SSE Euro-Park Mielec na rozwój społeczno-ekonomiczny i rynek pracy subregionu mieleckiego*, *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 651: 137-155.
- Przygodzka R., 2001: *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich Podlasia jako skutek transformacji polskiej gospodarki*, [w:] A. Stasiak, R. Horodeński, C. Sadowska-Snarska (red.), *Strategia rozwoju województw wschodniego i zachodniego pogranicza Polski w kontekście integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo WSE w Białymstoku, Białystok.
- Rachwał T., 2011: *Industrial restructuring in Poland and other European Union states in the era of economic globalization*, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 19: 1-10.

- Rachwał T., Wiedermann K., 2008: *Multiplier effects in regional development: The case of the motor vehicle industry in Silesian voivodeship (Poland)*, *Quaestiones Geographicae*, 27B: 67-80.
- Reijnen J., 1987: *The role of local authorities in fostering local initiatives*, [w:] A. Sutton (red.), *Local initiatives. Alternative path for development*, Press Interuniversitaires Europeennes. Maastricht, 55-57.
- Rogacki H., 1988: *Czynniki koncentracji przemysłu w Polsce*, UAM, Seria Geografia 41, Poznań.
- Siekierski C., Romanowska K., 2000: *Wpływ przystąpienia do Unii Europejskiej na możliwości rozwoju wielofunkcyjnego wsi polskiej*, [w:] Materiały z konferencji: *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w początkach XXI w. kontekście integracji z Unią Europejską; aspekty regionalne*, KPZK PAN, SGGW, Warszawa.
- Romer P., 1986: *Increasing Returns and Long-Run Growth*, *Journal of Political Economy*, 94: 1002-1037.
- Rosner A., 1997: *Demograficzne uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju na obszarach wiejskich*, [w:] M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, SGGW, Warszawa, 137-158.
- Rosner A., 2001: *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania przemian strukturalnych w rolnictwie*, [w:] I. Bukraba-Rylska, A. Rosner (red.), *Wieś i rolnictwo na przełomie wieków*, IRWiR PAN, Warszawa, 47-61.
- Rosner A. (red.), 2005: *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Rosner A. (red.), 2007: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Rosner A., 2012: *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*, IRWiR PAN, Warszawa
- Rosner A., Stanny M., 2014: *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I.*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, IRWiR PAN.
- Rydz E., 2004: *Proces kształtowania się Słupskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej*, *Prace Komisji Geografii Przemysłu*, 7: 9-23.
- Rydz E. (red.), 2006: *Rola małych miast w rozwoju w rozwoju obszarów wiejskich*, *Studia Obszarów Wiejskich*, Warszawa, t. XI.
- Salamon J., 2005: *Badania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego*, *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, PAN Oddział w Krakowie, 4: 145-155.
- Sawicka J., 2003: *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich*, *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica*, 170: 93-105.
- Secomski K., 1978: *Polityka społeczno-ekonomiczna. Zarys teorii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

- Silverman D., 2008: *Interpretacja danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Siudak P., Wątorok B., 2011: *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w latach 1995–2009*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy.
- Skawińska E., 1994: *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w regionie toruńskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Słownik języka polskiego PWN (1995) pod redakcją A. Szymczaka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Smętkowski M., 2008: *Rola specjalnych stref ekonomicznych w kształtowaniu struktury przestrzennej przemysłu w Polsce*, Prace Komisji Geografii Przemysłu, 10: 204-216.
- Sobczyk M., 2000: *Statystyka. Podstawy teoretyczne, przykłady, zadania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Sridhar K.S., 1999: *The Incentive Programs and Unemployment Rate. Review of Regional Studies*, 30(3): 275-98.
- Stachowiak K., 2007: *Instytucjonalne uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań,
- Stake R.E., 1995: *The art of case study research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stanienda J., 2011: *Determinanty rozwoju stref aktywności gospodarczej*, Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie, 1(17): 255-265.
- Stanny M., 2008: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju funkcji gospodarczych obszarów wiejskich w Polsce – ujęcie typologiczne*, Wieś i Rolnictwo, 3: 116-129.
- Stanny M., 2009: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju obszarów wiejskich w Polsce a problem realizacji polityki spójności*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing, 1(50): 47-56.
- Stanny M., 2011: *Typologia wiejskich obszarów peryferyjnych pod względem anatomii struktury społeczno-gospodarczej*, Wieś i Rolnictwo, 2(151): 59-75.
- Stanny M., 2013: *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Stasiak A., Zgliński W., 1997: *Wpływ przekształceń strukturalnych rolnictwa na zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej*, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Stec M., 2011: *Uwarunkowania rozwojowe województw w Polsce – analiza statystyczno-ekonometryczna*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, 20: 235-238.
- Strykiewicz T., 1999: *Adaptacja przestrzenna przemysłu w Polsce w warunkach transformacji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Strykiewicz T. (red.), 2004: *Wpływ inwestorów zagranicznych na rozwój regionalny i lokalny na przykładzie GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A. w Poznaniu*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Strzelecki Z. (red.), 2008: *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa.

Szaja M., 2016a: *Lokalna gospodarka przestrzenna w aspekcie planowania wieloletniego*, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 6(84): 99-111.

Szaja M., 2016b: *Polityka przestrzenna w zakresie kreowania zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.

Szczurowska M., Podawca K., Gworek B., 2005: *Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich szansą dla wsi*, *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 5: 49-59.

Szymaniak A., 2002: *Problem specjalnych stref ekonomicznych w negocjacjach Polski o członkostwo w Unii Europejskiej*, *Wspólnoty Europejskie*, 9: 15-21.

Ślusarz G., 2005: *Studium społeczno-ekonomicznych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich w świetle zagrożenia marginalizacją na przykładzie województwa podkarpackiego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Teixeira A.C., 2006: *Transport policies in light of the new economic geography: The Portuguese experience*, *Regional Science and Urban Economics*, 36: 450-466.

Tobolska A., 2010: *Miejsce inwestora zagranicznego w przestrzeni lokalnej i regionalnej na przykładzie Swedwood w Chlastawie*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Seria Studia i Prace z Geografii i Geologii, nr 5, Poznań.

Törnquist G., 1977: *The Geography of Economic Activities: Some Critical Viewpoints on Theory and Application*, *Economic Geography*, 53: 153-162

Trzciniński R., Stasiowski J., Konieczna-Sałamatin J., Skórska P., Bienias S., Weremiuk A., 2016: *Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na zatrudnienie. Ocena Skutków Regulacji ex post ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych z dnia 20 października 1994 roku (Dz.U. 1994 Nr 123 poz. 600 z późn. zm.)*, Raport końcowy projektu badawczego *Ocena skutków regulacji oparta na dowodach. Model wykorzystania istniejących dowodów analityczno-ewaluacyjnych w procesie oceny społeczno-ekonomicznych efektów planowanych regulacji*. Projekt finansowany z Programu Innowacje Społeczne Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, Warszawa.

Typa M., 2003: *Specjalne strefy ekonomiczne jako bieguny wzrostu województwa dolnośląskiego*, [w:] I. Fierla (red.), *Regionalne aspekty rozwoju wybranych rodzajów działalności gospodarczej w Polsce*, Monografie i Opracowania, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, 506: 81-100.

van der Ploeg J. D., Roep D., 2003: *Multifunctionality and Rural Development: The Actual Situation in Europe*, [w:] G. van Huylenbroeck, G. Durand (red.), *Multifunctional Agriculture: A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development*, Burlington Ashgate, Aldershot, 37-54.

Warr P.G., 1983: *Jakarta Export Processing Zone: Benefits and Costs*, *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, 19(3): 28-49.

Warr P.G., 1985: *Export Processing Zones in the Philippines*, ASEAN-Australia Economics Papers, Australian National University, Canberra.

- Warr P.G., 1989: *Export Processing Zones. The economics of Enclave Manufacturing*, IBRD/World Bank, Research, Observer, 4(1).
- Wang J., 2010: *The Economic Impact of Special Economic Zones: Evidence from Chinese Municipalities*, Hong Kong University of Science and Technology.
- Wdowicka M., 2005: *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne i inwestycje samorządowe w aglomeracji poznańskiej w okresie transformacji ustrojowej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Wdowicka M., 2007: *Lokalne aspekty funkcjonowania inwestycji zagranicznych (na przykładzie aglomeracji poznańskiej)*, [w:] P. Brezdeń, S. Grykień (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 329-338.
- Wdowicka M., 2012: *Miasta w dobie globalizacji: korporacje transnarodowe w polskich miastach a dostępność nowoczesnej przestrzeni dla biznesu*, *Studia miejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, 5: 103-113.
- Weber A., 1929: *Theory of the Location of Industries*, University of Chicago Press, Chicago.
- Wiedermann K., 2008: *Koncepcja efektów mnożnikowych w wyznaczaniu wpływu przedsiębiorstw na otoczenie społeczno-gospodarcze*, *Prace Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 11: 98-106.
- Wieloński A., 2004: *Lokalizacja działalności gospodarczej. Teoretyczne podstawy*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wieloński A., 2005: *Geografia przemysłu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wilkin J., 2003: *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wilkin J., 2007: *Obszary wiejskie w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych*, [w:] *Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do 2020 r.*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 1: 593-616.
- Wilkin J., 2010: *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Wilkin J., 2011: *Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony*, *Więś i Rolnictwo*, 4(153): 27-39.
- Wojtyra B., 2014: *Strefy aktywności gospodarczej w teoriach rozwoju lokalnego*. *Biuletyn Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 28: 25-35.
- Wojtyra B., 2015: *Wpływ renty położenia na lokalizację stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 32: 121-134.
- Wojtyra B., 2016a: *Lokalne strefy aktywności gospodarczej w planowaniu przestrzennym obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego*, *Studia KPZK PAN*, t. CLXVII, 142-153.

- Wojtyra B., 2016b: *Funkcjonowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 30(2): 95-107.
- Woods M., 2005: *Rural Geography: processes, responses and experiences in rural restructuring*, Sage, London.
- Wortman M.S. Jr, 1990: *Rural entrepreneurship research: an integration into the entrepreneurship field*, Agribusiness, 6(4): 329-344.
- Woźniak E., 2013: *Rola Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest-Park” w opinii mieszkańców Wałbrzycha*, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 24: 147-164.
- Woźniak E., 2014: *Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna na tle pozostałych stref w Polsce – analiza efektów funkcjonowania w latach 2000-2013*, [w:] Polska w Europie 1989-2014. 25 lat po przemianach. Przykładowe obszary przekształceń gospodarczych, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin, 127-151.
- Woźniak E., 2015a: *Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych w Federacji Rosyjskiej*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 29(2): 66-78.
- Woźniak E., 2015b: *Specjalne strefy ekonomiczne w Wałbrzychu i Kaliningradzie: analiza porównawcza*, Przegląd Wschodnioeuropejski, 6(2): 161-175.
- Wysocki F., 2010: *Metody taksonomiczne w rozpoznawaniu typów ekonomicznych rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- von Thünen J. H., 1826: *Der Isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und National-ökonomie*, Hamburg, Perthes, English translation by C.M. Wartenberg: *The Isolated State*, Oxford, Pergamon Press.
- Young L., 1987: *Intermediate goods and the formation of Duty Free Zones*, Journal of Development Economics, 25: 369-384.
- Zarębski P., 2015: *Typy obszarów wiejskich w Polsce ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i dynamikę przedsiębiorstw*, Wieś i Rolnictwo, 3(168): 63-77.
- Ziółkowski M., 2005: *Zarządzanie strategiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, [w:] A. Zalewski (red.), *Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Zioło Z., 2015: *Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego układów przestrzennych*, Przedsiębiorczość-Edukacja, 11: 8-23.
- Zorska A., 1998: *Ku globalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

RAPORTY, EKSPERTYZY, STRATEGIE, PROGRAMY

Informacja o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych Prezesa Rady Ministrów, 2016.

Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego aglomeracji poznańskiej, 2016, Centrum Badań Metropolitalnych, IGSEiGP UAM, Poznań Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I. Synteza, 2014, raport Forum Inicjatyw Rozwojowych.

Ocena aktualności Studium i Planów Miejscowych w gminie Rogoźno, 2016.

OECD, 2001: Multifunctionality: Towards an Analytical Framework, Paris.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Rydzyna na lata 2016-2022, 2016.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego, 2010, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego, 2010.

Rural Developments, 1997, CAP 2000, Working Document, European Commission.

Strategia Rozwoju Gospodarczego Z Planem Rozwoju Stref Inwestycyjnych i Pozyskiwania Inwestorów Dla Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Leszczyńskiej, 2014.

Strategia Rozwoju Kraju 2020, 2012.

The Multi-donor Investment Climate Advisory Service (FIAS), 2008: Special Economic Zones. Performance, Lessons Learned, and Implications for Zone Development, The Multi-donor Investment Climate Advisory Service of The World Bank Group, Washington DC.

United Nations Development Programme, Handbook on Planning, Monitoring and Evaluating for Development Results, 2009, New York.

Zarządzanie Strefami Aktywności Gospodarczej. Podręcznik dobrych praktyk, 2015. Małopolskie Obserwatorium Gospodarki. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. Departament Polityki Regionalnej. Kraków.

AKTY PRAWNE

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zmianami)

Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 60).

Ustawa z dnia z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2014 r. poz. 1240)

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 1073)

Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawach postępowań dotyczących pomocy publicznej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1808)

Rozporządzenie Komisji (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587)

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. w sprawie pomocy publicznej udzielanej przedsiębiorcom działającym na podstawie zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej na terenach specjalnych stref ekonomicznych (Dz. U. z 2008 nr 232 poz. 1548 ze zmianami).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. w sprawie kryteriów, których spełnienie umożliwia objęcie niektórych terenów specjalną strefą ekonomiczną (Dz.U. Nr 224, poz. 1477 ze zm.)

STRONY INTERNETOWE

<http://www.parp.gov.pl/pomoc-de-minimis>

<http://www.mg.gov.pl/node/18841>

<http://www.europark.com.pl/pl/>

http://www.paiz.gov.pl/20130724/sse_beda_funkcjonowac_do_2026

<http://coie.armsa.pl/Strefy,Aktywnosci,Gospodarczej,42.html>

<http://www.invest-park.com.pl/owsse>

<http://www.stat.gov.pl>

<https://www.gddkia.gov.pl/pl/2155/Siec-drog-krajowych>

<http://wzdw.pl/drogi/wykaz-drog>

<http://poznan.wios.gov.pl/monitoring-srodowiska/wyniki-badan-i-oceny/monitoring-wod-powierzchniowych/wykaz-oczyszczalni-w-województwie-wielkopolskim/>

<http://samorzad.pap.pl/depesze/redakcyjne.praca.akty/171632/Najbogatsze-i-najbiedniejsze-gminy-w-Polsce-czesc-pierwsza-1-499>

<http://www.portalsamorzadowy.pl/inwestycje/malopolskie-powstana-nowe-strefy-aktywnosci-gospodarczej,96048.html>

<https://www.pb.pl/przelom-w-przemecie-494947>

<http://www.volkswagen-poznan.pl/pl/podstawowe-informacje-na-temat-fabryki-craftera>

Spis rycin

Ryc. 1. Klasyfikacja zorganizowanych terenów inwestycyjnych w Polsce.....	23
Ryc. 2. Mechanizm wsparcia przedsiębiorstwa na terenie specjalnych stref ekonomicznych.....	28
Ryc. 3. Lokalizacja specjalnych stref ekonomicznych w Polsce w 2015 r.	32
Ryc. 4. Model logiczny dla wsparcia w ramach specjalnych stref ekonomicznych w Polsce.	41
Ryc. 5. Wybrane potencjalne skutki funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej.....	44
Ryc. 6. Model mechanizmu wdrażania lokalnych stref aktywności gospodarczej.....	46
Ryc. 7. Model przyczynowo-skutkowy powstawania lokalnych stref aktywności gospodarczej.....	49
Ryc. 8. Model <i>ex ante</i> funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.	50
Ryc. 9. Powiązania między wielofunkcyjnością rolnictwa, obszarów wiejskich a polityką rozwoju obszarów wiejskich.	62
Ryc. 10. Model okrężny degradacji cywilizacyjnej wsi.....	64
Ryc. 11. Ludność na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.....	99
Ryc. 12. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie gmin w 2016 r.	101
Ryc. 13. Zmiany liczby ludności na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie gmin w latach 1995-2016.	102
Ryc. 14. Współczynnik przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.....	103
Ryc. 15. Współczynnik przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995, 2005 i 2016.....	104
Ryc. 16. Migracje na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.....	105
Ryc. 17. Współczynnik salda migracji na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995, 2005 i 2016.....	106
Ryc. 18. Przyrost rzeczywisty na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.	107
Ryc. 19. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995 i 2016.	108
Ryc. 20. Ludność wg płci i wieku na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2016 r.....	109
Ryc. 21. Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.....	110
Ryc. 22. Ludność wg poziomu wykształcenia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2002 r.	111
Ryc. 23. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2016.....	111
Ryc. 24. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.....	112
Ryc. 25. Rozmieszczenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w 2016 r.....	115
Ryc. 26. Struktura użytkowania gruntów na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.	116

Ryc. 27. Struktura użytków rolnych na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.	117
Ryc. 28. Użytki rolne na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.	118
Ryc. 29. Tereny zabudowane i zurbanizowane na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2014 r.	119
Ryc. 30. Tereny przemysłowe na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2006 i 2016.	120
Ryc. 31. Drogi krajowe w województwie wielkopolskim w 2016 r.	122
Ryc. 32. Gęstość sieci drogowej w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2007 i 2014.	124
Ryc. 33. Długość czynnej sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1995-2016.	125
Ryc. 34. Struktura wybranych sieci infrastruktury technicznej wg osób korzystających na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2002-2015.	125
Ryc. 35. Gęstość sieci wodociągowej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.	126
Ryc. 36. Gęstość sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.	127
Ryc. 37. Liczba komunalnych oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 1998-2015.	128
Ryc. 38. Struktura zatrudnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w układzie powiatów w 2016 r.	131
Ryc. 39. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005 i 2016.	132
Ryc. 40. Dochody gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.	134
Ryc. 41. Dochody gmin wiejskich i miejsko-wiejskich na mieszkańca w województwie wielkopolskim w latach 1995 i 2016.	135
Ryc. 42. Dochody własne gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.	135
Ryc. 43. Wydatki gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.	136
Ryc. 44. Wydatki gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.	137
Ryc. 45. Różnica pomiędzy dochodami a wydatkami gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995-2016.	138
Ryc. 46. Wydatki inwestycyjne gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 2007-2016.	139
Ryc. 47. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w latach 1995 i 2016.	140
Ryc. 48. Delimitacja przestrzenna typów funkcjonalnych obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim.	147
Ryc. 49. Zmienne wykorzystane przy ocenie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	150
Ryc. 50. Delimitacja przestrzenna typów poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim.	151
Ryc. 51. Poziom rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	153
Ryc. 52. Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	155
Ryc. 53. Lokalne strefy aktywności gospodarczej i podstrefy specjalnych stref ekonomicznych w województwie małopolskim w 2016 r.	160

Ryc. 54. Wybrane podstrefy specjalnych stref ekonomicznych na terenie województwa wielkopolskiego.	171
Ryc. 55. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.	173
Ryc. 56. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie wielkopolskim w 2015 r.	178
Ryc. 57. Atrakcyjność inwestycyjna a LSAG – rozkład liczebności (w %).	180
Ryc. 58. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna gmin wiejskich i miejsko-wiejskich a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.	181
Ryc. 59. Typy obszarów wiejskich a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej województwie wielkopolskim.	183
Ryc. 60. Elementy pozaprzyrodnicze renty położenia a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.	187
Ryc. 61. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wg daty uchwalenia w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1999-2017.	189
Ryc. 62. Fragment dotyczący terenów LSAG w części B (kierunki) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kleszczewo.	190
Ryc. 63. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego na terenie strefy aktywizacji gospodarczej Pudliszki w gminie Krobica.	191
Ryc. 64. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wg daty uchwalenia w gminach województwa wielkopolskiego w latach 1996-2017.	192
Ryc. 65. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej (tereny obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług) w obrębie wsi Widziszewo - Strefa Aktywizacji Gospodarczej w Widziszewie w gminie Kościan.	193
Ryc. 66. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone przy głównych szlakach komunikacyjnych.	194
Ryc. 67. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone przy węzłach autostradowych i dróg ekspresowych.	195
Ryc. 68. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone na obrzeżach miasta, w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego.	195
Ryc. 69. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone w zurbanizowanej strefie podmiejskiej aglomeracji na administracyjnym obszarze wiejskim.	196
Ryc. 70. Lokalne strefy aktywności gospodarczej położone na obszarze wiejskim.	197
Ryc. 71. Lokalna strefa aktywności gospodarczej położona w zwartej zabudowie miejskiej – Podstrefa SSE Wronki.	197
Ryc. 72. Lokalizacja Strefy aktywizacji gospodarczej w Czarniejewie.	199
Ryc. 73. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla Strefy aktywizacji gospodarczej w Czarniejewie.	199
Ryc. 74. Przygotowanie infrastrukturalne Strefy aktywizacji gospodarczej w Czarniejewie.	200
Ryc. 75. Lokalizacja wybranych lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.	202
Ryc. 76. Lokalizacja Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.	205
Ryc. 77. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.	207
Ryc. 78. Fabryka Inalfa Roof Systems w Białężycach na terenie Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.	208
Ryc. 79. Fabryka Volkswagena w Białężycach na terenie Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej.	209

Ryc. 80. Lokalizacja Strefy Przemysłowej w Rydzynie.	215
Ryc. 81. Strefa Przemysłowa w Rydzynie.	216
Ryc. 82. Strefa Przemysłowa w Rydzynie w SUiKZP gminy Rydzyna – wyrys.	217
Ryc. 83. Lokalizacja Strefy działalności gospodarczej Czerwonak-Bolechowo.	221
Ryc. 84. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w północno-zachodniej części gminy Czerwonak.	223
Ryc. 85. Występowanie lokalnych stref aktywności gospodarczej a poziom rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	228
Ryc. 86. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego a występowanie LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – rozkład liczebności (w %).	230
Ryc. 87. Zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego a rozmieszczenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.	231
Ryc. 88. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego (grupy równoliczne) a występowanie faktycznych LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – rozkład liczebności (w %).	232
Ryc. 89. Rozkład klastrów zależności przestrzennej poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województw wielkopolskiego wyznaczonych na podstawie lokalnej statystyki I Morana (LISA).	233
Ryc. 90. Średnioroczna dynamika zmian liczby pracujących na 1000 mieszkańców obszarów wiejskich gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.	238
Ryc. 91. Średnioroczna dynamika zmian liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców obszarów wiejskich gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.	240
Ryc. 92. Średnioroczna dynamika zmian liczby bezrobotnych na 1000 mieszkańców na obszarze wiejskim gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.	241
Ryc. 93. Średnioroczna dynamika zmian dochodów na mieszkańca w gminach województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.	243
Ryc. 94. Średnioroczna dynamika zmian liczby ludności na obszarze wiejskim gmin województwa wielkopolskiego w okresie funkcjonowania LSAG powstałych w latach 2001-2010.	244
Ryc. 95. Gostyńska Strefa Przemysłowa w Czachorowie.	245
Ryc. 96. Model ex post funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.	251
Ryc. 97. Renta położenia i uprzywilejowanie terenów inwestycyjnych a typ obszaru wiejskiego.	254
Ryc. 98. Potencjalne tereny rozwoju lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego.	259

Spis tabel

Tab. 1. Specjalne strefy ekonomiczne na świecie w latach 1975-2008.	25
Tab. 2. Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w 2015 r.	31
Tab. 3. Efekty specjalnych stref ekonomicznych w Polsce w 2015 r.	33
Tab. 4. Wymiary rozwoju lokalnego.	54
Tab. 5. Czynniki rozwoju lokalnego.	56
Tab. 6. Liczba ludności na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w 2016 r.	100
Tab. 7. Powierzchnia obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim w 2016 r.	114
Tab. 8. Powierzchnia form ochrony przyrody w województwie wielkopolskim w 2016 r. ..	116
Tab. 9. Drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2015.	123
Tab. 10. Aktywność ekonomiczna ludności obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2016.	130
Tab. 11. Charakterystyka typów funkcjonalnych obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	146
Tab. 12. Przykłady lokalnych stref aktywności gospodarczej w Polsce.	162
Tab. 13. Klasyfikacja lokalnych stref aktywności gospodarczej.	163
Tab. 14. Lokalne strefy aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.	168
Tab. 15. Atrakcyjność inwestycyjna a LSAG – tablica wielodzielcza.	179
Tab. 16. Typ obszaru wiejskiego a LSAG – tablica wielodzielcza.	182
Tab. 17. Zmienne charakteryzujące rentę położenia w badaniu.	184
Tab. 18. Charakterystyki statystyczne zmiennych diagnostycznych dotyczących renty położenia.	185
Tab. 19. Warunki punktacji przyznawanej poszczególnym LSAG w ramach badania.	185
Tab. 20. Klasyfikacja LSAG ze względu na poziom renty położenia.	186
Tab. 21. Charakterystyka wybranych lokalnych stref aktywności gospodarczej w województwie wielkopolskim.	201
Tab. 22. Wybrane zmienne diagnostyczne do pomiaru poziomu rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	226
Tab. 23. Charakterystyki statystyczne zmiennych diagnostycznych.	226
Tab. 24. Kryteria klasyfikacji gmin ze względu na poziom rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	228
Tab. 25. Poziom rozwoju wielofunkcyjnego a występowanie LSAG na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego – tablica wielodzielcza.	230
Tab. 26. Indeks średniorocznej dynamiki zmian wybranych wskaźników dla poszczególnych gmin w okresie po powstaniu lokalnej strefy aktywności gospodarczej.	235
Tab. 27. Przedsiębiorstwa działające na obszarze wybranych LSAG w województwie wielkopolskim.	245

Załączniki

Załącznik nr 1 – standaryzowana lista pytań do wywiadu eksperckiego

Załącznik nr 2 – kwestionariusz ankiety

ZAŁĄCZNIK NR 1

A) charakterystyka SAG

1. Jaką powierzchnię ma SAG, czy obowiązuje dla niej MPZP, jaka infrastruktura techniczna jest dostępna na terenie SAG?
2. Od kiedy funkcjonuje SAG? Czy istnieje uchwała ustanawiająca SAG?
3. Ile przedsiębiorstw działa w ramach SAG? W jakim stopniu zagospodarowany jest teren? Czy przewiduje się możliwość rozpoczęcia działalności na terenie SAG przez kolejnych inwestorów?
4. Czy gmina ma umowę z przedsiębiorcami działającymi w ramach SAG (czas trwania, warunki)?
5. Czy gmina wprowadziła ulgi podatkowe dla przedsiębiorców działających w ramach LSAG? Jakie to ulgi?

B) Mechanizm powstawania i funkcjonowania SAG

6. Jaki był cel stworzenia SAG, spodziewane efekty? Skąd pomysł na tego typu promocję terenów inwestycyjnych? Co było impulsem?
7. Jak wyglądało etapowo stworzenie SAG? Czy najpierw zaczęto prace nad stworzeniem SAG, czy też wyprzedzająco rozpoczęto negocjacje z potencjalnymi inwestorami?
8. Jakie czynniki, uwarunkowania decydowały o umiejscowieniu SAG w obecnej lokalizacji?
9. Czy gmina podejmuje działania prewencyjne w związku z możliwością nagłego opuszczenia LSAG przez inwestora? Jakie to działania?
10. Jaki jest przewidywany okres funkcjonowania SAG i jak długo obowiązują ulgi podatkowe?

C) Efekty funkcjonowania SAG

11. Czy w związku z lokalizacją LSAG rozwijano na jej terenie lub w jej otoczeniu infrastrukturę techniczną oraz sieć komunikacyjną? Jaka infrastruktura konkretnie jest rozwijana?
12. Czy mieszkańcy gminy, zwłaszcza obszarów wiejskich, znaleźli pracę w przedsiębiorstwach funkcjonujących w ramach SAG?
13. Jakie dochody/korzyści czerpie gmina z działania SAG (np. w postaci podatków) lub jakie widzi negatywne strony?
14. Czy przedsiębiorstwa w ramach SAG umożliwiły rozwój kwalifikacji zawodowych wśród społeczności lokalnej (organizacja szkoleń, przekwalifikowanie na stanowiska itp.)?
15. Czy w okresie funkcjonowania odnotowano wzrost poziomu przedsiębiorczości w gminie czy też powstanie firm kooperujących z podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi w ramach SAG? Przykłady.

ZAŁĄCZNIK NR 2

1. Czy na obszarze Państwa gminy zlokalizowane są tereny inwestycyjne należące do Specjalnej Strefy Ekonomicznej (Kostrzyńsko-Słubicka SE, Wałbrzyska SE, Łódzka SE)?
2. Czy na obszarze Państwa gminy funkcjonują zorganizowane tereny inwestycyjne przygotowane pod działalność gospodarczą (lokalna strefa aktywności/aktywizacji gospodarczej) nienależące do Specjalnej Strefy Ekonomicznej?
3. Czy na terenach inwestycyjnych nienależących do Specjalnej Strefy Ekonomicznej (SSE) mają zlokalizowane swoje siedziby i funkcjonują już podmioty gospodarcze?
4. Czy tereny inwestycyjne nienależące do SSE są przygotowane infrastrukturalnie (uzbrojenie terenu, dostęp do układu komunikacyjnego)?
5. Gdzie i na jakich przybliżonych powierzchniach na obszarze Państwa gminy zlokalizowane są tereny inwestycyjne nienależące do SSE?
6. Czyją własnością są grunty, na których zlokalizowane są tereny inwestycyjne nienależące do SSE?
7. Czy dla terenów inwestycyjnych nienależących do SSE uchwalono miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego?
8. Czy przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenach inwestycyjnych nienależących do SSE mogą korzystać z ulg podatkowych zaproponowanych przez tut. urząd?
9. Jaki był podstawowy cel stworzenia przez gminę terenów inwestycyjnych nienależących do SSE?

